ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul Naţional de Cercetări Economice „Costin C. Kiriţescu“

NOUA ENCICLOPEDIE A ROMÂNIEI. CUNOAŞTEREA ENCICLOPEDICĂ A ROMÂNIEI

Caiet de lucru

2

INDUSTRIE

Centrul de Informare şi Documentare Economică

Ediţia de faţă cuprinde lucrări realizate în cadrul
programelor de cercetare ale
Institutului Naţional de Cercetări Economice „Costin C. Kiriţescu”
2013-2018

Domeniul strategic 6.
Cercetări pentru dezvoltarea durabilă a ţării (economic, social, juridic, mediu)

Direcţia prioritară 6.21.
Noua Enciclopedie a României. Cunoașterea enciclopedică a României

Coordonatori:
Acad. Tudorel Postolache, *Dr.* Valeriu Ioan Franc, *M.c.AR,*
Dr. Ilie Bădescu, *M.c.AR,* *Dr.* Ionuț Vulpescu

Publicaţie destinată dezbaterii în cadrul grupului de lucru.
Reproducerea, fie şi parţială şi pe orice suport,
este interzisă fără acordul prealabil al editorului şi al autorilor.

Coordonator: Paula Neacşu, *redactor principal*
Ortansa Ciutacu – *redactor*
Mircea Fâţă, *CS*
Dorina Gheorghe – *redactor principal*
Luminiţa Login – *documentarist principal*
Nicolae Login – *redactor principal*
Mihaela Pintică, *CS III*
Victor Preda – *analist programator*
Aida Sarchizian, *CS III*
Ovidiu Sârbu – *redactor principal*

ISBN 978-973-159-241-1 Apărut 2019

Caiet de lucru

2

Industria României

CENTRUL DE ECONOMIA INDUSTRIEI ŞI SERVICIILOR
INDUSTRIA DIN ROMÂNIA PÂNĂ LA NAŢIONALIZAREA DIN 1948. DETERMINANŢI AI DEZVOLTĂRII INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE DIN ROMÂNIA, ÎN EPOCA MODERNĂ ŞI CONTEMPORANĂ, *2013*

CENTRUL DE ECONOMIA INDUSTRIEI ŞI SERVICIILOR
INDUSTRIA DIN ROMÂNIA PÂNĂ LA NAŢIONALIZAREA DIN 1948. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ DE LA ÎNCEPUTURI PÂNĂ ÎN ANUL 1948, *2013*

CENTRUL DE ECONOMIA INDUSTRIEI ŞI SERVICIILOR
ASPECTE DIACRONICE ALE INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE DIN ROMÂNIA PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE 1945 ŞI SFÂRŞITUL ANULUI 1989, *2014*

CENTRUL DE ECONOMIA INDUSTRIEI ŞI SERVICIILOR
INDUSTRIA EXTRACTIVĂ DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA INDUSTRIALIZĂRII SOCIALISTE (1948-1989), *2014*

CENTRUL DE ECONOMIA INDUSTRIEI ŞI SERVICIILOR
INDUSTRIA MICĂ DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1959-1990. EVOLUŢIA ÎNTREPRINDERILOR MICI ŞI MIJLOCII DUPĂ 1990, *2015*

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIŢESCU”

Program fundamental: III. Noua Enciclopedie a României. Program fundamental al Academiei Române

Tema de cercetare: III.28. Industria din România până la naţionalizarea din 1948. Determinanţi ai dezvoltării industriei prelucrătoare din România, în epoca modernă şi contemporană, 2013

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIȚESCU”
CENTRUL DE ECONOMIA INDUSTRIEI ȘI SERVICIILOR

INDUSTRIA DIN ROMÂNIA PÂNĂ LA NAȚIONALIZAREA DIN 1948.

DETERMINANȚI AI DEZVOLTĂRII INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE DIN ROMÂNIA, ÎN EPOCA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

Coordonatori:
Dr. Hornianschi Nicoleta
Dr. Marius Bulearcă

Autori:

Ec. Mariana VANIA – CS III

CUPRINS

INTRODUCERE 7
1. CREAREA (APARIŢIA) ŞI DEZVOLTAREA INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE MODERNE, ÎN PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE A DOUA JUMATATE A SECOLULUI AL XIX-LEA ŞI ÎNCEPUTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL 12
1.1. Începuturile industriei prelucrătoare moderne, etapa cuprinsă între anii 1859-1886 . 17
1.2. Dezvoltarea industriei moderne, etapa cuprinsă între anii 1887-1914 28
2. CONSOLIDAREA POZIŢIEI INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE ÎN SISTEMUL ECONOMIC NAŢIONAL, ÎN PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE ANII 1914-1945 45
3. CARACTERIZAREA INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE ÎN ROMÂNIA, ÎN PERIOADA 1945-1947 53
4. CONCLUZII 62
BIBLIOGRAFIE 70
ANEXE 72

INTRODUCERE

Evenimentele din decembrie 1989, petrecute în România, au declanşat marile transformări politice, sociale şi economice determinate de revenirea la statul de drept şi economia de piaţă, eliminate, dramatic, în anii 1947[1] şi 1948[2], din formele de evoluţie normală a societăţii şi economiei româneşti, în timpul perioadei socialiste cu economie centralizată (1948-1989).

---

[1] De la adoptarea Constituţiei din 1866 (inspirată de Constituţia Belgiei din 1831, modelul cel mai democratic din Europa acelei perioade), care a instituit principiile monarhiei constituţionale şi cele ale separării puterilor în stat şi până până în anul 1938, forma de guvernământ română a fost acea de monarhie constituţională. Ulterior, în condiţiile internaţionale dramatice determinate de influenţele nefaste ale celui de al doilea război mondial, evoluţia politică şi economică a României, s-a desfăşurat în condiţii atipice, pentru statul de drept, democraţia economică, economia privată de piaţă, concurenţială, societatea românescă fiind supusă unor forme politice de regim autoritar (regimul autoritar monarchic, instaurat de către Carol II, în perioada 10 februarie 1938- 6 septembrie 1940, toate puterile fiind concentrate în mâna regelui, iar parlamentul având doar rolul de instituţie auxiliară legislativă) şi dictatorial (regimul dictaturii militare a generalului Ion Antonescu, între 4 septembrie 1940- februarie 1944 - în coaliţie cu legionarii până în februarie 1941-, care s-a caracterizat prin continuarea regimului dictatorial). Începand cu 23 August 1944, în România s-a revenit, pentru scurtă vreme, la un regim democratic (cu respectarea prevederilor Constituţiei din 1866, cu modificările ce au fost aduse, ulterior, de Constituţia din 29 martie 1923). Din 6 martie 1945, se instalează la putere un guvern procomunist, condus de Petru Groza, iar la 30 decembrie 1947, prin abdicarea silită a Regelui Mihai, în contextul ocupării României de către armata sovietică, s-a proclamat Republica Populară Română, iar, ulterior, pe 13 aprilie 1948 a fost promulgată noua constituţie, republicană, după modelul Constituţiei staliniste din 1936. (Florin Constantiniu, O istorie sinceră a poporului român, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2011; Ion Bulei, O istorie a românilor, Ediţia a V-a revăzută, Editura Meronia, Bucureşti, 2012; Ioan Scurtu, Istoria contemporană a României (1918-2005), Editura Fundaţiei România de mâine, Bucureşti, 2005).

[2] Prin naţionalizările realizate la 11 iunie 1948 s-a făcut pasul decisiv pe calea lichidării proprietăţii private, desfiinţării economiei de piaţă concurenţiale, Marea Adunare Naţională votând Legea privind naţionalizarea principalelor întreprinderi industriale, miniere, bancare, de asigurări şi de transport, lichidandu-se, astfel, proprietatea particulară şi instituindu-se proprietatea publică, premisă a trecerii la economia planificată.

Procesul complex de tranziţie, care viza făurirea statului de drept şi a economiei de piaţă, a necesitat, însă, restructurarea profundă a sistemului economic, având la bază economia de piaţă liberă şi ca element activ, dinamic - libera concurenţă-, ceea ce a implicat nu numai o amplă reconstrucţie instituţională, ci şi o ajustare economică structurală semnificativă, într-un timp istoric concentra[3], în concordanţă cu contextul noului mileniu, aflat sub semnul integrarii economice şi intercondiţionării relaţiilor economice şi comerciale la nivel regional şi mondial.

Potrivit opiniei unor istoric[4], prin revenirea României la democraţie şi economia de piaţă, societatea românească încearcă, de fapt, "să reia vechiul flux de dezvoltare al ţării dintre anii 1848 şi 1944, din punctul de vedere al tradiţiei istorice, spiritului democratic, economiei de piaţă, dar în alt timp istoric şi ţinând cont de legea sincronismului cu celelalte zone ale Europei". Dar, potrivit opiniei aceluiaşi autor, perioada de tranziţie „s-a dovedit mult mai dificilă şi mai dureroasă decât părea la început", societatea românească dovedindu-se fără experienţă şi, ca atare, "puţin pregatită pentru trecerea la o economie de piaţă şi la un regim democratic".

Cercetarea retrospectivă a industriei prelucrătoare, care a permis cunoaşterea desfăşurării în timp a unor momente principale şi a faptelor relevante din diferite epoci şi etape ale evoluţiei industriei prelucrătoare, sub aspectul transformării şi dezvoltării sale, în diferitele etape parcurse în cadrul procesului de industrializar[5], declanşat prin revoluţia industrială din ţările occidentale dezvoltate din Europa, prezintă importanţă, din mai multe puncte de vedere.

---

[3] La fel cum, potrivit opiniei unor istorici, în spaţiul românesc, etapele clasice ale evoluţiei capitaliste au fost comprimate sau chiar anulate, astfel că "între anii 1829 şi 1914, aşadar în mai puţin de un secol, românii au trecut prin toate etapele evoluţiei sociale şi economice capitaliste. În timp ce în Apus modernizarea a cunoscut o desfăşurare relativ lungă, ceea ce a îngăduit sedimentări şi maturizări timp de mai multe generaţii, la români, ca şi la alte popoare din această zonă a Europei, viteza trecerii de la o etapă la alta n-a lăsat timp pentru sedimentări asemănătoare". (Ion Bulei, O istorie a românilor, Ediţia a V-a revăzută, Editura Meronia, Bucureşti, 2012.)

[4] Ion Bulei, O istorie a românilor, Ediţia a V-a revăzută, Editura Meronia, Bucureşti, 2012.

[5] Industrializarea este definită, ca un proces complex, care poate transforma o ţară agrară într-una industrială, dezvoltată din punct de vedere economic, prin crearea marii industrii mecanizate şi oferirea posibilităţii de a prelucra materiile prime prin metode şi procedee specifice, proces care, în mod esenţial, face trecerea de la munca manuală la cea mecanizată, automatizată (DEX on line).

În primul rând, pentru latura sa documentară şi analiza comparativă, pe această bază, a unor fenomene economice din trecut[6], cu cele de astăzi, în plină afirmare şi expansiune, după anul 1990.

În al doilea rând, pentru dezvăluirea unor învăţăminte rezultate din numeroase şi îndelungate căutări, eforturi şi experienţe (în sensul dezvăluirii unor mecanisme social-economice şi politice), în ideea evitării repetării unor acte economice şi sociale dăunătoare[7], dar şi a contabilizării unor rezultate pozitive care au contribuit la promovarea şi dezvoltarea industriei prelucrătoare moderne în România[8].

În al treilea rând, studiul procesului de modernizare a industriei prelucrătoare, datorat introducerii şi asimilării forţelor de producţie avansate, mecanizate şi a progresului tehnico-economic declanşat de revoluţia industrială, poate oferi şi astăzi învăţăminte sau modele econo-

---

[6] Cu titllu de exemplu, menţionăm: lipsa capitalului autohton de investiţie, a experientei şi iniţiativei individuale în crearea de întreprinderi industriale (după 1990, sectorul antreprenorial în industria României a avut o pondere redusă, una dintre cauze fiind lipsa unei culturi antreprenoriale solide şi educate, sectorul privat acoperind, abia în 1998, circa 12% din producţia industrială), dependenţa de capitalul străin, acumularea de datorii publice externe fără precedent, frână capitală, în redresarea şi dezvoltarea pe termen lung a economiei naţionale şi a celei a industriei prelucrătoare ca subsistem al acesteia, modelul de creştere economică bazat pe consumul pe datorie al unor bunuri din import atât al firmelor, cât şi al populaţiei, în perioada 1925-1929 (ro.scribd.com/.../EFECTELE-CRIZEI-ECONOMICE-DIN-1929-193.), dar şi în 2007 şi 2008, evitarea unor costuri economice şi sociale, cum au fost cele ale tranziţiei-exprimate în costuri individuale concretizate în reducerea veniturilor reale, ca urmare a inflaţiei şi a deprecierii monedei naţionale, creşterea numărului şomerilor, adâncirea inegalităţilor sociale, reducerea transferurilor sociale efectuate de la buget, reducerea accesului la surse publice de educaţie sau de servicii de sănătate ş.a.-, care s-au dovedit a fi mult mai ridicate decât cele estimate iniţial, ceea ce a făcut imposibilă asigurarea creşterii nivelului de trai etc.

[7] De exemplu, industrializarea forţată din perioada comunistă, în special, dezvoltarea, "cu precădere", a industriei grele, în contradicţie cu resursele de materii prime şi energetice ale ţării etc., ceea ce a provocat o puternică criză în acest domeniu etc.

[8] Cu titlu de exemplu, amintim rolul fundamental al statului în crearea premiselor instituţionale şi tehnico-economice necesare declanşării şi amplificării proceselor de modernizare şi creştere economică, prin instituţionalizarea şi legiferarea cadrului juridic al economiei moderne de piaţă, constituirea infrastructurii mecanizate, încurajarea financiară a industriei mecanizate în vederea creşterii potenţialului industrial al ţării şi transformarea României dintr-o ţară agrară într-o ţară industrială dezvoltată din punct de vedere economic - modelul Occidentului dezvoltat, fiind elementul principal de referinţă pentru clasele progresiste din România - etc., precum şi iniţierea, sprijinirea şi participarea cu mijloace financiare la formarea celorlalte sectoare (monetar, de credit şi bancar, al pieţei interne, finanţelor publice, comerţului exterior, urbanizarii moderne etc.) ale sistemului economic naţional.

mice susceptibile de a fi preluate, adaptate şi dezvoltate, în concordanţă, însă, cu noul statut economic şi politic, conferit României de intrgrarea în Uniunea Europeană (ceea ce presupune o limitare, acceptată, în actul de decizie privind politicile publice în domeniul încurajării investiţiilor), în condiţiile în care, România a cunoscut în ultimii 20 de ani un proces de dezindustrializare (manifestată, de exemplu, prin închiderea unor fabrici reprezentative în oraşe monoindustriale, pierderea a sute de mii de locuri de muncă etc.), asemenea, de altfel, altor ţări est-europene, determinat, în primul rând de o criză profundă de sistem, reactualizându-se, astfel, problema adoptării unei politicii industriale, mai ales, în domeniul industriei prelucrătoare[9].

În cadrul acestei lucrări, cercetarea industriei prelucrătoare este efectuată pe patru perioade istorice, în funcţie de succesiunea formaţiunilor economico-sociale, urmărindu-se atât procesul de transformare cantitativă a acesteia, prin intermediul unor indicatori consacraţi: număr de întreprinderi, personal angajat, dimensiune a întreprinderilor, forţa motrice, a unor indicatori de performanţă pe sectoare ale industriei prelucrătoare, după 1990, etc., cât şi evoluţia calitativă a industriei prelucrătoare, în principal, prin prisma modificării, în timp, a structurii industriei prelucrătoare pe ramurile componente.

În elaborarea primei părţi a lucrării, ne-am bazat pe rezultate ale cercetărilor de specialitate (istorie şi istorie economică), în principal, pe cele din lucrările elaborate de Victor Axenciuc, pe tema industrializării în România, concretizate în volume publicate[10], deoarece autorul, prin modul de abordare a prefacerilor sistemului industrial din România – care acoperă secole de evoluţie ale acestuia - şi cel de prelucrare a datelor a asigurat, pe de o parte, omogenizarea acestora din punct de vedere metodologic, pe diverse secvenţe de timp, pentru a deveni comparabile şi, pe de altă parte, a elaborat noi indicatori, relevanţi, de măsurare a evoluţiei şi

---

[9] www.gea.org.ro/.../ro/.../studiu_reindustrializarea_ro_bostina_ok.pdf (studiul "Reindustrializarea Românei: Politici şi strategii, realizat de Grupul de Economie Aplicată, în anul 2010).

[10] V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992; Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă şi contemporană, Partea I. Epoca modernă, Editura Fundaţiei "România de Mâine", Bucureşti,1999; Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914: demarajul industrializarii, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008; Avuţia naţională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939, Coediţie Editura Expert, Bucureşti, 2000; Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.I şi II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

structurii fenomenului industrial în România, în condiţiile în care s-au întâmpinat dificultăţi în ceea ce priveşte disponibilitatea datelor referitoare numai la industria prelucătoare, alte surse fiind incomplete sau cu un grad redus de certitudine (diferind uneori unele de altele) în furnizarea unor date privind, în special, unele aspecte economice ale evoluţiei industriei prelucrătoare în cadrul economiei naţionale de ansamblu, pe parcursul unor perioade lungi de timp.

1. CREAREA (APARIŢIA) ŞI DEZVOLTAREA INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE MODERNE, ÎN PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE A DOUA JUMATATE A SECOLULUI AL XIX-LEA ŞI ÎNCEPUTUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

În istoria românilor, epoca modernă[11] este considerată una dintre cele mai importante pentru modernizarea societăţii româneşti, fiind marcată de eforturi permanente în cadrul procesului de tranziţie de la vechea societate feudală spre cea modernă, capitalistă, axată pe economia liberă de piaţă şi înscrierea ţării în contextul general european al dezvoltării economico-sociale şi politice.

Aceste eforturi, impulsionate şi stimulate de împrejurări interne şi externe[12] şi-au pus pregnant amprenta, într-o măsură sau alta, asupra vieţii economice româneşti, inclusiv asupra industriei.

---

[11] Problema periodizării istoriei economice naţionale este amplu disputată, atât între istorici cât şi între economişti, neexistând încă o părere unanim acceptată sau un punct de vedere comun. Periodizarea istoriei economice a României, în special, perioada veche şi străveche corespunde, în mare măsură, periodizării istoriei economice universale. Condiţiile specifice în care s-a desfăşurat istoria ţării noastre fac însă ca datele de hotar dintre epoci să fie diferite faţă de cele din istoria economică europeană. Bunăoară epoca modernă în istoria economică mondială începe cu revoluţia burgheză din Anglia (1642) – în timp ce în cazul ţării noastre, începutul aceleiaşi epoci e marcat de revoluţia lui Tudor Vladimirescu (1821). Epoca contemporană începe după făurirea statului naţional unitar român 1918, desfăşurându-se şi în prezent. (Conf. univ. dr. Aurel Piţurcă,Istoria economiei naţionale, suport de curs pentru învăţământ la distanţă - www.svedu.ro/curs/istec_apiturca.pdf). În alte lucrări de specialitate, se apreciază că, deşi, revoluţia lui Tudor Vladimirescu din anul 1821 a marcat, cronologic, începutul epocii moderne în ţara noastră, reprezentând sfârşitul epocii feudale, practic, însă, abia reformele înfăptuite la mijlocul secolului al XIX-lea (reformele din timpul domniei lui Al. I. Cuza şi adoptarea Constituţiei din 1866, de la începutul domniei lui Carol I, care au definit instituţiile statului modern, pregătind independenţa acestuia, în 1877) vor deschide mai larg calea către economia de piaţă, deşi şi după această dată, vor persista rudimente ale epocii feudale (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

[12] Între împrejurările interne menţionăm: revoluţia condusă de Tudor Vladinirescu, care a deschis drumul pentru împlinirea, în epoca modernă, a dezideratelor de libertate şi unitate naţională, dar, înainte de toate a marcat debutul primei modernizări a

Datorită interacţiunii organice dintre economic şi politic, toate acestea împrejurări, de regulă, permisive, dar, uneori, şi restrictive, au conturat un cadru politic, intern şi extern, specific în care s-a desfăşurat evoluţia industriei, în general, şi a celei prelucrătoare, în special.

Analiza retrospectivă a procesului de transformare şi modernizare a industriei prelucrătoare româneşti, aşa cum este definită în prezent[13],

---

societăţii româneşti din cele două Principate române, prin măsurile cuprinse în Documentul program al Revoluţiei; revoluţiile de la 1848, desfăşurate în condiţiile în care părţi din teritoriul naţional se aflau în stăpânirea Imperiului Habsburgic (Transilvania, Bucovina), sub protectoratul Rusiei ţariste (Moldova, inclusiv Basarabia), sub suzeranitatea Imperiului Otoman (Muntenia), au urmărit, printre altele, înlăturarea servituţilor feudale şi împroprietărirea ţăranilor, asigurarea de drepturi şi libertăţi democratice, unitate şi independenţă naţională; Unirea Principatelor Române Dunărene, în 1859, cu numele de România şi capitala la Bucureşti, din 1862; acordul austro-ungar din 1867 privind crearea statului dualist Austro-Ungar, prin care Transilvania a fost privată de autonomie; cucerirea independenţei absolute (politică şi administrativă) de stat, în 1877 ş.a. Între împrejurările externe menţionăm: războiul ruso-turc, încheiat cu tratatul de la Adrianopol, în 1829, prin care se elimină monopolul comercial otoman, se recunoaşte autonomia administrativă a Moldovei şi Ţării Româneşti şi libertatea comerţului cu toate ţările, permiţând înscrierea acestora, în circuitul de valori europene şi prefigurând schimbări în structurile lor politice şi viaţa socială şi economică; ocupaţia rusească, din anii 1829-1834, şi introducerea Regulamentului Organic în Ţara Românească (1831) şi Moldova (1832), care au servit ca legi fundamentale şi au contribuit la modernizarea şi omogenizarea structurilor sociale, economice, administrative şi politice şi au grabit momentul unirii Principatelor prin crearea, în cele două ţări, a unor instituţii politice aproape identice şi prin garantarea cetăţeniei comune pentru locuitorii acestora; războiul Crimeii, dintre anii 1853-1856, încheiat cu tratatul de la Paris, în 1856, care cuprindea, printre numeroasele clauze, înlaturarea protectoratului rus în Ţara Românească şi Moldova, principatele rămânând sub suzeranitatea Porţii otomane, dar sub garanţia colectivă a marilor puteri europene, proclamarea libertăţii de navigaţie pe Dunare şi înfiinţarea Comisiei Europeane a Dunării, pentru uşurarea şi stimularea navigaţiei pe acest fluviu, neutralitatea Mării Negre; Congresul de la Berlin, din 1878, în care este recunoscută (diplomatic şi internaţional) proclamarea independenţei României, cucerită în 1877 ş.a. (Nicolae Sută, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998).

[13] Activitatea de prelucrare reprezintă transformarea mecanică, fizică sau chimică a materialelor, substanţelor sau componentelor în produse noi. Materialele, substanţele sau componentele transformate sunt materii prime ce constituie produse ale agriculturii, silviculturii, pescuitului, industriei extractive, precum şi produse ale altor activităţi de prelucrare. În industria prelucrătoare sunt incluse următoarele tipuri de unităţi: unităţile care sunt adesea descrise ca fiind uzine, fabrici sau întreprinderi şi utilizează în mod caracteristic maşini acţionate electric şi echipament pentru manipularea materialelor; unităţi de transformare manuală sau la domiciliul lucrătorului, a materialelor sau substanţelor, în produse noi; vânzarea către publicul general a produselor, în aceleaşi localuri în care sunt produse, cum sunt de exemplu brutăriile şi atelierele pentru croitorie de comandă (www.codcaen.si nard.net/categoria-c-industria-prelucratoare,135.html).

evidenţiază faptul că, în etapa în care progresul economic s-a realizat în condiţiile specifice apariţiei şi dezvoltării capitalismului în România, mai ales, după formarea statului naţional unitar (1859) şi cucerirea independenţei de stat (1877), industria prelucrătoare a parcurs un proces de transformare de la un sistem industrial bazat, în principal, pe tehnica şi munca manuală, cu tipurile sale de producţie - casnică, meşteşugărească şi manufacturieră - într-un sistem industrial modern întemeiat pe tehnica şi munca mecanizată, ca efect al difuzării revoluţiei industriale occidentale[14] în economia românească.

Aşa cum se afirmă în literatura de specialitate, perioada cuprinsă între anii 1859 şi 1877[15], este una dintre cele mai marcante ale istoriei

---

[14] Revoluţia industrială apare în Anglia la sfârşitul secolului al XVIII-lea, în unele domenii ale industriei textile, chimice, metalurgice ş.a., fiind marcată de o succesiune de invenţii şi descoperiri, ce-şi găsesc aplicare în practica producţiei, dar, mai ales, de dezvoltarea ştiinţei. Acest proces economic complex a constat în înlocuirea muncii manuale cu munca bazată pe maşini, mecanizată, în trecerea de la manufactura capitalistă la sistemul de fabrică al producţiei capitaliste, forţa de muncă fiind exclusiv salariată. Asigurând victoria modului de producţie capitalist, revoluţia industrială a avut o dublă natură - tehnică şi social-economică -, din care au rezultat performanţe economice, sociale, politice, culturale etc. care au revoluţionat şi modernizat societatea. Revoluţia industrială nu se limitează, însă, numai la apariţia şi utilizarea diferitelor maşini şi a perfecţionărilor lor, deşi acestea au constituit momente însemnate ce trebuie avute în vedere, ci a reprezentat mult mai mult, ea a contribuit la modificarea însuşi a modului de gândire şi acţiune umană. (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Editura Economică, Bucureşti, 1998). În spaţiul geografic românesc, în prima etapă a dezvoltării maşiniste, în perioada 1859-1886, revoluţia industrială a pătruns în agricultură şi transporturi, care au fost principalele beneficiare ale introducerii mecanizării. De exemplu, în infrastructura României, construirea liniilor de cale ferată a început din deceniul al şaptelea, cu patru decenii după instalarea, în 1830, a primei linii de cale ferată în Anglia, dar pentru împrejurările specifice ale României a reprezentat o condiţie fundamentală a progresului economic general al ţării şi pentru evoluţia ulterioară a economiei româneşti (V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008).

[15] Reformele din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) şi de la începutul celei a lui Carol I (1866-1918), au definit instituţiile statului modern, pregătind independenţa acestuia, încă din perioada în care Principatele Unite erau dependente, atât faţă de Poarta otomană, cât şi faţă de marile puterile garante. Astfel, prin Unirea Ţării Româneşti cu Moldova şi crearea statului modern român, înfaptuită în 1859, aşa cum afirmă istoricul Florin Constantiniu, „românii învinseseră prin politica „faptului împlinit", „opoziţiei marilor puteri europene, românii din principate le-au răspuns cu un act de mare abilitate politică, alegându-l pe colonelul A.I.Cuza domn al Moldovei (5 ianuarie 1859), apoi şi al Ţării Româneşti (24 ianuarie 1859), însă, abia la sfârşitul anului 1861, Poarta a recunoscut unirea politico-administrativă a principatelor, dar numai pe timpul domniei lui Cuza" (Florin Constantiniu, O istorie sinceră a poporului român, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2011). Ulterior,

naţionale a românilor, fiind perioada hotărâtoare în antrenarea procesului de edificare a organismului economic naţional[16], deoarece prin reformarea structurală a statului, a instituţiilor vieţii economice şi politice şi constituirii sistemului legislativ-instituţional necesar afirmării economiei de piaţă, capitaliste, se „marchează trecerea efectivă de la esenţa şi forma feudală la esenţa şi forma modernă, burgheză". Acest proces durează, însă, până la sfârşitul secolului al XIX-lea şi primele decenii ale celui următor[17].

Astfel, formarea statului naţional român a constituit un moment de evoluţie calitativă în viaţa politică şi economico-socială a României, prin instituirea unor reforme, profunde şi progresiste, fără precedent în istoria românilor, perioada 1859-1865, fiind recunoscută de specialişti, ca etapa în care s-a creat partea fundamentală a sistemului legislativ-instituţional modern. În cadrul legislatiei adoptate, un rol important l-a avut instituirea normelor şi regulilor care aveau ca obiect economia sau unele

---

adoptarea Constituţiei din 1866 (elaborată fără aprobare externă), făcându-se abstracţie de suzeranitatea otomană şi garanţia colectivă a celor şapte mari puteri, a oferit cadrul pentru evoluţia statului român pe baze moderne şi democratice şi s-a dovedit, timp de mai bine de o jumătate de secol (1866 - 1923), un instrument juridic eficace, pe baza căruia a fost guvernată România modernă. În fine, proclamarea independenţei absolute a României, de către Parlament, pe l9/21 mai 1877, în timpul domniei lui Carol I şi, din 1895, instituirea „rotativei guvernamentale" (supervizată de regele Carol I), ca modalitate de menţinere a regimului democratic constituţional, a asigurat stabilitatea sistemului politic şi va constitui unul dintre motivele esenţiale care au contribuit la saltul economic spectaculos înregistrat de România până în 1914, ştiut fiind că, una dintre premisele de bază ale procesului investiţional în industrie este stabilitatea şi securitatea personală a întreprinzătorului şi a activităţii sale economice.(Ion Bulei, O istorie a românilor, Ediţia a V-a revăzută, Editura Meronia, Bucureşti, 2012).

[16] În unele lucrări de specialitate, prin organismul economico-social al unei comunităţi moderne-ţară, stat naţional etc., se intelege o noţiune mai cuprinzătoare şi mai completă decât cea de economie naţională, utilizată în mod curent. În acest sens, se apreciază că, acesta reprezintă întregul ansamblu organizat şi funcţional al sectoarelor producţiei materiale, ale circulaţiei şi schimbului, ale monedei, creditului şi finanţelor, înfăţisate în forme materiale, tehnice şi valorice, cu sistemele lor specifice de conducere, management, precum şi resursele materiale ale comunităţii, resursele umane ocupate, ocrotirea şi pregătirea lor, instrumentele specifice de descoperire a resurselor naturale, de formare a agenţilor economici, implicând şi elementele instituţionale şi legislative privitoare la statuarea regulilor de existenţă şi funcţionale a componentelor şi ansamblului, politicile şi măsurile economice etc. (V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008).

[17] Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003 .

aspecte ale acesteia, prin adoptarea, printre altele, a Codului comercial, în 1875 (iniţial, după traducere belgiană şi, apoi, ca act juridic românesc, în anul 1887), prin intermediul căruia, dreptul de întreprindere şi libertate a operaţiilor de producţie şi comerciale sunt reglementate, apărate şi garantate de stat, capitalul dobândind, astfel, deplina libertate de acţiune în orice domeniu al activităţii economice (producţie, schimb, credit, bancar şi al asigurărilor etc.). În acest mod, prin întregul sistem de institutii, legislaţie şi reglementări economice, statul modern român intervenea în favoarea susţinerii investiţiilor industriale existente, dar şi a iniţiativelor şi oportunităţilor menite să stimuleze spiritul întreprinzătorilor, în sectorul industriei, în general, corespunzator propriilor proiecţii ale acestora privind procesul de modernizare a societăţii româneşti.

După cucerirea independenţei de stat, condiţiile de dezvoltare ale industriei, precum şi a celorlalte domenii ale vieţii economice, au devenit mai favorabile, ca stat independent România dobândind libertatea de a promova o politică economică în conformitate cu interesele sale naţionale[18], eforturile fiind îndreptete, în principal, spre cearea unei industrii naţionale.

Un rol important în dimensionarea procesului de dezvoltare a industriei prelucrătoare în România, după formarea statului naţional şi, ulterior, dobândirea independenţei de stat şi până la primul război mondial (1914), l-a avut politica industrială. Din acest punct de vedere, în perioada studiată, statul roman a practicat, începând din 1859, politica liberului schimb[19], politica vamală a României fiind parte integrantă a

---

[18] Aşa cum se afirmă în literatra de specialitate, " România, la începutul domniei lui Carol I, se voia o „Belgie a Orientului", adică prosperă în interior şi la adăpost de primejdiile din exterior". (Florin Constantiniu, O istorie sinceră a poporului român, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2011).

[19] După Unirea din 1859, prin Mesajul lui Alexandru Ioan Cuza, din 6 decembrie 1859, se anunţa o politică externă proprie în domeniul economic, o politică de libertate comercială, care se încadra în politica generală europeană a vremii şi care avea un dublu sens. Pe de o parte, era un act de suveranitate faţă de poziţia oficială a Porţii otomane, care considera Principatele Unite ca vasale şi tributare şi, pe de altă parte, un act de oportunitate faţă de contextul european. O astfel de politică putea deştepta şi stimula interesele din exterior în privinţa desfacerii mărfurilor şi a investiţiilor de capital în ţara noastră, iar pe plan intern interesele producătorilor şi exportatorilor de cereale. (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

politicii comerciale a Imperiului Otoman[20], iar după 1886 şi până în 1914, politica protecţionistă de încurajare şi susţinere a industriei, în conformitate cu dezideratele economice naţionale.

Într-o lucrare de referinţă[21], în care se analizează formarea sistemului industrial modern în România, autorul, în cadrul investigaţiei efectuate pe perioada 1859-1914, delimitează acest interval de timp în două etape, diferite prin conţinutul şi aria de manifestare. Astfel, autorul consideră că prima etapă, cuprinsă între 1859-1886, este „etapa pregătitoare a procesului transformărilor industriale", iar etapa a doua, dintre anii 1887-1914, este cea a „începutului de închegare a sistemului industrial modern şi a demarajului industriei maşiniste".

În continuare, se utilizează această sistematizare pentru evidenţierea unor aspecte referitoare la evoluţia industriei prelucrătoare, sub aspectul transformării şi dezvoltării sale, în diferitele etape parcurse, în cadrul perioadei 1859-1914, în care are loc transformarea şi modernizarea acesteia prin industrializare (înlocuirea muncii manuale cu cea mecanizată).

1.1. Începuturile industriei prelucrătoare moderne, etapa cuprinsă între anii 1859-1886

Începând, mai ales, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, statul a intervenit activ în scopul favorizării dezvoltării forţelor de producţie ale capitalismului în România, prin instituţionalizarea

---

[20] După 1538 deşi, autonomia internă a principatelor române continuă să fie respectată, la fel şi frontierele, politica externă ajunge să fie subordonată Porţii Otomane. Regimul de dominaţie aduce şi obligaţii însemnate din punct de vedere economic. Ulterior, regimul fanariot, impus de Poarta Otomană în Moldova (în 1711) şi Ţara Românească (în 1716), care va dura până în 1821, va însemna o sensibilă reducere a autonomiei celor două Ţări Române şi o creştere masivă a obligaţiilor faţă de Poarta Otomană. Sub fanarioţi, Principatele pierd orice iniţiativa în politica externă (Ion Bulei, O istorie a românilor, Ediţia a V-a revăzută, Editura Meronia, Bucureşti, 2012). În secolul al XVIII-lea, ingerinţa crescândă a Imperiului Otoman în administraţia şi politica economică a Moldovei şi Ţării Româneşti, prin măsuri ca prohibirea la export a numeroase produse anterior libere, a păgubit subsţantial interesele economiei româneşti (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

[21] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

mecanismului funcţionării economiei de piaţă, elementul principal de orientare - şi certitudine -, în această acţiune, a claselor progresiste din România, fiind experienţa din ţările capitaliste mai vechi, unde mecanismul instituţional burghez fusese verificat şi perfecţionat, dar care trebuia adaptat la nevoile şi condiţiile economico-sociale particulare ale României, din acea epocă.

În acest sens, după crearea statului modern român, reformele înfăptuite, cuprinse în programul economic[22], vizează două mari probleme: independenţa economică a României şi dezvoltarea forţelor productive ale ţării, care printre numeroasele aspecte, cuprinde şi pe cel referitor la încurajarea dezvoltării industriei naţionale.

După constituirea statului român modern, datele recensământului stabilimentelor industriale din anii 1862-1863[23], oferă o imagine sintetică - prima statistică sistematică a industriei românesti - şi semnificativă asupra naturii şi structurii activităţilor industriale românesti la acea dată (tabelul nr.1.1).

---

[22] Primul act oficial care anunţa ideologia socială şi politica economică a noii domnii este Mesajul lui Alexandru Ioan Cuza, din 6 decembrie 1859, adresat Adunării elective a Ţării Româneşti şi rostit, în Adunare, de către Ion Ghica, preşedintele Consiliului de Miniştrii la acea dată. În mesaj este formulat un vast program economic, cu înclinaţii vădite spre progres social şi economic, pentru a cărui înfaptuire au întreprins o gamă largă de măsuri toate guvernele care s-au rotit la cârma ţării, atât în anii de domnie a lui Alexandru Ioan Cuza, cât şi, ulterior, până la razboiul de independenţă. (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

[23] Recensămantului stabilimentelor industriale, din anii 1862-1863, iniţiat de D.P.Marţian, este efectuat în anii 1862-1863, dar a intrat în literatură ca fiind din anii 1859-1860, când s-a întreprins recensământul general în care acesta era parte componentă. Din motive organizatorice, se menţionează în sursă, recensământul stabilimentelor industriale s-a făcut după contopirea celor două Direcţii de statistică din Muntenia şi Moldova - 1 august 1862- în Oficiul statistic al României. Criteriile de culegere a datelor statistice au fost relative, considerându-se stabiliment industrial o unitate mai dezvoltată şi cu un număr mai mare de lucrători decât atelierul mesteşugarului. Cu toate acestea, delimitarea a fost elastică. Recenzarea a cuprins şi o serie de ateliere meşteşugăreşti. Dovada o face Ancheta industrială din anii 1901-1902 care le clasifică pe acestea la meserii: olării, cărămidării, vărării, pietrării, tăbăcării, brutării, covrigării, frângherii şi rogojinării, lumânărării etc., incluse la recensământul din 1862-1863 la stabilimente industriale (V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008).

Tabelul nr.1.1
Structura industriei prelucrătoare[24], pe ramuri, în funcţie de principalii indicatori, între anii 1862-1863

Ramuri ale industriei	Număr unităţi		Lucrători			Valoarea producţiei		
	Total	%	Total	%	Pe unitate	Total mii lei	%	Pe unitate
Total	12.867	100,0	28.252	100,0	2,2	90.240	100,0	7.013
Alimentară	9.527	74,0	20.800	73,7	2,2	79.179	87,7	8.311
Materiale de construcţii	1.322	10,3	3.449?	12.2	2,6	1.692	1,9	1.280
Textile si împletituri	879	7,0	1.211	4,3	1,4	1.492	1,7	1.663
Ceramică şi sticlă	627	4,8	876	3,0	1,4	193	0,2	308
Tăbăcărie	233	1,8	522	1,9	2,2	923	1,0	3.961
Hârtie şi arte grafice	33	0,3	314	1,1	9,5	727	0,8	22.030
Chimică	220	1,7	858	3,0	3,9	5.467	6,1	24.850
Prelucrarea metalelor	8	0,1	222	0,7	27,8	567	0,6	94.500

Sursa: V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 – 1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

Astfel, în ceea ce priveşte repartiţia pe ramuri, din cele 12.867 unităţi existente, denumite stabilimente industriale, marea majoritate funcţionau în industria alimentară (74,0%), respectiv în morărit, ale cărui unităţi deţin peste jumătate din totalul stabimentelor, urmată, la mare distanţă, de industria materialelor de construcţii (10,3%), cea a textilelor şi împletiturilor (7,0%) şi cea a ceramicii şi sticlei (4,8%), ramuri cu tradiţie în producţia materială a celor două principate. Aceeasi situaţie se regăseste şi în cazul numărului de lucrători.

Cantonarea majorităţii unităţilor la sate - peste 80% (10.381) funcţionau în mediul rural, iar restul de 2.486 la oraşe -, precum şi caracterul

[24] Clasificarea şi calculele au fost efectuate de V. Axenciuc, în lucrarea menţionată. Autorul precizează faptul că datele statististice provin de la recensământul stabilimentelor industriale, iniţiat de D.P.Marţian şi efectuat în anii 1862-1863, au un caracter relativ (principalele cauze fiind lipsa personalului instruit, reticenţa celor recenzaţi în privinţa declarării valorii producţiei, neluarea în considerare a membrilor familei care lucrau) şi subestimează fenomenul industrial, deoarece nu a existat un criteriu precis al unităţii recenzate, considerându-se stabiliment industrial o unitate mai dezvoltată şi cu un număr mai mare de lucrători decât atelierul mesteşugarului, ceea ce ar fi putut răspunde criteriilor de manufactură.

sezonier al celor mai multe întreprinderi - (73%) aveau un caracter sezonier şi doar 3.456 lucrau permanent- atestă specificul manual al producţiei.

Dimensiunea stabilimentelor industriale, în medie, de 2,2 lucrători pe stabiliment, confirmă caracterul de atelier, chiar redus, al majorităţii unităţilor industriei, alături de o serie de manufacturi, în sensul propriu al noţiunii (zahanale, pietrării, ateliere de pălării, de porţelanuri, hârtie, tipografii, manufacturi de lumânări şi săpun etc.).

Rezultatul final al activităţii industriei prelucrătoare, exprimat de valoarea producţiei pe ramuri, arată faptul că numai industria alimentară furniza peste 87% din totalul producţiei, fiind urmată, la mare distantă, de industria chimică - rafinării de petrol, în principal – 6,1%, a materialelor de construcţii - 1,9%, textilelor şi împletiturilor - 1,7% etc.

În schimb, în ceea ce priveşte valoarea medie a producţiei pe întreprindere, în întreprinderile din industria prelucrării metalelor se obţine cea mai mare valoare a producţiei (este vorba de un şantier naval), urmate de cele din industria chimică, a hârtiei şi artelor grafice etc., atestând existenţa unui număr, relativ redus, de întreprinderi de dimensiune mai mare.

Se remarcă faptul că, majoritatea întreprinderilor prelucrau produse agricole şi animale, materii prime existente în ţară. De asemenea, se constată că sectorul extractiv era inclus în industria prelucrătoare, pietrăriile, „fabricile" de gips, „fabricile" de gaz presupuneau, iniţial, un proces de extracţie a materiilor prime - piatra, petrolul etc.-, care, ulterior, erau prelucrate.

În literatura de specialitate[25], se mai precizează faptul că, din cele 12.867 stabilimente industriale înregistrate, 5.018 au fost înfiinţate în perioada 1830-1850, iar 7.849 au fost întemeiate în perioada 1850-1860. Referitor la acest aspect, este de menţionat că, în perioada 1830-1860, iniţiatorii unor activităţi industriale solicitau de la autorităţi nu numai aprobarea înfiinţării unei întreprinderi, ci, în principal, acordarea unor privilegii, cum ar fi, de exemplu, dreptul de a aproviziona instituţiile de stat cu produsele firmelor lor, monopolul producţiei pe o anumită durata de timp şi chiar solicitarea de forţă de muncă constrânsă şi gratuită (recruţi, pe o durată limitată de timp). În acest sens, solicitarea şi acordarea forţei de muncă, constrânsă

[25] Nicolae Sută, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998.

şi gratuită, este, de fapt, un privilegiu cu caracter feudal[26], confirmând persistenţa unor relaţii specifice epocii feudale[27].

Referitor la forţa motrice utilizată (tabelul nr.1.2), aşa cum arată statististicile din acea vreme, aceasta era, cu preponderenţă, cea a factorilor naturali - apa (63,9%), vântul (26,3%) - şi a animalelor (7,6%), folosită de 7.845 unităţi (97,9%) şi cea a vaporilor utilizată doar în cazul a 171 unităţi (2,1%). Dar, aşa cum se apreciază in literatura de specialitate recentă[28], doar cel mult 45 de unităţi (adică, 0,6%)) foloseau forţa motrice mecanică a aburului, respectiv unele mori, fabrici de bere, de cherestea ş.a., celelalte unităţi, până la 171, folosind aburul nu în scopul producerii forţei motrice, ci în procesul tehnologic (cazane ce foloseau aburul), cum sunt, de exemplu, unele poverne sau velniţe de alcool, „fabrici" de gaz şi ulei, care utilizau aburul încălzit pentru distilarea alcoolului, respectiv a petrolului.

Tabelul nr.1.2
Forţa motrice utilizată în industria prelucrătoare, în anii 1862-1863

Ramuri ale industriei	Forţă motrice utilizată		din care, după natura sursei:			
	Total	%	apă	vânt	animală	vapori
Total	8.016	100,0	5.126	2.105	614	171
Alimentară	6.931	86,5	4.074	2.104	596	157
Materiale de construcţii	609	7,6	607	-	1	1
Textile şi împetituri	421	5,2	419	-	-	2
Ceramică şi sticlă	5	0,1	-	-	4	1
Tăbăcărie	23	0,3	23	-	-	-

[26] Atât în Ţara Românească, cât şi în Moldova, au apărut, încă de la sfârşitul secolului XVIII şi începutul secolului XIX, întreprinderi, numite, în epocă, manufacturi, unele dintre ele dovedindu-se, adesea, efemere şi/sau intermitente sub aspectul duratei de funcţionare, care produceau, de exemplu, postav, sticlă, hârtie, ţesături, lumânări, paste făinoase ş.a. Acestea erau înfiinţate de boieri sau negustori, pe bază de autorizaţii domneşti, prin care se conferea monopolul fabricaţiei şi alte privilegii, printre care, de exemplu, prioritate la cumpărarea de materii prime, dreptul de a folosi, ca lucrători, clăcaşi, cu scutirea de clacă şi chiar de dări ale acestora, posibilitatea de a aduce lucrători străini, scutiri de taxe vamale la importul de materii prime şi utilaje ş.a. (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Editura Economică, Bucureşti, 1998).

[27] Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003.

[28] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914: demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

Ramuri ale industriei	Forţă motrice utilizată		din care, după natura sursei:			
	Total	%	apă	vânt	animală	vapori
Hârtie şi arte grafice	2	0,02	2	-	-	-
Chimică	19	0,2	1	-	9	9
Prelucrarea metalelor	6	0,1	1	1	4	1

Sursa: Calculat dupa datele preluate din V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

Sintetizand caracteristicile industriei prelucrătoare, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, aşa cum este relevată de statisticile oficiale din acea epocă, după caracterul producţiei, numărul de lucrători şi natura forţei motrice utilizată, se poate afirma, printre altele, că: marea majoritate a unităţilor erau, în mare parte, ateliere şi doar un număr redus erau manufacturi, în care procesul de muncă era, în esenţă manual; industria s-a limitat, cu prioritate, la sectoarele de prelucrare a producţiei agricole şi la cele legate de valorificarea unor bogăţii ale subsolului; revoluţia industrială apărea în forme incipiente, simple, mai ales, în industria alimentară, în cazul unor mori cu aburi şi valţuri (circa 33 unităţi), aceasta dispunând de o largă bază de materii prime agricole, iar piaţa, relativ largă, oferea posibilitatea realizării unor profituri rapide; cele câteva zeci de fabrici mecanizate (apreciate ca fiind 11 unităţi), precum şi manufacturile mai mari cu lucrători salariaţi, semnalează existenţa capitalului întreprinzătorului, a relaţiilor de producţie capitaliste, moderne, în industrie; deşi există un număr mic de stabilimente în sfera industriei prelucrătoare (mori mari, un şantier naval, fabrici de postav etc.), care utilizează instalaţii mecanice (motoare cu abur), întreprinderea mecanizată încă nu forma un sector al industriei prelucrătoare, deşi constituia tipul cel mai avansat al progresului ce se va extinde, în următorul secol, în întreaga economie naţională.

Deoarece, în cadrul statistililor oficiale publicate în acea vreme, criteriile de departajare a stabilimentele industriale, au fost imprecise şi au permis includerea în randul acestora a numeroase meserii şi ateliere de meserii, într-o lucrare de specialitate recentă[29], se apreciază că este necesară determinarea şi delimitarea, în cadrul stabilimentelor, a tipurilor de industrii, în meşteşuguri, manufacturi şi industrii de tip rural, speciale (mori, fierăstraie, pive etc.). În acest scop, autorul a elaborat o metodolo-

[29] Victor Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 - 1914: demarajul industrializării, Editura Academiei Romane, Bucuresti, 2008.

gie proprie - bazată pe propriile criterii tehnico-economice-, în vederea selectării (pe baza informaţiilor din cele 21 de tabele detaliate, pe judeţe), din fiecare categorie de industrie, a unităţilor şi numărului de lucrători ce revin fiecărui tip de industrie.

Situaţia celor trei tipuri de industrii, din cadrul stabilimentelor industriale, după număr de unităţi şi personal ocupat, la care autorul a luat în calcul şi numărul patronilor (operaţiune importantă, care, potrivit acestuia, a fost omisă, pâna acum în diferite surse), care de cele mai multe ori participau la activitatea de producţie, considerând că numărul patronilor este cel putin egal cu cel al stabilimentelor, fiecăruia dintre acestea revenindu-i minimum un patron este prezentată în tabelul nr. 1.3.

Tabelul nr. 1.3
Structura industriei prelucrătoare, după tipul de industrie, în anul 1863

Tipul de industrie	Unităţi		Personal					Producţie			
	nu-măr	%	pa-troni	lu-cră-tori	total per-sonal	%	pe uni-tate	va-loare -mii lei-	%	pe uni-tate -mii lei-	pe o per-soa-nă
Total, din care:	12.867	100,0	12.867	28.352	41.219	100,0	3,2	90.277	100,0	7,0	2.190
Manu-factu-rieră	280	2,2	280	7.238	7.518	18,2	26,9	10.710	11,9	28,3	1.425
Meşte şugă-rească	4.791	37,2	4.791	10.578	15.369	37,3	3,2	21.424	23,7	4,5	1.394
Indus-trii rurale	7.796	60,6	7.796	10.536	18.332	44,5	2,4	58.143	64,4	7,5	3.172

Sursa: Victor Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureti, 2008.

Industria prelucrătoare, după caracterisicile celor trei tipuri de industrii[30], prezintă imaginea structurii forţei de muncă şi a valorii producţiei din cadrul stabilimentelor industriale.

[30] Meşteşugurile şi manufacturile cuprind: olării; poverne; brutării; fabrici de gaz şi ulei; tăbăcării; vărării; lumânării şi săpunării; cărămidării; căşării; pietrării; fabrici de postav; tipografii; fabrici de bere; covrigării; bragagerii; zahanale; fabrici de paste făinoase şi scrobeală; fabrici de oţet şi rom; fabrici de pălării; trăistării şi funierii; rogojinării; fabrici de sticlării şi porţelan; fabrici de hârtie; fabrici de praf de puşca; fabrici de

Astfel, manufactura, reprezentată de 280 de ateliere, deţine 2,2% din numărul stabilimentelor, utilizează 18,2% din totalul lucrătorilor şi furnizează o valoare a producţiei de 11,9% din total, revenind 28,3 mii lei pe unitate şi 1.425 lei pe agent economic. Al doilea tip de industrie, meşteşugurile, reprezintă 37,2% din totalul unităţilor, folosesc 37,3% din numărul personalului şi produc 23,7% din valoarea mărfurilor oferite, revenind 4,5 mii lei pe un atelier, adică de peste 6 ori mai puţin pe unitate decât în cazul manufacturilor, şi produce 1.934 lei pe meseriaş. In fine, al treilea tip, industriile rurale, sunt cele mai numeroase, peste 60% din numărul stabilimentelor, utilizează 44,5% din totalul personalului, dar produc cea mai mare parte a valorii producţiei, 64,4% din total; acestea dau şi cea mai mare valoare a producţiei pe persoană, 3.172 lei pe an, faţă de 1.394 lei a meşteşugarilor şi 1.425 lei a manufacturilor.

Cele trei tipuri ale industriei prelucrătoare, preponderent manuale, ne înfăţişează capacitatea industrială cuantificată a României destinată productiei de mărfuri la începutul trecerii pe calea modernizării.

În vederea configurării unui tablou general al potenţialului întregii producţii a industriei prelucrătoare destinată, atât pieţei (marfară), cât şi autoconsumului (nemarfară) şi a înfăţişării proporţiei fiecăruia din cele trei moduri de producţie industrială - casnică, meşteşugărească şi manufacturieră, inclusiv industriile rurale, categorii, în general, utilizate de ştiinţa economică -, în lucrarea menţionată, autorul a determinat, pe baza propriilor calcule, numărul meşteşugarilor şi valoarea producţiei meşteşugăreşti, din perioada 1860-1863, precum şi valoarea estimată a industriei casnice[31], menţionând că „până în stadiul actual al cercetărilor asupra dezvoltării industriale în România din perioada 1860-1914, nici statisticienii şi nici economiştii, nu au încercat să estimeze valoarea producţiei celor trei sectoare ale industriei prelucrătoare". În acelaşi timp, autorul consideră că, „această comensurare a valorii producţiei industriale, cu cei doi indicatori determinaţi prin metodele întreprinse, corespunde că marime, în mare măsură, realităţii istorice, fiind chiar subevaluată" şi reflectă nivelul, structura şi platforma de plecare pentru noul sistem industrial modern în România.

---

ceară; ateliere ale statului (14 unităţi cu 259 lucrători); alte ateliere. În industriile rurale sunt incluse: mori ţărăneşti cu pietre; pive şi dârste; fierăstraie (datele sunt prezentate în Anexa 1.1).

[31] Metodologia detaliată privind calculul acestor indicatorii referitori la industria meşteşugărească şi la cea casnică, în perioada 1862-1947, se regăseşte în volumul lui Victor Axenciuc, Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.I şi II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

Tabloul general al producţiei industriei prelucrătoare, în ansamblul său, precum şi al ponderii fiecăruia din cele trei moduri de producţie industrială - casnică, meşteşugărească şi manufacturieră, inclusiv industriile rurale - este următorul:

Valoarea producţiei	**Milioane lei**	**%**
Total, din care:	379,4	100,0
Meşteşugărească	118,3	31,2
Manufacturieră	10,7	2,8
A industriilor rurale	58,1	15,3
A industriei casnice	192,3	50,7

Astfel, potrivit concluziei autorului, la începutul procesului de prefacere a sistemului industrial din România, câmpul de prelucrare era dominat de industriile casnice de autoconsum cu peste 51%, în vreme ce producţia meşteşugăreasca reprezenta numai 31% din masa bunurilor, iar cea manufacturieră şi a industriilor rurale, 1/5 din totalul valorii produselor prelucrate.

Ponderea autoconsumului, în raport cu schimburile de mărfuri este efectul faptului că, o parte covârşitoare a populaţiei locuia în mediul rural şi avea ca ocupaţie principală agricultura. În aceste condiţii, producţia pentru subzistenţă a rămas precumpănitoare, majoritatea persoanelor asigurându-şi o parte cât mai mare a consumului din resurse proprii.

În acest sens, în producţia naţională (apreciată la 1.338,99 milioane de lei), industria prelucrătoare (de 379,4 milioane de lei), reprezenta 28,0%, restul fiind valoarea producţiei agricole, vegetale şi animale, baza activităţii a peste 90% din populaţia ţării, reflectând gradul redus de dezvoltare economică[32].

Deşi, după constituirea statului modern şi până în anul 1886, politica economică practicată în România a fost cea a liberului schimb, care se încadra în politica generală europeană a vremii[33], fără a se promova

---

[32] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008

[33] Pe plan mondial, între 1860 – 1880, sub influenţa Angliei şi Franţei, multe state europene au păşit pe calea adoptării, în raporturile economice externe, a politicii liberului schimb, încheind între ele tratate comerciale ce conţineau tarife reduse sau scutiri de vamă, nu prevedeau prohibiţii, dar cuprindeau, toate, clauza naţiunii celei mai favorizate. În acest context internaţional, pe principiile liberului schimb, s-a bazat şi convenţia comercială încheiată, pe in 1875, între România şi Austro-Ungaria, urmărindu-se stimularea relaţiilor comerciale dintre România şi Austro- Ungaria, prin încheierea unei convenţii cu o durată mai îndelungată, pe zece ani. Convenţii similare au mai fost încheiate şi cu Germania, Rusia ş.a. Apreciată, în general ca pozitivă din punct de vedere politic,

vreo formă generală de protecţie vamală, guvernele, indiferent de doctrină, au întreprins unele acţiuni de sprijinire a unor ramuri ale industriei prelucrătoare.

În acest sens, sunt de menţionat, cu titlu de exemplu: legea referitoare la stimularea industriei zahărului din sfeclă, din anul 1873, conform căreia producătorii din acest domeniu erau scutiţi de impozite şi taxe pe o perioadă de 20 de ani şi beneficiau de scutiri de taxe vamale la maşinile şi utilajele importante (în baza avantajelor acordate prin această lege, se înfiinţează, în 1875 şi 1876, două fabrici de zahăr, la Chitila şi Săscut, dar concurenţa straină le determină să-şi înceteze activitatea după câţiva ani) ; în 1884 se adoptă o lege similară pentru încurajarea industriei hârtiei, în baza căreia ia fiinţă fabrica de hârtie Letea, care începe să producă în anul 1884 pe baza comenzilor statului; prin asemenea măsuri se stimulează şi unele întreprinderi din industria textilă (a postavului), tăbăcăriei, ale caror produse aveau la bază comenzi ale statului etc. cu urmări extrem de grave

Dar, astfel de acţiuni, parţiale şi timide, - care au vizat, în esnţă, atenuarea efectelor concurenţei austro-ungare, cu urmări extrem de grave pentru industria românească - de stimulare a unor fabrici, reprezentau doar un paleativ în raport cu necesităţile mari şi urgente de sprijinire a înfiinţării industriei mari în România.

Potrivit unor aprecieri din literatura de specialitate[34], industria mecanizată, deşi apare în deceniul cinci al secolului al XIX-lea, se dezvoltă anevoios, neexistand încă suficiente resurse (capital, forţă de muncă calificată, spirit întreprinzator, capacitate de organizare) şi nici piaţă internă dezvoltată. Cu toate aceste dificultăţi, numărul „fabricilor" (întreprinderi de dimensiune mai mare) creşte de la 51, în 1864, la 236, la sfârşitul deceniului nouă. Situaţia aproximativă, în 1886, înainte de aplicarea politicii de încurajare a industriei naţionale, arată că din numarul total al unităţilor economice (236), 35% (83) aparţineau industriei alimentare, 19% (46) celei chimice (inclusiv rafinării), 10,6% (25) celei a textilelor şi confecţiilor, 7,2% (17) industriei hârtiei, papetăriei şi artelor grafice etc.

---

prin prisma afirmării unei anumite independenţe faţă de Imperiul Otoman, din punct de vedere economic ea s-a dovedit dezavantajoasă, deoarece, prin numeroasele scutiri sau reduceri de taxe vamale, a permis, pătrunderea, aproape fără concurenţă, a produselor industriale austro-ungare pe piaţa românească, afectând, astfel, producţia industrială internă (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

[34] Nicolae Sută, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998.

Practicarea unei politici a liberului schimb, în relaţiile comerciale externe, de aproape trei decenii, până în 1886, prin libera pătrunderea şi, aproape, fără concurenţă (pentru unele produsele care s-ar fi putut fabrica în ţară), a mărfurilor industriale străine pe piaţa naţională, a temporizat crearea industriilor prelucrătoare mecanizate. La această întârziere au contribuit, însă, substanţial, şi condiţiile mediului economic românesc (de exemplu, mijloace de transport insuficiente şi scumpe, forţa de muncă calificată, adecvată nevoilor de fabrică, aproape inexistentă, piaţa internă limitată şi restrânsă, obişnuită cu mărfuri meşteşugăreşti, lipsa creditului modern, capitaluri interne insuficiente şi numai din surse şi cu dobânzi cămătăreşti, crearea Băncii Naţionale abia în 1880 etc.), puţin favorabil proliferării activităţilor industriale moderne, care presupun riscuri mari pentru întreprinzători.

După expirarea convenţiilor comerciale cu statele străine, bazate pe liberul schimb, începând din 1886, se declară, oficial, că politica economică practicată de statul român este protectionistă[35] şi se introduc măsuri de protejare vamală a industriei, iar, ulterior, influenţa tarifului vamal asupra industriei a fost completată, în anul 1887, cu adoptarea unei legi de încurajare a industriei mari naţionale.

Se cuvine menţionat faptul că, prin tariful vamal stabilit, se instituie măsuri protecţioniste pentru materiile prime existente în ţară, precum şi pentru produsele care se fabricau în România şi scutiri de taxe vamale la export pentru produsele sau materiile prime pe care statul le avea în cantităţi suficiente şi taxe de import reduse pentru materii prime sau maşini şi utilaje necesare în vederea echipării industriei autohtone.

---

[35] Orientarea spre un protecţionism, agresiv, a fost inaugurată de Bismarck, în Germania, în 1879. Atunci, a fost pus în aplicare un tarif vamal, prin care taxele vamale la anumite marfuri străine au crescut de două până la patru ori. Pe pieţele externe, monopolurile germane, sprijinite de stat, au trecut la practicarea sistematică a politicii de dumping (preţuri mai scăzute pe pieţele externe, în scopul cuceririi acestora) şi la acordarea de prime de export industriaşilor exportatori. Franţa a trecut la protecţionism, în 1881, şi, mai accentuat, în 1892, cînd a fost introdus sistemul tarifului dublu, constând într-un tarif minim, sub care taxele nu puteau să scadă, acordat partenerilor care încheiau un tratat de comerţ cu Franţa, şi un tarif maxim (sau general), aplicat în cazul în care lipseau convenţiile de comerţ. Politica comercială externă a principalelor ţări capitaliste se modifică, majoritatea ţărilor europene părăsesc politica liberului schimb şi trec la politica protecţionistă. În timp ce politica protecţionistă dusă de state mici şi mijlocii, între care şi România, avea ca scop făurirea unei industrii naţionale, protecţionismul marilor puteri avea un caracter agresiv şi de expansiune (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

La adăpostul acestei măsuri (tariful vamal), menită să creeze o barieră vamală eficientă, au fost adoptate o serie de măsuri de politică industrială în vederea stimulării înfiinţării de întreprinderi industriale.

1.2. Dezvoltarea industriei moderne, etapa cuprinsă între anii 1887-1914

După cucerirea independenţei de stat (1877), condiţiile de dezvoltare ale întregii vieţii economice din România, inclusiv cele ale industriei prelucrătoare, au devenit mai favorabile, datorită promovării unor politici economice în conformitate cu interesele naţionale, care presupuneau apărarea pieţei interne de concurenţa străină şi acumularea, rapidă, cu ajutorul statului, a unor importante capitaluri care să conducă la consolidarea poziţiei burgheziei industriale româneşti şi la atragerea de capitaluri străine pentru crearea de întreprinderi industriale. În acest sens, aplicarea unei politici protecţioniste era considerată ca o condiţie, indispensabilă, prin care se putea trece la crearea unei industrii proprii şi o garanţie a proliferării şi dezvoltării întreprinderilor industriale mari româneşti şi, implicit, a progresului general al ţării.

Intervenţia statului s-a manifestat sub forma protecţionismului vamal[36], însoţit de măsuri de încurajare vizînd ansamblul industriei, criteriile de încurajare a industriei fiind cuprinse în legile din anii 1887 şi 1912.

Prima lege adoptată, în 1887, intitulată, sugestiv, Măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naţionale, a urmărit, pe de o parte, dimensiunea întreprinderilor înfiinţate, prin impunerea unei condiţii minime de capital de 50.000 lei şi a unui număr de angajaţi de cel puţin 25 lucrători şi, pe de altă parte, crearea unei forţe de muncă româneşti calificate, prin condiţia ca, în termen de cinci ani, două treimi din angajaţi să fie cetăţeni români şi cu calificare profesională adecvată industriei mecanizate, scopul esenţial al legii fiind acela de a crea întreprinderi mari cu dotare tehnică modernă.

Dacă se îndeplineau aceste condiţii, statul român acorda o gamă largă de avantaje, printre care se pot menţiona: acordarea unei suprafeţe

[36] Adoptarea unor noi tarife vamale, pe întraga perioadă analizată, aşa cum se menţionează în unele lucrări de specilitate, s-a efectuat în anii 1876, 1886, 1893, 1906, 1924, 1927, 1929, 1934, ceea ce a condus la modificarea taxelor vamale şi, implicit, a preţurilor mărfurilor importate, care s-au reflectat in sporiri sau reduceri vizibile a importului unor categorii de produse (Victor Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859–1947, Vol. III, Monedă-Credit-Comerţ-Finanţe publice, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2000).

de pamânt, de 5 ha, pentru construirea întreprinderii; reducerea de taxe vamale la importul de utilaje şi maşini necesare dotării întreprinderii cu capital fix; reducerea de tarife la transportul pe căile ferate; scutirea de impozite pe o perioadă de 15 ani ş.a.

În contextul economico-social general al acelei perioade, condiţiile cuprinse în această lege, mai ales, cele referitoare la capital, au favorizat, în mod evident, capitalul străin şi industria prelucrătoare mare.

La expirarea termenului de valabilitate al acesteia, după 25 de ani, în 1912[37], este adoptată Legea pentru încurajarea industriei naţionale, a cărei sferă de cuprindere era mai mare, adresându-se tuturor întreprinderilor industriale, inclusiv fabricanţiilor de bere, alcool şi făină, precum şi sectorului micii producţii şi, chiar, celui al producţiei meşteşugăreşti, fiind încurajati meseriaşii care utilizau minimum patru salariaţi sau cooperativele de meseriaşi cu un capital minim de 2.000 de lei sau 20 de salariaţi. În condiţiile noii legi se renunţă la condiţia de capital, introducîndu-se, în schimb, condiţii minime, pentru industria mare, în ceea ce priveşte utilizarea unei maşini cu o putere de 5 CP şi a, cel puţin, 20 de salariaţi în întreprindere. De asemenea, avantajele erau acordate diferenţiat, după felul materiei prime utilizate, pe o perioadă de 30 de ani pentru materiile prime din ţară şi pe 21 de ani dacă acestea proveneau din import. În acelaşi timp, s-a introdus un impozit asupra beneficiilor întreprinderii, de 2-5%, precum şi prioritatea întreprinderilor încurajate la comenzile statului, chiar dacă preţurile acestora erau mai mari faţă de cele ale mărfurilor similare străine.

În continuare sunt prezentate unele aspecte ale performanţelor întreprinderilor din industria mare prelucrătoare, care pot constitui câteva dintre elementele de apreciere ale evoluţiei acesteia în perioada aplicării politicii protecţioniste.

Rezultatele pozitive ale aplicării legii de încurajarea a industriei din anul 1887, se refectă în numărul întreprinderilor care au beneficiat de avantajele acesteia. Astfel, în perioada 1887-1911 (în 25 de ani), au beneficiat de avantajele legii, în medie pe an, 30 de întreprinderi (Tabelul nr. 1.4), valoarea avantajelor industriale (subvenţii derivate din legea de încurajare a industriei) fiind substanţială.

În structură, pe ramuri ale industriei prelucrătoare, au beneficiat, în medie pe an, peste 13 întreprinderi din industria materialelor de con-

---

[37] Legea pentru încurajarea industriei naţionale din anul 1912, cu unele modificări, a rămas în vigoare până în 1947 (Axenciuc V., Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992).

strucţii, peste 6 din cea alimentară, aproape 6 din cea a textilelor şi confecţiilor, circa 4 din cea chimică şi aproape 2 întreprinderi din industria hârtiei, celulozei şi tiparului.

Preferinţa întreprinzătorilor de investire a capitalului în aceste ramuri a fost influenţată, pe lângă alţi factori de natură economică şi socială, într-o măsură însemnată, de modificarea tarifelor vamale la import şi, implicit, a creşterii gradului de protecţie a industiei naţionale faţă de concurenţa străină, mai ales, după anul 1906.

Din cele 769 întreprinderi, au îndeplinit condiţiile cerute de lege (capital minim 50.000 de lei sau cel puţin 25 lucrători şi instalaţii tehnice perfecţionate, cu excepţia fabricilor de făină, alcool şi bere) 42,9% întreprinderi din industria materialelor de construcţii, 20,5% din cea alimentară, 18,6% din textilă şi îmbrăcăminte, 12,4% din cea chimică şi doar 5,3% din industria hârtiei şi celulozei.

Tabelul nr. 1.4
Evoluţia numărului întreprinderilor din industria mare, încurajate de stat, care au obţinut avantaje, în perioada cuprinsă între 1887 şi 1 noiembrie 1911

-unităţi-

Anii	Total	Subramuri ale industriei prelucrătoare, din care:					
		Alimentară	Textilă şi îmbrăcăminte	Hârtie, celuloză, tipar	Chimică	Electrică	Materiale de construcţii
Total	769	158	143	41	95	2	330
1887	30	2	9	2	4	-	13
1888	26	3	8	1	4	-	10
1889	12	1	5	3	-	-	3
1890	20	2	2	1	6	-	9
1891	18	1	6	-	1	-	10
1892	6	-	1	-	1	-	4
1893	29	5	4	1	3	-	16
1894	24	2	5	1	5	-	11
1895	14	4	1	-	2	-	7
1896	19	4	1	1	6	-	7
1897	14	3	4	1	2	-	4
1898	11	3	2	1	-	-	5
1899	21	3	-	1	8	-	9
1900	18	2	-	2	4	-	10
1901	27	2	5	2	4	-	14
1902	14	-	5	2	2	-	5

Anii	Total	Subramuri ale industriei prelucrătoare, din care:					
		Alimentară	Textilă şi îmbrăcăminte	Hârtie, celuloză, tipar	Chimică	Electrică	Materiale de construcţii
1903	21	3	9	1	2	-	6
1904	22	3	4	2	3	-	10
1905	42	8	8	3	4	1	18
1906	65	13	13	4	7	1	27
1907	97	21	23	1	10	-	42
1908	86	32	17	4	4	-	29
1909	60	17	8	2	7	-	26
1910	27	13	-	1	1	-	12
1911	46	11	3	4	5	-	23

Sursa: Date preluate din Anuarul statistic al României, Imprimeria Statului 1912, Bucureşti.

Se constată, de asemenea, că numărul întreprinderilor mari încurajate de stat, după 1887, a sporit de la o perioadă la alta, exprimând, pe de o parte, avântul industrial, stimulat de măsurile de încurajare (prin subvenţii de la stat) şi protecţie (prin scutiri sau reduceri de taxe vamale la importul de utilaje şi tehnologii), ce caracterizează această perioadă şi, pe de altă parte, creşterea numărului întreprinderilor care întrunesc criteriile necesare solicitării şi obţinerii avantajelor oferite de stat.

Astfel, intervenţia statului, prin intermediul legii de încurajare din 1887, completată cu protecţionismul vamal, destinat să ocrotească acele industrii care aveau de făcut faţă concurenţei străine, a condus la creşterea, mai intensă, a activităţii investiţionale în ramurile materialor de construcţii (ciment, caramidă şi ţiglă, ceramică, sticlă, lemn etc.) şi a textilelor şi confecţiilor şi mai moderată în celelalte ramuri ale industriei prelucrătoare.

Dezvoltarea industriei prelucrătoare mecanizate a întărit procesul de concentrare a productiei în întreprinderi mari. Aşa cum reiese din datele prezentate (Tabelul nr.1.5), întreprinderile cu peste 100 de lucrători, reprezentând doar 13,4% din totalul întreprinderilor, cuprindeau 56,6% din totalul lucrătorilor, în timp ce în intreprinderile cu mai puţin de 50 de lucrători, reprezentând 70,7% din totalul întreprinderilor, lucrau 24,9% din totalul lucrătorilor. Se poate observa, de asemenea, existenţa a 8 întreprinderi cu peste 500 de lucrători, din care doar una cu 1.513 lucrători.

Tabelul nr.1.5
Dimensiunea întreprinderilor industriei mari prelucrătoare, în anul 1902

Mărimea întreprinderii	Fabrici		Persoane		Numărul mediu al lucrătorilor/ întreprindere
	număr	%	număr	%	
Total	621	100,0	37.325	100,0	60,0
sub 10 lucrători	119	19,2	579	1,6	5,0
între 10-24 lucrători	134	21,6	2.200	5,9	16,4
între 25-49 lucrători	186	29,9	6.497	17,4	34,9
între 50-99 lucrători	99	15,9	6.855	18,3	69,2
între 100-199 lucrători	44	7,1	6.020	16,1	137,0
între 200-299 lucrători	18	2,9	4.535	12,1	252,0
între 300-399 lucrători	10	1,6	3.510	9,4	351,0
între 400-499 lucrători	3	0,5	1.292	3,3	431,0
între 500-999 lucrători	7	1,1	4.324	11,6	618,0
1000 lucrători şi peste	1	0,2	1.513	4,1	1.513,0

Sursa: Date prelucrate după cele preluate din Anuarul statistic al României, Imprimeria statului, 1909, Bucureşti
Nota: Din lipsa datelor, patru întreprinderi nu au putut fi cuprinse în această clasificare, numărul total al întreprinderilor fiind 625.

Distribuirea întreprinderilor, în funcţie de numărul de lucrători, evidenţiază preponderenţa întreprinderilor cu 25-200 lucrători, care reprezintă 52,9% din numărul întreprinderilor şi 51,8% din cel al lucrătorilor, relevând şi un aspect al concentrării capitalului şi forţei de muncă, cu precizarea că dimensiunea tehnologică a întreprinderilor (capital minim şi număr de lucrători) este diferită în fiecare ramură.

În ceea ce priveşte structura pe ramuri a industriei prelucrătoare, în anul 1902, de exemplu, din cele 625 întreprinderi care funcţionau sub denumirea de industrie mare, peste 30% erau concentrate în industria alimentară, aproape 17% în cea chimică, în jur de 12% în prelucrarea

metalelor şi lemnului etc. În acelaşi timp, faptul că, întreprinderile din industriile alimentară, textilă, pielărie, de prelucrare a lemnului deţin ponderea majoritară, aproape 57%, reflectă orientarea acetora, cu precădere spre ramurile industriei uşoare, care prelucrează, de regulă, materii prime autohtone.

Tabelul nr. 1.6
Numărul întreprinderilor din industria mare, pe ramuri, în anul 1902

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Număr întreprinderi mari	%
Total industrie, din care:	625	100,0
Alimentară	191	30,6
Chimică	105	16,8
Prelucrarea metalelor	75	12, 0
Prelucrarea lemnului şi mobilier	72	11,5
Confecţii	35	5,6
Textilă	31	5,0
Arte grafice	26	4,1
Pielărie	25	4,0
Hârtie	13	2,1
Ceramică	13	2,1
Materiale de construcţii	13	2,1
Diverse	26	4,1

Sursa: Date prelucrate după Anuarul statistic al României, Bucureşti, Imprimeria statului, 1902

Relativ la structura pe ramuri, datele prezentate în tabel sugerează unele tendinţe care se profilează la începutul procesului de industrializare, printre care se pot menţiona: investiţii preponderente în ramurile cu materii prime autohtone abundente; introducerea în întreprinderile nou create a maşinilor şi utilajelor importate; limitarea majorităţii ramurilor la piaţa internă ş.a.

De asemenea, se cuvine menţionat faptul că, la începutul secolului XX, după trei ani de la adoptarea legii de încurajare a industrie, în industria prelucrătoare românească, marea majoritate a unităţilor care produceau mărfuri industriale continuau să facă parte din categoria industriei mici, precum şi din cea a industriilor speciale (mori, fierăstraie etc.), bazate, în principal, pe procese de muncă cu tehnică manuală şi care predomianu, în mediul urban şi în cel rural, atât ca număr, cât şi ca forţă de muncă ocupată, în timp ce, industria mare, cu cel mai mic număr de unităţi, utilizează

majoritatea forţei motrice instalate şi aproape un sfert din personalul antrenat în activităţi ale industriei prelucrătoare (Tabelul nr.1.7).

Tabelul nr.1.7
Principalii indicatori ai industriei mari prelucrătoare, în anii 1901-1902

	Unităţi		Personal		Forţă motrice	
	număr	**%**	**număr**	**%**	**C.P.**	**%**
Total industrie prelucrătoare, din care:	61.953	100,0	163.630	100,0	60.745	100,0
Industria mare (mecanizată)	625	1,0	39.746	24,4	45.212	74,4

Sursa: Calcule efectuate pe baza datelor din V. Axenciuc, Evoluţia economică a României, Cercetări statistico-istorice 1859-1947, Vol.Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

Deşi în număr redus, cele 625 întreprinderi care funcţionau, în anii 1901-1902, sub denumirea de industrie mare, în care au fost investite capitaluri industriale, autohtone şi străine şi care au beneficiat de avantajele materiale ale măsurilor de protejare vamală a industriei introduse, începând din 1886, iar, din 1887, de cele rezultate din aplicarea primei legi generale de încurajare a industriei naţionale, reprezentau expresia introducerii progresului tehnic în industria prelucrătoare românească.

Un aspect important, în perioada de transformare a sistemului industrial în România, semnalat, de altfel, în lucrări de referinţă din acest domeniu[38], se referă la forţa de muncă utilizată, ţinând cont de faptul că, industria modernă, mecanizată, necesita specialişti cu calificare superioară, adecvată folosirii echipamentelor şi tehnologiilor perfecţionate, reflectând, uneori, expresia noilor progrese pe plan mondial, din acea epocă, importate din ţările avansate din punct de vedere industrial.

În acest sens, după 1886, autorităţile române, au dus o politică de promovare în industrie, atât a capitalului românesc, cât şi a forţei de muncă autohtone, prin legile de încurajare condiţionându-se acordarea avantajelor economice întreprinderilor, în funcţie de realizarea unei anumite proporţii de lucrători români în fabricile întemeiate şi dotate cu utilaje moderne, perfecţionate.

Astfel prin legea din anul 1887, se stabilea ca, în timp de 5 ani de la înfiinţarea întreprinderii, 2/3 din lucrători să fie cetăţeni români, iar,

[38] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

ulterior, legea din anul 1912 prevedea obligativitatea întreprinderilor, beneficiare ale avantajelor acordate de stat, să aibă minimum 75% angajaţi români, din totalul lucrătorilor şi personalului administrativ (funcţionarilor), iar în cazul personalului tehnic, 60% din angajaţi să fie cetăţeni români, promovându-se, în acest mod, angajarea şi formarea personalului autohton de specialitate în industria prelucrătoare naţională.

Tabelul nr.1.8
Personalul din industria mare prelucrătoare, după categorii profesionale şi cetăţenie, în anii 1901-1902 şi 1912

Anii	Total personal, număr	din care, după naţionalitate:		
		români	străini	fără protecţie
1901-1902	39.746	30.461	7.071	2.214
%	100,0	76,6	17,8	5,6
1912	58.871	49.223	8.004	1.644
%	100,0	83,6	13,6	2,8

Tabelul nr.1.8
Personalul din industria mare prelucrătoare, după categorii profesionale şi cetăţenie, în anii 1901-1902 şi 1912 - continuare

Anii	Total personal, număr	din care, pe categorii profesionale:					
		Administrativ şi tehnic			Lucrători		
		români	străini	fără protecţie	români	străini	fără protecţie
1901-1902	39.746	1.268	633	520	29.193	6.438	1.694
%	100,0	3,2	1,6	1,3	73,4	16,2	4,3
1912	58.871	3.174	1.685	542	46.049	6.319	1.102
%	100,0	5,4	2,9	0,9	78,2	10,7	1,9

Sursa: Anuarul statistic al României, 1915-1916, Tipografia Curţii Regale, 1919, Bucureşti, pentru anul 1912 şi Victor Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859-1947, Vol.I Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992, pentru anii 1901-1902.

Situaţia personalului român şi străin din industria mare (Tabelul nr.1.8), în anul 1912 comparativ cu anii 1901-1902, evidenţiază, tendinţa de creştere numerică, pe de o parte, a personalului total angajat (de la 39.223 persoane, în 1901-1902, la 58.871 persoane, în 1912), precum şi a salariaţilor, autohtoni şi străini şi, pe de altă parte, cea de creşterea numerică a celor de naţionalitate română, atât la categoria lucrători (de la

73,4%, în 1901-1902, la 78,2%, în 1912), cât şi la cea a personalului administrativ şi tehnic (de la 3,2% la 5,4%, în aceeaşi perioadă). Cu toate acestea, o parte însemnată a personalului, îndeosebi, cel tehnico-administrativ, era adus de peste graniţă, acest fapt datorându-se, atât prezenţei investiţiilor de capital străin în industria prelucrătoare românească, cât şi lipsei acute de specialişti proprii.

Pe ramuri ale industriei prelucrătoare, aşa cum se arată în unele lucrări de specialitate[39], în anii 1901-1902, de exemplu, personalul, atât de naţionalitate română, cât şi străină, era concentrat, cu precădere, în industria alimentară, cea a prelucrării metalelor şi a lemnului (62,2%, în cazul românilor şi 64,8%, în cel al străinilor), reflectând, pe de o parte, preponderenţa investiţiilor în aceste ramuri în cadrul structurii industriei prelucrătoare şi, pe de altă parte, gradul de acoperire, în anii menţionaţi, a necesarului de forţă de muncă cu personal autohton.

În ceea ce priveşte personalul de naţionalitate română, pe categorii profesionale, în subramurile industriale menţionate, cel administrativ şi tehnic reprezenta 62,5%, iar în cazul lucrătorilor, 61,7%, restul angajaţilor fiind străini şi persoane fără protecţie (fără cetăţenie română sau fără paşaport al altei ţări), fiind sub necesarul de forţă de muncă calificată al acestora.

De asemenea, se cuvine menţionat faptul că, industria alimentară, ramura cu cea mai mare pondere în ansamblul industriei, în cadrul căreia în subramurile morărit şi cea a zahărului s-au introdus primele maşini cu aburi, care concentra 25,5% (10.564 persoane) din personalul angajat pe ansamblul industriei prelucrătoare, personalul de naţionalitate română reprezenta 52%, în cazul personalului administrativ şi tehnic şi 76,9%, în cel al lucrătorilor, confirmând lipsa de specialişti proprii şi completarea necesarului de forţă de muncă cu străini şi persoane fără protecţie.

În acest fel se explică, de altfel, importul de specialişti, tehnicieni şi chiar muncitori, aduşi de către capitaliştii, atât străini, cât şi autohtoni, pentru noile întreprinderi, deoarece, odată cu transferul din străinatate a mijloacelor de muncă, se crease o discrepanţă între nivelul tehnic al instalaţiilor şi maşinilor importate şi nivelul profesional scăzut al mâinii de lucru, ceea ce constituia „o frână în folosirea integrală şi corectă a acestora, în obţinerea eficienţei lor optime, ca în Occident, şi utilizarea acestora la nivelul productivităţii proiectate a forţei de muncă”[40].

---

[39] Calcule sunt efectuate după datele prezentate în lucrarea lui Victor Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859-1947, Vol.I Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

[40] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914.

Din cele prezentate, după părerea noastră, se poate afirma că, în cazul industriei mari prelucrătoare naţionale, cererea de forţă de muncă industrială calificată era, numai parţial, satisfacută de oferta autohtonă, mult sub necesităţi, atât din punct de vedere cantitativ, cât, mai ales, calitativ, acest fapt explicând, în parte, aducea din străinătate (import de forţă de muncă), de către investitorii, atât români, cât şi străini, a unei mari părţi a personalului tehnic şi administrativ şi, chiar, al lucrătorilor calificaţi pentru utilizarea acestora în diferite sectoare ale industriei prelucrătoare.

Din a doua jumătate a secolului XIX, pe măsura concentrării industriei prelucrătoare moderne în unităţi de dimensiune mare, în scopul sporirii capacităţii de concurenţă şi posibilităţii introducerii progresului tehnic (prin industrializare), are loc şi procesul de centralizare a capitalurilor sub forma societăţilor pe actiuni[41], denumite şi societăţi anonime, acestea oferind modelul eficient de administrare şi conducere a întreprinderilor, corespunzător dimensiunilor necesare investiţiilor în noile mijloace şi procese tehnice şi tehnologice, care solicitau, de regulă, instalaţii mari şi, în general, costisitoare.

În acest sens, din numărul total al societăţilor pe acţiuni înfiinţate, în perioada 1880-1913, pe ansamblul economiei naţionale (detaliile sunt prezentate în Anexa 1.2), cele 146 de societăţi pe acţiuni constituite, cu capital românesc şi străin, în industria prelucrătoare, reprezentau 39,2%.

Pe lângă constatarea faptului că, într-un interval de peste trei decenii, creşte, spectaculos, numărul societăţilor pe acţiuni create în industria prelucrătoare, de la 3, între anii 1880-1890, la 59, între anii 1910-1913, se remarcă şi creşterea ponderii acestora în numărul total al societăţilor pe acţiuni existente pe ansamblul economiei naţionale, de la 39,2% la 40,4%, în perioada menţionată, ceea ce reprezintă o creştere de peste 19 ori, comparativ cu o creştere cu numai 50% a celor care funcţionau în alte domenii ale economiei naţionale (societăţi comerciale, bănci, societăţi de asigurare şi imobiliare), atestând expansiunea rapidă a procesului de industrializare în cadrul industriei prelucrătoare româneşti.

Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008

[41] Printre avantajele economice ale societăţilor pe acţiuni, se pot menţiona: răspunderea limitată a proprietarilor de capital la mărimea capitalului subscris; sporirea capitalului pe baza subscrierilor de acţiuni, teoretic, la orice dimensiuni ale acestuia; decizia asupra conducerii şi destinului societăţii hotărâtă de proporţia capitalului deţinut; repartiţia beneficiului în raport cu valoarea acţiunilor etc.

În acelaşi timp, deşi, socităţile pe acţiuni din industria prelucrătoare, aprăreau mai puţin numeroase, în raport cu firmele colective (cooperative) sau cu cele individuale, care predominau numeric, prin forţa lor economică (exprimată prin capitalul investit, forţa de muncă utilizată şi forţa motrice instalată) acestea dominau mediul de afaceri industrial.

Pe ramuri ale industriei prelucrătoare (Tabelul 1.9), aproape 22% din societăţile pe acţiuni au fost create în industria petrolieră, circa 14% în industriile bazate pe prelucrarea resurselor forestiere, 11,6% în industria alimentară, peste 10% în cea textilă şi a confecţiilor şi, într-o proporţie mult mai redusă, în chimie, metalurgie, materiale de construcţie etc.

Tabelul nr. 1.9
Evoluţia numărului de societăţi pe acţiuni industriale, în funcţie de anul înfiinţării, în perioada 1880-1913

Ramuri şi subramuri ale industriei prelucrătoare	Societăţi pe acţiuni		din care, create între anii:			
	Nu-măr	%	1880-1890	1890-1900	1900-1910	după 1910
Total, din care:	146	100,0	3	11	73	59
Petrolieră	32	21,9	1	4	19	8
Forestieră, hârtie şi anexe	20	13,7	2	1	11	6
Alimentară	17	11,6	-	-	10	7
Morărit	4	2,7	-	-	2	2
Ţesătorie şi îmbrăcăminte	15	10,3	-	2	11	2
Gaz şi electricitate	9	6,2	-	3	2	4
Chimică	8	5,5	-	-	5	3
Metalurgică	7	4,8	-	-	3	4
Arte grafice	5	3,4	-	-	3	2
Construcţii de tot felul	4	2,7	-	-	-	4
Ciment şi var	3	2,1	-	-	1	2
Sticlărie	2	1,4	-	1	-	1
Mine şi foraj	2	1,4	-	-	-	2
Industrii diverse	18	12,3	-	-	6	12

Sursa : Calculat după datele preluate din Anuarul statistic al României, 1915-1916, Tipografia Curţii Regale, 1919.

Se cuvine menţionat faptul că, transformarea capitalurilor băneşti acumulate în capital industrial (mai ales, în industria de fabrică), s-a produs în proporţii mai ridicate, în special, sub influenţa măsurilor protecţioniste şi de încurajare materială a industriei. Datorită rolului

stimulator al acestor măsuri, a crescut interesul pentru investiţiile de capital industrial, românesc şi străin, fapt confirmat de creşterea, într-un timp relativ scurt, a numărului societăţilor pe acţiuni înfiinţate în diferite ramuri ale industriei prelucrătoare, ceea ce reflectă expansiunea, vizibilă, a capitalului industrial şi marchează, totodată, cursul, evident, ascendental al industrializării acestui sector economic.

Procesul de transformare structurală a întregului sistem industrial[42], pe parcursul a jumatate de secol (51 de ani), este evidenţiat prin compararea situaţiei existente, în anul 1913, faţă de cea din anul 1862, prin intermediul indicatorilor referitori la numărul persoanelor ocupate şi valoarea producţiei (Tabelul nr.1.10).

Tabelul nr.1.10
Structura industriei prelucrătoare, în anul 1913, comparativ cu anul 1862, pe principalele categorii ale industriei prelucrătoare

Categorii de industrii	**1862**			
	Personal		**Valoarea producţiei**	
	mii pers.	**%**	**mil. lei**	**%**
Total (I + II)	137,4	100,0	189,2	100,0
I. Industrii mecanizate	0,3	0	2,0	1,0
Prelucrătoare, din care:	-	-	-	-
-încurajată				
-neîncurajată	-	-	-	-
- de stat	-	-	-	-
- mijlocie (mori etc.)	0,3	0	2,0	1,0
II. Industrii manuale (fără cea casnică)	137,1	100,0	187,2	98,9
a.manufacturieră	7,5	5,5	10,7	5,7
b.meşteşugărească	111,3	81,0	118,3	62,5
c.mori, fierăstraie	18,3	13,3	58,2	30,8
III. Industria casnică	1.660	92,4	155,5	45,1

[42] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914: demarajul industrializarii, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

Tabelul nr.1.10
Structura industriei prelucrătoare, în anul 1913, comparativ cu anul 1862, pe principalele categorii ale industriei prelucrătoare - continuare

Categorii de industrii	1913				1913/1862, 1862=100	
	Personal		Valoarea productţei		Personal	Valoarea producţiei
	mii pers.	%	mil. lei	%	%	%
Total (I + II)	258,1	100,0	1.511,0	100,0	187,8	8 ori
I. Industrii mecanizate	92,2	35,7	1.120,9	74,2	307,3	560 ori
Prelucrătoare, din care:	92,2	35,7	1.120,9	74,2	-	-
-încurajată					-	-
-neîncurajată	58,9	22,8	581,6	38,5	-	-
- de stat	10,3	4,0	108,1	7,1	-	-
- mijlocie (mori etc.)					-	-
	15,5	6,0	168,4	11,1	2.500	131,4
	7,5	2,9	262,8	17,4		
II. Industrii manuale (fără cea casnică)	165,9	64,3	390,1	25,8	121,0	2 ori
a.manufacturieră	-	-	-	-	-	-
b.meşteşugărească	161,4	59,2	358,1	20,8	199	3 ori
c.mori, fierăstraie	4,5	1,7	32,0	1,8	0,25	0,58
III. Industria casnică	3.198	92,1	309,5	16,2	195	2 ori

Sursa: V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

Note: 1) Indicatorii din tabel referitori la valoarea producţiei industriale casnice, manufacturiere şi meşteşugăreşti, precum şi numărul persoanelor ocupate în industria casnică, meşteşugărească şi manufacturieră au fost cuantificaţi de autor autor, în lucrarea menţionată, printr-o metodologie proprie.

2) Deoarece datele prezentate în lucrarea de cercetare menţionată se referă la întregul sistem industrial (industrie prelucrătoare, extractivă, electrică), în acest tabel s-au preluat numai datele privind industria prelucrătoare şi s-a recalculat totalul industriei mecanizate, precum şi procentele şi dinamica aferente acestei, deşi industriile extractivă şi electrică reprezentau, în 1919, numai 5,4% din personal şi 12,1% din valoarea producţiei.

Din analiza datelor prezentate în tabel se pot desprinde unele concluzii[43], prezentate în continuare

Astfel, dacă în sistemul industrial din România, în 1862, predominau industriile manuale - casnică, meşteşugărească şi manufacturieră - , iar industria mecanizată (apreciată la 33 de mori cu aburi şi circa 11 fabrici) reprezenta 0,3% din numărul persoanelor ocupate şi 2,0% din valoarea producţiei, în 1913, aceasta reprezenta 74,2% din valoarea producţiei şi utiliza 35,7% din forţa de muncă antrenată în industria prelucrătoare.

În ceea ce priveşte, personalul ocupat în industriile a căror producţie era destinată pieţei, atât manuale, cât şi mecanizate, numărul persoanelor ocupate a crescut de la 137,4 mii, în 1862, la 258,2 mii, în 1913, - adică o creştere de aproape 2 ori - , din care, peste 35% în industria nouă mecanizată, în expansiune, iar celelalte aproape 65% persoane, produceau mărfuri, în principal, pe calea traditională a meşteşugului, dar modernizat şi el, ceea ce evidenţiază, pe lângă latura cantitativă, şi o latură calitativă, şi anume prezenţa, semnificativă, a sectorului industriilor mecanizate în structura modernă a ramurilor industriei prelucrătoare, în proces de maturizare.

Referitor la valoarea producţiei industriei prelucrătoare[44], între anii 1862 şi 1913, se remarcă creşterea celei destinată pieţei, de la 189,2 milioane de lei la 1.511,0 milioane de lei - adică de aproape 8 ori -, în cadrul căreia, cea a producţiei mecanizate a avut, dintre toate formele industriale, sporurile cele mai ridicate, astfel încât, a ajuns, în 1913, la 1.329,5 milioane de lei, faţă numai de 2,0 milioane de lei, în 1862, devenind, în acest fel, tipul predominant şi definitoriu al noului sistem industrial, în constituire, în România (74,2% din valoarea întregii producţii a industriei prelucrătoare, în 1913).

Creşterea spectaculoasă a producţiei mecanizate, în ansamblul industriei prelucrătoare, a condus la modificarea structurii acesteia, pe tipuri de prelucrare industrială. Astfel, în cadrul componentelor, iniţiale, ale industriei prelucrătoare, producţia manuală ajunge să reprezinte, în anul 1913, numai 22,7% din valoarea totală a productiei industriale, faţă de 98,9%, în

---

[43] Unele dintre concluzii, sunt prezente şi în lucrarea lui V.Axenciuc, op.cit.

[44] Referitor la datele valorice, în lucrarea lui V.Axenciuc, op.cit., autorul precizează că, acestea sunt comparabile întrucât, în această perioadă a funcţionat moneda naţională leul, reprezentat iniţial de aur şi argint, apoi numai de aur, în etalon 1leu = 0,3224 grame aur, pe piaţă circulând, concomitent, monede de aur şi bancnote. Preţurile de calcul sunt cele curente, comparabile.

anul 1862, iar în cadrul acesteia, continuă să predomine producţia meşteşugărească, a cărei valoare a crescut de 3 ori, în această perioadă.

În acelaşi timp, dacă se consideră că industria casnică este producătoare de valori de întrebuinţare destinate autoconsumului, evaluate, anual, la 155,5 milioane de lei, în 1862 şi la 309,5 milioane de lei, în 1913[45], faptul că producţia casnică a crescut de aproape 2 ori, iar cea a participanţilor la realizarea ei, de 1,9 ori, atestă aria, încă, întinsă, a economiei naturale (în cea mai mare parte, producţie agricolă şi animalieră) în asigurarea consumului populaţiei din România acelei perioade.

În concluzie, se poate afirma că, în sectorul industriei prelucrătoare din România, în jumatate de secol (1862-1913), s-au produs deplasări importante în structura acestuia, după criteriul esenţial de apreciere, cel al valorii producţiei industriale.

În acest sens, deşi, toate componentele principale ale acestuia (cu exceptia manufacturilor, care au dispărut) - industria mecanizată, meşteşugărească şi casnică – şi-au mărit valoarea producţiei, proporţia şi ritmul creşterii fiind, substanţial, diferite, s-a schimbat, radical, raportul dintre acestea, în anul 1913, faţă de anul 1862.

Astfel, în anul 1913, producţia mecanizată ajunge să domine, cu 74,2%, valoarea producţiei industriale de mărfuri a ţării (faţă de numai 1,0%, în 1862), în timp ce, complementul acesteia în diziunea socială a muncii - necesar bunei funcţionări a sistemului industrial - industria meşteşugărească (meseriile), deşi, partcipă numai cu 20,8% la producia naţională de mărfuri (faţă de 62,5%, în 1862) şi-a mărit valoarea producţiei de 3 ori (în 1913, faţă de 1862), dovedind capacitate de adaptare la noile solicitări ale pieţei (consumului).

Datorită acestor evoluţii, la sfârşitul perioadei analizate, activitatea sectorului industriei prelucrătoare din România, se desfăşura într-o structură mixtă, modernă, preponderent mecanizată, dar şi cu o componentă bazată pe tehnica manuală, însă, restructurată (în principal, prin aparţia unor meserii noi care necesitau o înzestrare tehnică mai ridicată, mărirea numărului serviciilor oferite etc.).

Importanţa industriei prelucrătoare, în general, şi a celei mecanizate, în special, este evidenţiată de contribuţia acesteia la crearea patrimoniului economic naţional[46].

---

[45] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914. Demarajul industrializarii, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

[46] V. Axenciuc, Avuţia naţională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939, Coediţie Editura Expert, Bucureşti, 2000.

Astfel, în peste jumatate de secol de transformări în structura bazei tehnico-materiale a industriei prelucrătoare românesti, din punct de vedere cantitativ şi calitativ, evoluţia fondurilor investite în acest sector al economiei, ca expresie a avuţiei naţionale, în perioada 1862-1914, a manifestat o tendinţă de creştere, de la 60,9 milioane lei aur, stoc de capital acumulat şi utilizat, între anii 1862-1864, la 800,2 milioane lei aur, între anii1912-1914, adică o majorare de peste 13 ori, comparativ cu doar de 7,7 ori, cu cât s-a mărit întreaga avuţie naţională (Tabelul nr. 1.11).

Tabelul nr. 1.11
Evoluţia contribuţiei industriei prelucrătoare la avuţia naţională, în perioada 1860-1914

	Activul brut - milioane lei aur -	Fondurile industriei prelucrătoare	
		- milioane lei aur -	% din activul brut
1862/1864	2.393,9	60,9	2,5
1880- 1884	5.332,3	68,9	1,3
1900- 1904	10.725,9	360,2	3,4
1912-1914	18.331,0	800,2	4,5
1912-1914/ 1862-1864	7.657%	1.314%	

Sursa: V. Axenciuc, Avuţia naţională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939, Coediţie Editura Expert, Bucureşti, 2000.

Această evoluţie a capitalului industrial, modestă în raport cu cea a altor sectoare ale economiei naţionale[47], a condus la mărirea ponderii acestuia în totalul patrimoniului material naţional, de la 2,5%, între anii 1862-1864, la 4,5%, între anii 1912-1914.

Se cuvine menţionat faptul că, după introducerea măsurilor de protecţie industrială (după 1886) şi de încurajare a întreprinderilor cu performanţe tehnice (în 1887 şi 1912), investiţiile de capital industrial, autohton şi străin, bazate pe tehnica şi tehnologia mecanizată, în întreprinderi noi sau existente, înregistrează, nu numai că o tendinţă ascendentă, ci şi un ritm mai accelerat de dotare cu maşini şi utilaje, corespunzator nivelului progresului tehnic din acea epocă, decât în etapele anterioare, astfel încât în industria prelucrătoare se acumuleză stocuri, însemnate, de capital fix utilizat.

[47] Între anii 1912-1914, de exemplu, ponderea cea mai mare în avuţia naţională, o deţineau fondurile agricole şi forestiere, cu 57,4%, clădirile şi locuinţele, cu 13%, transporturile şi comunicaţiile, cu 13,9% (Axenciuc V., Avuţia naţională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939, Coediţie Editura Expert, Bucureşti, 2000).

În cadrul acestui proces, de transformare a capitalurilor băneşti acumulate în mărirea capitalului industrial, un rol important în stimularea iniţiativei private, româneşti şi străine, l-au avut avantajele acordate pe baza legilor de încurajare a industriei prelucrătoare. În acest sens, valoarea avantajelor acordate de stat întreprinderilor industriale, a crescut de la 907 mii de lei, în anul 1887, revenind, în medie pe o întreprinde încurajată, 30,2 mii de lei, la 23.229 mii de lei, în anul 1911, adică, în medie pe o întreprindere, 505 mii de lei[48], în condiţiile în care, capitalul de care trebuia să dispună o întreprindere pentru a beneficia de avantajele conferite de lege, era de minimum 50 de mii de lei.

În concluzie, din cele câteva aspecte prezentate, se poate afirma că, industria mecanizată, manifestând o tendinţă de expansiune rapidă, până în 1914 (pentru condiţiile dificile ale ţării din acea epocă) şi-a cucerit, treptat, un loc principal în economia naţională dar, mai ales, a devenit forţa propulsoare a dezvoltării celorlalte sectoare ale economiei naţionale, dovedind, în acest mod, că reprezintă singura cale de progres a societăţii românesti şi de competiţie pe piaţa mondială.

[48] Calculele sunt efectuate pe baza datelor din tabelul nr.1.4 şi a celor prezentate în lucrarea lui Victor Axenciuc, Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.I şi II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

2. CONSOLIDAREA POZIŢIEI INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE ÎN SISTEMUL ECONOMIC NAŢIONAL, ÎN PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE ANII 1914-1945

În această perioadă, industria prelucrătoare, parcurgând fazele ciclului de producţie capitalist, cunoaşte diferenţieri ale evoluţiei pe parcursul mai multor etape, şi anume: 1914-1918, perioada desfăşurării primului război mondial, care se încheie cu făurirea statului naţional unitar român, în 1918; 1919-1921, perioada de refacere după primul război mondial şi consolidare a industriei prelucrătoare, după marea unire din 1918; perioada de avânt, dintre anii 1921-1929; cea de criză economică între anii 1929-1933; noua fază de avânt dintre anii 1934-1938; etapa economiei de război dintre anii 1939-1945.

Pe parcursul întregii perioade, industria prelucrătoare a beneficiat de sprijinul, susţinut, al statului român. În acest sens, politica industrială protectionistă, de încurajare şi susţinere a industriei prelucrătoare, s-a concretizat în adoptarea unor noi tarife vamale, în anii 1924, 1927, 1929 şi 1934, completate cu noua lege de încurajare a industriei mari naţionale, adoptată în 1912, care a rămas în vigoare, cu unele modificări, până în anul 1947[49].

În această parte a lucrării sunt prezentate, cronologic, numai câteva momente ale evoluţiei industriei prelucrătoare româneşti, din perioada interbelică, care, însă, permit evidenţierea tendinţei ascendente, din punct de vedere cantitativ, a acesteia, precum şi unele modificări intervenite în structura pe principalele sale ramuri componente.

Rezultatele pozitive ale aplicării legii de încurajarea a industriei din anul 1912, se refectă în numărul întreprinderilor care au beneficiat de avantajele acesteia. Astfel, în anul 1915, au îndeplinit condiţiile cerute de lege, 851 de întreprinderi (Tabelul nr. 2.1.), faţă de un număr de 625, în anul 1902[50].

---

[49] V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

[50] În statistica pentru anul 1915, au fost cuprinse întreprinderile care beneficiau de avantajele legii din 1912, cu alte criterii decât cele ale legii din 1887, aplicată în 1902. Astfel, în 1902, în cadrul industriei mari au fost clasate numai întreprinderile cu minimum 50.000 lei capital fix sau 25 de lucrători permanenţi timp de 5 luni pe an şi care

Tabelul nr.2.1
Structura industriei mari, pe ramuri, după indicatori principali, în anul 1915

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Întreprinderi		Personal ocupat		Forţă motrice	
	nu-măr	%	număr	%	C.P.	%
Total, din care:	851	100,0	60.937	100,0	126.666	100,0
Alimentară	224	26,3	11.013	18,1	41.926	33,1
Textilă	81	9,5	7.223	11,9	9.082	7,2
Prelucrarea metalelor	86	10,1	8.902	14,6	9.670	7,6
Electrică	3	0,4	373	0,6	11.310	8,9
Hârtie	48	5,6	5.244	8,6	9.137	7,3
Chimică	90	10,6	4.060	6,7	11.891	9,4
Sticlă	8	0,9	1.348	2,2	467	0,4
Ceramică	9	1,1	1.166	1,9	1.048	0,8
Materiale de construcţii	97	11,4	4.433	7,2	8.070	6,4
Prelucrarea lemnului	171	20,1	15.151	24,9	21.596	17,0
Pielărie	34	4,0	2.021	3,3	2.460	1,9

utilizau maşini perfecţionate. În schimb, prin legea din 1912, se extinde sfera de cuprindere, iar criteriile acesteia sunt mai exigente faţă de nivelul tehnic de dotare al unităţilor, potenţial, beneficiare, în cadrul cărora au fost incluse întreprinderile cu minimum 20 de lucrători (în afara personalului tehnic şi administrativ) care utilizau maşini puse în mişcare de forţă motrice de cel puţin 5 C.P., fiind acceptaţi şi meseriaşii, cooperativele de meseriaşi peste un anumit număr de lucrători, precum şi fierăstraiele, fabricile de alcool şi morile mari (dacă îndeplineau condiţiile), care au fost exceptate de la prevederile legii din 1887. Este de menţionat faptul că, la avantajele oferite de legile de încrajare din anii 1887 şi 1912, erau acceptau numai unităţile din ramurile industriei prelucrătoare. De asemenea, se cuvine adăugat că, măsurile de încurajare a industriei, din 1912, menţineau scutirile de vamă la importul de maşini, accesorii etc., reducerile de tarife de transport pe căile ferate, scutirile de impozite la stat, judet şi comună şi acordau o serie de noi avantaje materiale, în schimb, întreprinderile beneficiare erau impozitate pe venitul net, dacă acesta depăşea 5,5% din capitalul investit (V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992).

Tabelul nr.2.1
Structura industriei mari, pe ramuri, după indicatori principali, în anul 1915 - continuare

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Capital fix		Valoarea producţiei	
	mil.lei	%	mil.lei	%
Total, din care:	361	100,0	585	100,0
Alimentară	108	29,9	214	36,6
Textilă	26	7,3	46	7,9
Prelucrarea metalelor	31	8,6	42	72
Electrică	8	2,2	2	0,3
Hârtie	31	8,6	21	3,6
Chimică	64	17,7	156	26,6
Sticlă	4	1,1	4	0,7
Ceramică	4	1,1	3	0,5
Materiale de construcţii	31	8,6	15	2,6
Prelucrarea lemnului	40	12,7	57	9,7
Pielărie	8	2,2	25	4,3

Sursa: V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992

În structură, pe ramuri ale industriei mari prelucrătoare, se remarcă preponderenţa întreprinderilor din ramurile alimentară (mori, fabrici de alcool etc.), a prelucrării lemnului (fierăstraie de cherestea etc.), materialelor de construcţii, chimică, cea a prelucrării metalelor, textilă, care, împreună, deţin aproape 70% din numărul întreprinderilor şi peste 83% din personalul angajat în industria mare prelucrătoare.

Preferinţa întreprinzătorilor de investire a capitalului în aceste ramuri a fost influenţată, în principal, de faptul că, beneficiau de avantaje mai extinse, pe 30 de ani, întreprinderile care utilizau materii prime din agricultura, solul sau subsolul ţării, apoi cele care exportau o parte din producţie, în timp ce, întreprinderile care importau materie primă din străinătate, făr să exporte producţia realizată, erau mai puţin încurajate. În acelaşi timp, toate fabricile încurajate aveau prioritate la comenzile statului pentru produsele lor, chiar dacă preţul acestora era superior cu 5% faţă de cele similare din străinătate[51].

În ceea ce priveşte înzestrarea întreprinderilor cu utilaje şi procese tehnologice mecanizate, cele din ramurile alimentară, a prelucrării lemnului, chimică, cea a prelucrării metalelor, textilă utilizau, împreună, peste 74% din puterea instalată (forţa motrice) pe ansamblul industriei mari prelucrătoare.

[51] V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

După sfârşitul primului război mondial şi formarea statului naţional unitar, România intră într-o nouă etapă a dezvoltării sale istorice. Prin Unirea din 1918, au intervenit modificări teritoriale, ca urmare a revenirii la patria-mamă a provinciilor româneşti aflate, până atunci, sub stăpânire străină – Transilvania, Banatul, Bucovina şi Basarabia.

O imagine de ansamblu a industriei prelucrătoare, evidenţiază potenţialul acestui sector de activitate si capacitatea sa de producţie, la dimensiunile întregului teritoriu al ţării, după Marea Unire din 1918 (Tabelul nr.2.2).

Aşa cum se menţionează în unele lucrări din literatura de specialitate[52], datele statistice referitoare, mai ales, la numărul unităţilor şi personal, reflectă starea industriei mari prelucrătoare în primul an după război, datorată consecinţelor distrugerilor provocate în anii 1916-1918, iar pentru Muntenia şi a descompletărilor, masive, de utilaje jefuite de ocupanţi, capitalurile fixe utilizate aflându-se sub capacitatea lor de funcţionare din anii cu activitate normală şi, ca atare, producţia multor ramuri şi subramuri ale industriei prelucrătoare se situa sub jumătate faţă de din nivelul producţiei acestora din perioada antebelică.

Tabelul nr. 2.2
Structura industriei mari prelucrătoare, pe ramuri, după indicatorii principali, în anul 1919

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Întreprinderi		Persoane ocupate		Forţă motrice		Valoarea producţiei	
	nu-măr	%	număr	%	C.P.	%	mil.lei	%
Total, din care:	2.610	100,0	154.391	100,0	343.550	100,0	11.465	100,0
Alimantară	977	37,4	26.054	16,8	88.584	28,7	4.417	38,5
Textilă	156	8,0	10.409	6,7	13.530	3,9	1.008	8,8
Prelucrarea metalelor	305	11,7	37.635	24,4	58.587	17,1	1.339	11,6
Hârtie	144	5,5	8.317	5,4	18.454	4,8	319	2,8
Chimică	187	7,2	8.740	5,7	56.526	16,5	1.218	10,6
Sticlărie	16	9,6	2.726	1,8	466	0,1	43	9,4
Ceramică	11	6,4	394	0,3	420	0,1	4	9,0
Materiale de construcţii	189	7,2	11.385	7,4	38.893	11,3	297	2,6

[52] Gheorghe Dobre, Nivelul şi structura economică a ţării în anii 1918-1921, în volumul coordonat de Ioan V.Totu, Progresul economic în România 1877-1977, Editura politică, Bucureşti, 1997.

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Întreprinderi		Persoane ocupate		Forţă motrice		Valoarea producţiei	
	nu-măr	%	număr	%	C.P.	%	mil.lei	%
Prelucrarea lemnului	490	18,8	42.342	27,4	59.289	15,2	1.900	16,6
Pielărie	133	5,1	6.290	4,1	7.750	2,3	924	8,1
Diverse	2	9,1	99	9,9	51	9,0	5	0,0

Sursa: Calculat dupa datele publicate de V. Axenciuc, Evoluţia economică a României, Cercetări statistico-istorice 1859-1947, Vol.I Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

Referitor la structura industriei prelucrătoare din anul 1919, se evidenţiază concentrarea acesteia, în principal, în ramuri ale industriei uşoare (alimentară, pielărie, textilă), precum şi în cele ale prelucrării lemnului şi metalelor, cea a materialelor de construcţii, care, împreună, deţin 87,4% din numărul întreprinderilor mari, 85,8% din cel al persoanelor ocupate, 91,1% din puterea instalată şi 88,0% din valoarea producţiei industriei mari prelucrătoare.

În ceea ce priveşte, contribuţia întreprinderilor industriale, din provinciile istorice româneşti (detalii în Anexa 2.1), la potenţialul tehnico-material, de ansamblu, al industriei prelucrătoare naţionale, se remarcă aportul, semnificativ, al celor din Vechiul Regat şi Transilvania şi, mai modest, al celor din celelalte provincii româneşti unite (Tabelul nr. 2.3).

Tabelul nr. 2.3
Aportul noilor provincii şi al Vechiului Regat, la industria României, în anul 1919

-%-

Industrie prelucrătoare	Provincii	Numărul întreprinderilor	Personalul	Capitalul investit	Forţa motrice
Total	Vechiul Regat	41,0	41,0	50,0	39,0
	Transilvania	37,0	33,0	29,0	40,0
	Banat	5,0	19,0	8,0	15,0
	Bucovina	8,0	4,0	7,0	3,0
	Basarabia	9,0	3,0	6,0	3,0

Sursa: Date preluate din Anexa 2.1.

Pe parcursul perioadei 1921- 1938, se remarcă, în general, un progres al industriei mari prelucrătoare (Tabelul nr.2.4), stimulat de politica industrială de protecţie şi încurajare a statului român, astfel încât după o

perioadă marcată de criză, urmată de refacere şi avânt, potenţialul tehnico-material şi economic al acesteia, în anul 1938, comparativ cu anul 1921, evidenţiază creşterea dimensiunii medii a unei întreprinderi industriale (de la circa 57 de angajaţi, în 1921, la aproape 77 de angajaţi, în 1938), a capitalului, mediu, investit de o întreprindere (de la 1 milion de lei la peste 13 milioane de lei, în aceeaşi perioadă), a valorii producţiei realizate, în medie, de o întreprindere (de la 4,3 milioane de lei la peste 18 milioane de lei, între anii 1921 şi 1938), cu consecinţe benefice pentru sectoarele economice beneficiare ale produselor realizate de aceasta.

Tabelul nr.2.4
Evoluţia industriei mari prelucrătoare din România, în perioada 1921-1938

Anii	Număr întreprinderi	Persoane ocupate		Capital investit		Forţă motrice		Valoarea producţiei	
		total	pe o întreprindere	mil. lei	pe o întreprindere	C.P.	pe o întreprindere	mil. lei	pe o întreprindere
1921	2.747	157.423	57,3	2.837,3	1,00	481.155	175,2	11.711,8	4,3
1938	3.767	289.117	76,7	50.069.4	13,3	746.789	198,2	69.206,7	18,4

Sursa: Calculat pe baza datelor preluate din Anuarul statistic al României, 1939-1940, Institutul Central de Statistică, Bucureşti, 1940.

De asemenea, se evidenţiază o creştere, semnificativă, a capitalului investit în dotarea cu maşini şi utilaje, ceea ce contribuie la mărirea gradului, mediu, de înzestrare tehnică pe o întreprindere, cu menţiune că, nivelul tehnic al echipamentelor de lucru este diferit de la o ramură la alta, în funcţie de caracterul producţiei, natura procesului tehnologic, disponibilităţile de capital, profilul de activitate etc.

În cadrul acestei prezentări, sumare, a evoluţiei industriei prelucrătoare românesti, în perioada interbelică, un element de referinţă îl reprezintă anul 1938, considerat, de statisticile vremii, ca fiind cel în care România Mare a înregistrat apogeul dezvoltării sale economice.

În structura industriei prelucrătoare din anul 1938, se evidenţiază menţinerea, în continuare, a concentrării acesteia, dar cu un nivel mai ridicat al valorilor absolute a indicatorilor, în principal, în ramuri ale industriei uşoare (alimentară, pielărie, textilă), precum şi în cele ale prelucrării lemnului şi metalelor, cea a materialelor de construcţii, chimică care, împreună, deţin, de această dată, 93,1% din numărul întreprinderilor mari, numai 73,4% din cel al persoanelor ocupate, 91,1% din capitalul fix

investit, din care o parte, importantă, revine maşinilor şi utilajelor, 92,0% din puterea instalată şi 93,5% din valoarea producţiei industriei mari prelucrătoare, ceea ce reflectă orientarea investiţiilor, cu precădere spre ramurile industriale care prelucrează, de regulă, materii prime autohtone.

În plus, se remarcă diversificarea structurii pe ramuri a industriei mari prelucrătoare prin apariţia, în cadrul acesteia, a unei ramuri noi, cea a industriei electrotehnice, cu un numar de, numai, 31 întreprinderi şi ale cărei produse realizate reprezintă 1,0% din valoarea anuală a producţiei naţionale.

Tabelul nr. 2.5
Structura industriei mari prelucrătoare, pe ramuri, după indicatorii principali, în anul 1938

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Întreprinderi		Personal ocupat		Capital fix	
	număr	%	număr	%	mil.lei	%
Total, din care:	3.767	100,0	289.117	100,0	50.069	100,0
Alimentară	974	25,9	38.376	13,2	10.773	21,5
Textilă	640	17,0	74.077	25,6	8.230	16,4
Metalurgie şi prelucrarea metalelor	366	9,8	51.321	17,8	8.467	16,9
Electrotehnică	31	0,8	2.684	0,9	200	0,4
Hartiei	157	4,2	15.222	5,3	3.577	7,2
Chimică	397	10,5	28.298	9,8	12.326	24,6
Sticlă	39	1,0	5.691	2,0	561	1,1
Ceramică	34	0,9	1.652	0,6	143	0,3
Materiale de construcţii	258	6,8	15.104	5,2	2.493	5,0
Prelucrarea lemnului	713	18,9	43.326	15,0	2.274	4,6
Pielărie	158	4,2	13.366	4,6	1025	2,0

Tabelul nr. 2.5
Structura industriei mari prelucrătoare, pe ramuri, după indicatorii principali, în anul 1938 - continuare

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Forţă motrice		Valoarea producţiei	
	C.P.	%	mil.lei	%
Total, din care:	746.789	100,0	69.207	100,0
Alimentară	137.018	18,3	15.577	22,4
Textilă	79.561	10,7	14.692	21,2
Metalurgie şi prelucrarea metalelor	152.147	20,4	11.363	16,4
Electrotehnică	2.958	0,4	675	1,0
Hartiei	53.366	7,1	3.088	4,5

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Forţă motrice		Valoarea producţiei	
	C.P.	%	mil.lei	%
Chimică	183.393	24,6	14.155	20,5
Sticlă	3.216	0,4	527	0,8
Ceramică	1.031	0,1	147	0,2
Materiale de construcţii	56.563	7,6	1.960	2,8
Prelucrarea lemnului	64.121	8,6	3.583	5,2
Pielărie	13.415	1,8	3.438	5,0

Sursa: Calculat după datele preluate din Anuarul statistic al României, 1939-1940, Institutul Central de Statistică, Bucureşti, 1940.

Importanţa industriei prelucrătoare, în general, şi a celei mecanizate, în special, este evidenţiată de contribuţia acesteia la crearea patrimoniului economic naţional[53].

Astfel, în perioada 1912-1939, ca urmare a transformărilor produse în structura bazei tehnico-materiale a industriei prelucrătoare românesti, din punct de vedere cantitativ şi calitativ, evoluţia fondurilor investite în acest sector al economiei, ca expresie a avuţiei naţionale, a manifestat o tendinţă de creştere, de la 800,2 milioane lei aur, stoc de capital acumulat şi utilizat, între anii 1912-1914, la 3.401,2 milioane lei aur, între anii 1938-1939, adică o majorare de peste 42 ori, comparativ cu doar 2,6 ori, cu cât s-a mărit întreaga avuţie naţională (Tabelul nr. 2.6).

Tabelul nr. 2.6
Evoluţia contribuţiei industriei prelucrătoare la avuţia naţională, în perioada 1912-1939

	Activul brut - milioane lei aur-	Fondurile industriei prelucrătoare	
		- milioane lei aur-	% din activul brut
1912-1914	18.331,0	800,2	4,5
1920-1922	29.701, 2	1.203,3	4,1
1938-1939	48.361,9	3.401,2	7,0
19381939/ 1912-1914	2.638,3%	4.250, 4%	

Sursa: V. Axenciuc, Avuţia naţională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939, Coediţie Editura Expert, Bucureşti, 2000.

Această evoluţie a capitalului industrial, a condus la mărirea ponderii acestuia în totalul patrimoniului material naţional, de la 4,5%, între anii 1912-1914, la 7,0%, între anii 1938-1939.

[53] V. Axenciuc, Avuţia naţională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939, Coediţie Editura Expert, Bucureşti, 2000.

3. CARACTERIZAREA INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE ÎN ROMÂNIA, ÎN PERIOADA 1945-1947

Perioada cuprinsă între 1945 şi sfârşitul anului 1947[54], evoluţia economiei româneşti – ca, de altfel, şi a economiei mondiale - a fost marcată de eforturile pentru refacerea acesteia, ca urmare a consecinţelor celui de-al doilea război mondial[55].

Referitor la situaţia ramurilor industriei prelucrătoare, din anul 1945[56], aceasta reflectă schimbările cantitative şi structurale, imprimate de evoluţia acesteia din perioada celui de-al doilea război mondial[57].

---

[54] Din 6 martie 1945, se instalează la putere un guvern procomunist, condus de Petru Groza, iar la 30 decembrie 1947, prin abdicarea silită a Regelui Mihai, în contextul ocupării României de către armata sovietică, s-a proclamat Republica Populară Română, iar, ulterior, pe 13 aprilie 1948 a fost promulgată noua constituţie, republicană, după modelul Constituţiei staliniste din 1936 şi la 11 iunie 1948, Marea Adunare Naţională a votat Legea privind naţionalizarea principalelor întreprinderi industriale, miniere, bancare, de asigurări şi de transport, aceasta fiind urmată de restructurarea economiei. (Florin Constantiniu, O istorie sinceră a poporului român, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2011; Ion Bulei, O istorie a românilor, Ediţia a V-a revăzută, Editura Meronia, Bucureşti, 2012; Ioan Scurtu, Istoria contemporană a României (1918-2005), Editura Fundaţiei România de mâine, Bucureşti, 2005).

[55] Aşa cum se afirmă în unele lucrări din literatura de specialitate, urmările celui de-al doilea război mondial au fost pentru România dintre cele mai păgubitoare, sub aspect material, uman şi politic. Pe plan material, pierderile totale se ridică la aproximativ 3,7 miliarde dolari (la cursul anului 1938), din care, 1 miliard până în august 1944, circa 1,2 miliarde, din august 1944 până în mai 1945 şi circa 1,5 miliarde pentru aplicarea Convenţiei de armistiţiu. Din punct de vedere uman, tributul de sânge al armatei române se ridica la circa 1 milion de victime, iar politic, „ca urmare a înţelegerilor intervenite între marile puteri, România intra în conul de umbră European, numit "sfera de influenţă sovietică", fapt care îşi pune amprenta asupra derulării, ulterioare, a vieţii ei economico-sociale şi politice". (Mureşan Maria, Mureşan Dumitru, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

[56] Situaţia ramurilor industriei prelucrătoare este cea din octombrie 1945, la câteva luni după terminarea celui de-al doilea război mondial - mai 1945 (V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

[57] În perioada celui de-al doilea război mondial, evoluţia activităţii economice din

În acest sens, se remarcă, pe de o parte, creşterea potenţialului ramurilor industriale orientate, cu prioritate, către producţia de război, care au avut un rol important în asigurarea aprovizionării armatei române şi, pe de altă parte, diminuarea, pe ansamblu, a potenţialului acesteia, faţă de perioada antebelică.

Astfel, în industria prelucrătoare din anul 1945 (Tabelul nr. 3.1), prin prisma indicatorilor referitori la capitalul investit, puterea instalată şi personalul ocupat, în prim plan, apar industria metalurgică, urmată de cea chimică, care au asigurat înzestrarea armatei române cu armament, tehnică de luptă, muniţii, carburanţi, lubrifianţi, echipamente[58], precum şi ramuri ale industriei uşoare, precum textila şi alimentara, care au contribuit la aprovizionarea armatei şi populatiei cu alimente, bunuri textile etc.

Tabelul nr. 3.1
Structura pe ramuri a industriei mari prelucrătoare, după indicatorii principali, în anul 1945

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Întreprinderi		Personal ocupat		Forţă motrice		Capital fix	
	număr	**%**	**număr**	**%**	**C.P**	**%**	**milioane lei**	**%**
Total, din care:	3.223	100,0	298.177	100,0	734.807	100,0	1.129.662	100,0
Alimentară	648	20,1	33.738	11,3	112.379	15,3	189.401	16,8
Textilă	677	21,0	57.383	19,2	93.450	12,7	287.450	25,4

România a fost marcată, de factori de natură obiectivă şi subiectivă. Pe de o parte, este vorba de pierderile teritoriale intervenite, în anul 1940, şi anume: anexarea Basarabiei, Bucovinei de nord şi ţinutului Herţei, de către Uniunea Sovietică (în iunie 1940) - ca urmare a Pactului Molotov-Ribbentrop, numit „Tratat de neagresiune, între Uniunea Sovietică şi Reich-ul German", încheiat la 23 august 1939 (Ioan Scurtu, Istoria românilor de la Carol I la Nicolae Ceauşescu, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2010); cedarea nordului Transilvaniei către Ungaria (30 august 1940), prin Dictatul de la Viena; cedarea părtii sudice a Dobrogei (Cadrilaterul) către Bulgaria (7 septembrie 1940), prin Tratatul de la Craiova. Iar, pe de altă parte, pe plan intern, au fost luate o serie de măsuri legislative, printre care: controlul preţurilor produselor industriale, agricole şi ale celor din import, limitarea dreptului la beneficii al întreprinzatorilor, îngheţarea salariilor etc. (Mureşan Maria, Mureşan Dumitru, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

[58] Ion Perţ, Efortul economic al României în războiul antihitlerist, în volumul coordonat de Ioan V. Totu, Progresul economic in Romania 1877-1977, Editura politică, Bucureşti, 1997.

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Întreprinderi		Personal ocupat		Forţă motrice		Capital fix	
	număr	**%**	**număr**	**%**	**C.P**	**%**	**milioane lei**	**%**
Metalurgie şi prelucrarea metalelor	339	10,5	75.486	25,3	193.601	26,3	227.957	20,2
Hârtie	172	5,3	13.822	4,6	51.055	6,9	49.288	4,4
Chimică	362	11,2	62.813	21,2	171.250	23,3	242.267	22,0
Sticlă	31	1,0	4.644	1,6	3.250	0,4	14.229	1,3
Ceramică	31	1,0	999	0,3	1.426	0,2	2.490	0,2
Materiale de construcţii	310	9,6	11.399	3,8	54.546	7,5	61.284	5,6
Prelucrarea lemnului	507	15,7	24.785	8,3	10.840	5,6	33.422	3,0
Pielărie	146	4,6	13.108	4,4	13.010	1,8	12.274	1,1

Sursa: V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

Problema principală a întreprinderilor din aceste ramuri ale industriei prelucrătoare era cea a capacităţii de adaptare, ţinând cont de faptul că, începând din iunie 1945, se putea trece la producţia de pace, ceea ce presupunea repunerea în funcţiune a unor capacităţi, reprofilarea altora, adaptarea utilajelor şi echipamentelor etc., pentru asigurarea continuităţii procesului de producţie, în condiţiile normalizării activităţii economice.

Referitor la acest aspect, în unele lucrări[59], se apreciază că refacerea şi dezvoltarea industriei au fost susţinute de stat, atât printr-o serie de măsuri luate în domeniile creditului, finanţelor publice, circulaţiei bănesti, controlului exercitat de stat, comerţului exterior etc., cât şi prin intervenţia directă a acestuia (aprovizionare cu materii prime, comenzi ale statului, credite etc.) pentru refacerea întreprinderilor distruse, repunerea lor în funcţiune şi folosirea cât mai completă a capacităţilor de producţie a întreprinderilor industriale, ceea ce „a uşurat, într-o anumită măsură trecerea la producţia de pace a acestora”. În acest sens, este ilustrat exemplul industriei metalurgice, care lucrase aproape în întregime

[59] Florentin Burtan, Programul P.C.R. de trecere la industrializarea ţării şi de refacere a economiei naţionale, în volumul coordonat de Ioan V. Totu, Progresul economic Ioan V. Totu, în România 1877-1977).

pentru război şi pentru care statul a hotărât, în vederea menţinerii locurilor de muncă, orientarea întreprinderilor metalurgice de stat producătoare de armament spre producţia materialelor necesare căilor ferate şi agriculturii, precum şi a unor bunuri care să acopere o parte din necesităţile consumului populaţiei.

În ceea ce priveşte, comapararea principalilor indicatori, pe ansamblul industriei prelucrătoare, din anul 1945[60], cu cei din anul 1938, evidenţiază diminuarea, potenţialului acesteia faţă de perioada antebelică (Tabelul nr. 3.2). Astfel, în raport cu anul 1938, se remarcă reducerea, atât a numărului întreprinderilor industriale (3.223, în anul 1945, faţă de 3.767, în anul 1938), cât şi a puterii instalate (734.807 C.P., în anul 1945, faţă de 746.789 C.P., în anul 1938), ceea ce confirmă faptul că, pe de o parte, un număr însemnat de întreprinderi industriale au fost închise sau aveau o activitate redusă, cu implicaţii negative şi asupra sectoarelor beneficiare ale produselor acestora şi, pe de altă parte, existenţa unui capital imobilizat în mijloace de producţie (fixe) care nu erau în funcţiune.

Tabelul nr.3.2
Potenţialului industriei prelucrătoare, în anul 1945, comparativ cu anul 1938

Ansamblul industriei prelucrătoare	Întreprinderi		Personal ocupat		Forţă motrice	
	număr	%	număr	%	C.P.	%
1945	3.223	100,0	298.177	100,0	734.807	100,0
1938	3.767	100,0	289.117	100,0	746.789	100,0

Sursa: Calcule au fost efectuate pe baza datelor existente în alte tabele.

În anul 1947, în cadrul industriei prelucrătoare, în sectorul particular[61] al acesteia, funcţionau, atât întreprinderi aparţinând industrei mari (cu peste 10 persoane şi forţă motrice peste 20 C.P.), cât şi cele ale industriei mici (sub 10 persoane şi forţă motrice sub 20 C.P.).

[60] Indicatorul capital investit, adică capitalul fix, din cauza inflaţiei, nu mai poate reflecta valoarea absolută a investiţiilor utilizabilă în comparaţii, ci poate fi folosită numai în compararea raporturilor de mărime dintre ramuri şi aceasta cu rezervă însemnată (V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992).

[61] Pentru unităţile industriale de stat s-a întreprins un recensământ separat, ale cărui rezulate nu au fost publicate (V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992).

Sectorul industriei mari prelucrătoare, în anul 1947, reprezenta 97,6% din numărul total al întreprinderilor industriale din această categorie, 94,0% din personal şi 91,1% din forţa motrice instalată aferentă acestor întreprinderi[62].

În ceea ce priveşte, structura pe ramuri a industriei prelucrătoare (Tabelul nr. 3.3), se remarcă preferinţa întreprinzătorilor (români şi străini) pentru investiţii în industria prelucrării lemnului, cea alimentară, textilă, metalurgică, chimică şi produse farmaceutice, hârtie şi arte grafice, pielărie şi confecţii din piele, care concentrau majoritatea salariaţilor (68,2%) şi utilizau majoritatea mijloacelor de producţie mecanizate (54,6%), dispunând de instalaţii şi motoare consumatoare de energie în procesul de fabricaţie, ceea ce reflectă un grad înalt de asimilare a progresului tehnic din acea epocă şi de înzestrare tehnică a muncii.

Tabelul nr. 3.3
Întreprinderile industriale particulare cu peste 10 persoane şi peste 50 C.P., pe ramuri ale industriei prelucrătoare, după indicatori principali, în anul 1947

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Întreprinderi		Personal	
	număr	%	număr	%
Industria prelucrătoare, din care:	4.224	100,0	377.554	100,0
Metalurgie	595	14,1	81.916	21,7
Materiale electrotehnice	61	1,4	3.744	1,0
Aparate şi instrumente de măsură şi precizie	15	0,4	1.349	0,3
Prelucrarea lemnului	789	18,7	75.518	20,0
Materiale de construcţii	185	4,4	15.817	4,2
Sticlă şi geamuri	35	0,8	5.640	1,5
Ceramică	31	0,7	2.188	0,6
Textilă	604	24,3	62.127	16,5
Piele şi confecţii din piele	255	6,0	14.666	3,9
Confecţii	122	2,9	3.029	0,8
Alimentară	611	14,5	21.054	5,6
Hârtie şi arte grafice	202	4,8	17.535	4,6
Chimică şi produse farmaceutice	300	7,1	17.000	4,5

[62] Calculele sunt efectuate pe baza datelor din lucrarea lui V.Axenciuc, op. cit., care se referă la ansamblul industriei (industria extractivă, cea prelucrătoare şi uzinele electrice).

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Întreprinderi		Personal	
	număr	**%**	**număr**	**%**
Rafinării de petrol	27	0,6	15.931	4,2
Altele	2	0,1	41	-
Distribuirea energiei electrice, gaz, apă	105	2,5	15.912	4,2
Întreprinderi de construcţii	285	6,7	24.087	6,4

Tabelul nr. 3.3
Întreprinderile industriale particulare cu peste 10 persoane şi peste 50 C.P., pe ramuri ale industriei prelucrătoare, după indicatori principali, în anul 1947 - continuare

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Forţă motrice	
	C.P.	**%**
Industria prelucrătoare, din care:	1.142.569	100,0
Metalurgie	206.431	18,2
Materiale electrotehnice	3.308	0,3
Aparate şi instrumente de măsură şi precizie	1.192	0,1
Prelucrarea lemnului	60.534	5,3
Materiale de construcţii	48.165	4,2
Sticlă şi geamuri	4.470	0,4
Ceramică	2.517	0,2
Textilă	109.306	9,6
Piele şi confecţii din piele	21.792	1,9
Confecţii	2.412	0,2
Alimentară	107.692	9,5
Hârtie şi arte grafice	69.950	5,5
Chimică şi produse farmaceutice	48.244	4,2
Rafinării de petrol	82.206	7,2
Altele	17	-
Distribuirea energiei electrice, gaz, apă	341.971	30,1
Întreprinderi de construcţii	32.362	2,8

Sursa: V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

În acelaşi timp, creşterea puterii motrice instalată, faţă de cea din 1938 (746.789 C.P.), atestă avansul gradului de mecanizare într-un număr însemnat de ramuri, dar şi o mare inegalitate, între ramuri, în ceea ce priveşte înzestrarea tehnică a muncii.

În ceea ce priveşte, sectorul industriei mici din cadrul industriei prelucrătoare, constituit din întreprinderile particulare care utilizează sub 10 persoane şi forţă motrice sub 20 C.P., acesta a jucat un rol important, în viaţa economică şi socială a ţării, prin asigurarea, de-a lungul timpului, a unei părţi considerabile a producţiei şi serviciilor necesare populaţiei, atât celei din mediul urban, cât şi din cel rural.

Referitor la structura pe ramuri a industriei mici, se remarcă concentrarea, întreprinderilor acesteia, ca număr, personal ocupat şi fortă motrice utilizată, în industria alimentară, textilă, cea de prelucrare a metalelor şi a lemnului (Tabelul nr.3.4).

Tabelul nr.3.4
Întreprinderile industriei mici, cu sub 10 persoane şi forţă motrice sub 20 C.P., pe ramuri ale industriei prelucrătoare, în anul 1947

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Întreprinderi		Persoane ocupate		Forţă motrice	
	număr	**%**	**număr**	**%**	**C.P.**	**%**
Industria prelucrătoare, din care:	30.685	100,0	94.979	100,0	518.593	100,0
Prelucrarea metalelor	1.981	6,5	8.201	9,6	11.553	2,2
Materiale electrotehnice	204	0,7	801	8,4	616	0,1
Aparate şi instrumente de măsură şi precizie	89	0,3	306	0,3	217	0,04
Prelucrarea lemnului	1.412	4,6	9.910	10,4	50.537	9,7
Materiale de construcţii	281	0,9	1.413	1,5	5.832	1,1
Intreprinderi de constructii	245	0,8	1.215	1,3	3.358	0,6
Sticlă şi geamuri	72	0,2	278	0,3	426	0,1
Ceramică	27	0,1	106	0,1	283	0,05
Textilă	3.268	10,7	8.472	8,9	44.430	8,6
Piele şi confecţii din piele	745	2,4	3.852	4,1	536	0,1
Industrie manufacturieră si de confecţii	531	1,7	4.166	4,4	2.346	0,4
Alimentară	17.360	56,6	46.211	48,6	282.496	54,5
Hârtie şi arte grafice	399	1,3	1.525	1,6	3.593	0,7
Chimică şi produse farmaceutice	1.089	3,5	6.004	6,3	49.032	9,5
Rafinării de petrol	25	0,1	113	0,1	165	0,03
Altele	28	0,1	295	0,3	590	0,1
Distribuirea energiei electrice, gaz, apă	96	0,3	408	4,3	53.829	10,4

Sursa: V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

În acelaşi timp, se cuvine menţioanat faptul că, în cadrul industriei mici, în principal, constituită din întreprinderi meşteşugăreşti, concomitent cu modificarea conţinutului şi structurii unor meserii, pe măsura apariţiei de noi mijloace de muncă adecvate specificului meseriilor (motoare mici de 0,5 până la 5 C.P., motoare electrice, maşini şi scule de dimensiuni mici şi ieftine etc.), se produce şi un proces de adaptare[63], la necesităţile pieţei, pentru a face faţă concurenţei produselor realizate de întreprinderile din industria mare şi a celor din import.

O imagine sintetică – şi sumară - a evoluţiei industriei mari prelucrătoare[64] din România, în perioada 1862-1947 (85 de ani), evidenţiază, pe de o parte, creşterea dimensiunii medii a întreprinderilor industriale şi, pe de altă parte, cea a puterii instalate utilizată, în medie, pe o întreprindere (Tabelul nr.3.5), ca reflectare a eforturilor efectuate, atât de investitorii români şi straini, cât şi ale statului român în procesul de transformare şi modernizare a acesteia, în diferitele etape parcurse în cadrul procesului de industrializare, declanşat prin revoluţia industrială din ţările occidentale dezvoltate din Europa.

Potrivit opiniei unor autori[65], un rol decisiv în declanşarea procesului de industrializare şi modernizare a economiei româneşti, în general, şi a industriei, în special, l-a avut capitalul strain, care prin aport de mijloace financiare, tehnici şi tehnologii de producţie, specialişti, manageri, relaţii cu furnizorii şi cu pieţele europene, cu marile bănci străine etc., a constituit unul dintre factorii care au permis accelerarea modernizării şi dezvoltării României, ţara întârziată din punct de vedere economic şi social.

Acest aspect apare firesc, dacă avem în vedere opinia altui autor[66], la care subscriem şi noi, potrivit căreia „efectivul mic de întreprinzători care există într-o ţară economic întârziată va favoriza accesul liber al întreprinzătorilor care provin din ţări dezvoltate, dar care vor abandona preocuparea utilizării eficiente a resurselor interne”, fapt confirmat de prezenţa, semnificativă, a capitalului străin, mai ales, în unele ramuri ale

---

[63] Axenciuc, Victor, Evoluţia economică a României, cercetări statistico-istorice 1859-1947, vol. I Industria, Bucureşti, 1992.

[64] Referitor la datele statistice privind industria mare, se cuvine menţionat faptul că, încadrarea întreprinderilor industriale în această categorie are la bază criterii diferite, în funcţie de cele utilizate în legile de încurajare a industriei din diferite perioade.

[65] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914: demarajul industrializarii, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

[66] Marc Casson, L’entrepreneur, Economica, Paris, 1991, citat în lucrarea autorilor Daniel Mărguş, Mariana Vania, Lucica M.Crăciun, Alina Ghiţă, Patronul întreprinderii mici şi mijlocii-Investitor şi manager, publicată în Studii şi cercetări economice, nr.12/1998, Centrul de Informare şi Documentate Economică.

industriei prelucrătoare, atras de resursele naturale abundente, condiţiile profitabile prin prisma costurilor, protecţia faţă de concurenţa externă şi de beneficiile avantajelor economice acordate de statul român.

Tabelul nr. 3.5
Progresul general înregistrat de industria mare prelucrătoare, în perioada 1862-1947

Anii	Număr unităţi	Persoane ocupate		Capital fix		Fortă motrice		Valoarea producţiei	
		număr	pe o o intreprindere	mil.lei	pe o o intreprindere	C.P.	pe o intreprindere	mil.lei	pe o o intreprindere
1862-1863	12.867	41.119	3,2	...	...	...	...	...	...
1901-1902	625	39.746	63,6	247	0,4	45.212	72,3	232	0,4
1915	851	60.937	71,6	361	0,4	126.666	148,8	584	0,7
1919	2.610	154.391	59,1	...	...	343.550	131,6	11.465	4,4
1938	3.767	289.117	76,7	50.069	12,6	746.789	198,2	69.207	18,4
1939	3.695	304.470	82,4	52.033	14,1	774.542	209,6	76.476	20,7
1940	2.721	231.948	85,2	46.884	17,2	693.913	255,0	83.313	30,6
1945	3.223	298.177	92,5	1.129.662	350,5	734.807	228,0	...	...
1947	4.119	361.643	87,8	...		793.598	192,7	...	...

Sursa: Calcule efectuate pe baza datelor preluate din lucrarea lui Axenciuc, Victor, Evoluţia economică a României, cercetări statistico-istorice 1859-1947, vol. I Industria, Bucureşti, 1992.

În plus, adaugă autorul menţionat anterior, „atunci când reducerea decalajului dintre două ţări depinde de efortul întreprinzătorilor străini, dependenţa ţării întârziate faţă de ţara în avans se mareşte în permanenţă”, astfel încât procesul de „sincronizare” cu civilizaţia europeană, din perspectiva tuturor laturilor vieţii social-economice şi politice din România continuă şi în prezent.

4. CONCLUZII

Din investigaţiile efectuate în literatura de specialitate, precum şi pe baza analizei datelor statistice privind evoluţia industriei prelucrătoare din România, în perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi sfârşitul anului 1947, s-au conturat, unele concluzii prezentate, succint, în continuare.

1) Analiza retrospectivă a industriei prelucrătoare româneşti, în perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul primului război mondial, considerată etapa de creare (apariţie) şi dezvoltare a industriei prelucrătoare moderne în România, a evidenţiat faptul că, evoluţia acesteia a fost marcată de un proces de transformare de la un sistem industrial bazat, în principal, pe tehnica şi munca manuală, cu tipurile sale de producţie - casnică, meşteşugărească şi manufacturieră - într-un sistem industrial modern întemeiat pe tehnica şi munca mecanizată, ca efect al difuzării revoluţiei industriale occidentale în economia românească.

2) Caracteristicile industriei prelucrătoare, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, aşa cum este prezentată de statisticile oficiale din acea epocă, relevă că: marea majoritate a unităţilor erau, în mare parte, ateliere, existând doar un număr redus de manufacturi, în care procesul de muncă era, în esenţă manual; industria s-a limitat, cu prioritate, la sectoarele de prelucrare a producţiei agricole şi la cele legate de valorificarea unor bogăţii ale subsolului; revoluţia industrială apărea în forme incipiente, simple, mai ales, în industria alimentară, aceasta dispunând de o largă bază de materii prime agricole, iar piaţa, relativ largă, oferea posibilitatea realizării unor profituri rapide; cele câteva zeci de fabrici mecanizate, precum şi manufacturile mai mari cu lucrători salariaţi, semnalează existenţa capitalului întreprinzătorului, a relaţiilor de producţie capitaliste, moderne, în industrie; deşi există un număr mic de stabilimente în sfera industriei prelucrătoare, care utilizează instalaţii mecanice, întreprinderea mecanizată încă nu forma un sector al industriei prelucrătoare.

3) La începutul procesului de transformare şi modernizare a sistemului industrial din România, producţia industriei prelucrătoare destinată pieţei, era preponderent manuală şi dominată de producţia

meşteşugărească (31% din masa bunurilor), cea manufacturieră şi a industriilor rurale, 1/5 din totalul valorii produselor prelucrate, la care se adaugă industriile casnice de autoconsum, cu peste 51%, aceste tipuri de industrii înfăţişând potenţialul industriei prelucrătoare româneşti la mijlocul secolului al XIX-lea.

4) Deşi, după constituirea statului modern şi până în anul 1886, politica economică practicată în România a fost cea a liberului schimb, care se încadra în politica generală europeană a vremii, libera pătrunderea şi, aproape, fără concurenţă (pentru unele produsele care s-ar fi putut fabrica în ţară), a mărfurilor industriale străine pe piaţa naţională, a temporizat crearea industriilor prelucrătoare mecanizate. La această întârziere, însă, au contribuit, într-o proporţie însemnată, şi condiţiile mediului economic românesc din acea epocă, puţin favorabile proliferării activităţilor industriale moderne, care presupun asumarea unor riscuri mari pentru întreprinzători.

5) În cadrul procesului de dezvoltare a industriei moderne, statul român a avut un rol activ, prin politica industrială pusă în aplicare, intervenind în favoarea susţinerii investiţiilor industriale existente, dar şi a iniţiativelor şi oportunităţilor menite să stimuleze spiritul întreprinzătorilor în sectorul industriei prelucratoare. Intervenţia statului, în această perioadă, s-a manifestat prin introducerea unor măsuri de protejare vamală a industriei (adoptarea unor tarife vamale în anii 1876, 1886, 1893, 1906), iar, ulterior, prin adoptarea unei legislaţii de încurajare a industriei mari naţionale (în anii 1887 şi 1912) şi a condus la creşterea activităţii investiţionale în sectorul industriei mari prelucrătoare. Rezultatele pozitive ale aplicării legilor de încurajarea a industriei, care s-au refectat în sporirea numărului întreprinderilor mari ale industriei prelucratoare.

6) În ceea ce priveşte structura pe ramuri a industriei prelucrătoare, începand încă din anul 1902, întreprinderile care funcţionau sub denumirea de industrie mare, erau concentrate în industriile alimentară, textilă, pielărie, de prelucrare a lemnului, reflectâ orientarea acetora, cu precădere, spre ramurile industriei uşoare, care prelucrează, de regulă, materii prime autohtone. Relativ la structura pe ramuri, încă din acestă perioadă, datele statistice sugerează unele tendinţe care se profilează la începutul procesului de industrializare, printre care se pot menţiona: investiţii preponderente în ramurile cu materii prime autohtone abundente; introducerea în întreprinderile nou create a maşinilor şi utilajelor importate; limitarea majorităţii ramurilor la piaţa internă ş.a

7) La începutul secolului XX, în industria prelucrătoare românească, marea majoritate a unităţilor care produceau mărfuri industriale

continuau să facă parte din categoria industriei mici, precum şi din cea a industriilor speciale (mori, fierăstraie etc.), bazate, în principal, pe procese de muncă cu tehnică manuală şi care predomianu, în mediul urban şi în cel rural, atât ca număr, cât şi ca forţă de muncă ocupată, în timp ce, industria mare, cu cel mai mic număr de unităţi, utiliza majoritatea forţei motrice instalate şi aproape un sfert din personalul antrenat în activităţi ale industriei prelucrătoare.

8) Un aspect important, în perioada de transformare a sistemului industrial în România, se referă la forţa de muncă utilizată, ţinând cont de faptul că, industria modernă, mecanizată, necesita specialişti cu calificare superioară, adecvată folosirii echipamentelor şi tehnologiilor perfecţionate, reflectând, uneori, expresia noilor progrese pe plan mondial, din acea epocă, importate din ţările avansate din punct de vedere industrial. Desi, autorităţile române, au dus o politică de promovare în industrie, atât a capitalului românesc, cât şi a forţei de muncă autohtone, prin legile de încurajare condiţionându-se acordarea avantajelor economice întreprinderilor, în funcţie de realizarea unei anumite proporţii de lucrători români în fabricile întemeiate şi dotate cu utilaje moderne, perfecţionate, din analiza datelor statistice, a reieşit că, în cazul industriei mari prelucrătoare naţionale, cererea de forţă de muncă industrială calificată era, numai parţial, satisfacută de oferta autohtonă, mult sub necesităţi, atât din punct de vedere cantitativ, cât, mai ales, calitativ, acest fapt explicând, în parte, aducea din străinătate (import de forţă de muncă), de către investitorii, atât români, cât şi străini, a unei mari părţi a personalului tehnic şi administrativ şi, chiar, al lucrătorilor calificaţi pentru utilizarea acestora în diferite sectoare ale industriei prelucrătoare.

9) Din a doua jumătate a secolului XIX, pe măsura concentrării industriei prelucrătoare moderne în unităţi de dimensiune mare, în scopul sporirii capacităţii de concurenţă şi posibilităţii introducerii progresului tehnic (prin industrializare), are loc şi procesul de centralizare a capitalurilor sub forma societăţilor pe actiuni, acestea oferind modelul eficient de administrare şi conducere a întreprinderilor, corespunzător dimensiunilor necesare investiţiilor în noile mijloace şi procese tehnice şi tehnologice, care solicitau instalaţii mari şi, în general, costisitoare. Datorită rolului stimulator al măsurilor protecţioniste şi de încurajare materială a industriei mari prelucratoare adoptate de statul român, a crescut interesul pentru investiţiile de capital industrial, românesc şi străin, fapt confirmat de creşterea, într-un timp relativ scurt, a numărului societăţilor pe acţiuni înfiinţate în diferite ramuri ale industriei prelucrătoare, ceea ce reflectă

expansiunea, vizibilă, a capitalului industrial şi marchează, totodată, cursul, evident, ascendental al industrializării acestui sector economic.

10) Analiza comparativă a situaţiei existente, în anul 1913, faţă de cea din anul 1862, prin intermediul indicatorilor referitori la numărul persoanelor ocupate şi valoarea producţiei, pune în evidenţă procesul de transformare structurală a întregului sistem industrial, pe parcursul a jumătate de secol (51 de ani). În acest sens, în sectorul industriei prelucrătoare din România, s-au produs deplasări importante în structura acestuia, după criteriul esenţial de apreciere, cel al valorii producţiei industriale, care au schimbat, radical, raportul dintre componentele sale principale (industria mecanizată, meşteşugărească şi casnică), astfel încât, în anul 1913, producţia mecanizată ajunge să domine, cu 74,2%, valoarea producţiei industriale de mărfuri a ţării (faţă de numai 1,0%, în 1862), în timp ce, complementul acesteia în diviziunea socială a muncii - necesar bunei funcţionări a sistemului industrial - industria meşteşugărească (meseriile), deşi, partcipă numai cu 20,8% la producia naţională de mărfuri (faţă de 62,5%, în 1862) şi-a mărit valoarea producţiei de 3 ori (în 1913, faţă de 1862), dovedind capacitate de adaptare la noile solicitări ale pieţei (consumului).

11) La sfârşitul perioadei analizate, activitatea sectorului industriei prelucrătoare din România, se desfăşura într-o structură mixtă, modernă, preponderent mecanizată, dar şi cu o componentă bazată pe tehnica manuală, industria meşteşugărească (meseriile), însă, restructurată (în principal, prin aparţia unor meserii noi care necesitau o înzestrare tehnică mai ridicată, mărirea numărului serviciilor oferite etc.).

12) Dacă se consideră că industria casnică este producătoare de valori de întrebuinţare destinate autoconsumului (evaluate, anual, la 155,5 milioane de lei, în 1862 şi la 309,5 milioane de lei, în 1913), faptul că producţia casnică a crescut de aproape 2 ori, iar cea a participanţilor la realizarea ei, de 1,9 ori, atestă aria, încă, întinsă, a economiei naturale (în cea mai mare parte, productie agricolă şi animalieră) în asigurarea consumului populaţiei din România acelei perioade.

13) Importanţa industriei prelucrătoare, în general, şi a celei mecanizate, în special, este evidenţiată de contribuţia acesteia la crearea patrimoniului economic naţional. Astfel, în peste jumatate de secol de transformări în structura bazei tehnico-materiale a industriei prelucrătoare românesti, din punct de vedere cantitativ şi calitativ, evoluţia fondurilor investite în acest sector al economiei, ca expresie a avuţiei naţionale, în perioada 1862-1914, a manifestat o tendinţă de creştere (de la 60,9 milioane lei aur, stoc de capital acumulat şi utilizat, între anii 1862-1864, la

800,2 milioane lei aur, între anii1912-1914) de peste 13 ori, comparativ cu doar de 7,7 ori, cu cât s-a mărit întreaga avuţie naţională.

14) Investiţiile de capital industrial, autohton şi străin, bazate pe tehnica şi tehnologia mecanizată, în întreprinderi noi sau existente, înregistrează, nu numai că o tendinţă ascendentă, ci şi un ritm mai accelerat de dotare cu maşini şi utilaje, corespunzator nivelului progresului tehnic din acea epocă, decât în etapele anterioare, astfel încât în industria prelucrătoare se acumuleză stocuri, însemnate, de capital fix utilizat (exptimat prin valoarea fondurilor industriale).

15) În cadrul procesului de transformare a capitalurilor băneşti acumulate în mărirea capitalului industrial, un rol important în stimularea iniţiativei private, româneşti şi străine, l-au avut avantajele acordate pe baza legilor de încurajare a industriei prelucrătoare. În acest sens, valoarea avantajelor acordate de stat întreprinderilor industriale, a crescut de la 907 mii de lei, în anul 1887, revenind, în medie pe o întreprinde încurajată, 30,2 mii de lei, la 23.229 mii de lei, în anul 1911, adică, în medie pe o întreprindere, 505 mii de lei, în condiţiile în care, capitalul de care trebuia să dispună o întreprindere pentru a beneficia de avantajele conferite de lege, era de minimum 50 de mii de lei.

16) Pe parcursul perioadei cuprinsă între anii 1914-1945, de consolidarea poziţiei industriei prelucrătoare în sistemul economic naţional, industria prelucrătoare a beneficiat de sprijinul, susţinut, al statului român. În acest sens, politica industrială protectionistă, de încurajare şi susţinere a industriei prelucrătoare, s-a concretizat în adoptarea unor noi tarife vamale, în anii 1924, 1927, 1929 şi 1934, completate cu noua lege de încurajare a industriei mari naţionale, adoptată în 1912, care a rămas în vigoare, cu unele modificări, până în anul 1947.

17) Din prezentarea, cronologică, a unor momente ale evoluţiei industriei prelucrătoare româneşti, din perioada interbelică, a permit evidenţierea tendinţei ascendente, din punct de vedere cantitativ, a acesteia, precum şi unele modificări intervenite în structura pe principalele sale ramuri componente. Astfel, analiza structurii, pe ramuri a industriei mari prelucrătoare, în 1915, pune în evidenţă preponderenţa întreprinderilor din ramurile alimentară, a prelucrării lemnului, materialelor de construcţii, chimică, cea a prelucrării metalelor, textilă, care, împreună, deţin aproape 70% din numărul întreprinderilor şi peste 83% din personalul angajat în industria mare prelucrătoare. În ceea ce priveşte înzestrarea întreprinderilor cu utilaje şi procese tehnologice mecanizate, cele din ramurile alimentară, a prelucrării lemnului, chimică, cea a prelucrării metalelor, textilă utilizeazau, împreună, peste 74% din puterea instalată

(forţa motrice) pe ansamblul industriei mari prelucrătoare. Referitor la structura industriei prelucrătoare din anul 1919, s-a evidenţiat concentrarea acesteia, în principal, în ramuri ale industriei uşoare (alimentară, pielărie, textilă), precum şi în cele ale prelucrării lemnului şi metalelor, cea a materialelor de construcţii, care, împreună, deţin 87,4% din numărul întreprinderilor mari, 85,8% din cel al persoanelor ocupate, 91,1% din puterea instalată şi 88,0% din valoarea producţiei industriei mari prelucrătoare.

18) Analiza efectuată, pe parcursul perioadei 1921- 1938, a evidenţiat un progres al industriei mari prelucrătoare, stimulat de politica industrială de protecţie şi încurajare a statului român, astfel încât după o perioadă marcată de criză, urmată de refacere şi avânt, potenţialul tehnico-material şi economic al acesteia, în anul 1938, comparativ cu anul 1921, evidenţiază creşterea dimensiunii medii a unei întreprinderi industriale (de la circa 57 de angajaţi, în 1921, la aproape 77 de angajaţi, în 1938), a capitalului, mediu, investit de o întreprindere (de la 1 milion de lei la peste 13 milioane de lei, în aceeaşi perioadă), a valorii producţiei realizate, în medie, de o întreprindere (de la 4,3 milioane de lei la peste 18 milioane de lei, între anii 1921 şi 1938), cu consecinţe benefice pentru sectoarele economice beneficiare ale produselor realizate de aceasta.

19) În structura industriei prelucrătoare din anul 1938, se evidenţiază menţinerea, în continuare, a concentrării acesteia, dar cu un nivel mai ridicat al valorilor absolute a indicatorilor, în principal, în ramuri ale industriei uşoare (alimentară, pielărie, textilă), precum şi în cele ale prelucrării lemnului şi metalelor, cea a materialelor de construcţii, chimică care, împreună, deţin, de această dată, 93,1% din numărul întreprinderilor mari, numai 73,4% din cel al persoanelor ocupate, 91,1% din capitalul fix investit, din care o parte, importantă, revine maşinilor şi utilajelor, 92,0% din puterea instalată şi 93,5% din valoarea producţiei industriei mari prelucrătoare, ceea ce reflectă orientarea investiţiilor, cu precădere spre ramurile industriale care prelucrează, de regulă, materii prime autohtone. În plus, se remarcă diversificarea structurii pe ramuri a industriei mari prelucrătoare prin apariţia, în cadrul acesteia, a unei ramuri noi, cea a industriei electrotehnice, cu un numar de 31 întreprinderi şi a cărei producţii reprezintă 1,0% din valoarea anuală a producţiei naţionale.

20) Caracterizarea industriei mari prelucrătoare din România, în anul 1945, evidenţiază schimbările cantitative şi structurale, imprimate de evoluţia acesteia din perioada celui de-al doilea război mondial, în sensul creşterii, pe de o parte, a potenţialului ramurilor industriale orientate, cu prioritate, către producţia de război, care au avut un rol

important în asigurarea aprovizionării armatei române (industria metalurgică, urmată de cea chimică, precum şi ramuri ale industriei uşoare, textilă şi alimentară) şi, pe de altă parte, cel al diminuării, pe ansamblu, a potenţialului, industriei mari prelucrătoare, faţă de perioada antebelică.

21) În anul 1947, în cadrul industriei prelucrătoare, în sectorul particular al acesteia, funcţionau, atât întreprinderi aparţinând industrei mari (cu peste 10 persoane şi forţă motrice peste 20 C.P.), cât şi cele ale industriei mici (sub 10 persoane şi forţă motrice sub 20 C.P.).

22) Sectorul industriei mari prelucrătoare, în anul 1947, reprezenta 97,6% din numărul total al întreprinderilor industriale din această categorie, 94,0% din personal şi 91,1% din forţa motrice instalată aferentă acestor întreprinderi. În ceea ce priveşte, structura pe ramuri a industriei prelucrătoare, se remarcă preferinţa întreprinzătorilor (români şi străini) pentru investiţii în industria prelucrării lemnului, cea alimentară, textilă, metalurgică, chimică şi produse farmaceutice, hârtie şi arte grafice, pielărie şi confecţii din piele, care concentrau majoritatea salariaţilor (68,2%) şi utilizau majoritatea mijloacelor de producţie mecanizate (54,6%), dispunând de instalaţii şi motoare consumatoare de energie în procesul de fabricaţie, ceea ce reflectă un grad înalt de asimilare a progresului tehnic din acea epocă şi de înzestrare tehnică a muncii. În acelaşi timp, creşterea puterii motrice instalată, faţă de cea din 1938 (746.789 C.P.), atestă avansul gradului de mecanizare într-un număr însemnat de ramuri, dar şi o mare inegalitate, între ramuri, în ceea ce priveşte înzestrarea tehnică a muncii.

23) În ceea ce priveşte, sectorul industriei mici din cadrul industriei prelucrătoare, constituit din întreprinderile particulare care utilizează sub 10 persoane şi forţă motrice sub 20 C.P., acesta a jucat un rol important, în viaţa economică şi socială a ţării, prin asigurarea, de-a lungul timpului, a unei părţi considerabile a producţiei şi serviciilor necesare populaţiei, atât celei din mediul urban, cât şi din cel rural. Referitor la structura pe ramuri a industriei mici, se remarcă concentrarea, întreprinderilor acesteia, ca număr, personal ocupat şi fortă motrice utilizată, în industria alimentară, textilă, cea de prelucrare a metalelor şi a lemnului. În acelaşi timp, se cuvine menţioanat faptul că, în cadrul industriei mici, în principal, constituită din întreprinderi meşteşugăreşti, concomitent cu modificarea conţinutului şi structurii unor meserii, pe măsura apariţiei de noi mijloace de muncă adecvate specificului meseriilor (motoare mici de 0,5 până la 5 C.P., motoare electrice, maşini şi scule de dimensiuni mici şi ieftine etc.), se produce şi un proces de adaptare, la necesităţile pieţei,

pentru a face faţă concurenţei produselor realizate de întreprinderile din industria mare şi a celor din import.

24) Evoluţiei industriei mari prelucrătoare din România, în perioada 1862-1947 (85 de ani), evidenţiază, pe de o parte, creşterea dimensiunii medii a întreprinderilor industriale (care funcţionau sub denumirea de industrie mare) şi, pe de altă parte, cea a puterii instalate utilizată, în medie, pe o întreprindere, ca reflectare a eforturilor efectuate, atât de investitorii români şi straini, cât şi ale statului român în procesul de transformare şi modernizare a acesteia, în diferitele etape parcurse în cadrul procesului de industrializare, declanşat prin revoluţia industrială din ţările occidentale dezvoltate din Europa.

25) Potrivit opiniei unor autori[67], un rol decisiv în declanşarea procesului de industrializare şi modernizare a economiei româneşti, în general, şi a industriei, în special, l-a avut capitalul strain, care prin aport de mijloace financiare, tehnici şi tehnologii de producţie, specialişti, manageri, relaţii cu furnizorii şi cu pieţele europene, cu marile bănci străine etc., a constituit unul dintre factorii care au permis accelerarea modernizării şi dezvoltării României, ţara întârziată din punct de vedere economic şi social. Acest aspect apare firesc, dacă avem în vedere opinia altui autor[68], la care subscriem şi noi, potrivit căreia „efectivul mic de întreprinzători care există într-o ţară economic întârziată va favoriza accesul liber al întreprinzătorilor care provin din ţări dezvoltate, dar care vor abandona preocuparea utilizării eficiente a resurselor interne", fapt confirmat de prezenţa, semnificativă, a capitalului străin, mai ales, în unele ramuri ale industriei prelucrătoare, atras de resursele naturale abundente, condiţiile profitabile prin prisma costurilor, protecţia faţă de concurenţa externă şi de beneficiile avantajelor economice acordate de statul român.

---

[67] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914: demarajul industrializarii, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

[68] Marc Casson, L'entrepreneur, Economica, Paris, 1991, citat în lucrarea autorilor Daniel Mărguş, Mariana Vania, Lucica M.Crăciun, Alina Ghiţă, Patronul întreprinderii mici şi mijlocii-Investitor şi manager, publicată în Studii şi cercetări economice, nr.12/1998, Centrul de Informare şi Documentate Economică.

BIBLIOGRAFIE

Axenciuc V., Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992;

Axenciuc V., Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă şi contemporană, Partea I. Epoca modernă, Editura Fundaţiei "România de Mâine", Bucureşti,1999;

Axenciuc V., Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914: demarajul industrializarii, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008;

Axenciuc V., Avuţia naţională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939, Coediţie Editura Expert, Bucureşti, 2000;

Axenciuc V., Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859–1947, Vol. III, Monedă-Credit-Comerţ-Finanţe publice, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2000

Axenciuc V., Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.I şi II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

Bulei Ion, O istorie a românilor, Ediţia a V-a revăzută, Editura Meronia, Bucureşti, 2012

Constantiniu Florin, O istorie sinceră a poporului român, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2011;

Mureşan Maria, Mureşan Dumitru, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003.

Sută Nicolae, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998.

Totu V. Ioan, coordonator, Progresul economic în România 1877-1977, Editura politică, Bucureşti, 1997.

Materiale de pe Internet:

Piţurcă Aurel,Istoria economiei naţionale, suport de curs pentru învăţământ la distanţă -www.svedu.ro/curs/istec_apiturca.pdf

ro.scribd.com/.../EFECTELE-CRIZEI-ECONOMICE-DIN-1929-193

www.codcaen.sinard.net/categoria-c-industria-prelucratoare,135.html

www.codcaen.sinard.net
www.dexonline.ro
www.gea.org.ro/.../ro/.../studiu_reindustrializarea_ro_bostina_ok.pdf (studiul ”Reindustrializarea României: Politici şi strategii, realizat de Grupul de Economie Aplicată, în anul 2010).

ANEXE

Anexa 1.1
Structura industriei prelucrătoare, pe ramuri şi subramuri, în anii 1862-186

Ramuri ale industriei[69]	Număr unităţi			Forţa motrice, după natura sursei[70] (unităţi)			
	Total	din care, la:		apă	vânt	animală	vapori
		oraşe	sate				
Total	12.867	2.486	10.381	5.126	2.105	614	171*
Alimentară, din care:	9.527	1.622	7.905	4.074	2.104	596	157
Mori	6.771	715	6.056	4.063	2.104	571	33
Căşării, brânzării	220	6	214	-	-	-	-
Brutării	378	362	16	-	-	11	2*
Covrigării	212	212	-	-	-	-	-
"Fabrici" de paste făinoase	4	4	-	-	-	1	1
"Fabrici" de oţet şi rom	5	5	-	-	-	-	-
Poverne	1.687	122	1.565	11	-	13	109*
Fabrici de bere	72	72	-	-	-	-	11
Zahanale	78	24	54	-	-	-	1*
Bragagerii	100	100	-	-	-	-	-
Materiale de construcţii, din care:	1.322	156	1.116	607	-	1	1
Ferăstraie	609	14	595	607	-	-	1
Vărării	463	-	463	-	-	-	-
Cărămidării	226	141	85	-	-	-	-
Pietrării	23	-	23	-	-	-	-
"Fabrici" de gips	1	1	-	-	-	1	-
Textile şi împletituri, din care:	897	40	857	419	-	-	2
Fabrici de postav	5	1	4	-	-	-	1
"Fabrici" de pălării	13	13	-	3	-	-	-

Note: [69]S-a făcut gruparea aproximativă după ramurile industriale moderne, din Ancheta industrială din anii 1901-1902.

[70] Întreprinderile sunt clasate după felul forţei motrice utilizate nu după mărimea forţei motrice.

Ramuri ale industriei[69]	Număr unităţi			Forţa motrice, după natura sursei[70] (unităţi)			
	Total	din care, la:		apă	vânt	animală	vapori
		oraşe	sate				
Trăistării şi funerii	24	8	16	-	-	-	-
Pive şi dârste	417	17	400	416	-	-	1
Rogojinării	438	1	437	-	-	-	-
Ceramică şi sticlă, din care:	627	205	422	-	-	4	1
Olării	622	200	422	-	-	-	-
Sticlărie şi porţelanuri	5	5	-	-	-	4	1*
Tăbăcărie	233	223	10	23	-	-	-
Hârtie şi arte grafice, din care:	33	33	-	2	-	-	-
Hârtie	3	3	-	1	-	-	-
Tipografii şi litografii	30	30	-	1	-	-	-
Chimică, din care:	220	199	21	1	-	9	9
Lumânări şi săpunuri	147	143	4	-	-	-	2*
"Fabrici" de scrobeală	7	7	-	-	-	-	-
"Fabrici" de praf de puşcă	3	3	-	1	-	-	-
"Fabrici" de gaz şi ulei	58	41	17	-	-	9	7*
"Fabrici" de ceară	5	5	-	-	-	-	-
Prelucrarea metalelor, din care:	8	8	-	1	1	4	1*
Întreprinderi ale statului	6	6	-	1	1	4	-
"Fabrici" de turnat clopote	1	1	-	-	-	-	-
Şantiere navale	1	1	-	-	-	-	1

Anexa 1.1
Structura industriei prelucrătoare, pe ramuri şi subramuri, în anii 1862-1863 - continuare

Ramuri ale industriei[71]	Număr lucrători		Timp de lucru (unităţi)		Valoarea producţiei, mii lei noi (1867)[72]
	Total	Pe unitate[73]	Perma-nent	Tempo-rar	
Total	28.252	2,2	3.456	9.411	90.240
Alimentară, din care:	20.800	2,2	2.557	6.970	79.179
Mori	9.170	1,3	1.832	4.939	56.457
Căşării, brânzării	1.170	5,3	1	219	390
Brutării	1.759	4,7	280	98	8.636
Covrigării	591	2,8	163	49	733
"Fabrici" de paste făi-noase	19	4,8	3	1	59
"Fabrici" de oţet şi rom	9	1,8	3	2	41
Poverne	5.644	3,3	157	1.530	9.070
Fabrici de bere	312	4,3	37	35	800
Zahanale	1.801	23,1	7	71	2.803
Bragagerii	322	3,2	74	26	190
Materiale de con-strucţii, din care:	3.419	2,6	556	766	1.692
Ferăstraie	915	1,5	104	505	857
Vărării	608	1,3	415	48	140
Cărămidării	1.716	7,6	23	203	625
Pietrării	207	9,0	13	10	68
"Fabrici" de gips	3	3,0	1	-	2
Textile şi împletituri, din care:	1.211	1,4	55	812	1.492
Fabrici de postav	263	52,6	4	1	502
"Fabrici" de pălării	119	9,2	8	5	90
Trăistării şi funerii	40	1,7	6	18	16
Pive şi dârste	481	1,2	36	381	835
Rogojinării	308	0,7	1	437	29
Ceramică şi sticlă, din care:	876	1,4	70	557	193
Olării	830	1,3	68	554	142

Note: [71]S-a făcut gruparea aproximativă după ramurile industriale moderne, din Ancheta industrială din anii 1901-1902.

[72]Redată în lei noi, 1867, după Ancheta industrială din anii 1901-1902, p. XLVI-XLVII. În sursa iniţiala, referitor la acest indicator se menţiona:"orice venit arătat de particulari, neputându-se verifica de autorităţi decât după indicii externi, rămâne defectuos" (p.93).

[73] Numărul mediu de lucrători pe unitate, stabilit de N.N.Constantinescu în lucrarea Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare în România, Bucureşti, 1959, p. 134, în care se face şi o analiză detaliată economico-socială a datelor recensământului.

Ramuri ale industriei[71]	Număr lucrători		Timp de lucru (unităţi)		Valoarea producţiei, mii lei noi (1867)[72]
	Total	Pe unitate[73]	Perma-nent	Tempo-rar	
Sticlărie şi porţelanuri	46	9,2	2	3	51
Tăbăcărie	522	2,2	94	139	923
Hârtie şi arte grafice, din care:	314	9,6	20	13	727
Hârtie	18	6,0	-	13	9
Tipografii şi litografii	296	9,9	20	10	718
Chimică, din care:	858	3,9	97	123	5.467
Lumânări şi săpunuri	553	3,8	70	68	4.425
"Fabrici" de scrobeală	26	3,7	3	4	10
"Fabrici" de praf de puşcă	51	17,0	3	-	203
"Fabrici" de gaz şi ulei	214	3,7	12	46	774
"Fabrici" de ceară	14	2,8	-	5	55
Prelucrarea metale-lor, din care:	222	27,8	7	1	567
Întreprinderi ale statu-lui	153	25,5	6	-	97
"Fabrici" de turnat clo-pote	2	2,0	-	1	3
Şantiere navale	67	67,0	1	-	467

Sursa:Reprodusă integral din lucrarea lui Victor Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859 -1947,Vol.I Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.; datele publicate de autor au la bază informaţiile publicate în analele statistice nr.13, 14, 15 şi 16 din anul 1863.

Nota autorului:

1.Datele provin de la recensământul stabilimentelor industriale, efectuat în anii 1862-1863, intrat în literatură ca fiind din anii 1859-1860, când s-a întreprins recensământul general în care acesta era parte componentă. Din motive organizatorice, se menţionează în sursă, recensământul stabilimentelor industriale s-a făcut după contopirea celor două Direcţii de statistică din Muntenia şi Moldova - 1 august 1862- în Oficiul statistic al României.

Informaţiile obţinute din sursele de arhivă: Arhiva centrală istorică - Fond Direcţia generală de statistică, reprezentând lucrările lui D.P.Marţian, arată că recenzarea stabilimentelor industriale a fost concepută şi pusă în lucru încă de la sfârşitul anului 1859; între datele de bază ce s-au completat figurau şi unele privitoare la stabilimentele industriale, anume, un indicator, numărul unităţilor.

Ulterior, în anii 1862-1863, când se efectuează înregistrarea propriu-zisă, detaliată, a întreprinderilor industriale, D.P.Marţian, de nenumărate ori,

în corespondenţa cu prefecturile judeţelor, unde un „raportor statistic" se ocupa special de lucrările recensământului, se referă la formularele din 1859, ca element de control al datelor. Unul din multele cazuri de revenire asupra corectării datelor trimise este următorul, menţionat ca răspuns al lui D.P.Marţian prefectului judeţului Romanaţi: „Din rezultatele dobândite prin recesiunea din anul 1859 se constată că în cuprinsul acelui judeţ sunt 293 roate de moară şi cu destulă mirare a văzut ministerul că în tabelele de industrie trimise cu raportul nr. 6.812 se arată numai două mori, aceasta dar fiind o mare eroare la adunarea datelor industriale, sunteţi invitat, d-le prefect, să luaţi îndată cele mai grabnice dispoziţii" (Dosar 668/1863, fila 229).

În consecinţă, din documentele existente în arhivă reiese că în 1859-1860, la recensământul general s-a făcut o înregistrare sumară de bază a stabilimentelor industriale după care în prima etapă, 1861-1862, s-a cerut la judeţe despuierea datelor după datele recensământului şi conspectul industriilor cu situaţia din anii 1859 şi 1860 (Dosar 623/1862).

Operaţiunea se pare ca nu a reuşit întrucât Direcţiile de statistică din Moldova şi Muntenia erau separate şi aveau metode de lucru diferite. După unificarea lor în Oficiul statistic al României, la 1 august 1862, D.P.Marţian, care este „capul Oficiului", trimite adrese şi formulare, cu aceleaşi rubrici şi indicatori ca în 1860 şi 1861, şi solicită prefecturilor completarea lor cu date pentru anul 1862 şi, ulterior, pentru 1863. Se presupune astfel că datele înscrise în tabele nu reprezintă situaţia unui anume an, ci media a doi-trei ani.

2. Criteriile de culegere a datelor statistice au fost relative, considerându-se stabiliment industrial o unitate mai dezvoltată şi cu un număr mai mare de lucrători decât atelierul meşteşugarului. Cu toate acestea, delimitarea a fost elastică. Recenzarea a cuprins şi o serie de ateliere meşteşugăreşti. Dovada o face Ancheta industriala din anii 1901-1902 care le clasifică pe acestea la meserii: olării, cărămidării, vărării, pietrării, tăbăcării, brutării, covrigării, frângherii şi rogojinării, lumânărării etc., incluse la recensământul din 1862-1863 la stabilimente industriale. O clarificare în plus aduce adresa lui Marţian din 23 ianuarie 1863 către toţi prefecţii de judeţe:"Ministerul, pentru a preveni greşeli şi corespondenţe zadarnice, vi se dă lămurirea că: deşi prin cuvântul industrie, în înţelesul mai larg, se înţelege de comun toate lucrările măiestrite, prin urmare şi meseriile, totuşi în tabelele trimise nu veţi înscrie decât relaţiunile privitoare la fabrici şi manufăpturile care au stabilimente anume înfiinţate pentru producţia unui obiect de vânzare" (Dosar 694/1963, fila 5).

3. * Confuzia recenzenţilor; unităţi care foloseau aburul ca factor tehnologic nu în scopul producerii forţei motrice.

Anexa 1.2
Evoluţia numărului societăţilor pe acţiuni şi a cooperativelor, repartizate după anul înfiinţării şi forma juridică, pe domenii de activitate ale economiei naţionale, în perioada 1880-1913

Ramuri ale economiei naţionale	Total			din care, create între anii:					
				1880-1890			1890-1900		
	Total	Anonime	Cooperative	Total	Anonime	Cooperative	Total	Anonime	Cooperative
Total, din care:	430	372	58	11	10	1	37	31	6
I. Societăţi industriale	**162**	**146**	**16**	**3**	**3**	**-**	**13**	**11**	**2**
Forestieră, hârtie şi anexe	20	20	-	2	2	-	1	1	-
Metalurgică	7	7	-	-	-	-	-	-	-
Ciment şi var	3	3	-	-	-	-	-	-	-
Arte grafice	8	5	3	-	-	-	-	-	-
Ţesătoriei şi îmbrăcămintei	17	15	2	-	-	-	2	2	-
Construcţii de tot felul	4	4	-	-	-	-	-	-	-
Alimentară	22	17	5	-	-	-	1	-	1
Chimică	14	8	6	-	-	-	1	-	1
Petrol	32	32	-	1	1	-	4	4	-
Mine şi foraj	2	2	-	-	-	-	-	-	-
Sticlărie	2	2	-	-	-	-	1	1	-
Morărit	4	4	-	-	-	-	-	-	-
Diverse	18	18	-	-	-	-	-	-	-
Gaz şi electricitate	9	9	-	-	-	-	3	3	-
II. Societăţi de transport	6	6	-	-	-	-	1	1	-
III. Societăţi comerciale	262	220	42	8	7	1	23	19	4
Bănci	197	163	34	6	15	1	18	15	3
Societăţi de asigurare	7	7	-	2	2	-	1	1	-
Societăţi imobiliare	5	5	-	-	-	-	-	-	-
Societăţi comerciale diverse	53	45	8	-	-	-	4	3	1

Anexa 1.2
Evoluţia numărului societăţilor pe acţiuni şi a cooperativelor, repartizate după anul înfiinţării şi forma juridică, pe domenii de activitate ale economiei naţionale, în perioada 1880- 1913 - continuare

Ramuri ale economiei naţionale	Total			din care, create între anii:					
				1900-1910			după 1910		
	Total	Anonime	Cooperative	Total	Anonime	Cooperative	Total	Anonime	Cooperative
Total, din care:	430	372	58	162	144	17	220	186	34
I. Societăţi industriale	**162**	**146**	**16**	**78**	**73**	**5**	**68**	**59**	**9**
Forestieră, hârtie şi anexe	20	20	-	11	11	-	6	6	-
Metalurgică	7	7	-	3	3	-	4	4	-
Ciment şi var	3	3	-	1	1	-	2	2	-
Arte grafice	8	5	3	4	3	1	4	2	2
Ţesătoriei şi îmbrăcămintei	17	15	2	12	11	1	3	2	1
Construcţii de tot felul	4	4	-	-	-	-	4	4	-
Alimentară	22	17	5	13	10	3	8	7	1
Chimică	14	8	6	5	5	-	8	3	5
Petrol	32	32	-	19	19	-	8	8	-
Mine şi foraj	2	2	-	-	-	-	2	2	-
Sticlărie	2	2	-	-	-	-	1	1	-
Morărit	4	4	-	2	2	-	2	2	-
Diverse	18	18	-	6	6	-	12	12	-
Gaz şi electricitate	9	9	-	2	2	-	4	4	-
II. Societăţi de transport	6	6	-	2	2	-	3	3	-
III. Societăţi comerciale	262	220	42	83	70	12	149	124	25
Bănci	197	163	34	68	56	11	106	87	19
Societăţi de asigurare	7	7	-	2	2	-	2	2	-
Societăţi imobiliare	5	5	-	3	3	-	2	2	-
Societăţi comerciale diverse	53	45	8	10	9	1	39	33	6

Sursa : Date preluate din Anuarul statistic al României, 1915-1916, Tipografia Curţii Regale, 1919.

Anexa 2.1
Aportul noilor provincii şi al Vechiului Regat, la industria României, în anul 1919

- % -

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Provincii	Numărul întreprinderilor	Personalul ocupat	Capitalul investit	Forţa motrice
Total, din care:	Vechiul Regat	41,0	41,0	50,0	39,0
	Transilvania	37,0	33,0	29,0	40,0
	Banat	5,0	19,0	8,0	15,0
	Bucovina	8,0	4,0	7,0	3,0
	Basarabia	9,0	3,0	6,0	3,0
Metalurgică	Vechiul Regat	56,0	26,0	44,0	16,0
	Transilvania	25,0	20,0	23,0	25,0
	Banat	6,0	52,0	28,0	58,0
	Bucovina	5,0	1,0	2,0	0,5
	Basarabia	8,0	1,0	3,0	0,5
Prelucrarea lemnului	Vechiul Regat	31,0	42,0	41,0	44,0
	Transilvania	48,0	47,0	40,0	44,0
	Banat	5,0	3,0	2,0	3,0
	Bucovina	13,0	7,5	16,0	8,5
	Basarabia	3,0	0,5	1,0	0,5
Chimică	Vechiul Regat	66,0	52,0	52,0	27,0
	Transilvania	30,5	46,0	45,1	72,0
	Banat	0,5	1,0	1,5	0,9
	Bucovina	2,5	0,9	1,3	0,1
	Basarabia	0,5	0,1	0,1	0,0
Alimentară	Vechiul Regat	36,0	45,0	46,0	52,0
	Transilvania	35,0	23,0	25,0	27,0
	Banat	3,0	11,0	9,0	8,0
	Bucovina	8,0	8,0	7,0	6,0
	Basarabia	18,0	13,0	13,0	7,0
Textilă	Vechiul Regat	37,0	51,0	51,0	46,0
	Transilvania	45,0	25,0	34,0	32,0
	Banat	9,0	22,0	11,0	20,0
	Bucovina	0,0	0,0	0,0	0,0
	Basarabia	9,0	2,0	4,0	2,0
Pielărie	Vechiul Regat	50,0	53,0	75,0	55,0
	Transilvania	35,0	26,0	14,0	34,0
	Banat	4,0	13,0	2,0	8,0
	Bucovina	4,0	3,0	5,0	1,0
	Basarabia	7,0	5,0	4,0	2,0
Ceramică	Vechiul Regat	40,0	35,0	52,0	35,0
	Transilvania	43,0	45,0	36,0	60,0
	Banat	9,0	13,0	4,0	3,8
	Bucovina	6,0	6,0	7,0	1,0
	Basarabia	2,0	1,0	1,0	0,2
Electricitate	Vechiul Regat	39,0	50,0	61,0	42,0
	Transilvania	36,0	34,0	18,0	37,0

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Provincii	Numărul întreprinderilor	Personalul ocupat	Capitalul investit	Forţa motrice
	Banat	8,0	8,0	5,0	16,0
	Bucovina	6,0	2,0	6,0	2,0
	Basarabia	11,0	0,0	10,0	3,0
Arte grafice şi diverse	Vechiul Regat	36,0	64,0	73,0	75,5
	Transilvania	42,0	24,0	11,0	16,0
	Banat	5,0	4,0	7,0	4,5
	Bucovina	13,0	4,0	8,0	3,5
	Basarabia	4,0	4,0	1,0	1,5

Sursa: www.ro.scribd.com/doc/50398051/Istoria-Romaniei-Transilvania-Vol-2 (Istoria României.Transilvania, vol. II, Editura „George Barițiu", Cluj-Napoca, 1997).

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE „COSTIN C. KIRIŢESCU”

Program fundamental: III. Noua Enciclopedie a României. Program fundamental al Academiei Române

Tema de cercetare: III.28. Industria din România până la naţionalizarea din 1948. Industria extractivă de la începuturi până în anul 1948, 2013

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIȚESCU”
CENTRUL DE ECONOMIA INDUSTRIEI ȘI SERVICIILOR

INDUSTRIA DIN ROMÂNIA PÂNĂ LA NAȚIONALIZAREA DIN 1948.

INDUSTRIA EXTRACTIVĂ DE LA ÎNCEPUTURI PÂNĂ ÎN ANUL 1948

Coordonatori:
Nicoleta Hornianschi
Marius Bulearcă

Autori:
Marius BULEARCĂ – CP II
(coordonator)
Daniel MĂRGUŞ — CP II
Cornelia NEAGU – CP III
Cristian SIMA — CP III

CUPRINS

INTRODUCERE 7

CAPITOLUL 1. MOMENTE ÎN ISTORIA GAZELOR NATURALE DIN ROMÂNIA 9

CAPITOLUL 2. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A CĂRBUNILOR 38

CAPITOLUL 3. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A MINEREURILOR FEROASE, NEFEROASE ŞI NEMETALIFERE DIN ROMÂNIA 50

CONCLUZII 70

ANEXA 1. FORAREA SONDEI 2 SĂRMĂŞEL A DOVEDIT CĂ ÎN SUBSOLUL DEPRESIUNII TRANSILVANIEI SE AFLĂ ACUMULĂRI DE GAZE NATURALE FEZABIL EXPLOATABILE 76

ANEXA 2. ETAPIZAREA PUNERII ÎN FUNCŢIUNE A DISTRIBUŢIEI DE GAZE NATURALE ÎN ROMÂNIA 83

BIBLIOGRAFIE 84

INTRODUCERE

Activitatea extractivă, în general, şi activitatea minieră, în particular, constituie, probabil, cea mai veche activitate sistematică cu conţinut economic. exploatări de roci utile (pentru unelte, arme, dar şi pentru decoraţii) sunt datate încă din paleolitic – exploatarea de hematit din Swaziland fiind considerată cea mai veche din lume, datată la mai mult de 43.000 de ani; exploatările de suprafaţă, de roci destinate construcţiilor, olăritului, confecţionării de unelte sau arme sunt mult mai vechi, dar sunt dificil de datat. în timpurile străvechi, mai frecvente sunt exploatările de cremene, pietre preţioase şi semipreţioase, calcar, granit şi marmură pentru construcţii.

Emanaţiile de gaz natural au fost observate în diverse regiuni ale lumii încă din anul 2000 înainte de Christos, utilizarea acestora fiind adesea întâmplătoare, pentru iluminat şi încălzit după aprinderea acestora în urma unor descărcări electrice. Captarea şi utilizarea locală a gazelor naturale s-a realizat în multe zone ale Terrei, aceasta fiind o activitate temporară, influenţată de momentul epuizării acumulării şi de asigurarea comunicaţiei între zona de acumulare a gazelor şi suprafaţa solului.

Exploatarea metalelor este de dată mai recentă, de exemplu descoperirea cuprului este datată la circa 8-9.000 de ani în urmă, fierul cu 3.800-5.000 de ani, dar există dovezi pentru se susţine ipoteza că metalele preţioase au fost descoperite cu mai multă vreme înainte. Descoperirea şi utilizarea metalelor marchează o schimbare de esenţă în dezvoltarea civilizaţiei: din punct de vedere tehnologic, utilizarea metalelor înseamnă trecerea de la folosirea rezultatului exploatării în stare brută la aceea care presupune o prelucrare prealabilă pentru a obţine obiecte utile.

Perioada de glorie, dacă se poate spune aşa, a industriei extractive coincide cu revoluţia industrială. Într-adevăr, considerând ramurile economice într-o schemă piramidală, poziţia industriei extracţiei de substanţe utile, de orice fel, se regăseşte la baza acestui model; toate ramurile industriei prelucrătoare, fără excepţie, depindeau direct de industria extractivă, în sensul că diversificarea producţiei şi, implicit, creşterea economică erau condiţionate de disponibilitatea resurselor minerale.

Revoluţia industrială a constat, în esenţă, într-o creştere susţinută a tuturor ramurilor economice, în particular a celor industriei prelucrătoare, ceea ce a constituit premisa creşterii volumului de resurse naturale exploatate. Este însă adevărat că evoluţia acestei ramuri în structura economiilor dezvoltate a consemnat modificări radicale.

Obiectivul general al lucrării de cercetare din acest an l-a constituit realizarea unui portret dinamic al industriei extractive româneşti până în anul 1948 şi evidenţierea rolului şi importanţei industriei extractive în evoluţia societăţii româneşti.

Obiectivele specifice pentru atingerea celui general includ:

- prezentarea dezvoltării industriei extractive pe trei etape: de la începuturi până la primul război mondial, apoi în perioada interbelică şi, în cele din urmă, până la naţionalizarea din anul 1948;
- evidenţierea transformărilor generate de evoluţiile tehnologice şi de caracteristicile socio-economice naţionale şi internaţionale, precum şi analizarea diferitelor sectoare ale industriei extractive din punctul de vedere al dezvoltării şi al evoluţiei în timp a acestora, fiind astfel studiate industria extractivă a hidrocarburilor (gaze naturale) şi industria minieră (cărbune, minereuri feroase, neferoase, nemetalifere şi alte substanţe minerale).

Ca atare, în această lucrare am încercat să aducem puţină lumină, prezentând câteva dintre momentele semnificative ale sectorului extractiv de-a lungul timpului şi aportul sectorului românesc. este un început care trebuie susţinut, popularizat şi cultivat, atât de comunitatea ştiinţifică din academia română (lucru pe care îl facem prin demersul nostru ştiinţific de faţă), cât şi de factorii politici, instituţii, mass-media etc., contribuind la amplasarea naţiunii române pe treapta meritată, între naţiunile lumii.

CAPITOLUL 1. MOMENTE ÎN ISTORIA GAZELOR NATURALE DIN ROMÂNIA

Gazul natural reprezintă un combustibil cu o valoare energetică mare prezentând în urma arderii cele mai reduse noxe, în comparaţie cu alţi combustibili fosili. Această valoare a fost sesizată încă de la începutul secolului XX, gazul fiind considerat "*ideal pentru iluminatul și încălzitul igienic, ușor de transportat prin conducte, în exploatare țâșnind prin propria tensiune de zăcământ*".

Din cele mai vechi timpuri, numeroase popoare ale Antichităţii cunoşteau gazul natural sub denumirea de "focuri sfinte" sau "focuri veşnice". Astfel, în Japonia, gazul natural era cunoscut sub denumirea de "vântul arzător", cu multe secole înainte de Christos. În China izvoarele menţionează utilizarea gazelor naturale în anul 900 înainte de Christos, pentru iluminat. Clasicii greci şi romani Aristotel (384-322 înainte de Christos.), Vitruvius (sec I înainte de Christos) fac referiri la aceste stranii fenomene.

Pentru omul antic, dincolo de fascinaţie sau teamă, focul a reprezentat un atu indispensabil dezvoltării. El era sursa de obţinere a căldurii, de preparare a hranei, armă folosită în războaie şi mijlocul prin care oamenii puteau transforma metalele sau alte materiale pentru a-şi îmbunătăţi viaţa. Din acest motiv, în lumea antică, focul a fost înălţat la nivel de Zeu, ridicându-i-se temple, oamenii închinându-i-se şi crezând în veşnicia flăcărilor alimentate din adâncul pământului.

Primele mărturii privind utilizarea gazelor naturale sunt cele din Iran cu 2000 de ani înainte de Christos – pentru iluminarea unor temple aşa cum este templul din Nagshi Rustam, unde s e întâlnea un *„Altar al focului"* şi cele din China unde izvoarele istorice menţionează utilizarea gazelor naturale în anul 900 înainte de Christos, la iluminat.

Gazul metan constituie, alături de petrol şi cărbune, una dintre cele mai însemnate bogăţii naturale ale subsolului ţării noastre, un valoros combustibil şi o materie primă de seamă. Dar, în pofida importantului său rol jucat în cadrul economiei româneşti, gazul metan nu s-a bucurat, până în prezent, de o „istorie" proprie, o prezentare cronologică, evolutivă, de la primele încercări de utilizare şi până la uriaşa implicare a exploatării şi utilizării acestuia în cele mai diverse domenii ale vieţii economice şi sociale, în existenţa noastră cotidiană.

În lucrare am dorit să facem o diferenţiere între gazele manufacturiale produse prin diferite procedee industriale şi gazele naturale, tratându-le exclusiv pe acestea din urmă, motivată fiind de diferenţele tehnice, tehnologice şi comerciale existente între cele două forme de energie.

Descoperirea întâmplătoare a gazelor naturale la Sărmăşel (jud. Mureş) în anul 1909, determină dezvoltarea timpurie a afacerilor cu gaze naturale în România, activităţi similare în aceea perioadă existând doar în SUA şi Canada.

Spiritul iniţiator al americanilor este cel care aduce gazul natural în rândul formelor de energie primară utilizată în societatea civilă, creând din exploatarea şi utilizarea acestuia o afacere.

În cei 100 de ani de utilizare a gazelor naturale, România a avut un aport important la dezvoltarea acestui sector, prin numeroase premiere europene şi/sau mondiale, din care amintim, în ordinea cronologică a apariţiei lor amintim:

- utilizarea gazelor naturale la motoare cu ardere internă;
- transportul şi distribuirea gazelor naturale prin conducte din oţel;
- reglarea, măsurarea şi predarea gazelor naturale transportate la un distribuitor;
- forarea sondelor oblice;
- producerea formaldehidei din gazele naturale;
- exportul de gaze naturale;
- înmagazinarea gazelor naturale.

Cu toate acestea, în diferitele lucrări internaţionale de specialitate, reportaje şi documentare, nu plasează România în rândul ţărilor cu tradiţie în acest sector, aspect alarmant şi prin faptul că ţări care au un trecut mult mai recent în acest sector, prin interpretarea unor evenimente minore comparativ cu premierele româneşti, sunt „amplasate” în faţa României. Dar, dacă noi nu ne cunoaştem valoarea şi contribuţia adusă la ridicarea sectorului gazelor naturale nu putem să aşteptăm ca alţii să o facă.

În acest capitol am încercat să aducem puţină lumină, prezentând câteva dintre momentele semnificative ale sectorului gazelor naturale de-a lungul timpului şi aportul sectorului românesc. Este un început care trebuie susţinut, popularizat şi cultivat, de factorii politici, instituţii, mass-media etc., contribuind la amplasarea naţiunii române pe treapta meritată, între naţiunile lumii.

În România, prima utilizare a gazelor este cea a gazelor de furnal, acestea fiind întrebuinţate la încălzirea Couperelor în metalurgie[1], la 30 de ani după primele utilizări ale acestora pe plan mondial, mai precis în anul 1830.

În anul 1859, începe la Bucureşti construirea distribuţiei de gaz manufacturat pentru iluminatul public şi particular şi pentru utilizări speciale[2].

În oraşul Bucureşti, în anul 1868, a început producţia şi distribuţia gazului aerian de iluminat, obţinut prin insuflare de aer în oxigen, peste cărbune înroşit (cocs, mangal etc)[3]. Gazul aerian era distribuit la presiunea de 60 mm H2O, prin conducte de fontă cu îmbinări de cauciuc.

Distribuţia gazelor din Bucureşti a fost concesionată mai multor firme străine, care ulterior au preluat şi distribuirea electricităţii.

În anul 1906 se iluminează cu gaz aerian partea centrală a oraşului Bucureşti, după care se extinde iluminatul, până la Şos. Basarab, Şos. Bonaparte, Şos, Mihai Bravu, Şos. Viilor, Şos. Panduri, etc.[4]

Uzina de gaz aeriană de la Filaret, pentru iluminatul public, deţinea 785 de felinare în anul 1870, 4000 de felinare în anul 1882 şi 7240 felinare în anul 1910[5]. Aceste felinare au înlocuit lumânările cu seu, din anii 1860, cu uleiuri grele şi cu petrol, funcţionând până în anul 1937 când s-a renunţat la fabricarea gazelor manufacturiale. Producţia şi distribuţia gazelor fabricate în oraşul Bucureşti, a fost preluată în anul 1870 prin cumpărare de către Societatea Generală de iluminat şi încălzire prin gaz.

În anul 1862 începe folosirea în cadrul combinatelor siderurgice a gazului de cocserie, iar folosirea gazelor petrolifere lichefiate în distribuţia publică se realizează în anul 1933, în Bucureşti[6].

Între anii 1880-1920 la Aleşd, Tomeşti şi Pădurea Neagră s-au folosit în mod sporadic gaze fabricate din cărbune de lemn (motoare cu combustie internă)[7].

Disponibilităţile de petrol şi gaz metan, în exces faţă de dezvoltarea

---

[1] Mihăilescu, N., Bălan, S., *Istoria ştiinţei şi tehnicii în România*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1985.

[2] Oficiul de studii şi documentare, Secţia economică, *Gazele naturale în România*, Bucureşti, 1946.

[3] Chisăliţă D., Considerente privind evoluţia distribuţiilor de gaze (1), în „Jurnalul de Petrol şi Gaze", nr. 4/mai 2003, pag. 46 – 49.

[4] Gheorghe, G., *Distribuţia gazelor naturale*, Editura Tehnică, 1973.

[5] Chisăliţă D., Considerente privind evoluţia distribuţiilor de gaze (1), în „Jurnalul de Petrol şi Gaze", nr. 4/mai 2003, pag. 46 – 49.

[6] Ibidem.

[7] Mihăilescu, N., Bălan, S., *Istoria ştiinţei şi tehnicii în România*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1985.

industrială a ţării noastre în perioada 1850-1944, a restrâns progresiv — şi în unele cazuri chiar a eliminat (cazul oraşului Bucureşti) — folosirea gazelor fabricate din cărbuni.

Primele relatări privind utilizarea gazelor asociate petrolului sunt cele ale Colonelului Călinescu, care în anul 1865, după ce forează câteva sonde lângă Băicoi, captează gazele pe care le utilizează în locuinţa sa la nevoi domestice[8].

În anul 1882, la o sondă săpată în vederea exploatării zăcămintelor de petrol în apropierea localităţii Colibaşi (judeţul Prahova), se descoperă — pentru prima dată într-o regiune petroliferă din ţara noastră — un strat care emană gaze naturale[9]. Prima captare sistematică a gazelor naturale s-a realizat în România în anul 1893 printr-un puţ, în zona Ploieşti[10].

Încercările de a utiliza gaze naturale specificate au avut un caracter întâmplător. Primele încercări de utilizare a gazelor naturale asociate, din România, au fost realizate în 1904 la Drăgăneasa[11], de eruditul Cucu Starostescu, care a efectuat teste de utilizare a gazului la o serie de cazane şi motoare. Ideea folosirii gazelor naturale a avut la bază două argumente: în acţiunea de săpare a puţului de sondă apariţia gazelor era periculoasă, acestea fiind cauza directă a multor accidente şi faptul că pentru "lăcărit" era nevoie de o mare cantitate de energie. Astfel, în anul 1906 s-au pus în funcţiune, la Buştenari şi Câmpina[12], primele motoare cu explozie care utilizau gaze petrolifere drept combustibil, acest an putând fi considerat începutul utilizării gazelor naturale petrolifere în România.

1.1. Exploatarea gazelor naturale în Bazinul Transilvaniei

În anul 1879 geologii vienezi K. Paul şi R. Tretze realizează o lucrare cu privire la imaginea tectonică din acea vreme a fundamentului

---

[8] Chisăliţă, D., *Momente în Istoria gazelor naturale din România,* Editura Academprint, Tg. Mureş, 2004.
[9] Ibidem.
[10] Ibidem.
[11] Rallet, D., *Exploatarea gazelor în industria petroliferă română*, Comunicare prezentată la Congresul Asociaţiei Inginerilor şi Tehnicienilor din industria minieră, Analele Minelor din România, 1932.
[12] Ibidem.

depresiunii Transilvaniei[13]. Aceasta a fost printre primele lucrări care au tratat geologia Transilvaniei.

Bazinul transilvănean este cuprins între munţii: Perşani, Făgăraş, Cindrel, Şureanu (Carpaţii Meridionalii), Metaliferi, Bihor, Trascău, Gilău, Vlădeasa, Meseş (Carpaţii Occidentali), Gutâi, Lăpuş, ţibleş, Rodnei, Bârgăului, Căliman, Giurgeului, Harghita (Carpaţii Orientali).

Aspectul general al bazinului este al unui platou cu dealuri şi văi cu suprafaţa bazinului de aproximativ de 20.000 kmp.

Bazinul Transilvaniei, ale cărui prime încercări de conturare trebuie căutate în Cretacicul superior, a luat naştere în Paleogen, în mijlocul sistemelor de pânze prin formarea unei depresiuni a cărei scufundare a continuat fără întrerupere până în Pliocenul superior. Sedimentele acestei depresiuni pe cale de scufundare proveneau exclusiv din sfărâmarea, dărâmarea, fragmentarea şi nivelarea masivelor vechi formând cadrul bazinului[14].

Stratigrafia cuvetei. Cuveta este umplută cu straturi de vârstă tânără terţiară (neogenă), în cea mai mare parte nisipuri şi marne, alternând des între ele şi aproape cu totul lipsite de fosile. Din această cauză, geologii au fost nevoiţi să recurgă, pentru a putea stabili stratigrafia regiunii, la prezenţa unor straturi conducătoare, formate din tufuri vulcanice[15]. Asemenea tufuri apar la suprafaţă, în diferite puncte pe marginea cuvetei, iar în adâncime, în interiorul acesteia. Ele se prezintă sub formă de straturi albicioase, groase de la câţiva centimetri până la câţiva metri.

a) Straturile miocen din etajul „Mediteranean superior". Fundul cuvetei transilvănene este format din sedimente vechi, terţiare (paleogene), peste care s-au aşezat sedimente neogene, începând cu straturile din seria miocenă şi anume cu etajul mediteranean inferior şi mediteranean superior, peste care s-au depus straturile din etajul sarmaţian.

Despărţirea între mediteranianul superior şi cel inferior se socoteşte a fi la orizontul tufului dacitic de Dej[16]. Culoarea lui este verzui

---

[13] Giura, L., *Contribuţii la istoria gazului metan din România*, Editura Universităţii „Lucian Blaga" Sibiu, 1998.

[14] Vancea, A., *Neogenul bazinului Transilvaniei*, Editura Academiei, Bucureşti, 1960, pag. 90.

[15] Vancea, A., *Observaţiuni geologice în regiunea de sud-vest a Campiei ardelene*, Sibiu, 1929.

[16] Motaş, C.I., *Zăcămintele de gaz metan din România*, în „*Enciclopedia României*", vol. III, Economia Naţională, Bucureşti, 1940.

deschis, e destul de dur, încât poate fi întrebuinţat ca piatră de construcţie, iar grosimea ajunge până la zeci de metri.

Mediteraneanul superior a fost întâlnit în interiorul cuvetei, fiind format din marne compacte sărate şi prezintă numeroase resturi de plante, precum şi unele intercalaţiuni de gresii foarte dure, cu o porozitate foarte redusă.

În interiorul cuvetei, iviri de mediteranian superior, la suprafaţă, se cunosc în axele anticlinalelor Budiu, Iclănzel, Ocnişoara-Blaj şi Ghijasa de Sus. Prezenţa lui la suprafaţă dovedeşte frământările mari la care a fost supusă cuveta transilvană, în perioada terţiară.

b) Straturile miocene din etajul „Sarmaţian". Depozitele sarmaţiene sunt constituite, în general, din marne cenuşii, alternând cu nisipuri şi gresii; uneori separate în bancuri groase de zeci de metri, alteori formând un complex de straturi subtiri. Nisipurile şi gresiile sunt uneori slab cimentate, alteori compacte, foarte fine sau grăunoase, ajungând până la conglomerate. Deseori straturile se prezintă în faciesuri diferite, chiar pe mică distanţă. Bancurile masive de marnă formează un acoperiş impermeabil pentru gaz. Datorită lor, zăcămintele de gaz au putut fi păstrate intacte până astăzi.

Cel mai important orizont conducător este al tufului dacitic de Bazna[17]. El a fost urmărit de la Olt până la Nord de Mureş şi desparte depozitele sarmaţiene cu facies marin, salmastru, de depozitele pliocene, cu facies lacustru, de apă îndulcită. Tuful are 4-5 cm grosime şi este intercalat într-un pachet de marne de 2-20 m[18].

Sarmaţianul apare la suprafaţa solului la Nord de Mureş, formând o cuvertură continuă, pe când la Sud de Mureş se iveşte numai sporadic, regiunea fiind acoperită de pliocen.

c) Straturile pliocene din etajul "meoţian". Până acum nu au fost identificate în cuveta transilvăneană sedimente de vârstă meoţiană, astfel încât Pliocenul începe cu sedimente ponţiene. De fapt, în interiorul cuvetei se constată o continuitate perfectă de sedimentare între Miocen şi Pliocen, însă pe bordura de Vest, Pliocenul apare transgresând peste Miocen.

d) Straturile pliocene din etajul "ponţian". În partea centrală a cuvetei (pe Mureş şi între Mureş şi Târnave), depozitele sunt formate din marne cenuşii şi nisipuri fine, alternând des între ele şi prezentând şi intercalaţiuni repetate de calcare albe moi, de 1-15 cm grosime, foarte

---

[17] Ibidem.

[18] Proces verbal Asociaţia Inginerilor şi Tehnicenilor din Industria Minieră, Arhiva Romgaz SA Mediaş, dosar 23/1938.

caracteristice. În aceste calcare, considerate ca depozite de apă dulce, se găsesc uneori resturi de peşti, gasteropode etc.

În partea de Răsărit a cuvetei (Sighişoara), depozitele ponţiene încep cu: bancuri groase de nisipuri, peste care vine un pachet de marne cenuşii şi, apoi, din nou bancuri puternice de nisipuri; pe când mai spre Răsărit, la Cristur, în locul nisipurilor de bază apare un complex marnos.

Caracteristic, atât pentru nisipurile de bază pliocene, cât şi pentru complexul marnos, sunt intercalaţiunile dese şi foarte subţiri de tufuri andesitice (1-3 cm grosime), alburii, uneori roz, grosiere şi uşor friabile, cum sunt tufurile de: Sighişoara, Şaeş, Ighiş şi Vorumloc.

Ponţianul acoperă partea centrală a cuvetei, pe o linie NE-SV şi este în general fosilifer.

Tectonica bazinului transilvănean. Din punct de vedere tectonic, prof. dr. L. Mrazec şi dr. Jekelius deosebesc, în bazinul transilvănean, trei unităţi tectonice distincte[19]:

- la exterior o bordură formată din straturi neogene necutate, în general orizontale sau uşor înclinate spre centrul bazinului, având un facies litora grezos;
- înspre interior, urmează o zonă de terenuri neogene intens cutate, având şi cute diapire, sâmburi de sare;
- în centrul bazinului, se află cuveta propriu-zisă formată, de asemenea, din straturi neogene (sarmaţiene şi ponţiene), însă numai uşor cutate, în anticlinale largi (domuri), în aparenţă independente unele de altele.

Cuveta transilvăneană a fost cercetată în anii 1911 şi 1912 de geologii unguri, care au identificat un număr de 15 anticlinale îndreptate de la Nord la Sud, mai strânse spre bordura cuvetei şi mai îndepărtate în spre interiorul ei, iar în 1913, geologul american Fr. G. Clapp[20] a întocmit o listă de 36 domuri.

Geologii societăţii Sonametan, studiind mai amănunţit cuveta, au putut constata că o mare parte din acele domuri nu prezintă o structură favorabilă pentru acumularea gazului. Parte din ele nu se închid pe toate părţile, sunt adânc erodate şi formează numai câte un flanc mai prelung al unui alt dom învecinat.

Cuveta transilvăneană apare astăzi, ca un sinclinal larg, cu axa de

---

[19] Mrazec, L., Jekelius, E., *Apercu sur la structure du bassin néogéne de Transylvanie et sur ses gisments de gaz. Guide des excursions. Ass.p. l'avancement de la Géologie des Carpathes*, Bucarest, 1927.

[20] Alten S. Miller, Frederik G. Clapp, *Report on the know natural gas fields of Transylvania*, Budapest, 1913.

scufundare orientată de la V-SV la E-NE, ocupând zona Târnavelor. În interiorul ei sunt 7 domuri (Copşa-Mică, Noul-Săsesc, Nadeş, Filitelnic, Roaua, Miercurea-Nirajului şi Teleac), cu ridicături de mică altitudine, neregulat aşezate, formând grupa domurilor din centrul cuvetei.

De o parte şi de alta a acestei zone de mare adâncime a cuvetei, se ridicau[21]: grupul domurilor de la Nord (Sărmăşel, Zaul de Câmpie şi Şincai); grupul domurilor de la Vest-Sud-Vest (Bazna, Şaroş şi Boian); iar de cealaltă parte, grupul domurilor de la Sud-Est (Daia, Buneşti şi Cristur). Toate aceste 3 grupe de domuri se află, din punct de vedere tectonic, mai sus decât grupa centrală.[21]

În afară de aceste grupe de domuri, mai erau şi mici domuri izolate, cum au fost domurile de la Ilimbav şi Rodbav[22].

Geologia gazelor asociate petrolului în regiunile extracarpatice. Primele cercetări privind geologia regiunii extracarpatice a fost desfăşurată în secolul al XVIII-lea fiind formulate ipoteze privind originea gazelor asociate şi a petrolului[23]. O primă idee a fost emisă de H. Coquand (1867), susţinut de E. Fuchs şi E. Sarasin (1873). Ipoteza originii anorganice a gazelor asociate şi a petrolului românesc, dezvoltată în special de Gr. Cobălcescu (1886), nu a câştigat adepţi în România. Încercarea făcută de G. Munteanu Murgoci (1921) de a reveni la concepţia formulată de Gr. Cobălcescu, după ce în decursul întregii sale vieţi a acceptat ipoteza originii organice, fundamentată de L. Mrazec, constituie o excepţie; la fel ca şi punctul de vedere favorabil originii anorganice, exprimat de D. (Mache) Ştefănescu.

Primul cercetător român care a susţinut ideea originii organice a petrolului a fost L. Mrazec, care încă din anul 1907 a afirmat că originea petrolului din Carpaţi este strâns legată de formaţiunile geologice: Eocen superior, Oligocen inferior şi Miocen inferior (stratele de Cornu)[24].

Studiind zăcămintele de petrol din România, L. Mrazec a distins două tipuri de zăcăminte, „tip fliş paleogen" şi „tip mio-pliocen" (din Avanfosa Carpatica). Zăcămintele de tip fliş paleogen, formate în Eocen şi Oligocen, au fost considerate zăcăminte primare, iar cele de tip mio-pliocen (Sarmaţian, Dacian şi Levantin), zăcăminte secundare (chiar terţiare). Pentru ambele tipuri de zăcăminte a atribuit rolul de rocă sursă "*formaţiunii*

---

[21] Motaş, C.I., *Zăcămintele de gaz metan din România*, în „*Enciclopedia României*", vol III, Economia Naţională, Bucureşti, 1940.

[22] Ibidem.

[23] Pizanty, M., *Privire retrospectivii asupra industriei petrolifere în perioada 1930-1939*, Bucureşi, 1940.

[24] Ivănuş, G., s.a. *Istoria petrolului în România*, Editura AGIR, Bucureşti, 2004.

salifere" (Miocen). Migraţia fluidelor s-a desfăşurat pe distanţe mici, în cazul primului tip de zăcăminte, şi pe distanţe mari, utilizând faliile şi fisurile, în cazul celui de-al doilea tip de zăcăminte.

În România se întâlnesc manifestaţii de petrol în tot lungul arcului Carpaţilor şi Subcarpaţilor, din Maramureş şi Bucovina şi până în Oltenia, în toate formaţiile geologice sedimentare, începând de la Cretacic şi până în Pliocenul cel mai nou; zăcăminte de petrol exploatabile însă, se întâlnesc în aceste formaţiuni numai acolo unde condiţiile pentru formarea şi păstrarea lor au fost bine îndeplinite.

Formaţiunile geologice care interesează din acest punct de vedere se pot împărţi în linii cu totul generale, astfel:

1. Formaţiunea flişului carpatic, alcătuită dintr-un complex de conglomerate, gresii şi şisturi argiloase, marnoase şi silicioase, reprezentând în general depozite de mică adâncime, formate într-un geosinclinal care ocupă locul Carpaţilor actuali, a cărui umplere cu sedimente s-a efectuat începând din Cretacicul inferior şi până la sfârşitul Paleogenului. Grosimea acestor depozite este de mai multe mii de metri, ceea ce ne arată că în timpul sedimentării lor, regiunea în care ele s-au format a încercat o scufundare treptată şi continuă, ceea ce a permis îngrămădirea sedimentelor într-o aşa de mare cantitate.

2. Formaţiunea miocenă sau mediterană, reprezentată la partea inferioară prin depozite saliere, alcătuite din masive de sare, gipsuri, roci argiloase bituminoase, apoi conglomerate gresii şi nisipuri. Din studiul petrografic al rocilor ce-o alcătuiesc s-a ajuns la concluzia ca ele s-au depus într-o mare lagună a Mării Mediterane, sub o climă de pustiu ceea ce ar explica caracterul lor salin, după cum susţine Mrazec[25]. În timpul cât exista această lagună, această idee îşi găseşte sprijin în faptul că zăcămintele de petrol din România au strânsă legătură tectonică cu masivele de sare şi cuprind întotdeauna ape sărate.

3. Formaţiunea pliocenă este reprezentată prin depozite de apa sălcie sau apa dulce: gresii nisipuri, marne, argile şi pietrişuri care s-au format înt-un lac a cărui salinitate a descrescut continuu până la sfârşitul Pliocenului când de altfel lacul a fost complet umplut cu sedimente.

Depozitele pliocene au o importanţă deosebită pentru industria petrolului, deoarece în ele se găsesc însemnate zăcăminte de petrol din România în special în regiunea colinelor subcarpatice din judeţul Buzău, Prahova şi Dâmboviţa. În această formaţie se fac astăzi mai multe diviziuni stratigrafice cu caractere petrografice deosebite, care au un rol extrem de important, unele în înmagazinarea petrolulu,i altele în închiderea zăcămintelor de petrol. Începând de la cele mai vechi, către cele mai noi, aceste

---

[25] Mrazec, L., *Le devéloppement de l'exploitation miniére en Roumanie,* Bucarest, 1938.

diviziuni sunt:

- Etajul meoţian în care predomină gresiile şi nisipurile, deci cuprinde roci în care s-a putut acumula petrol în mare cantitate.
- Etajul ponţian în care se întâlnesc şisturi marnoase şi argiloase care formează un acoperiş impermeabil rocilor din meoţian.
- Etajul dacian cuprinzând multe nisipuri depozite poroase bune pentru acumularea hidrocarburilor de petrol şi gaze.
- Etajul levantin, alcătuit din şisturi argiloase la partea inferioară, nisipuri şi pietrişuri la partea superioară. Stratele din baza seriei servesc ca acoperiş impermeabil zăcămintelor de petrol din Dacian, iar cele superioare au putut, în anumite condiţii, înmagazina petrol.

Toate formaţiunile geologice descrise până aici, au suferit în timp după depunerea lor mişcări importante, în timpul cărora s-au format dislocaţiuni puternice ale stratelor: zone anticlinale şi sinclinale, fracturi, încălecări ale stratelor etc., care au înlesnit şi determinat procesele de migraţie a hidrocarburilor şi îngrămădirea lor în anume strate poroase unde au format zăcăminte de petrol exploatabil.

În ţara noastră cele mai multe zăcăminte de gaze libere se găsesc în bazinul Transilvaniei, în porii unui nisip neogen, fiind împiedicat a se ridica la suprafaţă de o pătură impermeabilă cutată în anticlinale şi brachianticlinale. Anticlinalele, având o dispersare aproape paralelă, sunt orientate pe direcţia NV-SE, direcţia axei longitudinale a bazinului. Brachianticlinalele sunt perpendiculare pe axa anticlinalelor. Bolţile, care se formează prin intersectarea anticlinalelor cu brachianticlinalele, formează domurile[26].

Cercetările executate până în prezent au scos în evidenţă faptul că structurile de gaze de pe teritoriul ţării noastre s-au format în strânsă dependenţă cu mişcările tectonice care au avut loc în depresiunea Transilvaniei şi a unităţilor geologice din afara Arcului Carpatic[27].

Depozitele cu grosimile cele mai mari s-au depus în ciclurile de sedimentare, care s-au succedat de-a lungul perioadelor geologice, în depresiunile cu fundul mobil, care au fost în continuă scufundare: Depresiunea Transilvaniei, Depresiunea Bârladului şi Depresiunea Getică[28]. Admiţându-se teoria organică a formării hidrocarburilor, gazele naturale din aceste unităţi, au luat naştere prin transformarea substanţei organice,

---

[26] Popescu – Voineşti, I., *Elemente de geologie*, Cluj, 1924.

[27] Garăt, I., *Geologia petrolului şi a gazelor naturale*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1964.

[28] Ciupagea, D.T., ş.a. *Geologia Depresiunii Transilvaniei*, Editura Academiei, 1970.

depusă odată cu sedimentele, transformată sub acţiunea bacteriilor anaerobe, în metan, bioxid de carbon, amoniac, hidrogen etc.

Bioxidul de carbon s-a transformat prin reducere în metan, iar amoniacul în azot[29]. Prezenţa metanului într-o pondere atât de mare în zăcămintele din Transilvania se poate explica prin faptul că hidrocarburile grele au fost reţinute de forţele capilare, în masele de roci argiloase a materiilor depuse, iar pe de altă parte faptul că materia organică care a luat parte la formarea gazelor a fost în special de natură vegetală, celuloză şi lignină (fără grăsimi şi proteine), care s-au transformat complet în gaze[30].

Gazele libere din Transilvania au o compoziţie ridicată de metan ce depăşeşte 95% din conţinutul volumic, neconţinând un procent semnificativ de gaze acide, inerte şi hidrocarburi grele condensabile (Tabelul nr. 1.1).

Pentru ilustrarea celor de mai sus, se redau datele de compoziţie, în procente volumetrice, pentru structurile de gaze din România (Tabelul nr. 1.2).

În schimb, gazele asociate petrolului conţin un procent mult mai mic de metan cca. 73%, iar hidrocarburile condensabile depăşesc 20% şi CO_2 depăşeşte 4% (Tabelul nr. 1.3).

Tabelul nr. 1.1. Compoziţia orientativă a gazelor naturale din România (%)

	Gaze libere Transilvania	Gaze associate
He	0,00	0,00
N2	0,09	0,00
C1	95 ÷ 99,19	73,02
C2	0,05	7,63
C3	0,17	5,98
C4	0,15	3,97
C5	0,05	2,66
H2S	0,00	0,00
C02	0,30	4,09
Total	100	100

Sursa: Oltean, I., *Principalele particularităţi ale zăcămintelor de gaz metan din Depresiunea Transilvaniei*, Buletinul Societăţii de Ştiinţe geologice din RSR, vol XII, Bucureşti, 1970.

[29] Oltean, I., *Principalele particularităţi ale zăcămintelor de gaz metan din Depresiunea Transilvaniei*,
Buletinul Societăţii de Ştiinţe geologice din RSR, vol XII, Bucureşti, 1970.
[30] Ibidem.

Tabelul nr. 1.2. Compoziţia gazelor naturale din zăcămintele din Transilvania în anul 1933

	Sărmăşel	Bazna	Copşa Mică sd 2	Şaroş	Botorca scM
CH4	99,18	97,9	99,15	98,51	99,88
C2H6		1,5		0,8	
C02	0,07	0,6			
02	0,15		0,15	0,2	
N2	0,6		0,6	0,49	
H2					0,12

Sursa: Motaş, C.I., Idem, *Zăcămintele de gaz metan din România*, în *„Enciclopedia României”*, vol III, Economia Naţională, Bucureşti, 1940.

Tabelul nr. 1.3. Compoziţia gazelor asociate petrolului în anul 1930

	Câmpina	Gafiţa de Sus	Runcu	Ariceşti	Cricov	Moreni	Filipeşti	Băicoi
CH4	32,54	29,4	57,4	95,5	32,09	31,21	47,3	3,5
CO2	8,55	5,17	3,3	2,7	21,43	15,48	0,4	20,7
CO	3,75	3,1	0	0	3,35	0,7	0	0,7
N	19,8	17,41	16,9	1,8	12,87	16,34	0	5,1
H	2,79	3,79	0	0	1,49	4,65	0	1
O		3,79		0				
H2S		0		0				
Olefine	1,23	3,81	1,1	0	2,44	2,52	0,4	0
Homologi	31,33	34,15	21,3	0	26,31	29,1	51,8	69

Sursa: Rallet, D., *O imensă avuţie naţională care se pierde*, Câmpina, 1932.

Conţinutul volumic al constituenţilor gazelor naturale din bazinul transilvănean era superior gazelor cunoscute în acea vreme pe continentul european şi cel asiatic[31]:

- azotul era prezent aproape la toate zăcămintele şi atingea valori mari;
- hidrogenul sulfurat era de asemeni prezent, cu procentaje mari la gazele din zăcămintele Lacq (Franţa) şi Astrakhan (Rusia);
- bioxidul de carbon şi hidrocarburile grele condensabile sunt prezente la toate câmpurile din Europa şi Asia.

Datorită greutăţii specifice, gazul cu conţinut ridicat de metan are tendinţa de a se ridica din regiunile joase, spre zonele mai înalte. Astfel, foraje efectuate la începutul secolului XIX în zone ca Sărmăşel, Bazna etc.,

[31] Simescu N., Albulescu, M., Chisăliţă D., *Activitatea gazieră din România în tranziţie la o piaţă liberă funcţională şi integrabilă în Uniunea Europeană*, Editura Universităţii Petrol şi Gaze Ploieşti, 2004.

au arătat că la o adâncime medie de 250 — 300 m, se găseşte gaz metan, care avea presiuni ce ajungeau uneori până la 50 atmosfere[32].

De la săruri de potasiu la gazele naturale. Încă din anii 1880, în cercurile geologice austro-ungare se specula că în Bazinul Transilvaniei, împrejmuit de masive de sare (Turda, Cojocna, Ocna Mureş, Praid, Sovata etc.), trebuie să existe şi săruri de potasiu care de obicei însoţesc aceste masive la exteriorul Arcului Carpatic[33].

Presupunerea că în Bazinul Transilvaniei, pe a cărui bordură apar înşiruite masive de sare, depunându-se şi săruri de potasiu, a avut susţinători şi opozanţi. Astfel, B. Cotta susţinea că zăcămintele de săruri de potasiu trebuie căutate în interiorul Depresiunii Panonice, pentru că după depunerea clorurii de sodiu, apele, concentrate în săruri bazice, s-au scurs din Bazinul Transilvaniei în marele Bazin Panonic. În anul 1880 A Koch a emis părerea că sărurile bazice ale Mării Mediteranene din Bazinul Transilvaniei trebuie căutate în acest bazin undeva pe la mijloc, unde s-au retras apele după depunerea clorurii de sodiu.

În anul 1890, Eduard Suess[34], profesor de geologie la Universitatea din Viena, preşedinte al Academiei de Ştiinţe din Viena, în cartea sa "*Das Antlitz der Erde*" („La Face de la Terra") semnala existenţa sărurilor de potasiu în bazinul transilvănean. Această substanţă mult căutată în secolul al XIX-lea, era folosită în industria chimică, în pirotehnie, în agricultură etc. La această acţiune s-a asociat şi Ludwing Loczy[35], preşedintele Societăţii de Geografie din Budapesta, care susţinea că sărurile de potasiu pot exista numai în zona de centru a bazinului, zona cea mai adâncă, unde s-au retras apele concentrate în săruri bazice, după depunerea sării geme şi unde o cuvertură de marne argiloase compacte le-a protejat de eroziune.

Între anii 1902 şi 1906 s-au studiat toate „*ivirile de ape sărate*" din Bazinul Transilvaniei de către chimistul Kalecsinszky de la Institutul Geologic din Budapesta. Se presupunea că aceste ape, în drumul lor spre suprafaţă, dizolvă multe săruri şi analiza chimică a acestora poate furniza indicii mai sigure despre existenţa sărurilor de potasiu, decât observaţiile geologice de pe teren. Cu toate că s-au analizat toate ivirile de ape sărate din bazin, nu s-a găsit un conţinut apreciabil de potasiu[36].

---

[32] Vancea, A., *Raport de activitate pe anul 1939 a Societăţii Naţionale de Gaz Metan*, 1939.
[33] Vancea, A., *Observaţiunigeologice în regiunes de sud-vesta Câmpiei Ardelene, Sibiu, 1929.*
[34] Ibidem.
[35] Svoronos P., *Contribuţie la monografia industriei gazului metan din România*, 1975.
[36] Ibidem.

În vara anului 1907 au început cercetările geologice pentru căutarea sărurilor de potasiu — atât de importante în chimia agricolă în pirotehnie şi în industria chimică[37]. Ceea ce a determinat lucrările de explorare a sărurilor de potasiu în Bazinul Transilvaniei era marea analogie ca structură şi formaţiune geologică între acest bazin şi renumitul bazin de Magdeburg din Prusia orientală, cu celebrele zăcăminte de săruri de potasiu din salinele de la Stassfurt[38].

În anul 1907 Guvernul Ungar îl însărcinează pe Károly Papp[39], profesor de geologie al Universităţii din Budapesta, cu amplasarea locaţiei primei sonde de explorare. Această hotărâre de a explora prin foraj pentru săruri de potasiu, reprezintă un moment istoric, fiind primul foraj cu caracter de cercetare minieră. Aceasta urma să fie executată de către firma germană "J. Thumann" din Halle[40].

Geologul K. Papp a pornit cercetările de la masivul de sare de la Dej41 şi a considerat că regiunea care se întinde între Mociu şi Sărmaş, unde sedimentaţia părea a fi liniştită, lipsită de izvoare sărate, întruneşte condiţiile pentru amplasarea primei locaţii pentru foraj. Aceştia erau consideraţii factori tehnici şi geologici, sub ale căror auspicii s-a aplicat primul sondaj de explorare, în apropierea gării localităţii Sarmaşul-Mare[42] (vezi Anexa 1).

Pentru K. Papp şi autorităţile de la Budapesta al căror scop era căutarea sărurilor de potasiu, prezenţa gazelor într-o cantitate şi cu o presiune atât de mare a fost o realitate neplăcută. Chiar şi expertiza Institutului Geologic din Budapesta, făcută la cererea Băncii Ungare de Comerţ, care intenţiona studierea exploarării şi valorificării gazului metan, a fost nefavorabilă. Rezultatele obţinute prin forarea sondei 2 Sărmăşel au dovedit că în subsolul Depresiunii Transilvaniei se află acumulări de gaze naturale fezabil exploatabile.

---

37 Ibidem.

38 Laţiu, V., *Gazul metan din Basinul Transilvaniei*, Camera de comerţ şi industrie din Cluj, 1927, pag. 17 – 28.

39 Vancea, A., *Observaţiuni geologice în regiunea de sud-vest a Câmpiei Ardelene*, Sibiu, 1929.

40 Tandler, F. E., *Die industriele Entwicklung Siebenbürgens*, Kronstadt, 1909.

41 Phelps, O., Bericht őber die Geologie des Kokelthales bei Kiskopus und Mediasch und őber Tiefbohrung auf Petroleum, Hermannstadet, 1910.

42 Bohm, F., Beschreibung der durch das Kgl.ungr.Aerar in der gemarkung der gemeiden Nagy – Sármas und Kissarmas vorgenommen Tiefbohrung. Beircht über die Resultate der bisher zur Erforschung der Erdgasvorkommen des Siebenbürgischen Beckens vorgenommen Untersuchungen. Teil i herausgegeben vom Königlich Ungarischen Finanyministerium, Budapest, 1911.

În anul 1910, inginerul Bohm[43], conducătorul lucrărilor de forare, a atras atenţia cercurilor competente de la Budapesta asupra asemănării între gazele din Pensylvania–SUA şi Sărmăşel, şi asupra posibilităţii de utilizare a acestora.

Acceptarea de către L. Loczy a ideii respective, cu acordul guvernului ungar, duce la continuarea studierii din punct de vedere geologic, a Bazinului Transilvaniei, cu interes expres pentru gaz. Conducerea lucrărilor de cercetare a fost încredinţată lui Hugo Böck[44] din echipa căruia făceau parte geologii V. Lazăr, O. Phleps, G. Strempl, L. Szadeczky, S. Papp şi alţii. Cercetările din vara anului 1911 au stabilit că depozitele neogene sunt cutate în anticlinale dirijate NV-SE aproximativ paralele unele cu altele, determinând 18 anticlinale. Totodată s-au depistat posibile depozite de gaz metan pe Valea Mureşului, identificându-se la finele cercetărilor în anul 1913 cca. 36 de domuri.

În cadrul echipei de geologi de sub conducerea lui H. Böckh au lucrat în BazinuI Transilvaniei: V. Lazăr în regiunea Ocnişoara până la Sebeş; I. Lörenthey în regiunea Aiud; S. Papp între Mureş şi Târnava Mare şi în jurul fântânii sărate de la Agnita; Fr. Pávai-Vajna în regiunea de nord-vest a bazinului şi între Dumbrăveni: Vânători-Făgăraş-Rucăr; O. Phleps în regiunea dintre Sibiu şi Blaj; G. Strömpl în regiunea de sud-vest a Câmpiei Transilvaniei; I. Szádeczky a urmărit tufurile din anticlinalul Sărmăşel-Ogra; St. Vitális regiunea de sud-vest a bazinului.

Experienţa americană în exploatarea şi utilizarea gazelor naturale atrag cercurile financiare străine spre noile posibilităţi de câştig. Pentru stabilirea unor condiţii contractuale se numeşte o comisie formată din Pfeifer Ignácz şi dr. Bernády György, consilier la curte şi primarul oraşului liber crăiesc Târgu Mureş, care se deplasează în SUA în lunile iunie şi iulie 1911. Concomitent se trece la forarea, în prima fază, a mai multor sonde de explorare în: Târnăveni, Ocna Sibiului, Sângeorgiu de Mureş etc., toate cu rezultate negative, care au întârziat demararea activităţii gaziere în România.

Aceste rezultate nefavorabile sunt cauzate atât de necunoaşterea geologică a teritoriilor[45], (geologia însăşi fiind într-o fază de pionierat), cât şi de faptul că în alegerea locurilor de sondaj au predominat, oricât de ciudat ar părea, o serie de criterii politice şi personale. Această serie

---

[43] Motaş C.I., *Zăcămintele de gaz metan din România*, Enciclopedia României, vol III, Economia Naţională, Bucureşti, 1940.

[44] Motaş, C.I., *Gazul metan ca izvor de energie*, Bucureşti, 1939.

[45] Vancea. A., *Contributions à l'étude geologique de la formation à gaz de la cuvetteTransilvaine*, Bucarest, 1938.

de experienţe nereuşite a fost urmată de alegerea mai atentă a locaţiilor şi, ca atare, s-au pus în evidenţă 5 depozite de gaze. Nesatisfacerea pretenţiilor investitorilor a determinat Guvernul ungar, în afara lucrărilor efectuate de cercetătorii români, să apeleze şi la ajutorul unor specialişti americani cu scopul de a cerceta mărimea şi posibilităţile de exploatare a depozitelor de gaz.

Astfel, în anul 1913, A.S. Miller, vicepreşedintele casei Humphreys and Miller Inc. din NY, ca expert în conductele de gaz şi de Fr.G.Clapp, şeful geolog al societăţii The Associated Geological Engineers din Pittsburg, ca expert în domeniu au prezentat un raport care cuprindea[46]:

- prezenţa a 36 de domuri;
- având ca bază rezultatul lucrărilor de exploatare a gazului din domul Sărmăşel, prin analogie, suprafaţa productivă a celor 36 de domuri a fost evaluată la minim 515,5 kmp;
- cantitatea gazelor pe unitatea de suprafaţă de 1 kmp s-a socotit a fi 14.000.000 mc;
- deoarece cantitatea şi durabilitatea gazului erau încă necunoscute pentru construirea conductelor de gaz, se recomandă o oarecare rezervă, precum şi evitarea construirii de conducte pe distanţă lungă;
- conducerea şi executarea lucrărilor de explorare, exploatare, transport şi valorificare ale gazului urmau să fie încredinţate, conform recomandărilor lor, unor oameni cu experienţă practică în domeniu şi, în acelaşi timp, buni cunoscători ai zonei (localnici);
- se considera că numai o administrare ştiinţifică şi conservativă putea asigura succesul industriei de gaz şi că numai societatea singură putea activa rodnic, aducând publicului consumator servicii şi înlesniri;
- se recomandă, deci, concesionarea monopolului unei singure societăţi;
- estimarea rezervelor de gaze din Transilvania la 72 miliarde mc.

Fr. Clapp şi A. Miller[47] au arătat că lucrările geologice ale lui H. Böckh şi ale colaboratorilor săi au fost bine şi corect executate, iar concluziile formulate de Böckh cu privire la tipurile de boltiri închise care sunt, fără excepţie, favorabile pentru gaze, corespund cu realitatea.

---

[46] Giura, L., *Contribuţii la istoria gazului metan din România*, Editura Universităţii „Lucian Blaga" Sibiu, 1998.

[47] Vancea, A., *Neogenul din bazinul Transilvaniei*, Editura Academiei, 1960, pag 89.

În afară de cele 6 domuri explorate: Sărmăşel, Şincai, Zaul, Şaroş, Bazna, Copşa, lucrările geologice executate dau indicaţii despre alte 30 de boltiri, care pot conţine gaze. Aceste boltiri poartă denumirea de "*boltiri închise*" sau "*domuri*" (Tabelul nr. 1.4).

Tabelul nr. 1.4. Domurile din Bazinul Transilvaniei după Fr. Clapp

Denumire	Suprafaţă productivă kmp	Formaţiunea geologică la suprafaţă
Sărmăşel	15,5	Sarmaţian
Şincai	14,0	Sarmaţian
Zaul de Câmpie	10,5	Sarmaţian
Şaroş	36,0	Sarmaţian
Bazna	15,5	Sarmaţian
Copşa Mică	23,0	Ponţian
Sucutard	18,0	Sarmaţian
Budeşti	21,0	Sarmaţian
Teaca	14,0	Sarmaţian
Filpişul Mare	5,0	Sarmaţian
Sînger	14,0	Sarmaţian
Iclăzel	13,0	Sarmaţian
Dumbrăvioara	12,0	Sarmaţian
Iara de Mureş	6,5	Medit sup
Teleac	15,5	Medit sup
Miercurea Niraj	21,0	Sarmaţian
Filitelnic	9,0	Ponţian
Nadeş	17,0	Ponţian
Roua (Sg. de Pădure)	10,6	Sarmaţian
Cioc	21,0	Sarmaţian
Cristur	23,0	Sarmaţian
Porumbeni	22,0	Sarmaţian
Odorhei	8,0	Sarmaţian
Medveş	4,0	Ponţian
Sînnicolae	5,0	Sarmaţian
Sona	9,0	Sarmaţian
Boian	9,0	Sarmaţian
Nochrich	8,0	Ponţian
Vurpăr	8,0	Ponţian

Denumire	Suprafaţă productivă kmp	Formaţiunea geologică la suprafaţă
Noul Săsesc	31,0	Ponţian
Sighişoara	5,5	Ponţian
Daia	19,5	Sarmaţian
D. Frumos	27,0	Sarmaţian
Văleni	8,0	Sarmaţian
Loamnăş	6,5	Ponţian
Gherla	10,5	Medit sup

Sursa: Vancea, A., *Neogenul din bazinul Transilvaniei*, Editura Academiei, 1960, pag 89.

Fr.G.Clapp repartizează domurile din Bazinul Transilvaniei în următoarele clase[48]:

I. *Domuri favorabile.* Sunt domurile în care s-a constatat prezenţa gazului metan. Cele 6 domuri explorate, precum şi cele 30 de domuri încă neîncercate aparţin acestei clase. Din punct de vedere geologic structurile acestea sunt branhianticlinale sau domuri alungite

II. *Domuri nesigure.* Sunt domuri boltite dar despre care nu se poate afirma dacă pot conţine gaze. Au stratele foarte înclinate între 30 şi 90°. In această clasă intră boltirile: Copand, Sânbenedic, Ghijasa de Sus.

III. *Domuri pătrunse de sare.* În aceste boltiri lipsesc stratele care conţin gaze in boltirile ce fac parte din clasa I. Pe lângă aceasta, stratele ce înconjoară sarea prezintă înclinări mari, iar rocile sunt fragmentate şi rupte, astfel încât gazele s-au putut pierde. Din această clasă fac parte: Ocna Dejului, Nireş, Sicu, Cojocna, Turda, Ocna Mureş, Ocna Sibiu, Sîntandrei, Şanţul Morii, Sărăţeni, Decea, Gurghiu, Sîntimre, Sovata, Praid.

IV. *Boltiri străpunse de bazalte.* Prezintă aceeaşi structură ca şi cele din clasa a III-a, dar în loc de sare, stratele sunt pătrunse de roci bazaltice (cum este boltirea de la Rupea).

După anul 1913 au mai fost semnalate urmărtoarele şapte câmpuri: Strugureni, Şopter, Corunca, Şoard, Buneşti, Şoroştin, Cenade, Ruşi.

Rezultatele favorabile ale cercetărilor întreprinse de cei doi americani stau la baza constituirii U.E.G. în anul 1915.

Gazele asociate petrolului. Gazele de sondă, numite şi gaze asociate sau gaze de schelă, rezultă odată cu extracţia petrolului. Gazele de

[48] Vancea, A., *Neogenul din bazinul Transilvaniei*, Editura Academiei, 1960, pag 89.

sondă pot fi dizolvate în ţiţei în condiţii de zăcământ, modificarea presiunii şi a temperaturii în timpul exploatării determinând vaporizarea hidrocarburilor uşoare. Numărul redus al compuşilor existenţi în aceste gaze, comparativ cu cel din alte fracţiuni rezultate din procesarea petrolului cu acelaşi interval de distilare, cum sunt gazele de rafinărie, face posibilă separarea lor în produse pure.

Gazele de sondă sunt un amestec gazos de hidrocarburi C1-C7, în principal, de alcani şi izoalcani şi, într-o mică proporţie, de cicloalcani şi hidrocarburi aromatice monoclinice. Gazele de sondă din România conţin mai puţin metan decât gazele naturale care nu însoţesc zăcămintele de petrol. Acestea conţin metan aproape pur. Conţinutul în metan din gazele de sondă, după dezbenzinare, variază la petrolurile româneşti între 89 % (Berca) şi 41 % (Gura Ocniţei)[49].

Primele relatări privind utilizarea gazelor asociate petrolului sunt cele din anul 1865 lângă Băicoi[50], urmate de cele din anul 1882 — în apropierea localităţii Colibaşi (judeţul Prahova)[51], în anul 1893 în zona Ploieşti[52], în anul 1904 la Drăgăneasa[53]. În anul 1906 se pune în funcţiune, la Buştenari şi Câmpina[54], primele motoare cu explozie care utilizau gaze petrolifere drept combustibil.

Toate aceste relatări au avut un caracter local fără a se impune şi a fără a determina utilizarea gazelor asociate la scară industrială.

Deşi gazele de sondă au reprezentat o resursă naturală importantă pentru rafinării şi petrochimie, folosirea acestora a început destul de târziu în România, în anul 1924, şi chiar şi atunci, numai parţial. În acelaşi an, Societatea Româno-Americană a săpat o sondă în zona Boldeşti, la adâncimea de 453 m, unde exista un strat de gaze, acesta a erupt cu o presiune de 20-30 at. Societatea a captat aceste gaze, construind o conductă până la rafinăria din Teleajen, pe care le-au folosit drept combustibil[55]. Aceeaşi societate, forând la Ariceşti-Rahtivani, în apropiere de Ploieşti, a întâlnit la adâncimea de 715 m un strat abundent de gaze naturale, care au erupt cu mare putere.

---

[49] Ivănuş, G., s.a. *Istoria petrolului în România*, Editura AGIR, Bucureşti, 2004, pag 484.

[50] Chisăliţă, D., *Momente în Istoria gazelor naturale din România,* Editura Academprint, Tg. Mureş, 2004.

[51] Ibidem.

[52] Ibidem.

[53] Rallet, D., *Exploatarea gazelor în industria petroliferă română*, Comunicare prezentată la Congresul Asociaţiei Inginerilor şi Tehnicienilor din industria minieră, Analele Minelor din România, 1932.

[54] Ibidem.

[55] *** Monitorul petrolului Român, nr. 21, 1 noiembrie 1924, pag. 1774.

În anul 1926 se aprecia o producţie zilnică de gaze naturale de 5 mil. mc. Din această producţie, judeţul Prahova deţinea 35,7%, Transilvania 60,8%, iar judeţele Bacău, Dambovița și Buzău, 3,5%[56].

Separarea gazolinei din gazele de sondă a început în anul 1924, eveniment consemnat de N.Th. Cerchez: *„... nu prezintă numai avantajul de a permite să se obţină o cantitate suplimentară de benzină uşoară, dar şi acela de a suprima pierderea zadarnică a gazelor de sondă”*[57]. Într-adevăr, gazele care se împrăştiau în atmosferă constituiau o sursă de pericol, deoarece se puteau aprinde, punând în primejdie şantierele de petrol. Totodată, captarea gazelor de sondă s-a dovedit utilă şi pentru extracţia petrolului, prin aceea că s-a putut păstra un anumit raport între cantitatea de gaze şi cea de petrol extrasă. Astfel, exploatarea petrolului se putea face în condiţii mult mai bune. De asemenea, gazele de sondă şi-au găsit şi utilizarea la extracţia petrolului prin sistemul gaz-lift, ca transportor al acestuia din adâncul sondei la suprafaţă.

În multe schele petrolifere, după extracţia gazolinei, gazele de sondă se reintroduceau din nou în zăcământ pentru a menţine presiunea necesară extracţiei.

Captarea gazelor de sondă, cu toată importanţa lor economică, se făcea într-o cantitate mică. După aprecierile lui Mihai Pizanty, se captau numai 10% din gazele de sondă, iar restul de 90% se eliminau în atmosferă[58], în timp ce M. Constantinescu aprecia, spre sfârşitul perioadei interbelice, că numai o treime din gazele de sondă se iroseau în aer[59].

Astfel, se poate aprecia că doar la un procent de 70% din gazele extrase a fost extrasă gazolina, iar restul de 30% din gazele naturale produse au fost arse sau eliminate în atmosferă. Cantitatea de gaze evacuată în aer putea înlocui aproape totalul combustibililor solizi şi lichizi utilizată în acea perioadă în Bucureşti pentru consumul domestic (lemn, păcură sau cocs)[60].

Prezenţa în abundenţă a gazelor de sondă determină în anul 1928[61], societatea Unirea să înceapă construirea unei conducte pentru alimentarea cu gaze a oraşului Ploieşti. În premieră, oraşul Ploieşti a fost

---

[56] Ivănuş, G., s.a. *Istoria petrolului în România*, Editura AGIR, Bucureşti, 2004, pag 484.

[57] Cerchez, V.T., Monitorul petrolului Român, nr. 19, 1 octombrie 1940, pag. 1039.

[58] Pizanty, M., *La situation actuelle de l'industrie du pétrole roumain. Un court exposé statistique*, Bucarest, Imprimerie de la Société, Tiparul Românesc, 1928, pag. 8.

[59] Constantinescu, M., *Politica economică aplicată*, Vol III, Editura Tiparul Românesc, Bucureşti, 1943, pag. 58.

[60] Ivănuş, G., s.a. *Istoria petrolului în România*, Editura AGIR, Bucureşti, 2004, pag 486

[61] Mihu, D., Istoricul distribuţiei de gaze în Prahova, în „Jurnalul de Petrol şi Gaze, Ploieşti”, februarie 2002, pag. 52

primul oraş din ţară care a folosit pentru încălzit şi iluminat gaze de sondă (Anexa 2).

1.2. Organizarea activităţii de exploatare şi valorificare a gazelor naturale până în anul 1948

Utilizarea gazelor naturale a parcurs o trecere succesivă de la o utilizare regională (1909-1947), la una naţională (1947-1958), continuând la nivel transnaţional (1958-1974) şi intercontinental (după 1974).

Avantajele conferite unor industrii consumatoare de gaz, care în repetate rânduri au solicitat reduceri ale preţului gazelor naturale, alături de obsesia că lipsa capitalului românesc şi credinţa că avuţiile Statului nu pot fi puse în valoare decât concesionându-le capitalului străin, sunt posibile răspunsuri ale dorinţei de naţionalizare a societăţii SONAMETAN care deţinea 60% capital de stat şi 40% capital privat românesc. Aceasta cu atât mai mult cu cât între anii 1919-1925 în România SONAMETAN, sub denumirea de Direcţia Generală a Gazelor, a funcţionat ca Regie Autonomă, care şi-a dovedit nerentabilitatea, fapt pentru care a fost transformată în societate pe acţiuni în anul 1925, obţinând profit an de an.

SONAMETAN. SONAMETAN, cea mai veche organizaţie din România şi Europa, care avea ca obiect de activitate explorarea, exploatarea şi utilizarea gazelor naturale, îşi avea originea în Serviciul minier înfiinţat la Cluj după descoperirea întâmplătoare a gazelor naturale la Sărmăşel.

Societatea SONAMETAN, în urma deciziei politice din anul 1924[62] de a achiziţiona acţiunile societăţii UEG Budapesta, începe cumpărarea acţiunilor acesteia ajungând ca în anul 1928 să deţină pachetul majoritar[63], iar în anul 1932 să deţină toate acţiunile societăţii UEG[64]. În anul în care SONAMETAN a achiziţionat integral pachetul de acţiuni, adunarea generală extraordinară hotărăşte mutarea sediului din capitala ungară la Bucureşti şi schimbarea denumirii societăţii din Societatea Ungară de Gaz Metan (U.E.G.) în Societatea Anonimă Română de Gaz Metan (SRG)[65].

Capitalul iniţial al societăţii SONAMETAN a fost de 160.000.000 de lei, din care 125.000.000 reprezentau aportul statului român, rezultat

---

62 *** Sindicatul consumatorilor de gaz, *Problema gazului metan*, 1928, „Cultura" Institut de arte grafice Cluj, 1928.

63 *** Societatea Naţională de Gaz Metan Sonametan şi UEG, *Chestiunea gazului metan din Ardeal, Răspuns atacurilor conţinute în broşura Sindicatului Consumatorilor „Problema gazului Metan"*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1929.

64 Motaş, C.I, Valorificarea subsolului de gaz metan din Ardeal, Bucureşti, 1931.

65 *Raport de activitate*, Societatea Anonimă Română de Gaz Metan, 1933.

din toate drepturile de exploatare şi explorare, precum şi din dreptul de folosinţă a tuturor bunurilor mobile şi imobile ale Direcţiunii gazului natural din Cluj şi ale şantierelor statului, la care se adăugau cele 35.000.000 de lei, suma subscrisă de acţionarii particulari.

Societatea înfiinţată urma să activeze, iniţial, până în anul 1965; se prevedea posibilitatea prelungirii acestui termen, în baza unui raport al Ministerului Industriei şi Comerţului, la propunerea Consiliului de Miniştri, documentaţia în acest sens trebuind să cuprindă indubitabil şi avizul Consiliului Superior de Control şi Îndrumare .

Sediul societăţii SONAMETAN se stabilea în Bucureşti, fiind prevăzută şi posibilitatea mutării acestuia în orice altă localitate a ţării, în urma hotărârii Adunării Generale a Acţionarilor şi în acest caz era necesar un acord al Consiliului Superior de Control şi Îndrumare.

În vederea acoperirii subscripţiei publice, prin intermediul unei vaste propagande, Ministerul de Industrie şi Comerţului se adresa posesorilor de capital din întreaga ţară. Ecoul apelului s-a dovedit pozitiv: cu ocazia adunării generale de constituire a SONAMETAN un număr de peste 400 de întreprinderi, bănci şi persoane individuale din toate zonele geografice ale teritoriilor româneşti au acoperit, şi chiar au depăşit, suma fixată pentru capitalul particular. Valoarea ridicată a subscripţiei, care a ajuns la 45.000.000 lei, a determinat comisia, constituită dintr-un membru al Curţii de Casaţie, un director al Băncii Naţionale şi preşedintele Consiliului Superior de Control şi Îndrumare, să reducă proporţional, de la cei care s-au înscris cu mai mult de 1.000 de acţiuni, în aşa fel încât suma, totală să rămână la cea stabilită iniţial, de 35.000.000 de lei.

Abordând această metodă în constituirea capitalului noii societăţi, statul intra în posesia unei cote de 78,12% din totalul părţilor sociale, restul devenind proprietatea grupului particularilor.

Cauza emiterii unor acţiuni ale societăţii SONAMETAN rezidă în marea rentabilitate a întreprinderii, în avantajele sporite ale utilizării gazului metan, prin multiplele sale întrebuinţări, precum şi în începutul unei devalorizări monetare. Aşa se explică creşterea capitalului pe acţiuni al statului în anii 1939, 1940-1942. În anul 1944, capitalul social al SONAMETAN era tot de 700.000.000 de lei.

În următorul an (1945), în urma unei operaţiuni de reevaluare a unei părţi din activul societăţii, se ajunge la un capital impresionant de 3,5 miliarde de lei, fapt datorat şi unei inflaţii. Din această sumă în posesia statului erau 2.052.500.000 de lei, restul de 1.477.500.000 de lei fiind în cea a particularilor.

În cursul anului 1946, penultimul an de activitate a întreprinderii SONAMETAN, se menţine acelaşi capital; repartiţia acestuia se modifică însă, statul deţinând 2.822.500.000 de lei, în paralel cu scăderea corespunzătoare a capitalului particular, ajuns la valoarea de 677.500.000 de lei. Această scădere marca un pas important în reducerea treptată a influenţei particularilor în cadrul acestei instituţii Tabelul nr. 1.5).

Tabelul nr. 1.5 Capitalul social al societăţii SONAMETAN în perioada 1925-1947

Anul	Capital de stat (mil lei)	Capital de stat (%)	Capital privat (mil lei)	Capital privat (%)	Total capital (mil lei)
1925	125	78,12	35	21,87	160
1939	250	78,12	70	21,87	320
1941	375	58,59	265	41,40	640
1942	410,5	58.64	289,5	41,35	700
1945	2.052,5	58,64	1.447,5	41,35	3.500

Sursa: Chisăliţă, D., *Momente în Istoria gazelor naturale din România,* Editura Academprint, Tg. Mureş, 2004.

SONMETAN a funcţionat sub coordonarea Ministerului Industriei şi Comerţului până la data de 10 iunie 1948, când a fost transformată în Centrala de Gaz Metan.

Mediaş — «cetatea gazelor naturale». Dezvoltarea sectorului gazier este legată de oraşul Mediaş, încă din 1918, când începe livrarea gazelor naturale în oraş, din zăcământul Bazna, oraşul Mediaş devenind ulterior "capitala" gazului natural în România, locul unde timp de 85 de ani s-a desfăşurat coordonarea activităţii gaziere din România.

În condiţiile de dezvoltare economică din primele două decenii ale secolului XX, oraşul Mediaş a beneficiat de existenţa în subsolul zonei aflate între cele două Târnave, a unei preţioase bogăţii naturale, cea a gazului metan.

Această bogăţie se completează şi cu abundenţa altor materii prime, care au pus în mişcare industrii, în special din domeniul industriei uşoare, la care s-a adăugat disponibilitatea forţei de muncă recrutate din localităţile rurale din jur şi, nu în ultimul rând, existenţa unei pieţe lărgite de desfacere, mai ales după săvârşirea actului Marii Uniri.

Scurt istoric al oraşului. Pentru a încerca o explicaţie a motivului alegerii oraşului Mediaş drept „*capitală a gazelor naturale*" vom prezenta un scurt istoric al acestei localităţi.

Preluarea administraţiei transilvănene de către unguri în secolul XI conduce la o dezvoltarea diferită a zonelor şi oraşelor din Transilvania[66]. Astfel, în anul 1267, anul atestării documentare a oraşului Mediaş, acesta numără — 350 de persoane, clasificându-se printre primele localităţi după numărul de persoane, secondând oraşe ca Alba Iulia, Cluj, Sibiu, Braşov.

Colonizarea saşilor în secolul XIII, în scopul populării teritoriului şi „*punerii pe rod pământurile nelucrate*"[67], determină stabilirea saşilor în localităţile Sibiu, Bistriţa-Reghin, Alba-Sebeş, Şeica-Mediaş-Biertan etc. Comunităţile săseşti beneficiază de o serie de privilegii şi avantaje care conduc la dezvoltarea rapidă a localităţilor în care sunt stabiliţi.

Evoluţia în timp a meşteşugului în toate ramurile şi direcţiile posibile în decursul vremii a generat cadrul economic al oraşului Mediaş şi înscrierea acestuia în dezvoltarea economică a Transilvaniei. Puterea economică a medieşenilor era mare în secolele XIV-XVII datorită[68]:

- uniunii existente între membrii comunităţii (existenţa unei singure etnii -saşi);
- tehnicii deţinute;
- bunei organizări în bresle sau corporaţii.

Oraşul avea o producţie de mărfuri şi piaţă de desfacere în localităţile din jur.

Aceste elemente au detaşat localitatea de altele, i-au întărit influenţa, i-au sporit veniturile, conducând la o dominaţie a oraşului Mediaş în tot peisajul economico-geografic din jur.

Breslele reglementau cu stricteţe tehnica producţiei adaptând-o la "*pretenţiile*" oraşului[69]. Funcţionarea breslelor urmărea principiile introduse mai târziu de managementul modern: planificare, organizare, conducere şi control, cu rezultate deosebite. Particularităţile mediului în care era amplasat oraşul Mediaş au condus la dezvoltarea breslelor în multe domenii (breslele brutarilor, pielarilor, blănarilor, aurarilor, lăcătuşilor etc.), producând bunuri de înaltă calitate. De menţionat că în statutul majorităţii breslelor din Mediaş se găseau articole care sancţionau neasigurarea calităţii începând de la amenzi până la interzicerea dreptului de profesie[70].

---

[66] Raica, I., *Mediaş. Natură-Istorie-Economie*, Editura Tipomur, Tg. Mureş, 1994.

[67] Ibidem.

[68] Velescu, O, Bondoc, A., *Itinerar pe Târnave*, Editura Sport-tursim, Bucureşti 1978, pag. 95.

[69] Chisăliţă, D., *Poziţia oraşului Mediaş în istoria industriei gaziere,* Simpozionul MEDIAŞ 735, 11 mai 2002, Cercul Militar Mediaş.

[70] Raica, I., Mediaş, *Terra Medies. Sinteză monografică*, Editura Universităţii Sibiu, 2004, pag. 296.

Conceptul *calităţii produselor* a condus la obţinerea unui renume, atrăgând comenzi de la diferite curţi regale. Poziţia nu lipsită de importanţă deţinută de Mediaş determină stabilirea aici a sediului Dietei transilvănene, ungerea rege a lui Sigismund Bathory (1588)[71], parafarea înţelegerii dintre Iancu de Hunedoara şi regele Poloniei în vederea campaniei la sud de Dunăre (1448)[72] etc.

Oraşul Mediaş era dominat până în anul 1900 de saşi, care erau singurii locuitori din interiorul Cetăţii medievale, fiind cei care conduceau breslele şi oraşul, impunând disciplina şi calitatea.

Construirea căii ferate Teiuş — Copşa Mică — Mediaş — Sighişoara (1872), al doilea tronson de cale ferată din Transilvania, face ca oraşul Mediaş să fie al treilea oraş din Transilvania care beneficia de linie ferată. Aceasta duce la accelerarea dezvoltării industriale, pentru că se construiesc fabrici: piele Karres (1881); textile W. Stürzer (1888), cărnii Binder — Zikeli (1894)[73].

În ultimele decenii ale sec XIX şi în primul deceniu al sec XX, oraşul Mediaş ducea o viaţă comercială activă. Era un orăşel de negustori, în care predomina elementul german. În anul 1914, la o populaţie de 8.700 locuitori, în Mediaş funcţionau 135 de întreprinderi şi depozite comerciale, dintre care două reprezentanţe de negoţ, 4 depozite (3 de bere şi una de tutun), 4 firme de fierărie, 3 prăvălii de piele şi 5 de încălţăminte, 14 firme pentru textile şi postav, 30 de băcănii şi 20 de cârciumi[74].

După 1918, datorită caracterului „*eminamente agricol*" al noului stat format cererea de produse agricole scade[75], fapt ce determină eliberarea unei părţi a forţei de muncă din agricultură. Acest fapt conduce la o creştere a ofertei de forţă de muncă în industrie, având şi avantajul unei „*forţe de muncă ieftine*"[76].

Reforma agrară din 1922 a avut un caracter mai limitat în Transilvania decât în alte provincii ale ţării: „*loturile se fixau după numărul vitelor şi a uneltelor pe care le poseda împroprietăritul*". Era posibilă trecerea legală a pământului ţăranului „*care nu prezintă destulă garanţie*", în posesia elementelor înstărite ale satului.

---

[71] Murgu, M., *Mic îndreptar turistic*, Mediaş, 1967.
[72] Ibidem.
[73] Ibidem.
[74] Raica, I., *Mediaş, Terra Medies. Sinteză monografică*, Editura Universităţii Sibiu, 2004, pag 56.
[75] Drăgan, N., *Dezvoltarea industriei în Mediaş între anii 1918-1957*, Mediaş, 1957, pag. 24.
[76] Turdeanu,. L., *Situaţia economică a Ardealului dupa Unire,* în "*Transilvania*", pag. 75, 1944, nr. 6-7.

Aceste aspecte au favorizat exodul populaţiei rurale sărace, care a făcut ca preţul forţei de muncă în industrii să scadă simţitor.

Salariile muncitorilor din industriile ardelene[77] erau în anul 1923 de 2157 lei/lună la Braşov şi 3573 lei/lună la Cluj şi de numai 1200 lei/lună la Mediaş. Această situaţie a favorizat dezvoltarea marii industrii în Mediaş şi atragerea unor noi ramuri industriale.

Considerente privind alegerea oraşului Mediaş ca sediu al întreprinderii de exploatare a gazelor naturale. Descoperirea gazelor naturale conduce la înfiinţarea Societăţii U.E.G. cu sediul la Budapesta şi concesionarea către aceasta a locaţiilor: Cetatea de Baltă, Şaroş, Bazna, Zaul de Câmpie, Sânger, Şincai, Nadeş, Teleac în vederea exploatării şi valorificării gazelor naturale. Unirea Transilvaniei cu România (1918), determină punerea sub sechestru a bunurilor societăţii U.E.G. al cărei capital majoritar era cel german. Se impunea astfel organizarea activităţii, înfiinţarea unor compartimente de specialitate, atragerea şi angajarea de geologi, ingineri, contabili, economişti, tehnicieni etc. şi construirea unui sediu unde aceştia să-şi desfăşoare activitatea. Pentru alegerea locului construirii acestuia trebuia să se ţină seama de următoarele aspecte:

- alegerea unui oraş pentru desfăşurarea activităţii;
- amplasarea cât mai aproape de zăcămintele concesionate de U.E.G.;
- amplasarea cât mai aproape de zăcămintele în exploatare ale U.E.G. (Şaroşul Unguresc şi Bazna);
- oraşul să aibă acces la căile de comunicaţii: linie ferată şi drumuri;
- abundenţa forţei de muncă ieftine;
- existenţa unei infrastructuri social-culturale capabile să motiveze personalul să-şi desfăşoare activitatea în momentul înfiinţării şi pe viitor (locuinţe, şcoli pentru copii, locuri de muncă pentru soţii, cinematografe, restaurante etc.);
- existenţa unei "*culturi*" al cărei sistem de valori (cinstea, loialitate, calitatea muncii prestate, planificarea, organizarea, feedback-ul etc.) să fie favorabile desfăşurării şi dezvoltării afacerii.

Alături de considerentele pragmatice expuse anterior, pentru alegerea localităţii în care să-şi desfăşoare activitatea Administratorul de Sechestrul al societăţii U.E.G. a stat şi decizia politică de alegere a unui oraş

[77] Drăgan, N., *Dezvoltarea industriei în Mediaş între anii 1918-1957*, Mediaş, 1957, pag 24.

în care să nu existe o influenţă a maghiarilor, dat fiind şi litigiul existent între Statul român şi acţionarii U.E.G. (într-o mare parte maghiari).

Plasarea oraşului Mediaş între cele două zăcăminte aparţinând U.E.G. exploatate în anii ’20 şi în mijlocul locaţiilor concesionate de U.E.G., existenţa unui sistem de valori bazat pe cultura de peste 500 ani a saşilor, alături de alte motive a condus la desemnarea acestui oraş (martie 1923) ca loc unde îşi va desfăşura activitatea Administratorul de sechestru în persoana lui C.I. Motaş.

Aceasta determină achiziţionarea unor terenuri destinate construirii sediului Direcţiei Centrale (lângă gara CFR) şi a locuinţelor de serviciu (strada Sibiului) etc.

Alături de societatea U.E.G., aflată sub sechestru judiciar, în România funcţiona societatea SONAMETAN, constituită prin reorganizarea Direcţiei Generale a Gazelor din Cluj în anul 1925. Începând cu anul 1927 societatea SONAMETAN începe achiziţionarea acţiunilor societăţii U.E.G. ajungând într-un timp foarte scurt să deţină majoritatea[78].

Pentru o mai bună coordonare a întregii activităţii gaziere[79], implicând ambele societăţi de gaz metan (SONAMETAN şi U.E.G.), Consiliul de administraţie al SONAMETAN a hotărât, în anul 1927, mutarea sediului secundar al Direcţiei de Exploatări Tehnice de la Cluj la Mediaş, localitate în care funcţiona din anul 1923 Administratorul de Sechestru al U.E.G.

Finalizarea în anul 1928 a clădirii Direcţiei Centrale a Gazelor – U.E.G. determină mutarea în clădire a Direcţiei Tehnice a SONAMETAN.

În anul 1928, oraşul Mediaş era al 40-lea oraş ca mărime[80] din cele 132 ale României, cuprinzând 0,1% din populaţia ţării. În Transilvania, acesta era al cincilea oraş ca mărime după Cluj, Braşov, Sibiu şi Tg. Mureş[81].

Indiferent de evoluţia structurii organizatorice şi a formei de proprietate a Societăţii de gaze naturale, în cei 70 de ani de activitate, clădirea Centralei din oraşul Mediaş anilor ’20 a dăinuit. Aceste simboluri reprezentau calitatea serviciilor, cinstea şi onestitatea partenerilor, valori care au avut un aport la alegerea oraşului în momentul căutării sediului central.

Aportul gazelor naturale la dezvoltarea oraşului. În dezvoltarea ulterioară rapidă a industriei în oraşul Mediaş este evident aportul gazului metan. Până în anul introducerii gazului metan (1918) industria era slab

---

78 Ştirban, M., *Din istoria Romaniei. 1918-1921. Probleme ale vieţii politice, economice şi sociale*, Cluj- Napoca, 1987.

79 Cucu, V., *Oraşele României,* Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.

80 Cucu, V., *Oraşele României,* Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.

81 Ibidem.

reprezentată, existând doar câteva ateliere mici şi fabricile de piele[82]: Citto&Comp şi Samuel Karres şi fiii, precum şi Rafinăria de spirt a lui Wachsmano. Funcţionau şi câteva mici întreprinderi alimentare, mai importante fiind cele de carne. După introducerea gazului metan, sunt înfiinţate rând pe rând, următoarele întreprinderi[83]: prima fabrică de sticla cu gaz metan (azi Geromed), Fabrica de salam Fritz, Auner et Comp (azi SalconservS.A.); în anul 1921 s-au înfiinţat Uzinele de modelat şi emailat Westen (azi EmailulS.A.); în 1922 Fabrica de sticlă Vitrometan şi Fabrica de piele Josef Karres şi Comp (azi MedimpactS.A.); în anul 1923 Industria română de ţesături şpriţate (I.R.T.I.) (azi Texromed S.A.) şi Fabrica de Şuruburi şi nituri H. Rosenauer şi Comp (azi S.C. Felam S.A.); în anul 1925 fabricile de piele Samuel Karres şi fiii precum şi Citron au fost mult mărite.

Alături de acestea, mai iau fiinţă la Mediaş, în aceeaşi perioadă, încă o mulţime de alte ateliere industriale mai mici[84].

Ilustrativ, în ceea ce priveşte rolul gazului metan în dezvoltarea economică a oraşului Mediaş este şi faptul că toate întreprinderile, atât cele mari, cât şi cele mici, utilizează în scopul producerii forţei motrice, motoare acţionate de gaze naturale. Reţinem doar câteva date care vin în sprijinul acestei informaţii: prima fabrică de sticlă cu gaz metan, societate anonimă, uzina cuprindea[85] patru motoare cu combustie cu gaz de fabricaţie germană, unul de 24 CP, două de 40 CP, ultimul de 135 CP. Gazul metan a fost folosit atât la încălzitul halelor, cât şi drept combustibil pentru motoarele ce asigurau forţa motrice, precum şi la cuptoarele de produs sticlă, la topirea acesteia.

Dar gazul metan a jucat un rol important şi in dezvoltarea economică a celorlalte unităţi economice medieşene. Astfel, de la înfiinţare şi până astăzi, Fabrica de Sticlă Vitrometan poartă mai mult decât simbolicul nume de mai sus. Din punct de vedere etimologic cuvântul „Vitrometan" este compus din două cuvinte: "*vitros*", un derivat al cuvântului latin "*vitrium*", ceea ce înseamnă "*sticlă*" şi cuvântul "*metan*"[86]. Deci, însăşi titulatura fabricii indică faptul că aici sticla era obţinută cu ajutorul gazului metan.

---

82 Raica, I., Mediaş, *Terra Medies. Sinteză monografică*, Editura Universităţii Sibiu, 2004.

83 Giura, L., *Contribuţii la istoria gazului metan din România*, Editura Universităţii „Lucian Blaga" Sibiu, 1998.

84 Drăgan, N., *Dezvoltarea industriei în Mediaş între anii 1918-1957*, Mediaş, 1957, pag. 62.

85 *** Istoricul Fabricii Geamuri, dosar Maestro general, anul 1933, f. 59.

86 *** Studiu monografic. Fabrica de sticlărie "Vitrometan" Mediaş. 1922-1972, Întreprinderea Poligrafică, Sibiu, f. a., p. 12..

Cifrele arătând consumul deosebit de mare de gaz metan al fabricii de geamuri, completate cu informaţia că pentru reînnoirea, repararea şi extinderea conductelor de gaz metan şi curent electric din luna iunie a anului 1945 s-au cheltuit 266.500 de lei[87], ilustrează pregnant contribuţia pe care a avut-o gazul metan în dezvoltarea acestei întreprinderi.

Pe lângă contractul încheiat cu U.C.S.A.M. (Uzina Comunală) fabrica textilă medieşeana I.Klinger utiliza, pentru punerea în mişcare a războaielor şi a maşinilor de tors, curentul electric; acesta era furnizat de Uzinele S.E.T.A. şi folosit la motoarele Brown-Bovery şi A.E.G.[88]

---

87 *Idem,* dosar Cheltuielile uzinei, an 1945, f. 23.

88 *** "Monitorul Oficial, nr. 46 din 24 februarie 1932; Arhiva Consiliului Municipal Mediaş, Serviciul Tehnic, dosar 10/1944, f. 1.

CAPITOLUL 2. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A CĂRBUNILOR

La nivel mondial, cărbunele a fost şi rămâne o sursă importantă de energie, datorită, în primul rând, abundenţei resurselor dar şi a costurilor scăzute ale extracţiei acestuia în comparaţie cu alţi combustibili, în special a celor destinaţi producerii energiei electrice.

La începuturi, exploatarea cărbunelui a fost făcută pe scară mică, fiind preponderentă extracţia cărbunelui situat la suprafaţă, sau la adâncimi foarte reduse.

Cea mai veche referire privind utilizarea cărbunilor la prelucrarea metalelor se regăseşte într-un tratat geologic a lui Theophrastus (371-287 î.Hr.)

România dispune de importante resurse de energie, având o îndelungată tradiţie în mineritul cărbunilor, tradiţie ce se întinde pe mai mult de 150 de ani.

Istoria mineritului carbonifer în România a fost tratată, de-a lungul timpului, de o serie de autori, prin lucrările cărora, s-a încercat conturarea unei imagini cuprinzătoare a evoluţiei generale a activităţilor şi vieţii locuitorilor din zonele cu potenţial în acest sens.

Plecând de la această imagine, prezentul capitol îşi propune facilitarea înţelegerii evoluţiei industriei carbonifere din România, a politicilor aplicate în domeniu, în contextul evenimentelor istorice şi al celui al dezvoltării economice şi sociale naţionale.

2.1. Repere ale evoluţiei extracţiei cărbunelui în România – contextul istoric, economic şi social

Cele mai vechi observaţii referitoare la existenţa zăcămintelor de cărbune din România au fost **consemnate** încă din anul **1782** de mineralogul Benko Janoş, când s-au produs aprinderi accidentale ale zăcământului din Valea Jiului, în zonele de afloriment, acesta arzând o perioadă îndelungată de timp.

Alte consemnări ale prezenţei zăcămintelor de cărbune au apărut ulterior, în perioada **1787-1788**, însă primele **lucrări de prospecţiune** geologică au fost realizate în anul **1835,** ocazie cu care au fost puse în

evidenţă rezerve considerabile de cărbune.

Primele exploatări industriale (deşi rudimentare) sunt cunoscute, încă din anul **1790,** în Banat (Anina, Doman, Secu), la Comăneşti (1835), la Codlea (1830) şi la Baraolt (1830-1839).

Începând din anul **1840**, pe fondul protecţionist, creat de statul austro-ungar, interesul pentru bogăţiile subsolului, cu precădere a celui din Valea Jiului, creşte. Pionierii mineritului în această zonă, familia Hoffmann, împreună cu Karol Madespach şi Francisc Maderspach cumpără diferite proprietăţi în zonă şi trec la organizarea **primelor exploatări** în zonele Petroşani, Vulcan şi Petrila acestea fiind doar nişte exploatări de suprafaţă.

Exploatarea pe scară largă a cărbunelui începe abia din anul **1848.** Primele mine, respectiv exploatarea subterană a cărbunelui, a fost realizată de companii poloneze, germane şi cehe, patronii acestor exploatări aducând în acest scop muncitori din diverse regiuni ale Imperiului Habsburgic. Aceşti muncitori s-au integrat rapid şi fără probleme cu populaţia existentă în zonă.

În anul **1854,** legea austriacă a minelor a prevăzut obligativitatea asocierii micilor producători, astfel încât, iniţiatorii exploatării miniere din Valea Jiului au trebuit să fuzioneze cu „Uniunea Minieră din Vestul Ardealului".

În perioada **1857-1858**, „Societatea Anonimă de Mine şi Furnale Braşov", sprijinită financiar de Wiener Bankverein, Banca Comercială din Pesta, Deutsche Bank şi Banque de Paris et Pays-Bas, a cumpărat minele acestei societăţi, devenind astfel a patra producătoare de fontă a imperiului habsburgic.

Primele achiziţii de perimetre miniere realizate, în Valea Jiului, de statul austriac au determinat impulsionarea începerii primelor lucrări de importanţă în câmpul minier Petrila, în anul **1867**.

În dezvoltarea mineritului şi vieţii economice a Văii Jiului, începând cu anul **1870** căile ferate devin factorul hotărâtor. Creşterea producţiei de cărbune din zonă (deschiderea minei Lonea) dar şi exploatarea zăcămintelor de fier şi a lemnului pădurilor a pus problema transportului acestora către locurile de desfacere. Ca urmare a acestei cereri, în anul 1867 încep lucrările la calea ferată Petroşani-Simeria, lucrări finalizate în 1870. Construcţia căii ferate a produs schimbări majore, atât în dinamica dezvoltării zonei (deschiderea de topitorii) cât şi din punct de vedere administrativ (Petroşaniul devenind centru administrativ al Văii Jiului).

Pe harta Văii Jiului, apar noi şi noi exploatări miniere, producţia de cărbune fiind în continuă creştere, astfel încât apare necesitatea ca separaţiile de cărbune existente cât şi cele care urmau a fi construite să fie legate cu gara Petroşani. Răspunzând acestei cerinţe, din gara Petroşani

au fost deprinse mai multe ramificaţii de cale ferată, creându-se astfel legătura cu separaţiile de cărbune precum şi de staţiile de încărcare a vagoanelor.

În acest fel, în Valea Jiului, construcţia căii ferate, respectiv introducerea transportului pe calea ferată, şi-a pus amprenta în mod semnificativ asupra evoluţiei economice a zonei, contribuind la crearea condiţiilor de echilibrare a pieţei, de desfacere a cărbunilor (huilei), de unificare a preţului de desfacere, determinând înflorirea vieţii economice, facilitarea şi realizarea în condiţii de siguranţă a transporturilor feroviare de mărfuri (cu preponderenţă cărbuni) şi de călători. Dezvoltarea mineritului în zonă a determinat, în acest fel, impulsionarea şi a ramurilor beneficiare ale acestei dezvoltări: siderurgia, transporturile feroviare şi cele navale.

Devenită de importanţă vitală, posibilitatea accesului la transportul pe calea ferată a determinat noi mutaţii în planul supremaţiei actorilor din domeniul mineritului cărbunelui. Astfel, în anul **1879** "Societatea Anonimă de Mine şi Furnale Braşov", profitând de faptul că transportul pe calea ferată se afla în proprietatea sa, opreşte punerea la dispoziţie a vagoanelor necesare celorlalte mine şi, astfel, preia spre închiriere, pe o perioadă de 27 de ani, toate minele statului împreună cu muncitorii, instalaţiile de exploatare, calea ferată îngustă Petroşani-Petrila-Lonea şi coloniilor miniere Lonea şi Petrila, care nu mai puteau face faţă concurenţei.

În anul **1890,** ia fiinţă „Societatea anonimă de mine de cărbuni din Jiu-Uricani", cu capital privat maghiar, care s-a angajat în construirea căii ferate Petroşani-Lupeni şi a arendat, pentru o perioadă de 90 de ani, perimetrele miniere situate de-a lungul căii ferate în construcţie. Ulterior, prin asociere cu capitaluri franceze şi germane, s-a înfiinţat „Societatea anonimă pentru fabricarea cocsului din Uricani-Valea Jiului", care a construit prima cocserie din zonă, destinată să aprovizioneze furnalele din Călan.

În anul **1894**, toate minele şi drepturile de arendă ale „Societăţii Anonime de Mine şi Furnale Braşov" vor fi cumpărate de „Societatea anonimă de mine de cărbuni Salgotarjan" cu sprijinul financiar al Wiener Bankverein. Astfel, noua societate devine cea mai puternică societate minieră din Valea Jiului, unde deţinea 55,73 mil. mp de concesiuni miniere, din care 31,62 mil. mp reprezenta averea proprie, iar 24,11 mil. mp cea a Tezaurareatului Montanistic. Înainte de izbucnirea primului război mondial, în anul 1913, societatea deţinea 34,98 mil. mp de concesiuni miniere şi realiza o producţie de 1,283 mil. tone cărbune.

De remarcat este faptul că, Societatea Salgotarjan nu s-a limitat la realizările obţinute în domeniul economic, aceasta implicându-se şi în crearea unor condiţii sociale şi de locuit cât mai bune pentru salariaţii

săi. La Petrila şi la Petroşani, ca de altfel în întreaga Vale a Jiului, au fost constituite aşa-zisele colonii muncitoreşti şi, separat, locuinţe destinate funcţionarilor. În general, confortul locuinţelor construite a fost diferit, în funcţie de statutul social al personalului căruia le erau destinate.

În ceea ce priveşte reglementarea scrisă a dreptului minier şi a condiţiilor de exploatare a bogăţiilor subsolului, până în anul 1895, aceasta a fost făcută în Moldova prin *Codul Calimach,* din 1817, (care adopta sistemul domenial, conform căruia minele sunt proprietatea Statului) şi de *Codul Caragea,* în 1819, pentru Muntenia (sistemul primului ocupant). Ulterior, *Regulamentele Organice* din 1831-1832 aveau să stabilească pentru ambele principate un sistem comun, acela al accesiunii.

Prin Constituţia din **1866** a fost solicitată o organizare mai bine definită a regimului minier, care să răspundă interesului de ordin economic, şi anume valorificarea şi exploatarea bogăţiilor miniere, şi mai puţin interesului de drept de proprietate a zăcământului minier. Ca răspuns, *Legea Minelor din **21 aprilie 1895***, cunoscută ca Legea P. Carp, a adoptat principiul separării subsolului minier de proprietatea suprafeţei, nerecunoscând proprietarului suprafeţei calitatea de proprietar al bogăţiilor miniere, acestea fiind rezervate Statului.

Astfel, la sfârşitul secolului al XIX-lea, suprafeţele pe care se desfăşurau activităţile miniere din Valea Jiului însumau 8991,5 ha, cu următoarea repartiţie pe societăţi:

- *Societatea Salgotarjan – 62%*
- *Societatea Uricani-Valea Jiului – 30%*
- *Societatea Valea Jiului de sus — 8%*

Până la primul război mondial producţia de cărbune a ţării era neînsemnată. La începutul secolului al XX-lea îşi fac apariţia noi elemente de progres tehnic şi tehnologic, prin introducerea primelor perforatoare pneumatice pentru săparea puţurilor şi primele lămpi de siguranţă cu benzină, la Aninoasa.

În anul 1914 se fac primele prospecţiuni geologice în câmpul minier Livezeni, acţiuni care vor fi reluate între anii 1955-1956.

Dacă în anul 1914 producţia de cărbune în Valea Jiului atingea nivelul de vârf al realizărilor – 193 mil.tone cărbune, în anii următori (**1914–1920**), producţia de cărbune a variat în funcţie de împrejurări. Muncitorii minieri din Valea Jiului au fost primii muncitori din Transilvania supuşi disciplinei militare. Autorităţile statului, sprijinindu-se pe prevederile legii din 20 decembrie 1912, începând cu vara anului 1914 au decretat mobilizarea generală, încadrând muncitorii minieri în cele două „Detaşamente militare de muncă”, organizate la Societatea Minieră

Uricani, iar în estul Văii Jiului la societatea Salgotarjan şi minele statului ungar Lonea. Muncitorilor încadraţi în detaşamentele militare de muncă le era interzis să-şi părăsească funcţia şi locul de muncă înainte ca aceste detaşamente să se dizolve. În cadrul detaşamentelor, minerii erau obligaţi să lucreze şi în zilele de duminică, iar când în aceste zile nu se lucra, erau obligaţi să se prezinte la instrucţia militară.

Militarizarea minelor a fost însoţită de deposedarea muncitorilor de cele mai elementare drepturi: a fost introdus în mod obligatoriu programul de lucru de 10 – 12 ore, uneori chiar de 16 ore, au fost anulate toate primele şi indemnizaţiile de care beneficiau înainte de război; au fost reduse salariile până sub limita de subzistenţă; au fost înăsprite pedepsele disciplinare.

Consecinţele dezastruoase ale Primului Război Mondial au fost puternic resimţite la toate minele din Valea Jiului. Exploatarea intensivă a minelor, în scopul obţinerii de cât mai mult cărbune, necesar războiului, a epuizat puterea de producţie a minelor, care, din lipsa investiţiilor necesare pregătirii noilor capacităţi de producţie, neglijarea întreţinerii lucrărilor miniere, extinderea focurilor endogene, inundarea cu apă a galeriilor principale de transport, lipsa vagonetelor şi căilor de transport din subteran, epuizarea fizică şi morală a muncitorilor au dus la scăderea substanţială a producţiei de cărbune la minele din Valea Jiului.

După terminarea Primului Război Mondial, în toamna anului 1918, „Detaşamentele militare de muncă" au fost dizolvate. Urmările războiului şi-au pus serios amprenta asupra nivelul de trai al populaţiei din Valea Jiului, care trăia în cele mai precare condiţii. Din lipsa fondurilor, conducerile minelor devenite nerentabile au trecut la concedieri masive, îngroşând rândul muncitorilor şomeri.

În mine, condiţiile de muncă erau insuportabile, nivelul scăzut al dotărilor tehnice, lipsa iluminatului din subteran, spaţiile de lucru aflate în presiune, prezenţa focurilor endogene şi a gazelor toxice, a gazelor explozive în concentraţii periculoase, aerajul minier necorespunzător, lipsa măsurilor de securitate a muncii au generat un număr tot mai mare de accidente de muncă, unele cu consecinţe grave. Accidentelor de muncă li se adăuga lipsa alimentelor, medicamentelor precum şi ineficacitatea ajutorului social. Prăpastia creată între cei doi poli ai societăţii, a generat şi activat capacitatea organizatorică a mişcării sindicale.

Pentru a recupera pagubele pricinuite de Primul Război Mondial, transportul feroviar, naval, industria siderurgică aveau nevoie de tot mai mult cărbune. Înţelegând situaţia gravă în care se aflau minele de cărbune din Valea Jiului, conducerile acestora, pentru a se salva de la un

dezastru economic spre care se îndreptau, căutau soluţii tehnice, organizatorice şi sociale, aplicând în acest sens, uneori, măsuri dure, menite să redreseze activitatea minelor.

În perioada interbelică, minele de cărbuni din Valea Jiului erau susţinute de capitalul bancar, îndeosebi cel austriac, maghiar, francez şi german, care obţineau profit ca urmare a valorificării bogatelor zăcăminte de cărbune din această zonă a Transilvaniei.

În anul **1920,** Societatea anonimă Salgotarjan împreună cu Banque Comerciale Hongroise şi un grup format din 19 mari bănci pun bazele Societăţii comerciale anonime române „Petroşani".

După patru ani, în **1924**, pe acelaşi principiu, a doua mare societate minieră, Societatea Uricani-Valea Jiului, împreună cu un grup de 12 bănci româneşti constituie Societatea anonimă română „Lupeni".

Sub aspect tehnic şi tehnologic, în anul **1925,** se manifestă tendinţele de trecere la aplicarea metodelor de exploatare cu rambleu hidraulic, se folosesc pentru prima dată maşinile de havat, ciocanele de abataj şi fierăstraiele Flottman.

În perioada **1923-1925** „Comisia pentru electrificarea ţării şi pentru coordonarea exploatării factorilor naturali producători de energie" realizează o **primă evaluare a rezervelor de cărbune** din România, în vederea utilizării lor în centrale termice, realizându-se totodată şi o hartă a distribuţiei acestor rezerve pe teritoriul ţării. Corespunzător acestei evaluări, rezervele sigure şi probabile de cărbuni ale României însumau 2,241 mld. tone.

Elaborarea *Constituţiei din 1923* a instituit un regim minier nou, pe întreg cuprinsul ţării, adoptând sistemul domenial, care considera bunurile miniere (nu cele ale subsolului în general) ca bunuri ale întregii naţiuni. Textul constituţional a fost completat de *Legea Minelor din 1924* prin care se promova o politică minieră ce urmărea realizarea următoarelor obiective:

- mai buna valorificare a zăcămintelor miniere;
- dezvoltarea economiei naţionale prin întărirea şi armonizarea tuturor factorilor producţiei naţionale, cât şi asigurarea conservării acestora;
- apărarea intereselor economiei naţionale pe piaţa internaţională, în contextul importanţei strategice a acestor resurse.

Această lege a urmărit reglementarea dreptului de proprietate al Statului asupra resurselor subsolului, prin îngrădirea regimului drepturilor câştigate ale particularilor (prevăzute în Constituţie) şi organizarea efectivă a cadastrului minier, asigurând delimitarea proprietăţii Statului

faţă de proprietăţile particulare.

În anul **1926** a luat fiinţă „Societatea carboniferă Lonea”, proprietate a statului român.

După primul război mondial, în contextul unei producţii europene de cărbune deficitare şi a industriei petroliere distruse, producţia de cărbune a României (1,6 mil. tone/an) nu acoperea necesarul de combustibil solid al ţării. Astfel, Ministerul de Industrie şi Comerţ, împreună cu Guvernul României de la acel moment, au adoptat politici şi mijloace destinate să intensifice producţia indigenă de cărbune. Ca rezultat al acestei conjuncturi favorabile, producţia de cărbune a României a crescut continuu, atingând **un nivel maxim de 3,2 mil.tone în 1927**, renunţându-se astfel la importul de cărbune. Nivelul producţiei se va menţine constant la 3 mil. tone anual, până în anul 1929.

Criza economică dintre cele două războaie mondiale a dat startul unei serii de închideri de mine, astfel:1928 Lonea I, 1931 Lonea II, 1931 Dâlja şi Vulcan. În acest context, dar şi din cauza concurenţei manifestate din partea petrolului şi a lipsei unei politici de stat în acest domeniu, producţia de cărbune începe să scadă atrăgând şomaj parţial, sărăcirea populaţiei.

În această perioadă s-au manifestat importante tulburări politice şi sociale: Greva de la Lupeni din 1929, Marile greve din februarie 1933.

Greva minerilor de la Lupeni din 5-6 august 1929 a avut ca obiectiv obţinerea unor condiţii de muncă mai bune, echipamente de protecţie, salarizare mai bună şi acordarea acelor facilităţi muncitorilor din subteran şi familiilor acestora, care să le asigure supravieţuirea. Această grevă a degenerat în numeroase acte de violenţă în urma cărora au fost ucişi, de către jandarmi, 30 muncitori şi cca 100 de răniţi răniţi, atât din rândurile muncitorilor cât şi a populaţiei civile.

În anul **1931,** societăţile Petroşani şi Lupeni au fuzionat formând Societatea minieră Petroşani. Tot în acel an se construieşte la Petrila o Preparaţie modernă cu o capacitate de 270 t/oră, considerată ca fiind una dintre cele mai mari din lume la acel moment.

În anul **1931**, prof. dr. Mrazec realizează **o *a doua evaluare materială***. Pe baza acesteia, rezervele sigure şi probabile de cărbuni ale României însumau, la acea dată, 2,8 mld tone din care: 55% huilă, 40% lignit, 5% cărbune brun. *Corespunzător acestor evaluări, se prefigura rolul pe care cărbunele urma să-l reprezinte în viitor ca cea mai mare rezervă de energie a ţării. Potrivit conjuncturii economice şi sociale de la acea dată şi, în funcţie de nivelul producţiei medii anuale de 2,25 mil. tone (media primilor 20 de*

ani de după primul război mondial), durata rezervelor sigure şi probabile de cărbuni ale României depăşeşte o mie de ani, fiind practic nelimitată.

Elemente de progres tehnologic apar în perioada **1930-1936** când, la Lupeni, se aplică pentru prima dată metoda abatajelor frontale cu susţinere metalică iar la mina Petrila se experimentează susţinerea cu scuturi metalice, precursoarele actualelor complexe mecanizate.

În anul **1932,** dr. O Protescu, în lucrarea „Privire generală asupra rezervelor de cărbuni din România" estimează că *rezervele sigure şi probabile de cărbuni ale României se situează la nivelul de 2,9 mld. tone.*

Reînviorarea economiei româneşti în anul **1934** a determinat creşterea producţiei de cărbune, aceasta situându-se totuşi, la nivelul anului 1936, cu 40% sub nivelul maxim atins în anul 1927.

Legea Minelor din 24 martie 1937 aduce importante schimbări ale regimului minier, şi anume:

- renunţarea la distincţia între diferite categorii de zăcăminte, atribuindu-se tuturor acelaşi regim;
- simplificarea comasărilor şi adaptarea acestor operaţiuni la necesităţile reale;
- infiinţarea instanţelor miniere, care înlocuiau multiplele jurisdicţii existente până atunci în materie minieră;
- recunoaşterea şi validarea drepturilor câştigate.

  În perioada dintre cele două războaie mondiale numărul întreprinderilor exploatatoare de cărbune a variat în funcţie de necesităţile economiei naţionale şi de conjuncturi ce ţin de evoluţia pieţei petrolului (Figura nr. 2.1).

Participarea României la cel de-al **II-lea război mondial** a afectat profund economia naţională, având urmări grave şi asupra mineritului din Valea Jiului. Ca urmare a scăderii nivelului de trai şi a înrăutăţirii condiţiilor de muncă, mulţi mineri încep să părăsească minele şi se întorc la locurile lor de obârşie.

Apoi, ca urmare Dictatului de la Viena din 30 august 1940, un mare număr de muncitori mineri se aşeza pe teritoriul Ardealului de nord cedat Ungariei, alţii se stabilesc şi se angajează la minele din Ungaria: Tatabánya, Dorog, Oroszlány s.a., lăsând un gol imens în efectivele minelor care, din această cauză, nu mai erau în măsură să-şi onoreze comenzile de cărbune, atât de necesar frontului şi industriei de război. În această situaţie, Ministerul Coordonării Economiei Naţionale solicită ca „Societatea Mica Brad"

să rechiziţioneze pentru minele S.A.R. Petroşani 200 de muncitori minieri pentru o perioadă de şase luni.

Figura nr. 2.1. Evoluţia numărului întreprinderilor exploatatoare de cărbune din România între anii 1919-1937

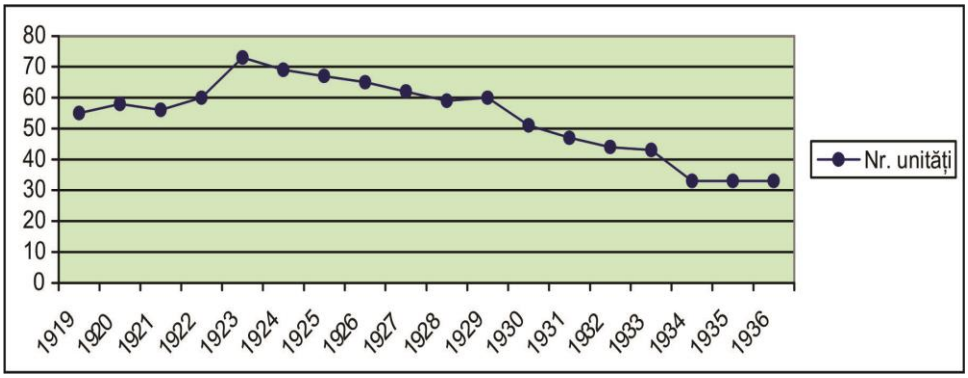

Sursa: Dimitrie Gusti — Enciclopedia României, vol.IV, Bucureşti 1938

Mai târziu, pentru completarea efectivelor de muncitori, sunt aduşi în Valea Jiului peste 600 de refugiaţi din Basarabia şi Bucovina. Neonorarea comenzilor de cărbune atât de necesar războiului, a determinat, ca primă măsură pentru completarea efectivelor de muncitori, înfiinţarea în Valea Jiului a lagărelor de prizonieri de război, populate cu prizonieri ruşi aduşi din Germania. Planul de mobilizare a economiei naţionale întocmit de către S.A.R. Petroşani prevedea o producţie anuală de 2.425 tone cărbune.

La 17 februarie **1941** a fost semnat *Înaltul Decret nr.335*, care a legiferat introducerea „Stării de necesitate" în toate exploatările miniere aparţinătoare S.A.R.

Petroşani şi Societăţii Lonea (mină proprietate a statului român), prin care întregul personal de conducere şi de execuţie a fost mobilizat la locul de muncă şi silit să lucreze după normele disciplinei militare.

Industria carboniferă — una din ramurile de bază ale economiei naţionale a fost dezorganizată şi sabotată de către capitalul străin, în majoritate englez. Societatea Anonimă Română — Petroşani, cu sediul la Bucureşti, avea în mare măsură zăcămintele secătuite din cauza exploatării iraţionale, barbare, în scopul asigurării cărbunelui atât de necesar războiului.

Pentru redresarea producţiei de cărbune a fost stabilit un complex de măsuri tehnico-organizatorice care prevedea: organizarea şi desfăşurarea întrecerilor patriotice, formarea „echipelor de şoc" care să lucreze în subteran peste programul normal de lucru; au fost puse bazele organizării consfătuirilor de producţie la care urma să participe muncitorii, maiştrii şi

cadrele inginereşti, pentru generalizarea metodelor avansate de lucru; au fost puse bazele schimburilor de experienţă între brigăzile şi formaţiunile de muncă; s-a acţionat pentru atragerea cadrelor inginereşti, a maiştrilor la acţiunile organizate de sindicate, s-a acţionat pentru întărirea ordinii şi disciplinei muncii, aplicarea normelor de protecţie şi securitate a muncii la toate locurile de muncă pentru a preveni accidentele de muncă.

2.2. Caracteristici calitative ale cărbunilor din România

În România, ca în multe ţări din Europa Centrală şi de Est, cărbunele ocupă un loc important în structura ofertei de surse primare de energie, calitatea acestuia având un impact deosebit asupra performanţelor agenţilor economici beneficiari.

Enciclopedia României din 1932 consemnează o mare varietate, din punct de vedere calitativ, a zăcămintelor de cărbune. Conform analizelor efectuate în Laboratorul de Chimie al Institutului Geologic al României, puterea calorifică a cărbunilor exploataţi la acea dată era cuprinsă între 2500-8000 calorii-kg. Trebuie menţionat faptul că, *însuşirile cărbunelui trebuie apreciate relativ la destinaţia acestuia,* şi anume, 80% din consumul de cărbune fiind destinat producerii aburului necesar căilor ferate.

Lignitul românesc, se caracteriza printr-o putere calorifică cuprinsă între 2500-4000 calorii/kg, cu conţinut de cenuşă între 10-16%, umiditate de 25-45% şi o putere de vaporizare de 2,5-3 kg abur/kg cărbune, caracteristici care-l situau totuşi la acelaşi nivel calitativ cu lignitul din Ungaria, Cehoslovacia, Saxonia, Renania.

Huilele româneşti, cu rezerve foarte mici, ce nu acopereau nici necesarul metalurgiei, aveau o putere calorifică superioară între 5900-8100 calorii/kg şi o putere de vaporizare de 5,7-6,7 kg abur/ kg cărbune.

Cărbunii bruni satisfăceau nevoi diferite de energie industrială, de tracţiune feroviară şi nevoi domestice, aveau o putere calorifică 4000-5500 calorii/kg şi o putere de vaporizare de 4,5-5,2 kg abur/kg cărbune.

Zăcămintele actuale de cărbuni ale României sunt considerate ca fiind de calitate inferioară (Tabelul nr. 2.1) şi cu condiţii geominiere de extracţie dificile, ceea ce determină atât costuri ridicate de exploatare, cât şi randamente de combustie scăzute, în cazul utilizării pentru producerea energiei electrice şi termice.

Impactul calităţii cărbunelui asupra principalilor consumatori, cât şi asupra pieţei cărbunelui se manifestă prin:

– costul producerii energiei la producători, care este afectat de caracteristicile cărbunilor;
– calitatea sub standarde a cărbunelui livrat, care determină creşterea consumului specific pentru producerea energiei electrice cu 100-150 grame/KWh;
– gradul de poluare ridicat cauzat de arderea incompletă şi de eliminarea gazelor şi cenuşilor provenite de la termocentrale, la care se adaugă scoaterea din circuitul economic a mari suprafeţe de terenuri, mai ales la exploatarea în carieră.

Tabelul nr. 2.1 Caracteristicile principale ale cărbunilor din România

Tipul cărbunelui	Puterea calorifică – kcal/kg -	Umiditatea — % -	Conţinutul de sulf - % -	Conţinutul de cenuşă - % -
a. Lignit - SNC SA Ploieşti - SNLO SA Tg. Jiu	1250-2200 1770	35-38 41	1-2,5 1,3	11,7-45 39,76
b. Huilă SNH SA Petroşani	3750	10	1,4-3,2	24,19
c. Cărbune brun	3180	26,7	-	28,57

Sursa: Date de la Agenţia Naţională pentru Resurse Minerale

Totodată, tehnologiile utilizate în extracţia şi preparaţia cărbunelui sunt la nivelul celor utilizate în ţările UE dar, din cauza, pe de o parte, a fiabilităţii reduse a utilajelor şi echipamentelor specifice, iar pe de altă parte a condiţiilor geominiere, performanţele obţinute sunt slabe. Toate aceste condiţii specifice duc la costuri ridicate de producţie şi la lipsa de competitivitate a acestei ramuri, faţă de cea a altor ţări membre ale UE.

Corespunzător Strategiei energetice a României pentru perioada 2007-2020 elaborată de Ministerul Economiei şi Finanţelor resursele cunoscute de huilă sunt estimate la 755 milioane de tone, din care 105 milioane de tone sunt exploatabile comercial în cadrul perimetrelor prezente. Rezervele de lignit sunt estimate la 1,490 milioane de tone, din care exploatabile 445 mil.tone.

Principalele elemente şi situaţii critice, cu reflectare directă în costurile de extracţie a cărbunelui, sunt:

- *caracteristicile geologico-miniere* care plasează parametrii privind calitatea cărbunelui utilizat în producerea energiei la limita inferioară: tectonică complicată, adâncime mare; calitate slabă;

volum mare de steril ce trebuie excavat la decopertare pentru extracţia în carieră; amplasarea zăcămintelor de lignit sub nivelul hidrostatic, fiind necesară asecarea;

- *utilajele tehnologice utilizate în cariere* sunt realizate pe bază de licenţă a anilor 1970 şi realizează indici medii reduşi de funcţionare a liniilor tehnologice
- *viteze de avansare a abatajelor sub cele realizate pe plan mondial*
- *fiabilitate redusă a utilajelor miniere* ceea ce generează costuri ridicate de exploatare
- *cost ridicat al echipamentelor şi utilajelor miniere*

Cu toate acestea, pentru cărbunele produs în ţară cerinţa pe piaţa internă este dincolo de orice dubiu. În acest sens precizăm următoarele elemente:

- în cadrul previziunilor privind dezvoltarea economiei româneşti, strategia energetică prevede că în cadrul cererii totale de energie nu se va putea renunţa, într-o perioadă predictibilă, la funcţionarea centralelor electrice pe cărbune;
- infrastructura, existentă, de producere a energiei electrice prin arderea cărbunelui deţine o pondere importantă din puterea instalată în sistemul energetic naţional, funcţionarea acestora nu va putea fi oprită fără efecte negative majore;
- cărbunele energetic din producţia internă reprezintă o sursă sigură deoarece: rezervele geologice asigură continuitatea producţiei iar capacităţile de producţie deţin infrastructura de bază, care în cazul viabilizării acestora, pot fi reabilitate cu costuri minime;
- aceste caracteristici calitative, relativ reduse, ale căbunelui românesc se înscriu în ecartul de calitate pentru care au fost construite centralele termoelectrice, astfel încât 96% din producţia internă de cărbune este destinată sectorului energetic, asigurând integral cererea internă a acestui sector;
- restructurarea sectorului carbonifer poate crea condiţii de creştere treptată a productivităţii muncii şi, implicit, competitivitatea cărbunelui va fi evidentă;
- alternativa importului de energie electrică nu reprezintă o soluţie tehnică şi nici economică.

CAPITOLUL 3. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A MINEREURILOR FEROASE, NEFEROASE ŞI NEMETALIFERE DIN ROMÂNIA

Distribuţia resurselor minerale pe glob este dependentă de condiţiile naturale propice formării acestora, nu şi de graniţele naţionale; consumul acestora nu depinde însă nici de disponibilităţile naturale ale unei ţări nici de calitatea mineralelor exploatate, ci este în strânsă corelaţie cu capacităţile industriale de prelucrare a resurselor primare şi cu nivelul general de dezvoltare industrială. Astfel, producţia şi consumul de produse de extracţie au loc în ţări diferite, iar cea mai frecventă situaţie este aceea în care nivelul de dezvoltare al ţărilor prelucrătoare este mai ridicat decât cel al ţărilor în care sunt localizate exploatările. Din acest motiv efectul pe care îl are industria extractivă este diferită în ţări cu nivele de dezvoltare diferit.

Trebuie adăugat că efectul macroeconomic al industriei extractive depinde şi de natura resurselor exploatate, mai exact de gradul de răspândire al acestora în variate procese tehnologice şi economice; spre exemplu, resursele energetice se regăsesc, fie ca atare, fie sub formă de energie electrică, abur tehnologic sau menajer, fie ca alte produse manufacturate, în orice ramură economică, indiferent de nivelul de dezvoltare economică. Cuprul, fierul, aluminiul, deşi sunt metale comune, nu au aceeaşi răspândire ca şi petrolul sau gazele naturale, depinzând de existenţa unităţilor industriale de prelucrare adecvate; alte resurse, cum ar fi vanadiul, tungstenul sau molibdenul, sunt încă şi mai puţin prezente în economie, iar uraniul, resursă energetică importantă, are chiar un regim special, multe ţări nefiind autorizate să îl prelucreze şi chiar să îl deţină.

3.1. Industria extractivă a minereurilor feroase şi neferoase în România interbelică

Conform Enciclopediei României din anul 1938, metalele neferoase erau împărţite în “metale diverse” şi “metale preţioase”.

În acea perioadă ”metalele diverse” erau, la rândul lor, împărţite în trei categorii:

1. Metale care se exploatau în ţară, de exemplu: plumbul, cuprul, zincul şi mercurul;
2. Metale care nu se exploatau în ţară, dar care erau cunoscute în zăcăminte, iar exploatarea acestora era luată în considerare, cum ar fi aluminiul, manganul, antimoniul şi cromul;
3. Metale semnalate în ţară, dar zăcămintele insuficient cunoscute, făceau ca exploatarea lor să fie puţin probabilă. Acestea erau nichelul, molibdenul, bismutul, magneziul, stronţiul etc.

3.1.1. Metalele neferoase

În anii următori, mai ales după 1950, în perioada industrializării forţate, marea majoritate a acestor zăcăminte a fost exploatată, indiferent de costurile necesare sau de mărimea subvenţiilor acordate pentru producţie.

Necesităţile de atunci ale industriei, în continuă creştere, erau de aproape 20000 de tone de metale neferoase, obţinute la acea vreme (1935), în majoritate, din producţia internă (Tabelul nr. 3.1).

Tabelul nr. 3.1 Consumul de metale în România în anii 1934 şi 1935

Metalul	**Anul 1934 Cantitate (tone)**	**Anul 1935 Cantitate (tone)**
Consum total	19915	20171
Cupru	5574	6680
Plumb	4447	5141
Zinc	7536	5032
Mercur	8	6
Aluminiu	252	272
Cositor	431	436
Antimoniu	54	56
Nichel	69	65
Aliaje de crom, siliciu, mangan, nichel, vanadiu	1537	2462
Alte metale	7	21

Sursa: Enciclopedia României, Volumul IV — Economia naţională, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938

În decursul istoriei, atât pe plan mondial, cât şi în ţara noastră, mineritul a depins de descoperirile ştiinţifice şi tehnicile de dislocare a

rocilor. De aceea, istoria exploatării metalelor depinde de energie şi tehnologie. În decursul timpului putem enumera o succesiune de metode de extracţie, astfel:

- Metoda ce folosea focul şi a apa, ce permitea dislocarea rocilor cu ajutorul diferenţei de temperatură în interiorul masivului muntos.
- Metoda cu dalta şi ciocanul, metodă folosită încă din epoca romană.
- Metoda ce folosea pulberea neagră (amestec de cărbune, sulf şi salpetru) folosită începând cu secolul al XIV-lea.
- Metoda ce folosea dinamita, folosită începând cu secolul al XIX-lea.

Toate aceste metode, revoluţionare la vremea lor, au condus la schimbări în tehnica mineritului influenţând costurile de producţie, tehnologiile metalurgice şi întreaga viaţă socială a perioadelor respective.

În ceea ce priveşte metalurgia în ţinuturile locuite astăzi de români, există date istorice ce atestă faptul că Aristotel aminteşte existenţa acestui meşteşug la sciţii din Carpaţi. Mai târziu, este amintită localitatea Chalcis (Baia de Aramă) din regiunea Sciţiei de către Stephanus Byzantinus ca loc de producere a metalelor.

De-a lungul vremii au apărut numeroase mărturii cu privire la obţinerea metalelor neferoase pe întreg teritoriul României. Astfel, întâlnim atestări documentare ale extragerii şi prelucrării metalelor neferoase începând din nord-vestul ţării, de la Baia Mare până în zona estică la Altân Tepe, în judeţul Constanţa.

Putem reţine însă, ca dată sigură a începutului mineritului metalelor neferoase pe teritoriul ţării, începutul secolului al XV-lea.

În epoca modernă, secolul al XIX-lea şi al XX-lea, mineritul s-a dezvoltat ca urmare a noilor descoperiri tehnice şi a noilor tehnologii aplicate. Astfel, a început folosirea dinamitei, s-au folosit pentru prima dată ciocanele perforatoare care se bazau pe descoperirea unor oţeluri mai dure, s-a introdus mecanizarea mijloacelor de transport, au apărut pompele de aspiraţie etc.

Tehnologiile de preparare s-au modernizat odată cu aplicarea metodei gravitaţionale de separare a minereurilor şi a metodei flotaţiei care au permis exploatarea unor zăcăminte ce erau considerate până atunci nerentabile.

La fel au stat lucrurile şi în domeniul metalurgic, unde s-au pus la punct treptat pregătirea minereurilor, aglomerarea acestora, topirea reducătoare a minereurilor complexe etc.

Între cele două războaie mondiale exploatarea minereurilor era făcută de societăţi comerciale, cum sunt Societatea “Pheonix” pentru

exploatarea minereurilor complexe, Societatea ”Mica”, Societatea ”Franceză de Mine de Aur” din Transilvania, ”Asociaţia Maramureşană de Mine” sau Asociaţia Ungară de Mine de plumb şi zinc”. De asemenea mai existau Societatea ”Aur”, Societatea ”Cupriferă română”, Societatea ”Creditul Minier”, Societatea “Petroşani”, Societatea ”Reşiţa”.

Pe lângă societăţile comerciale, statul deţinea o serie de exploatări miniere cum ar fi: Baia Sprie, Băiuţ, Cavnic etc. De asemenea, statul, prin cumpărarea şi vânzarea exploatărilor miniere sau a produselor rezultate în urma proceselor productive (metale, concentrate, minereuri), menţinea un echilibru în acest sector de activitate.

Statul deţinea şi o serie de uzine metalurgice. Astfel, Uzinele Metalurgice din Firiza de Jos aveau ca obiect de activitate prepararea şi prelucrarea minereurilor din zona Maramureş. Aici se obţineau aur, argint, plumb şi cupru (Tabelul nr. 3.2). Personalul angajat creştea odată cu creşterea producţiei (Tabelul nr. 3.3).

Tabelul nr. 3.2 Producţia Uzinelor Firiza de Jos în perioada 1911-1936

Anul	Minereuri prelucrate (tone)	Aur (kg)	Argint (kg)	Plumb (tone)	Cupru (tone)
1911	8806	502	5555	855	66
1919	1520	51	1507	220	-
1924	3381	144	1479	252	-
1929	3853	159	1670	484	-
1934	16122	1112	8388	2141	867
1936	21315	1642	11136	3255	1785

Sursa: Enciclopedia României, Volumul IV — Economia națională, Ed.Imprimeria Națională, Bucureşti, 1938

Tabelul nr. 3.3
Personalul angajat în uzinele Firiza de Jos în perioada 1920-1936

Anul	Funcţionari total	Funcţionari romani	Funcţionari minorităţi	Muncitori total	Muncitori romani	Muncitori Minorităţi
1920	16	3	13	160	45	115
1928	18	8	10	210	118	92
1931	20	15	5	360	235	125
1935	41	32	9	580	472	108
1936	45	37	8	620	533	87

Sursa, Enciclopedia României, Volumul IV — Economia națională, Ed.Imprimeria Națională, Bucureşti, 1938

În ceea ce priveşte producţia, se observă o scădere drastică în perioada primului război mondial, urmând ca între anii 1928-1934 aceasta să crească de peste patru ori în cazul minereurilor prelucrate. O creştere semnificativă a avut producţia de aur, de peste 10 ori din 1929 până în 1936,dar şi producţia de argint, de plumb şi de cupru. Îmbunătăţirile tehnologice din acea perioadă s-au concretizat atât prin sporirea producţiei de minereuri prelucrate dar şi prin creşterea cantităţilor de metale extrase din aceiaşi cantitate de minereu.

Uzinele Metalurgice din Zlatna prelucrau minereurile provenite din zona Munţilor Apuseni. Topitoria a fost înfiinţată în 1747 de statul Austro-Ungar.

Uzinele societăţii "Pheonix" preparau minereurile de la mina Herja obţinând concentrate de plumb, zinc, cupru, argint, sulfuri, bare de sulf, pirite etc. Uzinele metalurgice ale societăţii "Mica" au fost puse în funcţiune în anul 1939 şi au fost construite pentru prelucrarea minereurilor complexe precum şi pentru metalurgia propriu-zisă a cuprului, având o capacitate anuală de 800 de tone.

Tot în acea perioadă se extrăgeau importante cantităţi de bauxită, mangan, antimoniu, crom etc., dar dezvoltarea economică din aceea vreme nu permitea folosirea eficientă a acestor zăcăminte.

3.1.2. Metalele preţioase

Prima menţiune istorică ce face referire la extragerea metalelor preţioase pe teritoriul românesc o face Herodot şi se referă la războiul dus de Darius Histaspes, Regele Perşilor, în anul 513 î.e.n., contra sciţilor, în regiunea râului Mureş, acesta fiind atras de faima bogăţiilor aurifere ale agatîrşilor, trib scit ce locuia pe acele meleaguri. Mai târziu, daco-geţii, veniţi de la sud de Dunăre ocupă zona Transilvaniei şi continuă exploatarea aurului în zona Munţilor Apuseni.

După ocuparea Daciei de către romani, în anul 106, mineritul aurifer s-a dezvoltat considerabil. Pentru modernizarea mineritului şi sporirea producţiei aceştia au adus mineri specialişti din alte ţinuturi ale imperiului, în special din Dalmaţia, începând astfel o exploatare sistematică a filoanelor de aur. Înaintarea galeriilor se făcea prin cioplire cu dalta, iar desprinderea minereului din zăcământ cu ajutorul focului, prin contractarea şi ruperea rocii rezultate după aruncarea cu apă rece peste roca încălzită puternic cu un foc de lemne.

Dintre minele cele mai importante menţionăm, în primul rând, Roşia Montană-Bucium, Alburnus Maior şi Zlatna-Ampelum. Mai târziu, datorită

cantităţii însemnate de aur ce se extrăgea, conducerea zonei a fost asigurată de "procuratori" specializaţi în minerit. Conducerea superioară tehnică şi administrativă a minelor era exercitată de un "procurator" general al provinciei, ce-şi avea reşedinţa la Alba-Iulia (Apulum). După năvălirea popoarelor migratoare şi retragerea romanilor, exploatarea aurului este continuată pe scară redusă de localnici.

În evul mediu are loc o nouă revitalizare a mineritului aurifer în Transilvania.

Regii Arpadieni au adus, în cursul secolului al XII-lea, o mulţime de colonişti specializaţi în minerit. Aceştia au perfecţionat tehnica mineritului îmbunătăţind mijloacele de extracţie minieră şi de prelucrare a minereurilor.

Biserica catolică, ce se afla în plină dezvoltare în acea perioadă, a devenit proprietara majorităţii minelor de aur din zona Munţilor Apuseni. Tratamentul la care erau supuşi localnicii şi coloniştii, a generat secole de conflicte între episcopatul romano-catolic din Alba-Iulia şi aceştia. Astfel, în 1277 are loc revoluţia minerilor din jurul Abrudului contra episcopatului catolic din Alba Iulia condusă de coloniştii germani.

Secolul al XVIII-lea aduce un important progres în mineritul aurifer. Atunci, pentru prima dată se dă importanţa cuvenită şi minereurilor complexe de plumb, zinc şi cupru. De asemenea, tot atunci se construiesc în zonă topitoriile de la Strâmbu, Rodna-Veche, Capnic şi Săcărâmb.

Tot atunci se produce un act istoric deosebit de important. În 1773, Maria Tereza aprobă statutul mineritului din Abrud, minerii căpătând recunoaştere socială. În acelaşi timp a luat fiinţă la Zlatna tribunalul minier şi s-au luat o serie de măsuri legate de drepturile miniere care au pus sub tutela statului mineritul particular.

Datorită măsurilor luate, producţia de metale preţioase a Transilvaniei a crescut ajungând la 851 kg în 1834 şi 1109 kg în 1877. Producţia maximă, înainte de primul război mondial, a fost realizată în 1913 şi a fost de 2781 kg aur fin. Războiul mondial din 1914 a întrerupt cea mai mare parte din activitatea minieră a Transilvaniei. În anul 1919 sunt aduse sub administraţia românească toate minele din Transilvania, exploatarea acestor mine a fost reluată de statul român pe baze ştiinţifice ajungând la o înflorire necunoscută până atunci. Astfel, în 1929, Societatea "Mica" construieşte prima instalaţie de flotaţie a minereurilor aurifere la Brad, urmată în 1930 de instalaţia de flotaţie de la Minele Statului de la Dealul Crucii.

Această dată marchează un pas important în dezvoltarea mineritului aurifer din România. Toate întreprinderile aurifere din ţară îşi

modernizează instalaţiile de prelucrare, trecând totodată la mecanizarea minelor pentru o exploatare cât mai raţională. În acelaşi timp se precizează politica de încurajare a industriei aurifere de către Stat şi Banca Naţională. În aceste condiţii, conform datelor puse la dispoziţie de Enciclopedia României din anul 1936, s-a realizat o producţie de 5000 kg aur şi 20000 kg argint, cu tendinţă de urcare în viitor.

Zăcămintele de aur din România, cunoscute în 1938, sunt situate în următoarele regiuni: Baia-Mare, Munţii Apuseni şi Valea lui Stan în judeţul Vâlcea. Cele mai importante sunt în zona Baia-Mare şi a Munţilor Apuseni.

În ceea ce priveşte personalul angajat, statistica publicată în 1936 de către Institutul Central de Statistică, arată că erau angajaţi în exploatările auro-argintifere 10202 persoane din care 10193 români şi 9 străini. Dintre străini 3 erau ingineri, 2 funcţionari şi 4 maiştri (Tabelul nr. 3.4). Este interesant de observat faptul că, numărul străinilor angajaţi în acest sector este relativ mic faţă de celelalte sectoare industriale, unde numărul străinilor angajaţi în acea vreme este mult mai mare.

Tabelul nr. 3.4
Personalul angajat în industria extractivă auro-argintiferă în 1936

Total angajaţi			Exploatările statului		Societăţi anonime		Asociaţii miniere		Corporaţiuni miniere şi industriale		Micii producatori	
Total	Români	Străini	Români	Străini	Români	Străini	Români	Străini	Români	Străini	Români	Străini
10202	10193	9	3065	-	5360	9	1632	-	17	-	119	-

Sursa: Enciclopedia României, Volumul IV — Economia naţională, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938

De asemenea, se poate observa faptul că în statistica acelei perioade avea importanţă şi numărul de mici producători care, probabil erau atraşi în sistemul de taxe şi impozite al vremii.

Aceştia erau asociaţi sau persoane fizice şi produceau, în general cam 12 kg de aur fin anual. Activitatea lor se desfăşoară în zona Munţilor Apuseni şi numai într-un număr neînsemnat în Regiunea Baia Mare. În Munţii Apuseni existau două regiuni importante de activitate a micilor producători de aur, regiunea Abrud cu centrele de producţie Roşia-Montană şi Bucium în judeţul Alba şi Băiţa-Crăciuneşti în judeţul Hunedoara. În cea de-a doua regiune îşi desfăşurau activitatea arendaşii la minele Societăţii Topliţa-Măgura-Concordia care, ulterior au devenit angajaţi ai minelor respective.

În anul 1938, numărul micilor producători din acea regiune a fost de 645. Producţia totală realizată de aceştia în 1938 era de 188 kg. Aceste

date au fost publicate de către BNR şi au ca fundament fişele de preschimbare întocmite în cursul anului 1938.

Producţia de minereuri auro-argintifere între anii 1922-1936 (Tabelul nr. 3.5), după datele puse la dispoziţie de Comisia Centrală de Statistică, era împărţită între sectorul de stat şi cel privat. În perioada analizată, producţia de minereuri realizată în sectorul privat a fost mai mare. În perioada 1929-1936 producţia de minereuri auro-argintifere a crescut datorită investiţiilor importante pentru modernizarea şi mărirea capacităţilor instalaţiilor de prelucrare, ceea ce a permis realizarea unei creşteri a producţiei de minereuri cu 260% faţă de anul 1922 (230% în întreprinderile particulare şi 340% în exploatările statului).

Producţia de aur în anii din preajma primului război mondial depăşise cantitatea de 2500 kg de aur fin anual. În anul 1919 se producea doar 730 kg de aur fin. În anul 1921 această producţie depăşeşte 1000 kg aur fin, iar până în anul 1925 se ajunge la 1300 kg anual. În anii următori producţia a crescut continuu atingând în 1937 la 5355 kg aur fin (Tabelul nr. 3.6).

Tabelul nr. 3.5 Producţia de minereuri auro-argintifere

Intreprinderi	Minereuri prelucrate (tone)				
	1922	1925	1929	1933	1936
TOTAL	173121	176197	289992	379135	630522
Particulare	118477	105793	205810	266951	388914
De stat	54644	70404	84182	112184	241608

Sursa: Enciclopedia României, Volumul IV — Economia naţională, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938

Tabelul nr. 3.6 Producţia de aur şi valoarea ei în perioada 1921-1937

Anul	Producţia Kg	Valoare totală lei	Preţ mediu Lei/Kg	Indici 1921=100		Preţ
				Cantitate	Valoare	
1919	730					
1921	1104	707042468	64078	100	100	100
1922	1337	148813903	111304	121	210	173
1923	1342	190498396	141951	122	269	221
1924	1311	187572000	143075	119	265	223
1925	1245	172741906	138748	113	244	216
1926	1731	253293329	146327	157	358	228
1927	2006	224690035	112008	182	317	174
1928	1809	196704529	108741	164	278	169

Anul	Producţia Kg	Valoare totală lei	Preţ mediu Lei/Kg	Indici 1921=100		Preţ
				Cantitate	Valoare	
1929	2213	245870642	111111	200	347	173
1930	2672	296874081	111111	242	419	173
1931	2741	304521525	111111	248	430	173
1932	3191	354553742	111111	298	501	173
1933	4435	492756173	111111	402	696	173
1934	3468	385385517	111111	314	544	173
1935	4671	659112779	141111	423	932	220
1936	4977	763139983	153335	451	1079	239
1937	5465	837964845	153333	495	1184	239

Sursa: Enciclopedia României, Volumul IV — Economia naţională, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938

Se observă că la acea vreme (Tabelul nr. 3.7), Societatea "Mica" producea 55% din aurul valorificat la BNR, exploatările statului "RIMMA" 21,9%, restul producătorilor însemnând 22,3%. Al treilea producător de aur al ţării în anul 1937, Societatea "Aurum" reprezenta doar 6,5%, iar producătorii particulari aproximativ 7% din producţie. Aşadar, cu o producţie de aproximativ 375 de kg de aur, producătorii independenţi aveau un aport însemnat la producţia de aur a ţării, în anul 1937.

Este interesant de subliniat faptul că preţul aurului era atent supravegheat şi respecta cotaţiile internaţionale. Astfel, înainte de prima lege a stabilizării monetare din 7 feb.1929, preţul aurului era stabilit la fiecare 15 zile de către "Comisia Aurului" care funcţiona pe lângă Ministerul Industriei şi Comerţului, pe baza cotaţiilor mondiale.

Tabelul nr. 3.7
Producţia de aur fin în anul 1937, pe principalii producători

Producătorii	Producţia (kilograme aur fin)	% din total
Total	5355	100
Grupul MICA	2990	55,8
Exploatarea statului RIMMA	1172	21,9
Societatea AURUM	346	6,5
Societatea FRANCEZA	166	3,1
Asociaţia Minieră ALBINI	108	2,0
Restul producătorilor din Munţii Apuseni	416	7,8
Restul producătorilor din Baia Mare	157	2,9

Sursa: Enciclopedia României, Volumul IV — Economia naţională, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938

După această dată preţul aurului a fost fixat la valoarea de 111111,11 lei/kg aur fin, luându-se ca unitate monetară leul cântărind 10 miligrame de aur de 9/10[89].

În perioada ce a urmat până la sfârşitul celui de-al doilea război mondial s-au plătit începând din data de 12 iunie 1935 prime speciale pentru aur şi pentru minereul extras (prime de producţie). Primele au fost de 27% din valoarea aurului predat, apoi 38% urmând ca din 1936 aceste prime să fie incluse în preţul aurului.

Până la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, BNR a avut un rol activ în încurajarea producţiei de aur a ţării. A cumpărat întreaga cantitate de aur produsă de România.

În ceea ce priveşte argintul, acesta provine, în mare majoritate, din minereurile de plumb argintifere din regiunea Baia-Mare şi, în măsură mai mică, din minereurile auro-argintifere.

Până în 1933, argintul produs în ţară era lăsat la dispoziţia producătorilor, care puteau să-l valorifice când şi unde doreau. După această dată BNR a început să cumpere tot argintul produs în ţară. Din cantitatea de argint achiziţionată de BNR era aprovizionată industria de prelucrare din ţară prin intermediul Monetăriei Naţionale, iar restul argintului era schimbat contra aur în străinătate.

Producţia de argint (Tabelul nr. 3.8) a crescut continuu având ca principali producători Societatea "Pheonix" Baia-Mare şi exploatările statului "RIMMA".

La fel ca şi în cazul aurului, pentru încurajarea producerii de argint statul acorda prime de producţie atât pentru metalul extras, cât şi pentru minereul comercializat.

Tabelul nr. 3.8
Producţia de argint şi valoarea ei în perioada 1921-1937

Anul	Producţia Kg	Valoare totală lei	Preţ mediu Lei/Kg	Indici 1921=100		Preţ
				Cantitate	Valoare	
1921	2872	8386882	2920	100	100	100
1922	1954	7377386	3775	68	88	129
1923	2341	10552682	4499	82	125	154
1924	2246	10104934	4499	78	120	154
1925	2382	10467721	4394	83	124	150
1926	2914	12250830	4204	101	146	144
1927	4376	12472509	2850	152	148	97

[89] Dimitrie Gusti (coord.), Enciclopedia României, Volumul IV — Economia naţională, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938

Anul	Producţia Kg	Valoare totală lei	Preţ mediu Lei/Kg	Indici 1921=100		Preţ
				Cantitate	Valoare	
1928	2279	6507833	2865	79	77	97
1929	2822	7687871	2688	98	90	92
1930	4418	8685804	1966	154	103	67
1931	3554	5608178	1577	124	66	54
1932	5866	8247724	1406	204	98	48
1933	10995	16125666	1466	383	192	50
1934	12991	18398352	1416	452	218	48
1935	14677	33812925	2303	511	403	79
1936	18499	37585904	2032	644	448	70
1937	25645	52110640	2032	893	621	70

Sursa: Enciclopedia României, Volumul IV — Economia naţională, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938

3.1.3. Minereul de fier

Fabricarea oţelului se bazează pe minereul de fier, de mangan, fier vechi şi cocs. În anul 1938, conform menţiunilor din Enciclopedia României, acestea se găseau dar în cantităţi limitate. După aprecierea specialiştilor, în anul 1936, rezervele de minereu de fier erau estimate la 26,22 mil tone. Repartiţia lor pe regiuni este prezentată în tabelul nr. 3.9. Rezervele exploatabile însă, în ţară la acea vreme, erau de numai 14.380.000 tone, cu un conţinut mediu de 40 % fier.

Tabelul nr. 3.9 Rezervele de minereu de fier ale României (estimare 1936)

Regiunea	Localităţi principale	Rezerva totală (tone)	Conţinutul în fier al minereului (%)
Total		2.622.0000	
Poiana Ruscăi	Ghelar, Teliuc, etc	16.300.000	30-60
Banat	Docnecea	4.350.000	40-60
Munţii Apuseni	Trascău, Vaşcău, Moneasa	3.400.000	35-50
Ciuc	Lueta(Vlăhiţa)	1.900.000	25-40
Maramureş	Borza, Cămărzana, Maşca	270.000	30-40

Sursa: Enciclopedia României, Volumul IV — Economia naţională, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938

Celelalte zăcăminte cunoscute conţineau minereuri silicioase foarte sărace, cu circa 20% fier, sau erau zăcăminte mici, lenticulare răspândite în şisturi cristaline care nu puteau fi exploatate economic. Concluziile specialiştilor din acea vreme erau că ”România deţine o proporţie

infimă de minereu de fier şi că este penultima în Europa şi din întreaga lume, întrecând numai Bulgaria”[90].

Din aceste motive, recomandările specialiştilor romani şi străini erau ca această industrie să se dezvolte numai la Dunăre unde importul de materii prime era mai facil. Aceste recomandări au fost luate în seamă după al doilea război mondial când au fost construite două mari combinate metalurgice, unul la Galaţi, altul la Călăraşi. Cel de-al doilea, după o investiţie de aproape un miliard de dolari a fost abandonat după anul 1995, nefiind pus niciodată în funcţiune la întreaga capacitate.

3.2. Industria extractivă a minereurilor nemetalifere, de la începuturi până în anul 1948

Actualul spaţiu geografic carpato-dunăreano-pontic a fost locuit încă de la apariţia civilizaţiei umane datorită resurselor bogate ale subsolului, solului şi apelor, condiţie esenţială a întreţinerii biosferei locale şi în special a vieţii oamenilor.

Integrarea resurselor minerale ale României într-un un model de economie sinergică este cea mai eficientă soluţie de creştere economică a României pentru viitor.

Există trei premise fundamentale:

- tradiţiile ancestrale româneşti de utilizare a resurselor naturale;
- existenţa în practica mondială a unor mecanisme moderne de sinergizare a resurselor naturale cu necesităţile economiei;
- posibilitatea elaborării unui model economic al industriei extractive integrat cu necesităţile industriei prelucrătoare din ţara noastră.

Minereurile nemetalifere sunt zăcăminte de minerale (substanţe omogene din punct de vedere fizico-chimic) aflate în scoarţa terestră la un nivel de exploatabilitate accesibil cu mijloacele existente într-o anumită perioadă istorică dată.

Mineralele nemetalifere, care vor face obiectul de studiu al prezentului capitol, se găsesc în structura rocilor utile pe teritoriul ţării noastre sub diferite forme ca de exemplu: nisip şi pietriş; andezit industrial şi de construcţii, gresie, calcar, granit, bazalt, argilă, marmură, gips, sare, mică, feldspat, azbest etc.

---

[90] Dimitrie Gusti (coord.), Enciclopedia României, Volumul IV — Economia naţională, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938

Rocile (agregate minerale) nu sunt alcătuite în cea mai mare parte din minerale, însa mineralele frecvent întâlnite în roci sunt 90 % din categoria silicaţilor ca: olivină, piroxen, amfibol, feldspat sau cuarţ acestea fiind întâlnite în roci magmatice, roci metamorfice şi roci sedimentare şi cele din grupa carbonaţilor şi oxizilor în rocile calcaroase.

Exploatarea acestora prin minerit s-a adaptat permanent structurii rocilor, în funcţie de modul în care au luat naştere ca: roci vulcanice (granit, bazalt), sedimentare (calcar, loes, nisip, pietriş) şi metamorfice (marmura), principala activitate fiind separarea celor care nu conţin substanţe utile de rocile steril. Încă din faza de prospecţie se determină aria geografică şi adâncimea pentru a se stabili cât de rentabilă este exploatarea. Majoritatea minereurilor nemetalifere se află la suprafaţa scoarţei terestre şi se exploatează prin decopertare, iar pentru sare se utilizează şi galeriile subterane.

Alt element structural ce determină modul de exploatare şi prelucrare este compoziţia chimică a mineralelor care le împarte în elemente native relativ pure ca sulful şi grafitul şi elemente combinate ca sulfiţii, sărurile, carbonaţii, fosfaţii, silicaţii etc.

Principalele utilizări ale mineralelor nemetalifere sunt în industrie ca: materiale de construcţie; materiale abrazive; materii prime ceramice; materie primă la fabricarea cimentului; fondanţi în siderurgie; compuşi chimici în lacuri şi vopsele şi produse cloro sodice etc.

Rocile utile şi resursele minerale pentru care s-au acordat licenţe de exploatare în prezent în România sunt: nisipul şi pietrişul; andezitul industrial şi de construcţii, gresia, calcarul industrial şi de construcţii, granitul, bazaltul, granitul pentru construcţii, argila caolinoasă, gresia cuarţoasă, gnais, nisip, diorit, dacit industrial şi de construcţie, granodiorit, marmura, argila comuna, dacit, nisip pentru materiale de construcţii, calcar ornamental, granodiorit industrial şi de construcţii, şisturi verzi, loess, argila comună, diabaz, dolerit, serpentinit, gips, şisturi cuartoase etc.

Cea mai veche utilizare a mineralelor nemetalifere şi a rocilor a fost pentru obţinerea uneltelor necesare procurării hranei, urmată de construirea adăposturilor. Când necesităţile de hrană s-au diversificat, a apărut utilizarea lor pentru prelucrarea alimentelor. Cel mai vechi mineral folosit în alimentaţie este sarea datorită proprietăţilor sale fizico-chimice.

3.2.1. Sarea[91]

Proprietăţile sale de conservare şi importanţă în dietă au făcut din sare un produs valoros din cele mai vechi timpuri. Era inclusă în sacrificiile aduse zeilor de romani şi greci. Soldaţii romani primeau ca plată o cantitate de sare, salarium. Droburile de sare erau folosite ca plată în Etiopia şi Tibet. Sarea naturală apare sub formă de halit sau sare gemă în anumite roci sedimentare sau se poate obţine din evaporarea apei marine.

Marile locaţii de extracţie şi prelucrare sunt situate în arcul carpatic interior şi exterior datorită sedimentărilor rămase la retragerea mărilor de pe teritoriul actual al ţării. **Salina Slănic Prahova** datează de peste trei secole, aceasta fiind cea mai recentă ca atestare documentară, din jurul anului 1685, an în care spătarul Mihail Cantacuzino a cumpărat moşia Slănic, însă, înainte au existat vechi ocne de sare, de adâncimi mici, la 5 km est la Teişani. În anul 1688, pe Valea Verde, a fost deschisă prima exploatare, urmând ca între anii 1689-1691 să fie deschise şi exploatările de la Baia Baciului, prin metoda de tip „clopot", în care accesul se realiza prin două compartimente: unul vertical care se folosea pentru scoaterea sării, iar celălalt oblic pentru intrarea şi ieşirea din ocnă.

Din anul 1912 s-a mai extras sare şi din exploatarea Mihai, ce a funcţionat simultan cu exploatarea Carol (Principatele Unite). În acelaşi an a fost introdus iluminatul electric în mina Mihai. Lucrările de exploatare s-au încheiat în 1943, când s-a trecut la o nouă exploatare sub minele Carol şi Mihai. Această mină s-a numit Unirea şi din aceasta s-a extras sare până în 1970 când s-a deschis mina Victoria.

Necesitatea creşterii gradului de recuperare a rezervelor s-a reflectat în exploatare prin aplicarea sistemului de camere şi pilieri pătraţi cu exploatarea a 11 etaje. Fluxul minier s-a realizat în următoarea succesiune: havare, perforare, încărcarea găurilor cu explozivi, împuşcarea frontului de abataj, copturirea frontului de lucru, încărcarea sării din abataje la concasorul cu rostogol, concasarea sării în subteran şi transportul auto pe releu de benzi al minei. În masiv sarea se prezintă sub formă de cristale bine dezvoltate, care formează o masă compactă grăunţoasă, în care cristalele mari se divizează în masa cristalelor mici. Suprafeţele de contact dintre cristale au formă neregulată, ceea ce măreşte mult coeziunea şi aderenţa.

Exploatarea de sare la Ocnele Mari a început încă din Neolitic, fiind continuată în Epoca Bronzului şi Epoca Fierului, atestate de descoperirea unui număr însemnat de topoare-ciocan de minerit. Conform

[91] Prelucrat dupa materialul publicat de RA SALORM

descoperirilor arheologice, aici s-ar afla vestitul centru tribal “Buridava”. Castrul roman de la Stolniceni, care a fost construit pentru a controla această zonă, este o dovadă a faptului că explotarea sării la Ocnele Mari a continuat şi în timpul cuceririi romane.

Exploatarea sării, având o deosebită importantă, devine în evul mediu monopol domnesc, iar în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, devine o sursă importantă de venituri, acest fapt fiind menţionat în toate documentele vremii începând cu secolul al XVIII-lea. Prima mare gură de ocnă este săpată la începutul sec. al XVIII-lea, pe partea stângă a Piriului Sărat în locul denumit "Carpiniş", dar care se surpă după o scurtă perioadă de exploatare. Imediat se deschide o altă gură de ocnă, de aceleaşi proporţii la 1 km depărtare de prima, dar se surpă şi aceasta, rămânând un lac sărat numit "Din Brazi".

La începutul secolului al XIX-lea, pe proprietatea Eforiei Spitalelor Civile, se sapă două guri de ocnă la 400 m depărtare de cea amintită mai sus. Din aceste guri, alipite şi despărţite de un gard de nuiele, s-a extras sare timp de 15 ani, după care, din cauza terenului, aceasta se surpă lăsând la suprafaţă lacul sărat care există şi astăzi numit "Balta Roşie”.

În zona Ocniţa (Salina Veche), la jumătatea secolului al XIX-lea, a început exploatarea sistematică a zăcământului. În prima salină sistematizată (Mina "Sf. Ioan Vechi"), deschisă la 1836, exploatarea s-a efectuat în camere cu profil ogival (ocne în forma de clopot), având între camere doi stâlpi de susţinere şi două puţuri cu crivace. Puţurile se numeau "Sfântul Ioan cel Vechi" şi " Sfântul Nicolae", salina deschisă fiind exploatată până în anul 1895. Până la săparea puţului "Sf.Ion cel Nou", au mai fost deschise două mine, nesistematizate, care s-au surpat, la suprafaţă formându-se lacuri. În anul 1937 se deschde mina "Pavel" (mai târziu a fost denumită Mina"1 Mai"), unde exploatarea s-a făcut prin 8 camere trapezoidale (camerele I,II,III şi IV deschise în anul 1936 şi camerele V,VI,VII şi VIII deschise în anul 1944).

Pentru prima dată în ţară, după ce se sapă puţul "Sf.Petru" (1926 — 1936) în această mină se demonstrează că cea mai performantă metodă de exploatare este folosirea havezei pentru tăiere, perforare şi puşcare cu explozivi. Pentru asigurarea aerajului a fost săpat un puţ. Din această salină s-a extras aproximativ 3,8 milioane tone sare gemă, până în anul 1963 când a fost oprită definitiv.

Salina Târgu Ocna este situată valea Trotuşului, în perimetrul oraşului Târgu Ocna. Cea mai veche mărturie scrisă datează din anul 1380 şi este constituită de un hrisov domnesc din care rezultă plata unei cantităţi de 2000 ocale de sare pentru construcţia unui pod de piatră.

Între anii 1407-1434, pecetea localităţii reprezenta un salgău (un miner venit de dincolo de Carpaţi) cu un ciocan de tăiat în mână.

Dezvoltarea exploatării sării se înregistrează în timpul domniei lui Ştefan cel Mare, acesta întărind spre sfârşitul vieţii sale, privilegiul acordat ctitoriei de la Putna de a se aproviziona cu sare de la Târgu Ocna. În aceasta zonă, exploatarea sării se efectua de către localnici care extrăgeau sarea necesară propriului consum, surplusul fiind comercializat.

Până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, exploatarea sării la Târgu Ocna s-a realizat în ocne sub forma de clopot (în zonele cu copertă mică). În secolul al XVIII-lea, la Târgu Ocna se deosebesc două categorii de muncitori: muncitorii liberi (refetaşi şi salgăi) şi criminalii ("ocnaşi") — care erau condamnaţi la muncă pentru grave delicte.

Până în anul 1800 condiţiile de muncă erau grele, durata zilei de muncă era de 11-12 ore, lipseau măsurile de protecţie a muncii şi asistenta medicală, iar tăierea sării se făcea manual cu dalta şi ciocanul. În perioada 1870-1968, în minele Moldova Veche (mina Carol I) şi Moldova Nouă (mina Carol II) exploatarea sării s-a efectuat în camere trapezoidale. Extragerea sării s-a realizat, descendent, în patru camere mari, dispuse în jurul unui pilier central.

În salina Târgu Ocna, sarea era transportată cu carele sau pe şaua cailor, ambalată în saci din piele de bivol, iar după data de 1884, când a fost inaugurată calea ferată Adjud-Tg. Ocna, sarea a fost transportată de la gură de extracţie la gara Târgu Ocna cu carele. În anul 1931, la Târgu Ocna (mina Moldova Veche), s-au montat linii de cale ferată înguste, sarea fiind încărcată cu lopata în vagonete şi transportată până la puţul de extracţie de muncitori "extractori".

Tot în 1931, se trece la sistemul de lucru cu o singură treaptă înaltă de 3 m, din care se forau găuri şi se împuşca cu astralita, urmând ca în anul 1933 să se completeze instalaţia de preparare cu un alt concasor, apoi cu o moară cu ciocane, după care s-a constituit sindicatul muncitorilor din salină. Din anul 1936 prin galeria de coastă G401, a început deschiderea unei noi saline – Moldova Nouă, care funcţiona simultan cu mina Moldova Veche.

Metoda de exploatare aplicată la Târgu Ocna: 4 camere mari trapezoidale dispuse în jurul unui pilier central (sarea era încărcată în vagonet); extracţia sării şi a personalului se făcea prin puţul de extracţie prevăzut cu 3 compartimente. Din galeria de coasta G401, la N-E de mina Moldova Nouă, a fost deschisă mina Pilot, în care se realiza exploatarea la două orizonturi, utilizându-se metoda camere mici şi pilieri pătraţi, aplicată experimental pentru întâia dată în România.

Salina Praid se află în bazinul Praid, denumit "ţinutul Sării" după cum a fost consemnat într-un document din secolul al XVIII-lea dar a cărei istorie de început datează de pe vremea romanilor, alături de Muntele de sare de la Praid şi Lacul Ursu de la Sovata, zăcământul de sare constituind unul din cele mai mari masive de sare gemă din Europa, corpul de sare având o formă uşor eliptică, cu diametrele de: 1,2 km respectiv 1,4 km şi o adâncime de 2700 m. În documentele scrise sunt menţionate patru excavaţii de suprafaţă "tip amfiteatru", precum şi cărămizi cu inscripţia "LVM" (Legio V. Macedonica), excavaţiile părăsite de români fiind continuate apoi de avari, iar mai târziu de bulgari.

Prima atestare documentară referitoare la mineritul din Praid, fiind o scrisoare a regelui maghiar Andras al III-lea din anul 1291, cu privire la drepturile regale asupra salinelor, ce arăta faptul că mina funcţionează încă din anii 1200. Încă din anul 1405, regele Luxemburgi Zsigmond a interzis, ca marii proprietari de pământ, să deschidă ocne de sare pe pământurile lor. Regele maghiar Endre al II-lea a proclamat legea, conform căreia secuii şi saşii se pot aproviziona cu sare din mina Praid, de trei ori pe an.

În partea de sud-vest a Dealului Sării, în anul 1762 s-a deschis mina Jozsef (Iosif), sarea extrasă era legată în piele de bivol şi trasă la suprafaţă de crivacul cu cai. În anul 1787, sarea din Praid devine proprietatea trezoreriei din Viena, an în care este implementat mineritul sistematic. Din ocna clopot a minei Jozsef, s-au deschis două camere laterale, minele Karoly şi Ferdinand, acestea având de asemenea forma de clopot. Adâncimea lor totală, împreună cu puţul de extracţie, a devenit 66 m.

Una dintre cele mai mari cavităţi artificiale subterane din zilele noastre o constituie mina Parhuzamos (Paralela), deschisă în anul 1864, lângă mina Jozsef. În anul 1898 a apărut ideea deschiderii unei mine-rezervă, în partea de nord-est a Dealului Sării, începând astfel lucrările la galeria de cercetare Erzsebet (Elisabeta).

Tradiţionala metodă de exploatare maghiară a fost înlocuită, în anul 1945, cu metoda de exploatare prin explozie. Doi ani mai târziu, a fost deschisă mina Dozsa Gyorgy (Gh. Doja), În acea perioadă, transportul sării se realiza cu ajutorul unui crivac cu cai, mai târziu însă, transportul la suprafaţă se efectua prin puţul Gh. Doja şi pe cale ferată (îngustă)

Mina de sare de la Cacica, exploatează zăcământul de sare gemă ce s-a format prin depunere în sistem lagunar — evaporitic. Ca vârstă este încadrat în Miocenul inferior, ca majoritatea zăcămintelor de sare de pe suprafaţa României. Conform cercetărilor arheologice efectuate în 1952, 1968 la Solca şi 1989 la Cacica, atât folosirea izvoarelor cu apă sărată în starea lor naturală, cât şi pentru producerea sării recristalizate prin

fierbere au o vechime milenară. Pe baza acestui material arheologic s-a atestat una din cele mai vechi exploatări de sare recristalizată din saramură din Europa, datată din mileniul 5 î.Hr., perioada culturii Criş din neoliticul timpuriu.

În perioada evului mediu, până la sfârşitul secolului al XVIII-lea nu s-a încercat o industrializare a acestor saline din dorinţa de a nu scădea preţul de monopol al sării, ce aducea venituri visteriei domnilor Moldovei şi de teamă de a nu trezi lăcomia turcilor după cum arată Dimitrie Cantemir în Descripţio Moldaviae.

Procedeul de obţinere a sării recristalizate din saramura Slatinei de la Runc, a fost relatat de un martor în jurul anului 1783. Locuitorii zonei ridicau un rug cu patru laturi din lemn, aprindeau focul sub acesta lăsându-l să ajungă în flăcări în întregime, după care luau saramură din izvor şi o lăsau să picure în grămada arzândă. După răcirea lemnului sarea era scoasă prin lovire şi împachetată în saci, fiind utilizată atât pentru consumul uman cât şi în hrana animalelor. Această modalitate de obţinere a sării recristalizate este posibil să fi fost folosită de locuitorii zonei pe întreg parcursul Evului Mediu.

În anul 1775, când Bucovina intră în administraţia Imperiului Austro-Ungar, Curtea imperială de la Viena, prin Administraţia militară a Bucovinei decide luarea unor măsuri privind asigurarea locuitorilor noii provincii cu sare alimentară. Spre sfârşitul anului 1783, din ordinul Cămării aulice — Secţia monede şi mine, o comisie a prospectat toate izvoarele sărate din Bucovina. Fiind analizate poziţia lor geografică, distanţele la aşezările umane, salinitatea acestora etc., s-a indicat posibilitatea ca prin forări de puţuri şi prin galerii de suprafaţă să fie descoperit un zăcământ de sare gemă în apropiere de localitatea Solca. Un an mai târziu s-a efectuat prima prospectare la Slatina Dealul, în apropiere de Solca, unde au fost instalate două cazane evaporatoare, urmând ca în vara anului 1785 să fie construit un cazan de evaporare la izvorul de la Pârteşti.

Extracţia sării gemă s-a efectuat la început pentru vânzarea sării bulgări şi partea măruntă pentru dizolvare la suprafaţă în bazine amenajate. Ulterior, s-au executat în subteran bazine mari din lemn şi dizolvarea sării excavate se producea la nivelul orizontului III. În paralel s-a trecut la dizolvare statică în bazine săpate în sare amplasate între orizonturile I şi III. Începând cu anul 1956 exploatarea sării se face prin sonde amplasate în subteran, prin metoda dizolvării cinetice în trepte mici (cu ridicări continue).

Transportul producţiei din subteran s-a făcut la început cu burduf din piele de bivol pentru sarea gemă şi din piele de căprioară pentru

saramura din infiltraţii, trase la suprafaţă cu crivacul. Ulterior s-a amenajat puţul de extracţie cu o pompă acţionată cu aburi de 6 CP. S-a amenajat instalaţia de extracţie cu colivii pentru transport cu vagoneţi ai sării gemă şi pompe amplasate în subteran pentru transportul saramurii.

Salina Ocna Dej este situată la confluenţa Someşului Mare şi Someşului Mic iar exploatarea sării la Ocna Dej se efectuează încă din perioada ocupaţiei romane: şapte exploatări în trepte sau spirale, astăzi putând fi remarcate vestigii sub forma unor excavaţii colomatate dar şi aproximativ 50 m din "drumul imperial", pe care romanii transportau sarea. Pe versantul Nordic al dealului Carpatic, pârâul Codor se cunosc exploatări încă din jurul anilor 1200, iar în zona străzii Ocnei s-au găsit urmele unor mine părăsite, cunoscute de localnici sub denumirea de "minele romane"

Există documente din perioada 1236-1465, legate de cetatea Dej ridicată pe Dealul Florilor, cu privire la diverse privilegii legate de ocnele de sare, de transportul sării şi scutirile de vamă, cum sunt: în anul 1245, regele Bela al IV-lea donează printr-un înscris, minele de sare supusului său Laszlo şi tot acesta, în anul 1248 dăruieşte episcopiei din Agria o ocnă de sare la Ocna Dej ("liberă fără nicio vamă sau dare, pe uscat şi pe apă"). În 1310 regele Carol Robert acordă călugărilor Augustini dreptul de a lua doi bolovani de sare, de la fiecare căruţă de sare care venea de la Ocna Dej.

Documente ulterioare arată că din portul regal de lângă Dej plecau plute încărcate cu sarea scoasă de la Ocna Dej, existând şi un "mare drum al sării" care ajungea de la Dej prin Olprez şi apoi Şimleul Silvaniei la Sălacea, precum şi un drum ce ducea la Szaloc unde era vândută sarea scoasă de la Dej. În secolul al XV-lea exploatarea sării devine monopol de stat, constituindu-se într-o important sursă de câştiguri pentru acesta. În anul 1478 Ocna Dej devine oraş liber de toate taxele şi obligaţiile militare, lucru ce dovedeşte prosperitatea datorată exploatării şi comerţului cu sare.

După anul 1700, exploatarea sării în subteran se făcea în camere clopot, care se părăseau din cauza infiltraţiilor, lucrându-se în paralel pentru deschiderea unei noi mine. În anul 1836, când s-a deschis mina Ferdinand, s-a aplicat pentru prima dată metoda de exploatare cu camere mari trapezoidale. Salina Ocna Dej, a fost modernizată pentru prima oară în anul 1882, an în care a fost deschisă calea ferată Cluj-Apahida-Dej, cu prelungire până la Ocna Dej.

În anul 1910, Mina Ferdinand a fost electrificată permiţând astfel, în anul 1931, exploatarea cu metode moderne de abataj, acest fapt constituind un alt reper important în dezvoltarea exploatării. Mina s-a închis

în 1962 din cauza epuizării rezervelor, crăpăturilor din pilieri şi diverselor surpări.

Exploatarea zăcământului la **Ocna Mureş** a început încă din perioada neolitică efectuându-se în puţuri şi galerii mici. În perioada ocupaţiei romane exploatarea s-a realizat în galerii, camere sau cariere de mici dimensiuni, iar în evul mediu exploatarea s-a realizat în camere mari trapezoidale. La suprafaţa terenului, în această zonă, s-a format lacul Minelor Romane cu adâncimea de 3-6 m.

Primele documente scrise referitoare la exploatarea sării în această zonă datează din anul 1791, când începe exploatarea sistematică a zăcământului iar transportul sării se realiza cu ajutorul plutelor pe râul Mureş.

După anul 1896, asigurarea sării în soluţie necesară se realiza prin pomparea apei dulci în mine şi extragerea sării în soluţie rezultată, prin dizolvarea sării în camera. În perioada 1920–1928, dizolvarea se realiza în mine, în bazine de dizolvare amenajate, iar în anul 1951 a început executarea a 5 sonde de exploatare a sării în soluţie, amplasată în mina 1 Mai la orizontul -150 m. Doi ani mai târziu s-a sistat extragerea sării în soluţie prin dizolvare din mine şi a început executarea de sonde de suprafaţă pentru extragerea sării în soluţie.

În perioada 1954-1958, minele vechi au fost rambleate cu saramură în scopul de a diminua dizolvările pilierilor şi planşeelor produse de apele dulci de infiltraţie. Începând din anul 1791 exploatarea s-a realizat în 5 mine şi anume: Mina Iosif– Francisc, închisă în anul 1934 din cauza unor prăbuşiri. La suprafaţa terenului s-a format lacul Iosif–Francisc cu adâncimea medie de 10 m. Mina Ferdinand, a fost închisă în anul 1934 din cauza unor prabuşiri iar la suprafaţă s-a format lacul Ferdinand cu adâncimea medie de 12 m. Mina Ştefania a funcţionat în perioada 1870–1947 iar la suprafaţă s-a format lacul Ştefania cu adâncimea medie de 10 m.

Deasupra acestor 3 mine s-au produs încovoieri sau prăbuşiri de planşee care au condus la formarea de lacuri la suprafaţa zăcământului. Mina 6 Martie a funcţionat în perioada 1918–1954 şi la suprafaţă s-a format lacul 6 Martie cu adâncimea de 2 m, în prezent rambleat. S-a extras sare în soluţie din bazine suprapuse, special amenajate. Mina 1 Mai a funcţionat în perioada 1930–1978. Exploatarea s-a realizat în camere mici, dreptunghiulare, cu înălţimea de 12 m. Activitatea de exploatare a fost sistată în anul 1978, când mina a fost inundată de apa provenind din lacurile de pe suprafaţa masivului, datorită cedării pilierului marginal, fisurat.

CONCLUZII

Multe din substanţele utile existente pe pământul românesc sunt cunoscute din cele mai vechi timpuri. Folosirea acestora de către populaţia autohtonă este atestată în scrieri ale anticilor şi de numeroasele descoperiri arheologice.

Exploatarea combustibililor minerali şi producerea de energie electrică au fost activităţi industriale apărute de timpuriu pe teritoriul României[92], la sfârşitul secolului XVIII: pentru cărbune, în anul 1857, pentru exploatarea petrolului (prima ţară din lume cu o producţie înregistrată în statisticile internaţionale), 1882 pentru producerea energiei electrice în termocentrale, 1886 pentru producerea energiei electrice în hidrocentrale (a treia hidocentrală din lume) şi 1909 pentru exploatarea gazelor naturale (prima din Europa).

Cerinţa de energie a condus la utilizarea unor noi forme de purtători de energie de-a lungul veacurilor.

Folosirea păcurii pentru iluminat este semnalată în anul 1400 când Mănăstirea Bistriţa a cumpărat pentru exploatare *puţurile de păcură* de la Luncăceşti Moldova[93]. Revoluţia industrială începută în Anglia conduce la deschiderea în anul 1790 a primelor mine de cărbune la Anina, Doman şi Secu, pentru exploatarea cărbunelui în scopul producerii de energie în atelierele meşteşugăreşti[94].

Deşi dislocările tectonice şi eroziunile au scos la suprafaţă zăcămintele de fosil, fapt documentat prin nenumărate aflorimente descoperite pe teritoriul Transilvaniei al Banatului pe care au pornit exploatările de mai târziu, totuşi primele mine le găsim numai la finele secolului XVIII. Prima mină de cărbune luată în exploatare a fost descoperită în anul 1790, în hotarul comunei Staierlac în judeţul Caraş, de un tăietor de lemne[95], dată începând cu care minieritul cărbunilor deţine un loc însemnat în istoria industriei noastre.

---

92 Comănescu, M., *Politici energetice Europene*, Editura Economică Bucureşti, 2000.

93 Buzatu, G., *O altă istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, 1998.

94 *** *World Energy Outlook*, IEA, Paris, Franţa, 1999.

95 Hexner, B., *Privire sumară asupra mineritului şi metalurgiei ardelene*, Camera de comerţ şi industrie din Cluj, 1927, pag. 81 – 91

Istoricul exploatării cărbunilor se însumează în 4 etape, prima epocă cuprinzând intervalul de timp 1790-1830. A doua epocă durează de la 1831 până la 1867. În acest interval de timp începând navigaţia pe Dunăre, fiind necesară aprovizionarea acesteia cu cărbune, pe lângă minele de cărbuni din Staierlac, se aduc în plină exploatare şi minele de cărbuni de lângă Dunăre, de la Bârzasca.

Epoca a treia începe în anul 1867 când industria mică a Ardealului începe să se dezvolte la rangul de mare industrie şi au început a fi exploatate în mod sistematic şi minele de cărbuni din Valea Jiului. Epoca ţine până în 1918, în acest interval de timp exploatarea cărbunilor fiind într-o puternică şi continuă dezvoltare.

Epoca a patra începe în anul 1918 prin încadrarea Ardealului în România-Mare, iar mineritul cărbunilor serveşte întreaga industrie, consumul căilor ferate şi al vaselor de navigaţie, ale întregirii României. În acest interval aproape toate minele din Ardeal îşi intensifică activitatea şi producţiunea, satisfăcând cererea şi consumul. Pe baza unor experienţe de laborator realizate de chimistul Mihai Alexe şi farmacistul curţii domneşti Hege, s-a reuşit obţinerea "gazului" de lampă, rafinat cu o soluţie de sodă caustică în anul 1856.

România este prima ţară din lume cu o producţie de ţiţei oficial înregistrată în statisticile internaţionale în anul 1857 (înaintea SUA 1859; Rusiei 1860), cu o producţie de 275 t. Tot în acest an intra în funcţiune rafinăria Mehedinţeanu din Ploieşti, care distila ţiţeiul obţinut din zăcămintele amplasate în jurul oraşului Ploieşti, în scopul iluminării.

În anul 1857, oraşul Bucureşti devenea primul oraş din lume iluminat public cu petrol lampant obţinut la Ploieşti, după care au urmat oraşele Iaşi (1858), Ploieşti (1860), Brăila (1860), Craiova (1860), Turnu Severin, Zimnicea, Oltenița, Târgu Jiu, Horezu, Baia de Aramă (1861), Târgovişte, Târgu Ocna, Bârlad, Focşani, Vaslui, Piatra Neamţ (1862), Tecuci, Odobeşti (1863), Buzău (1869) şi Constanţa (1878).

Oraşul Bucureşti a fost primul oraş din lume iluminat cu produse din petrol, fiind urmat de germani, care au iluminat cu petrol Hanovra, apoi de polonezi, care au iluminat oraşul Drohobycz şi apoi de ruşi.

Dacă până în anul 1950, utilizarea cărbunelui, petrolului, gazelor naturale, energiei electrice era relativ redusă, dar mult mai extinsă decât în multe ţări din lume, România fiind între primele 5 locuri din lume în ceea ce priveşte producerea şi consumul de energie primară din lume, după această dată s-a produs o creştere semnificativă a consumului şi producerii de energie primară, generată de politica de industrializare a ţării.

Descoperirea gazelor naturale s-a realizat în anul 1909 la Sărmăşel, judeţul Mureş, care a constituit punctul de plecare al acestei industrii. După construirea primei conducte de transport gaze naturale în anul 1913-1914, România devenea prima ţară din Europa care folosea gaze naturale în domeniul industriei, iar oraşul Turda (1917) al doilea oraş din lume iluminat cu gaz.

În ***România,*** ca în mai toate statele, combustibilul lichid şi mai ales cel gazos nu s-a bucurat dintotdeauna de aceeaşi atenţie din partea cercurilor politice, economice sau financiare corespunzătoare. În Evul Mediu, păcura, deopotrivă cu cele mai multe dintre produsele subsolului (mai puţin aurul şi sarea) nu a făcut obiectul unor dispoziţii în materie de drept de proprietate, condiţii de extragere etc.

Numai de la începutul secolului al XIX-lea datează primele reglementări scrise, relative la proprietatea minieră[96]. Astfel, în 1817 Codul Callimachi (art. 382 şi 509) stabilea în Moldova ca bunurile miniere aparţineau statului[97], în vreme ce Codul Caragea din ţara Românească (partea a II-a, cap. I, art. 1) introducea la 1818 regimul primului ocupant. Ambele coduri s-au aplicat până la 1832, când au fost înlocuite cu Regulamentele Organice.

În materie de drept minier, Regulamentele au introdus — după modelul rusesc — un sistem unic de proprietate în ambele Principate: *„subsolul aparţinea proprietarului suprafeţei*.[98]

Ultimele deosebiri existente între Moldova şi ţara Românească în domeniul regimului minier au dispărut după Unirea de la 1859: la 26 noiembrie 1864 Codul civil al lui Cuza a introdus un regim unic valabil pe tot cuprinsul tânărului stat român[99].

Articolul 489 din acest cod prevedea: *„Proprietatea pământului cuprinde în sine proprietatea suprafeţei şi a subfeţei lui"*, în privinţa normelor de exploatare, articolul 491 stipula că proprietarii subsolului urmau să se supună prescripţiilor (neprecizate) ale unei viitoare legi miniere. Constituţia din 1866 (art. 131) a relevat, de asemenea, necesitatea elaborării unei legi a minelor în România.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, bogăţiile miniere (inclusiv petrolul şi gazele asociate) ajung să se bucure de o mai mare atenţie, dat fiind rolul lor, ce nu putea fi nicicum neglijat, în dezvoltarea economică a

---

96 Chicoş, S., *Legislaţia minieră, Enciclopedia României*, III, Bucureşti, 1939, pag. 12.

97 *** *Legiurile miniere vechi şi noi ale României. Legiurile din Vechiul Regat până la 4 iulie 1925*, Institutul Geologic al României, Bucureşti, 1925, pag 3-4.

98 Ibidem, pag 5 – 8.

99 Chicoş, S., *Legislaţia minieră, Enciclopedia României*, III, Bucureşti, 1939, pag. 122.

statului român modern. De acum înainte, ele au format obiectul unor dispoziţii speciale — legile miniere. Este semnificativ faptul că în a doua jumătate a veacului trecut s-au depus în Parlamentul de la Bucureşti nu mai puţin de şase proiecte de legi miniere: în 1863, 1870, 1873, 1881, 1886 şi 1895[100]. Dintre acestea numai un singur proiect de lege – cel întocmit de ministrul conservator P.P. Carp în 1895 — a apucat să prindă viaţă. Acest proiect prezintă o triplă însemnătate: a devenit prima lege minieră în România, a introdus o importantă reformă în domeniul proprietăţii miniere şi, în sfârşit, a inaugurat o politică de stat în domeniul industriei miniere.

În cuprinsul legilor miniere din această perioadă, gazelor asociate petrolului nu li sa acordat nicio atenţie spre deosebire de petrol, care a ocupat un rol din ce în ce mai important, în raport direct cu creşterea însemnătăţii lui în epoca modernă. Astfel, pentru început, stipulaţiile relative la petrol erau restrânse în câteva articole ale legii din 1895. Apoi s-au elaborat legi speciale ale petrolului şi s-a început introducerea timidă şi a precizărilor privind gazele naturale. Acesta este cazul legilor din 1924, 1929 şi 1937 care, deşi intitulate "*miniere*", au fost prin excelenţă legi ale petrolului.

Legea minelor din 1895 s-a adoptat în urma unei puternice înfruntări a poziţiilor celor două partide de guvernământ din România — conservator şi liberal. Proiectul de lege depus de către Petre Carp, ministrul Domeniilor în cabinetul conservator de la 1891-1895, cuprindea o însemnată inovaţie în materie de proprietate minieră. Preluând unele dispoziţii din legile miniere apusene (în special din cea franceză de la 1810) şi aplicându-le la realităţile noastre, Carp a stabilit un regim minier *sui generis* caracterizat printr-un compromis între diversele sisteme cunoscute de proprietate a subsolului: *accesiune, domenial, ocupaţiune sau regalian*. Legea ce-i purta numele a reprezentat un fel de *„labirint inextricabil”* între toate aceste sisteme.

Regimul instaurat pentru petrol la 1895 a favorizat cel mai bine intrarea capitalurilor străine în România şi, apoi, crearea unei industrii dominată aproape exclusiv de către acestea. Dispunând în mod liber de perimetrele petrolifere, proprietarii lor — cei mai mulţi ţărani, cu parcele între 5.000 -10.000 mp — au acceptat cu uşurinţă ofertele de concesionare ale unor persoane care, în cele mai multe cazuri, nu erau nici măcar exploatatorii direcţi, ci simpli intermediari sau traficanţi.

---

[100] Buzatu, G., *O altă istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, 1998.

Se cunosc numeroase cazuri în care perimetre extrem de bogate din judeţele Prahova şi Dâmboviţa au fost concesionate iniţial pentru sume derizorii, pentru ca a doua zi să fi fost reconcedate unor societăţi în schimbul unor avansuri considerabile. După legea din 1895 a urmat o adevărată cursă pentru acapararea perimetrelor petrolifere particulare din România, iar capitaliştii străini au ajuns să controleze industria ţiţeiului din ţara noastră.

Exploatarea terenurilor petrolifere a fost cu totul neraţională şi neeconomică. Micile parcele acaparate nu permiteau comasarea terenurilor aflate în exploatare, dar în schimb încurajau concurenţa acerbă între concesionari pentru a începe cât mai grabnic lucrările. În acest fel, fiecare concesionar nădăjduia să„*fure*" ţiţeiul din subsolul vecinului. În afară de acestea, capitaliştii străini au folosit metode care le permiteau extragerea unor cantităţi cât mai mari, cu minimum de cheltuieli. De aceea ei au neglijat mult timp, până după primul război mondial, efectuarea unor exploatări raţionale, cu sonde dispuse la anumite distanţe şi controlul permanent al presiunii gazelor în interior. Metoda cea mai utilizată a fost mult timp cea a "*sondelor eruptive*". Prin asemenea metode numai o parte neînsemnată (circa 25-30%) din zăcămintele de ţiţei era adusă la suprafaţă, restul fiind pierdut probabil pentru totdeauna.

Toate acestea sunt numai câteva exemple referitoare la începuturile industriei extractive pe teritoriul ţării noastre. Vechimea sectoarelor de activitate doar din domeniul energetic (exploatarea cărbunelui 320 ani, exploatarea petrolului 152 ani, producerea de energie termoelectrică 126 ani, producerea de energie hidroelectrică 107 ani si extracţia gazelor naturale 100 ani) face ca industria extractivă şi cea energetică românească să candideze la unul din locurile de frunte al Europei şi chiar al lumii, în ceea ce priveşte această ramură industrială.

Există, însă, şi o altă motivaţie care susţine continuarea cercetării începută în acest an. Deşi diferite lucrări internaţionale de specialitate, reportaje şi documentare, nu plasează România în rândul ţărilor cu tradiţie în sectorul industriei extractive, acest aspect este alarmant şi prin faptul că ţări care au un trecut mult mai recent în acest domeniu, prin interpretarea unor evenimente minore comparativ cu premierele româneşti, sunt „amplasate" în faţa României. Dar, dacă noi nu ne cunoaştem valoarea şi contribuţia adusă la ridicarea sectorului extractiv nu putem să aşteptăm ca alţii să o facă.

Ca atare, în această lucrare am încercat să aducem puţină lumină, prezentând câteva dintre momentele semnificative ale sectorului extractiv de-a lungul timpului şi aportul sectorului românesc. *Este un început*

care trebuie susţinut, popularizat şi cultivat, atât de comunitatea ştiinţifică din Academia Română (lucru pe care îl facem prin demersul nostru ştiinţific de faţă), cât şi de factorii politici, instituţii, mass-media etc., contribuind la amplasarea naţiunii române pe treapta meritată, între naţiunile lumii.

Anexa 1. Forarea Sondei 2 Sărmăşel a dovedit că în subsolul Depresiunii Transilvaniei se află acumulări de gaze naturale fezabil exploatabile[101]

La 29 septembrie 1907, la 60 m depărtare de linia ferată Luduş-Bistriţa, în piaţa din Sărmaş, a fost fixată prima locaţie. Forajul executat sub conducerea lui Fr. Böhm, a început la 6 februarie 1908, orele 2 p.m. Sondajul progresând, la 580 m adâncime, întâlneşte ţâşniri puternice de ape sărate subterane împiedicând în mare măsură adâncirea lucrărilor de sondaj. Este oprit la 627 m adâncime, la 8 octombrie 1908, orele 10 a.m., din cauza viiturilor de apă sărată cu urme de gaze.

Neatingerea adâncimii proiectate (1000 m), îl determină pe geologul Károly Papp să fixeze a doua locaţie pentru foraj. Stabilirea celei de-a doua locaţii ia în considerare ca punct de plecare masivul de sare de la Cojocna, intenţionându-se ridicarea unui profil geologic între Cojocna şi Sărmaş. Alegerea locaţiei sondei 2, a fost influenţată de povestea unui localnic, luat în trăsura geologului pe când acesta se deplasa între Turda şi Cojocna. Acesta a povestit despre modul de tratare a reumatismului a descriind un loc mlăştinos de pe moşia lui Bánfy, la Sărmăşel, din care emană gaze care, aprinse, ard. Zona în care urma să se amplaseze sonda

---

[101] Texte prelucrate după: Laţiu, V., *Gazul metan din Basinul Transilvaniei*, Camera de comerţ şi industrie din Cluj, 1927, pag. 17 – 28; Paraschiv, D., *Dezvoltarea activităţii geologice privind gazele naturale în România*, Simpozion organizat cu ocazia împlinirii a 60 de ani ai industriei de gaze din RSR, Culegere de referate, Mediaş, 1969; Vancea, A., *Neogenul din bazinul Transilvaniei*, Ed. R.P.R., 1960, pag 114; Szádeczky, G., *Földgaz és petróleum az Erdélyi-Medenczében,* în "*Természettudományi Köz1öny*" (Budapest), XLIII, 1911; Guman, E., *Istoricul gazului metan din Ardeal* în *„Ardealul economic",* an II, 20/18.07.1926; Gliga, I., *Sonda 2 Sărmăşel – sonda de care se leagă descoperirea primului zăcământ de gaze naturale din România*, Revista Naţională de Gaze Naturale, octombrie 1999, pag. 12; Motăş, C . I ., *Zăcămintele de gaz metan din România*, Enciclopedia României, vol III, economia Naţională, Bucureşti, 1940; Chisăliţă, D., *Comportamentul organizaţional al Societăţii Române de Gaz*, Editura Universităţii „Lucian Blaga" Sibiu, 2000.

2 era o zonă mlăştinoasă cu emanţii de gaze şi apă sărată a cărei analiză arată un conţinut de 0,135% clorură de potasiu.

Analiza unei alte ape sărate de la Sângeorgiu de Câmpie arată un conţinut de 0,141% clorură de magneziu. K. Papp presupunea că ar exista între localităţile Sărmăşel şi Dâmbu-Sîngeorgiu de Câmpie o fractură, de-a lungul căreia apar izvoare cu apă sărată cu un conţinut de clorură de magneziu, săruri frecvente în apropiere de zăcăminte de potasiu.

În imediata apropiere a acelui teren, pe moşia lui Anton Vessprémy, se fixează locaţia sondei 2 la data de 26 iunie 1908, proiectată la adâncimea de 1500 m. Locaţia sondei se stabileşte la 2,9 km depărtare de sondajul 1, în direcţie nord-estică, în „râtul bolborositor", de lângă localitatea Sărmăşel, la 80 m depărtare de terasamentul căii ferate.

Sondajul al II-lea este început cu tubul de 458 mm diametru şi după câteva luni, întâlnind la intervale ţâşniri puternice de gaz, la început neglijate — este oprit la adâncime de 301,90 m cu un tubaj de 252 mm, întâlnind ţâşniri de cantităţi enorme de gaz, ca dintr-o supapă ventil a unui uriaş monstru subteran. Din cauza presiunii enorme a erupţiei gazului la opinarea, ing. Fr. Bohm, însărcinat cu lucrările de sondaj, sondajul este oprit la adâncimea menţionată.

Forajul a început la 26 noiembrie 1908 cu o turlă de lemn şi s-a realizat următoarea construcţie :

- prima coloană avea diametrul de 458 mm şi a fost tubată la 10,9 m;
- cea de-a doua coloană avea 400 mm şi a fost tubată la 37 m;
- în continuare s-a folosit o coloană de 360 mm, dar la 122 m a avut loc o erupţie de gaze ce a determinat tubarea coloanei;
- s-a continuat forajul cu o coloană de 320 mm care a fost tubată la 186 de m;
- forajul a continuat cu o coloană de 279 mm care a fost tubată la 287,8 m.

Această construcţie a fost impusă de considerente de ordin tehnic datorită echipamentului de suprafaţă, dar şi problemelor apărute în timpul forajului. Astfel, pe măsură ce nu se mai putea avansa cu o coloană din cauza lipirii acesteia de pereţii găurii se continua forajul cu o sapă de diametrul mai mic şi se tuba următoarea coloană. Coloanele tubate nu erau cimentate.

În timpul forajului au apărut o serie de dificultăţi legate de emanaţiile de gaze. La 22 m s-au semnalat primele urme de gaze care, ţâşnind s-a aprins la orificiul sondei şi ardea fără pericol. La 11 decembrie 1908, începând cu adâncimea de 114 m s-au intensificat manifestările gazelor

naturale. Flăcările ce se ridicau până sus au aprins tot ce era combustibil astfel încât numai după 10 ore de muncă grea a putut fi stins focul. După această luptă cu focul muncitorii au continuat lucrările. Lucrările noi se continuau cu greu, fiecare metru parcurs deschidea noi strate de gaze care determinau noi erupţii de gaz devenind insuportabile. La 12 ianuarie 1909 se atinge adâncimea de 160 m şi o nouă erupţie, cea mai puternică de până în acel moment, determină gazul şă arunce apa din puţ la 15-20 m înălţime. Muncitorii care lucrau la forarea sondei nu au mai cunoscut o asemenea situaţie fiind surprinşi de zguduirea pământului, udaţi şi plini de nămol sărat, dar dând dovadă de un curaj extraordinar continuau lucrul. Începând cu adâncimea de 207 m gazele au devenit din ce în ce mai puternice, înregistrându-se o presiune de 10 atm şi un debit de 3800 mc/oră, întrerupându-se pentru câtva timp sondajul. Autoritatea superioară ordonă continuarea lucrărilor, iar când s-a atins adâncimea de 228 m a avut loc din nou o erupţie violentă urmată de un incendiu prin aprinderea gazelor de la o lampă de petrol, incendiu care a dus la distrugerea turlei. După stingerea focului gazele au fost dirijate lateral până s-a montat o nouă turlă, după care s-a omorât sonda şi s-a continuat forajul până la 302 m, adâncime de la care forajul nu a mai putut fi continut din cauza unei erupţii foarte puternice de gaze. Aceasta s-a produs în data de 22 aprilie 1909, dată considerată ca fiind momentul descoperirii primului zăcământ comercial de gaz metan din România. Erupţia gazelor de la Sărmăşel a ridicat o mare întrebare: Ce este de făcut cu acest izvor uriaş de energie?

În 22 aprilie 1909 cantitatea de gaze, măsurată la sonda 2 Sărmăşel, de către profesorul Herman M de la Academia de Mine din Schemitz, a fost de 912.124 mc/zi, viteza de degajare a acestuia, stabilită cu ajutorul unui tub Pitot, fiind de 193 m/s, presiunea de 100 bar. Cu această cantitate enormă de gaz debitată de Sonda nr.2 de la Sărmaşel, devine a IV-a din lume la acea dată, fiind întrecută numai de sonda de la Pittsburg cu 83.000 mc/ora, de sonda Hoge din Pennsylvania cu un debit de 70.750 mc/ora şi de sonda Matson-Terrain cu un debit de 41.150 mc/ora. Compoziţia gazului din Sonda No.2, de la Sărmaşel după datele de analiză chimică facută de chimistul Robert Schelle şi prof. I. Pfeifer erau: 99-99,25% metan (CH_4) / 0,2 – 0,75% N_2 (azot şi gaze nobile în special Heliu) şi de 0,40% H_2 (hidrogen) şi 0,40% O_2, (oxigen). Capacitatea calorică a gazului era de 8600 kilocalorii.

Sonda a fost lăsată să erupă continuu, liber, timp în care s-a forat „tot în hotarul comunei Sărmaş sonda 3 situată la 2 km nord de sonda 1, şi tot pentru săruri de potasiu”. Aceasta a fost forată până la adâncimea

de 974 m când a fost oprită din motive tehnice. Sondele nr.1 şi 3, nereuşite, au servit mai mult ca mijloc de determinare a creşterii gradului geotermic (temperaturii), a stratelor din Câmpie, în comparaţie cu temperatura medie anuală a regiunii.

La data de 3 octombrie 1910 Lukács László, ministrul finanţelor a ţinut o mare conferinţă, arătând importanţa acestor descoperiri. În aceeaşi lună guvernul maghiar dezbate situaţia minieră-juridică a gazului metan, rezervând drepturile sale de exploatare şi valorificare a gazelor naturale. După calculele făcute, transportul gazului natural la Budapesta ar reieşi pentru gaz de iluminat la 5 filleri/mc, iar pentru industrie la 3 filler/mc.

Printre primii care se prezintă să achiziţioneze gaze naturale este Veszprémi Antal care are o fabrică de cărămidă şi ţiglă, solicitând gaz metan. În anul 1910 la 7 decembrie, i se aprobă pentru 25 de ani zilnic 6.500 mc de la Sărmăşelul Mic la Sărmaşul Mare. În acelaşi an mai primesc concesii Uzinele Solvay, Vinţul de Sus, Ocna Mureş, Mediaş şi Turda.

Menţinerea constantă a presiunii gazelor care erupeau din pământ prin sonda 2, timp de 2 ani a condus la concluzia că nu este vorba de o acumulare izolată, ci de un depozit mare de gaz metan. Pentru a nu se risipi gazele naturale, s-a dispus închiderea sondei.

Munca cea mai grea se începe acum odată cu hotărârea de astupare a „fântânii". Imperiul numeşte, pentru rezolvarea acestei probleme, ingineri care hotărăsc să construiască „capacul sondei". În faţa orificiului sondei se depozitează 90 vagoane de beton şi 4 vagoane var ca să contrabalanseze forţa titanică a gazului. În profunzime spaţiile dintre tuburi şi orificiul său erau libere. Colosul era terminat în 23 iulie şi s-a încercat astuparea sondei. În urma acestui fiasco rămânea o singură posibilitate, anume de a opera cu o construcţie aşezată în pământ cu aşa numitul „embaleur".

În data de 30 iunie 1910 se montează la gura puţului un cap de închidere turnat la Uzinele Schlick-Nikolson din Budapesta, sonda a putut fi închisă. Presiunea a început să crească repede până la 27 atm., după care a scăzut brusc la 5 atm., gazele apărând în spatele coloanelor şi în teren până la o distanţă de 350 m de sondă. S-a deschis imediat ventilul şi s-a lăsat sonda să erupă în liber, moment în care gazele din spatele coloanelor şi din jur au început să dispară.

În situaţia nou creată trebuiau luate măsuri de captare a sondei şi de protejare a zăcământului descoperit. S-a decis montarea unui izolator de strate (packer) care să izoleze stratele cu gaze de jos. În acel moment situaţia în sondă era următoarea:

– ultima coloană tubată de 279 mm era fixată la adâncimea de 287,8 m, fiind liberă porţiunea cuprinsă între această adâncime şi 302 m cât era talpa sondei în momentul producerii erupţiei.
– stratele cu gaze puternice au fost întâlnite pe parcursul forajului începând de la 207 m în jos, o parte din aceste strate cu gaze fiind situate în spatele coloanei de 279 mm.

Pentru a se realiza operaţia de izolare a stratelor trebuia neapărat extrasă la zi coloana 279 mm şi montat packerul în teren imediat sub şiul coloanei de 320 mm. Încercarea de extragere a coloanei 279 mm a fost zadarnică deoarece s-a dovedit a fi prinsă în teren.

Datorită acestui fapt căruia i s-a asociat reanalizarea litologiei sondei s-a conturat ideea fixării packerului (de teren) sub şiul coloanei de 360 mm în intervalul (122,7-132) m, unde exista o marnă compactă ce putea constitui un capac etanş pentru gazele de jos.

S-au tăiat ultimele două coloane tubate de la adâncimile de 128,6 m (279 mm) şi respectiv 127,7 m (320 mm) şi s-au extras la zi, rămânând astfel netubată porţiunea cuprinsă între 127,7 m şi 122,7 m. S-a introdus o coloană de 203 mm cu un packer format din două burlane prinse între ele prin nituri de bronz. Pe exteriorul burlanului superior, lung de 5450 mm s-au montat, la distanţe egale, trei cilindrii de pânză de iută. Celălalt burlan, având lungimea de 1250 mm, era echipat cu un singur cilindru de pânză iută plasat la partea superioară a acestuia.

Rolul acestui ansamblu era de a realiza o etanşare a spaţiului delimitat de exteriorul burlanului de 320 mm şi teren şi a spaţiului inelar generat de coloana de 320 mm şi 279 mm. Fizic, închiderea relativ etanşă a celor două spaţii s-a concretizat prin intrarea forţată (iniţial sub limita de forfecare a niturilor) a burlanului inferior în zona de sub şiul coloanei de 360 mm. Aşezarea cilindrului de iută aferent acestui burlan pe marginea de sus a coloanei retezate (320 mm) urmată de o presare suplimentară a întregului montaj, a condus la forfecarea niturilor de legătură de subansamblele packerului şi intrarea, tot forţată, a burlanului superior în spaţiul inelar al coloanelor de 279 mm şi 320 mm. Lungimea cilindrilor de iută a fost de cca. 680 mm, iar diametrul lor era compatibil cu spaţiul în care aceştia operau.

După ce s-a constatat că operaţia a fost realizată cu succes, neexistând emanaţii de gaze între coloanele 203 mm şi 360 mm, s-a cimentat spaţiul inelar dintre acestea cu ajutorul unei ţevi de extracţie de 1".

La fel s-a procedat şi cu spaţiul inelar dintre celelalte coloane şi s-a montat pe gura puţului un cap de închidere şi s-a închis sonda la 30 iunie 1911. Lucrările efectuate la sondă au fost foarte mult îngreunate de

emanaţiile foarte puternice de gaze, dar din fericire s-au desfăşurat fară accidente.

Imediat după închidere, sonda a acumulat 28 atm., presiune care s-a menţinut constantă. În noaptea de 28-29 octombrie 1911, a avut loc o puternică erupţie de gaz, pe-o rază de 700 m în jurul sondei, însoţită de zguduiri puternice, cutremur de pământ, crivasări adânci de teren cu ţâşniri de ape sărate, cu răvăşiri de teren, aruncând o cantitate de aproape 9000 mc de pământ. În această colosală erupţie, gazul s-a aprins din cauze neprevăzute, probabil prin scânteile produse din izbirea blocurilor de marne nisipoase, de şinele terasamentului căii ferate ; blocurile de rocă aruncate s-au înfipt în unele locuri la 25 -30 cm în teren.

Urmare a erupţiei de gaze s-au format şase cratere pe distanţa de 70 m până la 320 m depărtare de sondă, în direcţia estică. La scurt timp după acest eveniment, gazele care ieşeau prin craterul cel mai mare şi totodată cel mai îndepărtat de sondă au luat foc, incendiul fiind declanşat de la lampa unui paznic.

Dr. Cholnoky Jenö, un cunoscător al vremii în ceea ce priveşte gazele naturale, specializat în SUA la Pitsburg, relatează într-un articol al său publicat în "Természettudomány Közlöny" Budapest despre cauzele exploziei de la Sărmaş “După părerea mea, explozia a fost cauzată de închiderea sondei; alţii atribuie fenomenul unui cutremur. Aceasta presupunere este greşită. Închiderea sondei era motivată ţinând cont de experienţa americană, şi nimeni nu poate fi acuzat de nenorocirea care a urmat.”

Cu eforturi mari, focul a putut fi localizat abia după 4 zile de lucru, în 3 noiembrie cu ajutorul echipei de soldaţi de geniu din garnizoana Alba-Iulia. Ca un efect al acestei erupţiuni, cantitatea gazului în sonda nr 2 a crescut de la 9.995 mc/ora, cât era în iulie, la 12.060 mc/ora.

La faţa locului s-au deplasat specialişti care s-au ocupat cu forarea sondei şi au recomandat să se contrabalanseze presiunea gazelor prin contrapresiune cu aburi şi în acest sens să se continue lucrările. Dar, întrevăzându-se dificultăţi tehnice mari prin utilizarea acestei metode, ideea a fost abandonată.

În această situaţie s-a deschis din nou sonda şi s-a lăsat să erupă liber până la finele anului 1913, când a fost cuplată la prima conductă de gaz metan construită în România, Sărmăşel-Turda-Uioara (Ocna Mureş).

S-a determinat prin calcul că între cele două intervale de timp în care sonda a fost lăsată să erupă liber s-au pierdut în atmosferă peste 800 mil. mc de gaze. Din momentul în care a fost cuplată la conducta Turda — Uioara, sonda a produs continuu cantitatea de 556 mil.mc până în 25 noiembrie 1935, dată la care presiunea statică a sondei a ajuns la presiunea

conductei de 15 atm şi a trebuit închisă, zona fiind alimentată în continuare cu gaze din sondele săpate pe structura Sărmăşel începând cu anul 1914.

Forţa de erupţie a gazului metan de la Sărmaşel — din noaptea de 28/29 octombrie 1911 — după cantitatea de 18.000 tone pământ azvârlit la 5 m înălţime — a fost, calculată de V. Laţiu la 120.000.000 cai putere.

Anexa 2. Etapizarea punerii în funcţiune a distribuţiei de gaze naturale în România

Nr. crt.	Oraşe	Anul punerii în funcţiune a distribuţiei de gaze naturale
1	Turda	1914
2	Seuca	1917
3	Diciosânmartin (Târnăveni)	1917
4	Mediaş	1918
5	Bazna	1918
6	Moreni	1920
7	Câmpia Turzii	1921
8	Câmpina	1927
9	Ploieşti	1928
10	Tg. Mureş	1930
11	Copşa Mică	1934
12	Sighişora	1936
13	Sibiu	1937
14	Ocna Mureş	1937
15	Zahă Bod	1942
16	Zănaeşti	1942
17	Braşov	1942
18	Făgăraş	1942
19	Bucureşti	1943
20	Sinaia	1946
21	Cisnădie	1946
22	Azuga	1946
23	Buşteni	1946
24	Cluj	1948

Sursa: Chisăliţă, D., *Momente în Istoria gazelor naturale din România,* Editura Academprint, Tg. Mureş, 2004.

BIBLIOGRAFIE

Alten S. Miller, Frederik G. Clapp, *Report on the know natural gas fields of Transylvania*, Budapest, 1913.

Arps, J.J., *Analysis of Decline Curve*, Petroleum Tachnologies, September 1944;

Bıhm, F., Beschreibung der durch das Kgl.ungr.Aerar in der gemarkung der gemeiden Nagy –Sármas und Kissarmas vorgenommen Tiefbohrung. Beircht über die Resultate der bisher zur Erforschung der Erdgasvorkommen des Siebenbürgischen Beckens vorgenommen Untersuchungen. Teil i herausgegeben vom Königlich Ungarischen Finanyministerium, Budapest, 1911.

Brown, Harrison, *The challenge of man's future: an inquiry concerning the condition of man during the years that lie ahead*, Viking Press, 1954;

Bruce C. Netschert and Sam H. Schurr*, Energy in the American Economy*, 1850-1975: An Economic Study of Its History and Prospects;

Buzatu, G., *O altă istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, 1998.

Cerchez, V.T., Monitorul petrolului Român, nr. 19, 1 octombrie 1940.

Chicoş, S., *Legislaţia minieră, Enciclopedia României*, III, Bucureşti, 1939.

Chisăliţă D., Considerente privind evoluţia distribuţiilor de gaze (1), în „Jurnalul de Petrol şi Gaze", nr. 4/mai 2003.

Chisăliţă, D., *Comportamentul organizaţional al Societăţii Române de Gaz*, Editura Universităţii „Lucian Blaga" Sibiu, 2000.

Chisăliţă, D., *Momente în Istoria gazelor naturale din România,* Editura Academprint, Tg. Mureş, 2004;

Chisăliţă, D., *O istorie a gazelor naturale din Romania,* Editura AGIR, Bucureşti, 2009;

Chisăliţă, D., *Poziţia oraşului Mediaş în istoria industriei gaziere,* Simpozionul MEDIAŞ 735, 11 mai 2002, Cercul Militar Mediaş.

Ciupagea, D.T., ş.a. *Geologia Depresiunii Transilvaniei*, Editura Academiei, 1970 ;

Comănescu, M., *Politici energetice Europene*, Editura Economică Bucureşti, 2000.

Constantin, Jujan, Svoboda Tiberiu – *Mina Petrila, 150 de ani de activitate în mineritul industrial*, Grafica Plus, Deva 2009;
Constantinescu, M., *Politica economică aplicată*, Vol III, Editura Tiparul Românesc, Bucureşti, 1943.
Cucu, V., *Oraşele României,* Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.
Dimitrie Gusti (coord.), Enciclopedia României, Volumul IV — Economia naţională, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938
Drăgan, N., *Dezvoltarea industriei în Mediaş între anii 1918-1957*, Mediaş, 1957.
Dunn, Walter Scott, *The Soviet Economy and the Red Army, 1930-1945*, Greenwood., 1995, http://books.google.com/books?id=dcAgT_2uiYg C& pg= PA38;
Garăt, I., *Geologia petrolului şi a gazelor naturale*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1964 ;
Gheorghe, G., *Distribuţia gazelor naturale*, Editura Tehnică, 1973;
Giura, L., *Contribuţii la istoria gazului metan din România*, Editura Universităţii „Lucian Blaga" Sibiu, 1998;
Gliga, I., *Sonda 2 Sărmăşel – sonda de care se leagă descoperirea primului zăcământ de gaze naturale din România*, Revista Naţională de Gaze Naturale, octombrie 1999;
Guman, E., *Istoricul gazului metan din Ardeal* în *„Ardealul economic",* an II, 20/18.07.1926;
Hexner, B., *Privire sumară asupra mineritului şi metalurgiei ardelene*, Camera de comerţ şi industrie din Cluj, 1927
Ivănuş, G., s.a. *Istoria petrolului în România*, Editura AGIR, Bucureşti, 2004.
Ivănuş, G., s.a. *Istoria petrolului în România*, Editura AGIR, Bucureşti, 2004.
Laţiu, V., *Gazul metan din Basinul Transilvaniei*, Camera de comerţ şi industrie din Cluj, 1927.
Lewis, J. O., Beal, C., *Some New Methods for Estimating the Future Production of oil Wells*, American Institute of Mining Engineers Transactions, vol. LIX, 1918;
McCaffray, Susan P., *Origins of Labor Policy in the Russian Coal and Steel Industry, 1874-1900*, Journal of Economic History,1987;
McKay, John P., *Pioneers for Profit: Foreign Entrepreneurship and Russian Industrialization*, 1885-1913, 1970;
Mihăilescu, N., Bălan, S., *Istoria ştiinţei şi tehnicii în România*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1985;

Mihu, D., Istoricul distribuţiei de gaze în Prahova, în „Jurnalul de Petrol şi Gaze, Ploieşti", februarie 2002

Motaş C.I., *Zăcămintele de gaz metan din România*, Enciclopedia României, vol III, Economia Naţională, Bucureşti, 1940.

Motaş, C.I, Valorificarea subsolului de gaz metan din Ardeal, Bucureşti, 1931.

Motaş, C.I., *Gazul metan ca izvor de energie*, Bucureşti, 1939.

Motaş, C.I., *Zăcămintele de gaz metan din România*, în „*Enciclopedia României*", vol III, Economia Naţională, Bucureşti, 1940;

Mrazec, L., Jekelius, E., *Apercu sur la structure du bassin néogéne de Transylvanie et sur ses gisments de gaz. Guide des excursions. Ass.p. l'avancement de la Géologie des Carpathes*, Bucarest, 1927.

Mrazec, L., *Le devéloppement de l'exploitation miniére en Roumanie,* Bucarest, 1938 ;

Murgu, M., *Mic îndreptar turistic*, Mediaş, 1967.

Neagu, Cornelia, *Managementul resurselor umane. Particularităţi în industria extractivă a cărbunilor din Romania*, Editura Sirona, 2002;

Oltean, I., *Principalele particularităţi ale zăcămintelor de gaz metan din Depresiunea Transilvaniei*, Buletinul Societăţii de Ştiinţe geologice din RSR, vol XII, Bucureşti, 1970;

Paraschiv, D., *Dezvoltarea activităţii geologice privind gazele naturale în România*, Simpozion organizat cu ocazia împlinirii a 60 de ani ai industriei de gaze din RSR, Culegere de referate, Mediaş, 1969;

Pearl, Raymond, *The Rate of Living, Being an Account of Some Experimental* Studies on the Biology of Life Duration, New York, Alfred A. Knop, 1928;

Phelps, O., Bericht őber die Geologie des Kokelthales bei Kiskopus und Mediasch und őber Tiefbohrung auf Petroleum, Hermannstadet, 1910.

Pizanty, M., *La situation actuelle de l'industrie du pétrole roumain. Un court exposé statistique*, Bucarest, Imprimerie de la Société, Tiparul Românesc, 1928.

Pizanty, M*., Privire retrospectivii asupra industriei petrolifere în perioada 1930-1939*, Bucureşi, 1940;

Popescu – Voineşti, I., *Elemente de geologie*, Cluj, 1924.

Raica, I., Mediaş, *Terra Medies. Sinteză monografică*, Editura Universităţii Sibiu, 2004;

Raica, I., Mediaş, *Terra Medies. Sinteză monografică*, Editura Universităţii Sibiu, 2004,.

Raica, I., *Mediaş. Natură-Istorie-Economie*, Editura Tipomur, Tg. Mureş, 1994;

Rallet, D., *Exploatarea gazelor în industria petroliferă română*, Comunicare prezentată la Congresul Asociaţiei Inginerilor şi Tehnicienilor din industria minieră, Analele Minelor din România, 1932.

Şerban, C., *MEDIAŞ: Cetatea unde s-au pus bazele exploatării organizate a gazului metan prin înfiinţarea, în anul 1925, a Societăţii Naţionale de Gaz Metan*, în „*Monitorul de Petrol şi Gaze*", aprilie 2003.

Simescu N., Albulescu, M., Chisăliţă D., *Activitatea gazieră din România în tranziţie la o piaţă liberă funcţională şi integrabilă în Uniunea Europeană*, Editura Universităţii Petrol şi Gaze Ploieşti, 2004;

Solovyova, A. M., *The Railway System in the Mining Area of Southern Russia in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries*, Journal of Transport History 1984;

Ştirban, M., *Din istoria Romaniei. 1918-1921. Probleme ale vieţii politice, economice şi sociale*, Cluj- Napoca, 1987.

Svoboda, Tiberiu, *Cărbunele şi drumurile sale de fier*, Caietele Petro-Aqua nr.7, Petroşani 2009;

Svoronos P.*, Contribuţie la monografia industriei gazului metan din România*, 1975.

Szádeczky, G., *Földgaz és petróleum az Erdélyi-Medenczében,* în "*Természettudományi Köz1öny*" (Budapest), XLIII, 1911;

Tandler, F. E., *Die industriele Entwicklung Siebenbürgens*, Kronstadt, 1909.

Turdeanu,. L., *Situaţia economică a Ardealului dupa Unire,* în "*Transilvania*", 1944, nr. 6-7.

Vancea, A., *Neogenul din bazinul Transilvaniei*, Ed. R.P.R., Bucureşti, 1960;

Vancea, A., *Observaţiuni geologice în regiunea de sud-vest a Campiei ardelene*, Sibiu, 1929.

Vancea, A., *Raport de activitate pe anul 1939 a Societăţii Naţionale de Gaz Metan*, 1939.

Vancea. A., *Contributions à l'étude geologique de la formation à gaz de la cuvetteTransilvaine*, Bucarest, 1938.

Velescu, O, Bondoc, A., *Itinerar pe Târnave*, Editura Sport-tursim, Bucureşti 1978;

Verhulst, Pierre François, *Recherches mathématiques sur la loi d'accroissement de la population*, in: Nouveaux mémoires de l'Académie Royale des Sciences et Belles-Lettres de Bruxelles, vol. XVIII, 1840;

***, *Raport de activitate*, Societatea Anonimă Română de Gaz Metan, 1933.

***, "Monitorul Oficial, nr. 46 din 24 februarie 1932; Arhiva Consiliului Municipal Mediaş, Serviciul Tehnic, dosar 10/1944, f. 1.

***, Istoricul Fabricii Geamuri, dosar Maestro general, anul 1933, f. 59.
***, Legiurile miniere vechi şi noi ale României. Legiurile din Vechiul Regat până la 4 iulie 1925, Institutul Geologic al României, Bucureşti, 1925.
***, Monitorul petrolului Român, nr. 21, 1 noiembrie 1924.
***, Sindicatul consumatorilor de gaz, *Problema gazului metan*, 1928, „Cultura" Institut de arte grafice Cluj, 1928.
***, Societatea Naţională de Gaz Metan Sonametan şi UEG, *Chestiunea gazului metan din Ardeal, Răspuns atacurilor conţinute în broşura Sindicatului Consumatorilor „Problema gazului Metan"*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1929.
***, Studiu monograjic. Fabrica de sticlărie "Vitrometan" Mediaş. 1922-1972, Intreprinderea Poligrafică, Sibiu, f. a.
***, *World Energy Outlook*, IEA, Paris, Franţa, 1999.
***, Anuarul statistic al Republicii Socialiste România, 1979, 1983, 1990, Direcţia Centrală de Statistică, Bucuresti;
***, European Comission, NACE structure, rev. 2/2008;
***, Minning Watch Canada (MWC), December 2009;
***, Oficiul de studii şi documentare, Secţia economică, *Gazele naturale în România*, Bucureşti, 1946.
***, Proces verbal Asociaţia Inginerilor şi Tehnicenilor din Industria Minieră, Arhiva Romgaz SA Mediaş, dosar 23/1938.
***, United Nations Statistics Division, ISIC Rev.4 structure, 2008;
***, Universitatea Bucureşti, Institutul de Geografie, *Geografia României – Geografia umană şi economică,* Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984;
www.cnh.ro;
www.Euracoal.be, site al European Association for Coal and Lignite;
www.jiuvalley.ro — History of Jiu Valley — Jiu Valley Portal, January 1. 2005.
www.mongabay.com;
www.romgaz.ro;
www.snc-ploiesti.ro/ro/prezentare.htm;
www.snlo.ro.

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE „COSTIN C. KIRIŢESCU”

Domeniul strategic 6: Cercetări pentru dezvoltarea durabilă a ţării (economic, social, juridic, mediu)

Direcţia prioritară: 6.21. Noua Enciclopedie a României. Cunoaşterea enciclopedică a României

Tema de cercetare: 6.21.2: Aspecte diacronice ale industriei prelucrătoare din România (perioada cuprinsă între 1945 şi sfârşitul anului 1989), 2014

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIȚESCU”
CENTRUL DE ECONOMIA INDUSTRIEI ȘI SERVICIILOR

ASPECTE DIACRONICE ALE INDUSTRIEI PRELU-CRĂTOARE DIN ROMÂNIA

(PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE 1945 ȘI SFÂRȘITUL ANULUI 1989)

Coordonator:
dr. Nicoleta HORNIANSCH

Autori:
dr.Nicoleta HORNIANSCHI
ec. Mariana VANIA

CUPRINS

INTRODUCERE 7
1. INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE ÎN PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE 1945 ŞI 1948 10
1.1.Industria mare prelucrătoare după sfârşitul celui de-al doilea război mondial 10
1.2. Industria mare prelucrătoare din România în anul 1947 13
1.3 Industria mare prelucrătoare din România în anul 1948 17
2. EVOLUŢIA INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE MARI ÎN PERIOADA 1950-1989 22
2.1. Structura industriei prelucrătoare mari şi evoluţia nivelului unor indicatori economici în perioada 1950-1989 25
2.2. Modificări ale structurii comerţului exterior pe grupe de produse ale industriei prelucrătoare, în perioada 1950-1989 32
CONCLUZII 43
BIBLIOGRAFIE ŞI WEBOGRAFIE 45
ANEXE 46

INTRODUCERE

Analiza retrospectivă a procesului de creare, transformare, modernizare şi consolidare a poziţiei industriei prelucrătoare româneşti în sistemul economic naţional, efectuată în anul anterior, a evidenţiat faptul că, în etapa în care progresul economic s-a realizat în condiţiile specifice apariţiei şi dezvoltării capitalismului în România, mai ales, după formarea statului naţional unitar (1859) şi cucerirea independenţei de stat (1877), industria prelucrătoare a parcurs un proces de transformare de la un sistem industrial bazat, în principal, pe tehnica şi munca manuală, cu tipurile sale de producţie - casnică, meşteşugărească şi manufacturieră -într-un sistem industrial modern întemeiat pe tehnica şi munca mecanizată, ca efect al difuzării revoluţiei industriale occidentale în economia românească.

Începând, mai ales, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, statul a intervenit activ în scopul favorizării dezvoltării forţelor de producţie ale capitalismului în România, prin instituţionalizarea mecanismului funcţionării economiei de piaţă, elementul principal de orientare şi certitudine, în această acţiune, al claselor progresiste din România, fiind experienţa din ţările capitaliste occidentale, mai dezvoltate, unde mecanismul instituţional capitalist fusese verificat şi perfecţionat, dar care trebuia adaptat la nevoile şi condiţiile economico-sociale particulare ale României, din acea epocă.

Astfel, încă din 1875, prin adoptarea Codului comercial (iniţial, după traducere belgiană şi, apoi, ca act juridic românesc, în anul 1887) se reglementa, apăra şi garanta de către stat dreptul de întreprindere şi libertate a operaţiilor de producţie şi comerciale, capitalul dobândind, astfel, deplina libertate de acţiune în orice domeniu al activităţii economice (producţie, schimb, credit, bancar şi al asigurărilor etc.). În acest mod, prin întregul sistem de instituţii, legislaţie şi reglementări economice, statul modern român intervenea în favoarea susţinerii investiţiilor industriale existente, dar şi a iniţiativelor şi oportunităţilor menite să stimuleze spiritul întreprinzătorilor, în sectorul industriei, în general, corespunzator propriilor proiecţii ale acestora privind procesul de modernizare a societăţii româneşti.

Însă, practicarea unei politici a liberului schimb, în relaţiile comerciale externe, de aproape trei decenii (până în 1886), prin libera pătrunderea şi, aproape, fără concurenţă (pentru unele produse care s-ar fi putut fabrica în ţară), a mărfurilor industriale străine pe piaţa naţională, a temporizat crearea industriilor prelucrătoare mecanizate. La această întârziere au contribuit, însă, într-o proporţie însemnată, şi condiţiile mediului economic (de exemplu, mijloace de transport insuficiente şi scumpe, forţa de muncă calificată, adecvată nevoilor de fabrică, aproape inexistentă, piaţa internă limitată şi restrânsă, obişnuită cu mărfuri meşteşugăreşti, lipsa creditului modern, capitaluri interne insuficiente şi numai din surse şi cu dobânzi cămătăreşti, crearea Băncii Naţionale abia în 1880[1] etc.), puţin favorabil proliferării activităţilor industriale moderne, care presupun riscuri mari pentru întreprinzători.

După expirarea convenţiilor comerciale cu statele străine, bazate pe liberul schimb, începând din 1886, se declară, oficial, că politica economică practicată de statul român este protectionistă, având ca scop făurirea unei industrii naţionale.

Intervenţia statului s-a manifestat sub forma unor măsuri de protejare vamală a industriei, iar, ulterior, prin măsuri de încurajare vizînd ansamblul industriei, criteriile de încurajare a industriei fiind cuprinse în legile din anii 1887 şi 1912.

Un rol important în dimensionarea procesului de dezvoltare a industriei prelucrătoare în România, după formarea statului naţional şi, ulterior, dobândirea independenţei de stat şi până la primul război mondial (1914), l-a avut politica industrială, eforturile fiind îndreptete, în principal, spre crearea unei industrii mari, moderne - după modelul sistemului industrial de tip occidental-, considerată singura cale de progres a societăţii românesti şi de competiţie pe piaţa mondială şi forţa propulsoare a dezvoltării celorlalte sectoare ale economiei naţionale, în conformitate cu dezideratele economice naţionale.

În perioada 1914-1945, industria prelucrătoare, parcurgând fazele ciclului de producţie capitalist, cunoaşte diferenţieri ale evoluţiei pe parcursul mai multor etape, şi anume: 1914-1918, perioada desfăşurării primului război mondial, care se încheie cu făurirea statului naţional unitar român, în 1918; 1919-1921, perioada de refacere după primul război mondial şi de consolidare a industriei prelucrătoare, după marea unire din 1918; de înviorare, până în 1924-1925; perioada de avânt, dintre anii 1926-1929; cea de

[1] V. Axenciuc, Evoluţia economică a României,Cercetări statistico-istorice 1859-1947, Vol.Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

criză economică între anii 1929-1933; noua fază de avânt dintre anii 1934-1938; etapa economiei de război dintre anii 1939-1945.

Pe parcursul întregii perioade, industria prelucrătoare a beneficiat de sprijinul, susţinut, al statului român, politica industrială de încurajare şi susţinere a industriei prelucrătoare concretizându-se în adoptarea unor noi tarife vamale, completate cu legea de încurajare a industriei mari naţionale, adoptată în 1912, care a rămas în vigoare, cu unele modificări, până la expirarea sa, în anul 1947. În acest mod, potenţialul tehnico-material al industriei prelucrătoare autohtone, după refacere şi atingere a nivelului antebelic, se dublează până în 1938 şi, odată cu aceasta, şi capacitatea de producţie a acesteia.

În această lucrare, se abordează unele aspecte ale evoluţiei industriei prelucrătoare şi evidenţierea evoluţiei principalilor indicatori de referinţă ai acesteia, în perioada cuprinsă între sfârşitul celui de-al doilea război mondial şi naţionalizarea din 1948 - perioada de trecere la dictatura comunistă, 1945-1947, încheiată prin naţionalizările din 11 iunie 1948 (în prima parte), precum şi a celor din perioada cu economie socialistă, 1948-1989, pe parcursul căreia întreaga societate a funcţionat pe baza mecanismelor proprietăţii de stat centralizate şi ale planificării şi conducerii unice (în partea a doua).

1. INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE ÎN PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE 1945 ŞI 1948

În perioada cuprinsă între 1945 şi 11 iunie 1948, evoluţia economiei româneşti a fost marcată de consecinţele celui de-al doilea război mondial, ca urmare, pe de o parte, a pierderilor umane şi distrugerilor materiale, iar, pe de altă parte, de intrarea României în sfera de influenţă a Uniunii Sovietice, în urma înţelegerilor intervenite între marile puteri[2], fapt care îşi va pune amprenta asupra derulării, ulterioare, a vieţii economico-sociale şi politice.

1.1. Industria mare prelucrătoare după sfârşitul celui de-al doilea război mondial

Încă înainte de intrarea României în cel de-al doilea război mondial, dar şi pe durata desfăşurării acestuia, în condiţiile intensificării luptei marilor puteri pentru reîmpărţirea zonelor de influenţă, a pieţelor de desfacere şi a celor de aprovizionare cu materii prime[3], obiectivul

---

[2] În februarie 1945, la Conferinţa de la Yalta, reprezentanţii marilor puteri aliate (URSS, SUA şi Marea Britanie) au stabilit şi s-au pus de acord cu privire la zonele de influenţă în Europa de după război (Mureşan Maria, Mureşan Dumitru, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003). Deşi, de la 23 august 1944, România a trecut de partea Aliaţilor, la încheierea războiului a fost luată în considerare doar participarea sa la război de partea Axei, astfel încât la Conferinţa de Pace de la Paris (29 iulie-15 octombrie, 1946), urmată de Tratatul de Pace (10 februarie 1947), România a semnat în calitate de stat învins (Ioan Scurtu, Istoria contemporană a României, 1918-2005, Editura Fundaţiei România de mâine, Bucureşti, 2005). Aşa cum afirmă unii istorici, "Tratatul de pace semnat la 10 februarie 1947, încheia capitolul dureros al participării României la cel de-al doilea război mondial: un razboi început în Est şi terminat în Vest, împotriva Germaniei, alături de care România intrase în razboi. Şi în Est, şi în Vest, obiectivul Romniei fusese legitim: recuperarea teritoriilor pierdute în vara anului 1940 (Florin Constantiniu, O istorie sinceră a poporului român, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2011).

[3] Pe plan european, lupta s-a purtat, în special, între monopolurile anglo-franceze, pe de o parte, şi cele germane, pe de altă parte, iar obiectul disputelor l-a constituit Zona balcanică şi, în cadrul acesteia, România, care reprezenta, datorită resurselor naturale de care dispunea şi poziţiei sale geografice, o regiune deosebit de atrăgătoare. În mod deosebit, Germania vedea în dezvoltarea legăturilor comerciale cu România rezolvarea

prioritar al ţării a fost întărirea capacităţii sale de apărare, astfel că, în cadrul structurii industriei prelucrătoare, un impuls deosebit au avut ramurile legate de înzestrarea armatei (în care predominau produsele destinate consumului militar) şi cele legate de asigurarea bunurilor de primă necesitate, în prim plan situându-se industria metalurgică, precum şi industria textilă, a pielăriei şi alimentară, cererea pentru produsele realizate de celelalte ramuri scăzând.

Datorită, însă, situaţiei internaţionale, posibilităţile de aprovizionare cu o serie de materii prime solicitate de industria prelucrătoare românească erau foarte reduse[4].

În această perioadă, deşi, trasătura esenţială a legislaţiei industriale, a fost aceea de creştere a rolului intervenţiei statului în economie, acesta având dreptul de a interveni, chiar şi în întreprinderile private impunându-le orientarea în direcţia intensificării porducţiei pentru înzestrarea armatei şi susţinerea efortului de război (economie militarizată, de razboi), măsurile adoptate au păstrat caracterul unei legislaţii stimulative[5] (în principal, prin subvenţii şi alte avantaje acordate de stat), mai ales sub raportul stimulării investiţiilor particulare.

Astfel, pe plan intern, au fost adoptate unele măsuri legislative „ menite a crea un cadru organizatoric propice pentru concentrarea şi mobilizarea tuturor resurselor industriale”[6], în scopul creşterii producţiei

---

unor probleme legate de procurarea materiilor prime şi a produselor alimentare de primă necesitate, fără a mai fi nevoită să apeleze la importul de peste Ocean, care îi crea mari dificultăţi financiare. Prin încheierea unor convenţii comerciale, Germania a reuşit, în decurs de numai câţiva ani, să câştige o poziţie dominantă în comerţul exterior al României (Constanţa Bogdan, România-obiect de tranzacţii între monopolurile şi statele imperialiste, în volumul coordonat de Totu V. Ioan, Progresul economic în România 1877-1977, Editura politică, Bucureşti, 1997).

[4] Încă, din 23 martie 1939, prin semnarea tratatului economic româno-german, România a pierdut aproape complet libertatea de acţiune în domeniul comerţului exterior, relaţiile economice externe limitându-se la ţările aflate în „grupului Axei”, pierzându-se, în acest mod, legăturile cu parteneri tradiţionali, cum ar fi Franţa, în 1940, iar, începând din 1941, şi cu Anglia şi Statele Unite, ceea ce a condus la izolarea României pe plan internaţional (Nicolae Văleanu, Obiective strategice şi acţiuni tactice ale Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economică interbelică, în volumul coordonat de Totu V. Ioan, Progresul economic în România 1877-1977, Editura politică, Bucureşti, 1997).

[5] Prin acordarea de avantaje industriale, în principal, subvenţii derivate din Legea de de încurajare a industriei româneşti adoptată, încă, din 1912 şi care se va aplica, cu unele modificări şi completări, până în 1947 (V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008).

[6] Ioan Scurtu, Istoria contemporană a României (1918-2005), Editura Fundaţiei

industriale (mai ales, pentru creşterea producţiei proprii în extracţia de minereuri feroase şi neferoase), legi cu privire la controlul preţurilor produselor industriale, agricole şi ale celor din import (prin modificări aduse regimului comerţului exterior, în sensul liberalizării utilizării devizelor obţinute prin export, cu condiţia ca acestea să fie utilizate pentru procurarea de materii din ţările cu devize libere), limitarea dreptului la beneficii al întreprinzătorilor, îngheţarea salariilor etc.[7].

Referitor la situaţia ramurilor industriei prelucrătoare, din anul 1945[8], se remarcă, pe de o parte, creşterea potenţialului ramurilor industriale orientate, cu prioritate, către producţia de război, care au avut un rol important în asigurarea aprovizionării armatei române şi, pe de altă parte, diminuarea, pe ansamblu, a potenţialului acesteia, faţă de perioada antebelică (Anexa 1.2).

Ca urmare, în structura industriei prelucrătoare din anul 1945, prin prisma indicatorilor referitori la capitalul investit, puterea instalată şi personalul ocupat (Anexa 1.1), în prim plan apar industria chimică, urmată de cea metalurgică, care au asigurat înzestrarea armatei române cu armament, tehnică de luptă, muniţii, carburanţi, lubrifianţi, echipamente[9], precum şi ramuri ale industriei uşoare, precum textila şi alimentara, care au contribuit la aprovizionarea armatei şi populaţiei cu alimente, bunuri textile etc.

În ceea ce priveşte, compararea principalilor indicatori, pe ansamblul industriei prelucrătoare, din anul 1945, cu cei din anul 1938, evidenţiază diminuarea, potenţialului acesteia faţă de perioada antebelică (tabelul nr. 1.1). Astfel, în raport cu anul 1938, se remarcă reducerea, atât a numărului întreprinderilor industriale (3.223, în anul 1945, faţă de 3.767, în anul 1938), cât şi a puterii instalate (734.807 C.P., în anul 1945, faţă de 746.789 C.P., în anul 1938), ca urmare a faptului că, în urma distrugerilor provocate de razboi un număr însemnat de întreprinderi industriale au fost scoase din funcţiune sau lucrau cu o capacitate redusa, fiind lipsite de suficiente materii prime, combustibil, cu implicaţii

---

România de mâine, Bucureşti, 2005.

[7] Mureşan Maria, Mureşan Dumitru, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003.

[8] Situaţia ramurilor industriei prelucrătoare este cea din octombrie 1945, la câteva luni după terminarea celui de-al doilea război mondial - mai 1945 (V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992).

[9] Ion Perţ, Efortul economic al României în războiul antihitlerist, în volumul coordonat de Ioan V. Totu, Progresul economic in Romania 1877-1977, Editura politică, Bucureşti, 1997.

negative şi asupra sectoarelor beneficiare ale produselor acestora şi, pe de altă parte, existenţa unui capital imobilizat în mijloace de producţie (fixe) care nu erau în funcţiune.

Tabelul nr.1.1
Potenţialului industriei prelucrătoare, în anul 1945, comparativ cu anul 1938.

Ansamblul industriei prelucrătoare	în % faţă de 1938		
	Număr de întreprinderi	Număr persoane ocupate	Forţă motrice (C.P.)
1938	100,0	100,0	100,0
1945	85,6	103,1	98,4

Sursa: Date preluate din Anexa 1.2.

În consecinţă, structura industriei prelucrătoare din România, în anul 1945, prin prisma indicatorilor menţionaţi, reflectă, pe de o parte, schimbările cantitative şi structurale, imprimate de evoluţia acesteia, ca urmare a măsurilor întreprinse în perioada anterioară, iar, pe de altă parte, diminuarea, pe ansamblu, a potenţialului acesteia, faţă de perioada antebelică (structura pe ramuri a industriei prelucrătoare, precum şi evoluţia indicatorilor mentionaţi, în anii 1938 şi 1945, se regăsesc în Anexele 1.1 şi 1.2).

1.2. Industria mare prelucrătoare din România în anul 1947

Pentru România, în primii ani de după cel de-al doilea război mondial, cea mai importantă problemă economică era cea a refacerii şi punerii în stare de funcţionare normală a tuturor activităţilor economiei naţionale, inclusiv a industriei prelucrătoare, ca ramură componentă a acesteia, dar procesul de refacere economică s-a desfăşurat în condiţii dificile, generate, pe de o parte, de consecinţele participării României la cel de-al doilea război mondial (mari pierderi de vieţi omeneşti, distrugeri ale unor instalaţii industriale, reţele feroviare şi rutiere, poduri, instalaţii portuare, locuinţe, produse alimentare rechiziţionate etc.[10]), precum şi de plata unor mari despăgubiri de război URSS[11].

[10] Mureşan Maria, Mureşan Dumitru, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003.

[11] Convenţia de armistiţiu, parafată la 12 septembrie 1944 la Moscova, care consacra României statutul-şi implicit tratamentul- de ţară învinsă, prevedea (la articolul 11), că

În ceea ce priveşte ramurile industriei prelucrătoare, greutăţile procesului de refacere au fost amplificate, pe de o parte, de potenţialul tehnic redus (un număr însemnat de întreprinderi industriale fiind scoase din funcţiune sau lucrând cu o capacitate redusă), lipsa de suficiente materii prime, combustibil[12], forţa de muncă activă redusă, iar, pe de altă parte, de structura dezechilibrată a ramurilor componente ale acesteia, în care predominau cele legate de consumul militar.

Problema principală a întreprinderilor din aceste ramuri ale industriei prelucrătoare, era, însă, cea a capacităţii de adaptare, ţinând cont de faptul că, începând din iunie 1945, se putea trece la producţia de pace, ceea ce presupunea repunerea în funcţiune a unor capacităti, reprofilarea altora, adaptarea utilajelor şi echipamentelor etc., pentru asigurarea continuităţii procesului de producţie, în condiţiile normalizării activităţii economice.

Referitor la acest aspect, în unele lucrări[13], se apreciază că refacerea şi dezvoltarea industriei au fost susţinute de stat, atât printr-o serie de măsuri luate în domeniile creditului, finanţelor publice, circulaţiei bănesti, controlului exercitat de stat, comerţului exterior etc., cât şi prin intervenţia directă[14] a acestuia (aprovizionare cu materii prime, comenzi ale statului, credite, subvenţii etc.) pentru refacerea întreprinderilor distruse, repunerea lor în funcţiune şi folosirea cât mai completă a capacităţilor de producţie a întreprinderilor industriale, ceea ce „a uşurat, într-o anumită măsură trecerea la producţia de pace a acestora". În acest sens, este ilustrat exemplul industriei metalurgice, care lucrase aproape în întregime pentru război şi pentru care statul a hotărât, în vederea

---

aceasta era obligată la plata în produse, a unor despăgubiri, eşalonate pe 6 ani. Cuantumul despăgubirilor se ridica la 300 milioane dolari SUA, care reprezentau, după calculele făcute în acei ani, peste 55% din venitul naţional al României, evaluat, în 1945, la 519 milioane dolari (Mureşan Maria, Mureşan Dumitru, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

[12] Începând din septembrie 1944, comerţul exterior al României, ca, de altfel, şi cel al altor ţări din Europa răsăriteană, a fost subordonat intereselor URSS, ca urmare a acordurilor de la Yalta, iar orientarea impusă de aceasta ţărilor intrate în sfera sa de influenţă a întarziat procesul de refacere economică a României, precum şi a celorlale ţări (N. Sută, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998).

[13] Florentin Burtan, Programul P.C.R. de trecere la industrializarea ţării şi de refacere a economiei naţionale, în volumul coordonat de Ioan V. Totu, Progresul economic Ioan V. Totu, în România 1877-1977).

[14] Legea de încurajare a industriei româneaşti adoptată, încă, din 1912 se va aplica, cu unele modificări şi completări, până în 1947 (V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008).

menţinerii locurilor de muncă, orientarea întreprinderilor metalurgice de stat producătoare de armament spre producţia materialelor necesare căilor ferate şi agriculturii, precum şi a unor bunuri care să acopere o parte din necesităţile consumului populaţiei.

În anul 1947, în cadrul industriei prelucrătoare, în sectorul particular[15] al acesteia, funcţionau, atât întreprinderi aparţinând industrei mari (cu peste 10 persoane şi forţă motrice peste 20 C.P.), cât şi cele ale industriei mici (sub 10 persoane şi forţă motrice sub 20 C.P.).

Sectorul privat al industriei mari prelucrătoare, în anul 1947, reprezenta 97,6% din numărul total al întreprinderilor industriale din această categorie, 94,0% din personal şi 91,1% din forţa motrice instalată aferentă acestor întreprinderi[16].

În ceea ce priveşte, comapararea principalilor indicatori, pe ansamblul industriei prelucrătoare, din anul 1947, cu cei din anii1938 şi 1945 (tabelul nr.1.2), evidenţiază creşterea potenţialului acesteia, atât faţă de cel din perioada antebelică, cât şi în raport cu cel din anul 1945.

Tabelul nr.1.2.
Potenţialului industriei prelucrătoare, în anul 1947, comparativ cu anii 1938 şi 1945

Ansamblul industriei prelucrătoare	în % faţă de 1938		
	Număr de întreprinderi	Număr persoane ocupate	Forţă motrice (C.P.)
1938	100,0	100,0	100,0
1945	85,6	103,1	98,4
1947	109,3	125,1	107,2

Sursa: Date preluate din Anexa 1.2.

În ceea ce priveşte, structura pe ramuri a industriei prelucrătoare mari, în anul 1947(Anexa 1.1), se remarcă orientarea investiţiilor private (a capitalului privat) preferinţa către industria prelucrării lemnului, cea alimentară, textilă, metalurgică, chimică şi produse farmaceutice, hârtie şi arte grafice, pielărie şi confecţii din piele, care concentrau majoritatea

[15] Pentru unităţile industriale de stat s-a întreprins un recensământ separat, ale cărui rezulate nu au fost publicate (V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992).

[16] Calculele sunt efectuate pe baza datelor din lucrarea lui V.Axenciuc, op. cit., care se referă la ansamblul industriei (industria extractivă, cea prelucrătoare şi uzinele electrice).

salariaţilor şi utilizau majoritatea mijloacelor de producţie mecanizate, dispunând de instalaţii şi motoare consumatoare de energie în procesul de fabricaţie, ceea ce reflectă un grad înalt de asimilare a progresului tehnic din acea epocă şi de înzestrare tehnică a muncii.

În acelaşi timp, orientare investiţiilor private a contribuit la creşterea numărului de întreprinderi în ramurile industriale care produceau materiale de construcţii (182%, faţă de 1938), confecţii din piele (161%, faţă de 1938), articole textile (113%, faţă de 1938), produse rezultate din prelucrarea lemnului (111%, faţă de 1938) etc., ramuri industriale în care cererea era în creştere în acea perioadă.

De asemenea, creşterea puterii motrice instalată pe ansamblul industriei prelucrătoare, faţă de cea din 1938 (cu 107,2%), atestă avansul gradului de mecanizare într-un număr însemnat de întreprinderi industriale. Se remarcă, de asemenea, o mare inegalitate, între ramuri, în ceea ce priveşte înzestrarea tehnică a muncii (structura pe ramuri, precum şi dinamica celor trei indicatori menţionati este prezentată in Anexele 1.1 şi 1.2) .

Este de menţionat faptul că, un rol important în stimularea iniţiativei private în industria prelucrătoare, până în anul 1947, l-au avut avantajele acordate de stat pe baza legii de încurajare a industriei naţionale. În acest sens, valoarea avantajelor acordate de stat întreprinderilor industriale (subvenţii derivate din legea de încurajare a industriei), a însumat 397.280 mii lei, revenind, în medie, 44.142 mii lei pe an[17], în condiţiile în care bugetul de stat era grevat de plata obligaţiilor decurgând din Convenţia de armistiţiu[18] şi, ulterior, reafirmate în Tratatul de Pace din 10 februarie, 1947.

---

[17] Calcule sunt efectuate pe baza datelor publicate de V.Axenciuc în volumul Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.I şi II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

[18] Convenţia de armistiţiu, parafată la 12 septembrie 1944 la Moscova, care consacra României statutul-şi implicit tratamentul- de ţară învinsă, prevedea (prin articolul 11), că aceasta era obligată la plata în produse, a unor grele despăgubiri, eşalonate pe 6 ani. Cuantumul despăgubirilor se ridica la 300 milioane dolari SUA, care reprezentau, după calculele făcute în acei ani, peste 55% din venitul naţional al României, evaluat, în 1945, la 519 milioane dolari (Mureşan Maria, Mureşan Dumitru, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

1.3. Industria mare prelucrătoare din România în anul 1948

În a doua jumătate a deceniului cinci, au fost întreprinse unele măsuri cu caracter legislativ, care au vizat segmentele fundamentale ale economiei, cu impact direct sau indirect, asupra evoluţiei ramurilor industriei prelucrătoare, printre care se pot menţiona: legea pentru reforma agrară, adoptată în 23 martie 1945, prin care s-a urmărit desfiinţarea marii proprietăţi funciare; legea din 28 decembrie 1946 pentru etatizarea Băncii Naţionale a României, prin care statul îşi asigura îndrumarea, dirijarea şi controlul creditelor acordate de toate instituţiile de credit şi premisele reformei monetare, care va fi înfaptuită la 15 august 1947, ceea ce însemna o limitare a capitalului şi a iniţiativei particulare; legea naţionalizării principalelor mijloace de producţie, de la 11 iunie 1948, prin care un număr însemnat de întreprinderi din industrie, transporturi şi telecomunicaţii, comerţ şi bănci sunt trecute în proprietatea statului, fără despăgubiri către foştii patroni; instituirea, în 1949, a monopolului statului asupra comerţului exterior, prin Decretul din 28 iulie 1949 pentru reglementarea operaţiunilor de export, import şi tranzit etc.

Unele dintre aceste măsuri, menite să atenueze impactul urmărilor războiului asupra economiei şi a nivelului de trai, vizau, de fapt, şi limitarea, iar, în perspectivă, eliminarea capitalului şi a iniţiativei particulare.

Legile, amintite mai sus, au creat suportul legal pentru instituirea monopolului statului în economie, trecerea la o economie condusă centralizat, prin intermediul instituţiilor înfiinţate în acest scop, care trebuiau, prin atribuţiile lor, să raspundă comandamentelor puterii care se instala, dar, într-o anumită măsură, şi unor cerinţe obiective ale vieţii economice[19].

Astfel, de exemplu, pentru instituirea planificării centralizate a economiei, prin legea din 5 aprilie 1947, este înfiinţat Ministerul Industriei şi Comerţului, iar prin legea de la 1 iulie 1948 este înfiinţată Comisia de Stat a Planificării şi sunt reorganizate ministerele economice pe ramuri de producţie.

Ca urmare a acestor acţiuni, în a doua jumătate a anului 1948, întreprinderile de stat, devenite majoritare, îşi desfăşoară activitatea pe bază de programe lunare de producţie, iar spre sfârşitul deceniului cinci se trece la planificarea centralizată, primele planuri fiind anuale, cel din

---

[19] Mureşan Maria, Mureşan Dumitru, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003.

1949 şi cel din 1950, iar după 1950, timp de patru decenii, viaţa economico-socială din România s-a desfăşurat pe baza planurilor cincinale.

1.3.1. Principalii indicatori ai industriei prelucrătoare în anul 1948

Ca urmare a aplicării legii naţionalizării principalelor mijloace de producţie, de la 11 iunie 1948, în domeniul industriei şi transporturilor[20] au fost supuse naţionalizării: toate întreprinderile din 17 ramuri industriale, şi anume din: producţia şi transportul de energie electrică, extracţia şi prelucrarea minereurilor de fier şi a metalelor neferoase, industria materialelor refractare, a cimentului, geamurilor, celulozei, filaturile de bumbac şi cele de mătase, fabricile de zahăr, de paste făinoase etc.; întreprinderile cu peste 100 de salariaţi; întreprinderile care erau dotate cu anumite instalaţii şi depăşeau o anumită forţă motrice (în industria de cherestea, cele care deţineau cel putin un gater mecanic şi o instalaţie de forţă de minimum 50 CP; întreprinderile producătoare de placaje, panele, furnire, parchete, cu o forţă motrice de cel puţin 100 CP; ţesătoriile de bumbac, având cel putin 30 de războaie; ţesătoriile de mătase cu minimum 20 de războaie ş.a.); întreprinderile cu o capacitate, teoretică sau practică, minimă de producţie, ce varia în funcţie de ramură (de exemplu, morile sistematice cu cel putin un valţ dublu pentru grâu şi porumb şi o capacitate teoretică de măcinare de minimum un vagon în 24 de ore; fabricile de bere cu o capacitate de minimum 1.000.000 de litri/an; întreprinderile producătoare de spirt cu o capacitate de producţie de cel putin 100 de tone pe an ş.a.).

În ceea ce priveşte, întreprinderile de stat din industria prelucrătoare, în anul 1948, reprezentau, din totalul întreprinderilor industriale, 13,8% din numărul de întreprinderi, 76,8% din personal şi 77,7% din forţa motice, ponderi mult mai mici comparativ cu situaţia întreprinderilor industriale de stat din industria energetică şi cea extractivă (tabelul nr. 1.3).

De exemplu, ponderea salariaţilor ocupaţi în întreprinderile industriale pe ramuri ce aparţineau statului şi administraţiei locale, se observă că aceasta reprezenta, 89% în industria energetică, 70% în industria extractivă, 80% în cea metalurgică, 81% în industria electrotehnică, 77% în cea chimică, 86% în industria sticlăriei, 80% în ceramică, 71% în industria materialelor de construcţii şi industria construcţiilor, 80% în industria lemnului, 95% în industria hârtiei, 65% în cea a artelor grafice, 58% în industria pielăriei, 74% în industria textilă şi 85% în industria alimentară.

---

[20] Nicolae N.Constantinescu, Naţionalizarea principalelor mijloace de producţie, în volumul coordonat de Ioan V. Totu, Progresul economic în România 1877-1977, Editura politică, Bucureşti, 1997.

Tabelul nr.1.3
Întreprinderile industriale, pe ramuri şi principalii indicatori, în anul 1948

Ramuri ale industriei	Total întreprinderi		
	număr	personal	forţa motrice (C.P.)
Industrie, total, din care:	61.614	862.046	2.117.944
- Industria energetică	343	13.651	621.611
- Industria extractivă	839	87.808	326.692
- **Industria prelucratoare**, din care:	60.432	760.587	1.169.641
Metalurgică	7.776	186.677	261.383
Electrotehnică	596	10.380	5.204
Chimică	1.263	33.065	107.918
Sticlă	148	7.040	5.193
Ceramică	171	2.192	1.358
Materiale de construcţie	755	19.259	51.832
Construcţii	1.398	115.968	15.036
Prelucrarea lemnului	8.602	137.166	97.741
Hârtie	149	10.329	57.246
Poligrafie	1.129	15.919	9.856
Pielărie	6.033	31.527	23.838
Textilă	11.977	107.193	133.682
Alimentară	20.435	83.872	399.354

Tabelul nr.1.3
Întreprinderile industriale, pe ramuri şi principalii indicatori, în anul 1948 - continuare

Ramuri ale industriei	din care: întreprinderi de stat					
	nu-măr	perso-nal	forţa motrice (C.P.)	% din total		
				nu-măr	per-sonal	forţa motrice (C.P.)
Industrie, total, din care:	9.380	657.843	1.597.418	16,0	76,3	75,4
- Industria energetică	308	12.134	498.739	89,8	88,9	80,2
- Industria extractivă	359	61.856	189.441	42,8	70,4	58,0
- **Industria prelucra-toare**, din care:	8.713	583.853	909.238	13,8	76,8	77,7
Metalurgică	634	119.428	221.884	8,2	80,0	84,9
Electrotehnică	85	8.419	4.106	14,3	81,1	78,8
Chimică	199	25.469	88.308	15,8	77,0	81,8
Sticlă	16	6.056	4.339	10,8	86,0	83,6
Ceramică	24	1.623	1.046	14,0	74,0	77,0
Materiale de construcţie	171	14.645	42.592	22,6	76,0	82,2

Ramuri ale industriei	din care: întreprinderi de stat					
	nu-măr	perso-nal	forţa motrice (C.P.)	% din total		
				nu-măr	per-sonal	forţa motrice (C.P.)
Construcţii	267	80.473	10.192	19,1	69,4	67,8
Prelucrarea lemnului	891	109.587	67.363	10,4	79,9	68,9
Hârtie	34	9.813	56.848	22,8	95,3	99,3
Poligrafie	99	10.331	6.577	8,8	61,9	66,7
Pielărie	191	18.371	21.063	3,2	58,3	88,4
Textilă	960	78.397	112.682	8,0	73,1	84,3
Alimentară	5.139	71.211	272.244	25,1	84,9	68,2

Sursa: V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

Se cuvine menţionat faptul că, în cadrul întreprinderilor de stat sunt cuprinse şi cele ale ale administraţiilor locale, precum şi societăţile mixte româno-sovietice (SOVROM-urile).

Referitor la structura pe ramuri a industriei prelucrătoare de stat, se remarcă ponderi semnificative ale întreprinderilor naţionalizate, mai ales, în industria metalurgică, chimică, industria prelucrării lemnului, cea alimentară, textilă, a hârtiei, pielăriei, care concentrau majoritatea salariaţilor şi utilizau majoritatea mijloacelor de producţie mecanizate dispunând de instalaţii şi motoare consumatoare de energie în procesul de fabricaţie, conturând, de fapt, potenţialul industrial mecanizat al ţării care a intrat in propritatea statului, fără despăgubiri către foştii proprietari.

Instituind proprietatea de stat asupra mijloacelor de producţie la nivelul întregii economii naţionale, statul român a creat condiţia de bază pentru trecerea la dezvoltarea planificată a economiei naţionale (de altfel, imediat după naţionalizare, la 1 iulie 1948, s-a înfiinţat şi Comisia de Stat a Planificării).

1.3.2. Societăţile mixte româno-sovietice (SOVROM-uri), în ramuri ale industriei prelucrătoare

În baza Acordului sovieto-român privind schimbul de mărfuri şi colaborarea economică, încheieat la 8 mai 1945[21], au fost create 193 de societăţi mixte sovieto-romane, numite SOVROM, care au cuprins o serie de

[21] Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Editia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003.

domenii importante ale economiei romanesti si au ajuns in scurt timp sa detina o insemnata pondere in domeniile respective.

În industria prelucrătoare, au exitat 51 de societăţi mixte româno-sovietice (SOVROM-uri), cele mai numeroase fiind în industria lemnului, urmată de industria metalurgică şi cea chimică (tabelul nr.1.4).

Tabelul nr.1.4
Situaţia statistică a numărului de întreprinderi şi a celui de salariaţiale SOVROM-urilor din România

Ramuri ale industriei	Întreprinderi		Salariaţi	
	Număr	%	Număr	%
Total SOVROM-uri, din care:	193	100,0	32. 616	100,0
Ramuri ale industriei prelucrătoare total, din care:	51	26,4	22.354	68,5
Industria metalurgică	11	5,7	12.032	36,9
Industria chimică	8	4,1	1.893	5,8
Industria construcţiilor	1	0,5	631	1,9
Industria lemnului	29	15,0	7.777	23,8
Industria artei grafice	1	0,5	2	0,01
Industria textilă	1	0,5	19	0,1

Sursa: Patrick-Ştefan Mehedinţeanu, Problematica SOVROM-urilor din România în diverse opinii şi studii - studiu documentar - Institutul de Economie Naţională, Sectorul: Teorie, Istorie şi Modelare Economică.

Restul societăţilor mixte sovieto-române funcţionând în industria energetică (1 societate) şi cea extractivă (31 societăţi), în transporturi (59 societăţi), comerţ şi credit (33 societăţi), servicii (16 societăţi)[22].

Forma de colaborare[23], prin asemenea societăţi mixte, s-a dovedit însă - după cum se ştie - a nu fi adecvată, ceea ce a făcut ca rezultatele financiare pentru statul român să nu fie cele scontate, astfel că în urma unor acorduri bilaterale între părţile contractante, între septembrie 1954 şi 1956 aceste societăţi sunt lichidate[24].

[22] Patrick-Ştefan Mehedinţeanu, Problematica SOVROM-urilor din România în diverse opinii şi studii - studiu documentar - Institutul de Economie Naţională, Sectorul: Teorie, Istorie şi Modelare Economică.

[23] Patrick-Ştefan Mehedinţeanu, in lucrarea Problematica SOVROM-urilor din România în diverse opinii şi studii - studiu documentar.

[24] Ioan Scurtu, Istoria contemporană a României, 1918-2005, Editura Fundaţiei România de mâine, Bucureşti, 2005.

2. EVOLUŢIA INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE MARI ÎN PERIOADA 1950-1989

Aşa cum s-a arătat, prin nationalizările de la 11 iunie 1948 s-a făcut pasul decisiv pe calea lichidării proprietăţii private, desfiinţării economiei de piaţă concurenţiale, instituindu-se proprietatea publică, la nivelul întregii economii naţionale, premisă a trecerii la economia planificată.

Aceste evenimente au condus la restructurarea societăţii şi a sistemului economico- social, prin forţa dictaturii politice, precum şi la formarea, dezvoltarea şi funcţionarea economiei naţionale prin mecanismele proprietăţii de stat centralizate şi ale planificării şi conducerii unice.

Mecanismul de funcţionare a vieţii economice şi sociale, mai ales, din perioada 1950-1989, prezintă unele trăsături de bază, printre care se pot menţiona: monopolul (dominaţia) proprietăţii socialiste, de stat şi cooperatiste în toate ramurile economiei naţionale; impunerea conducerii, unitare, centralizate a întregii activităţi economice şi sociale, prin intermediul planului naţional unic; planificarea centralizată a dezvoltării întregii economii naţionale, realizată pe cinci ani şi anual, fiind mijlocul principal de dirijare şi corelare ex-ante a activităţii agenţilor economici din toate ramurile producţiei naţionale; stabilirea, la nivelul macroeconomiei a strategiei generale de dezvoltare economico-socială şi tacticii de urmat, până la nivelul întreprinderilor; desfăşurării activităţii agenţilor economici potrivit normelor şi reglementărilor stabilite de sus în jos, în concordanţă cu indicatorii economico-financiari din planul naţional unic; exercitarea capacităţii de decizie, în problemele fundamentale ale activităţii economice la nivelul macroeconomiei, autonomia managerială a agenţilor economici fiind limitată la elemente de mică importanţă pentru strategia şi tactica întreprinderii; reducerea rolulului pieţei, în principal, la desfăşurarea actelor de vânzare-cumpărare, legate de aprovizionarea tehnico-materială a întreprinderilor şi de trecere în consumul populaţiei a bunurilor economice necesare; dirijarea de la centru, prin planul naţional unic, a preţului, dobânzii, creditului, salariilor, impozitelor şi taxelor, fără ca acestea să reflecte, prin nivelul şi evoluţia lor, raportul real dintre cerere şi ofertă pe piaţa internă, dar nici condiţiile de pe piaţa internaţională, iar concurenţa nu mai avea rolul de a regla piaţa, de aceea, în cele mai numeroase cazuri, eficienţa şi rentabilitatea activităţii agenţilor economici nu reflectau realităţile interne şi

internaţionale; alocarea centralizată a resursele economice, agenţii economici nedispunând de autonomia şi libertatea necesare folosirii propriilor mijloace economico-financiare; dirijarea centralizată a proceselor de modernizare şi retehnologizare a capacităţilor de producţie, prin planuri şi programe speciale, adoptate pe ramuri şi subramuri, sau chiar pe ansamblul economiei naţionale; organizarea şi desfăşurarea relaţiile economice extene ale României prin planul naţional unic, acţiunea agenţilor economici, în acest domeniu, fiind, în mare măsură, supusă conducerii centralizate a economiei naţionale; realizarea echilibrării balanţei comerciale prin creşterea forţată a exporturilor şi reducerea drastică a importurilor, cu consecinţe grave asupra satisfacerii cererilor de pe piaţa internă şi dezvoltării economiei pe termen mijlociu şi lung; concepera şi urmărirea eficientizării comerţului exterior, la nivel macroeconomic, agenţii economici neavând permisiunea găsirii unor modalităţi mai eficiente de conducere a afacerilor internaţionale şi folosirii celor mai adecvate mijloace economico-financiare în relaţiile internaţionale ş. a.

Deşi, în perioada analizată, în diferite etape ale acesteia, s-au efectuat numeroase restructurări organizatorice, atât la nivelul întreprinderilor industriale, în scopul rentabilizării şi eficientizării activităţii acestora, cât şi la cel al unor organe şi organisme de conducere şi de control, în vederea descentralizării deciziilor şi perfecţionării mecanismului de funcţionare a economiei naţionale, bazat, însă, pe proprietatea de stat şi planificarea centralizată, în numeroase cazuri, astfel de restructurări au generat decizii contradictorii şi, uneori, chiar eronate, subiectivism în activitatea de conducere a întreprinderilor industriale şi nu au avut, întotdeauna, efectul scontat.

Deşi, literatura de specialitate din acea vreme[25] este generoasă în ceea ce priveşte prezentarea şi comentarea unor măsuri de perfecţionare ale mecanismului de funcţionare planificată a economiei naţionale, propuse şi puse în aplicare, şi care vizau creşterea aportului acesteia în „stabilirea unor măsuri de mare eficacitate pentru economia naţională”, în diferitele etape de evoluţie ale sistemului de organizare şi conducere planificată a economiei naţionale, din investigaţiile efectuate am selectat numai câteva dintre acestea, pentru exemplificare (fără a respecta, cu stricteţe, ordinea cronologică de introducere a acestora), şi anume: organizarea şi funcţionarea unităţilor economice, pe baza principiilor gestiunii economice (cu plan propriu de producţie şi dotate cu fonduri fixe şi

[25] Ioan V. Totu, coordonator, Progresul economic în România 1877-1977, Editura politică, Bucureşti, 1997.

mijloace circulante proprii), printr-un ansamblu de măsuri de ordin organizatoric, juridic şi economico-social, care au stat la baza organizării acestora până în anul 1971; în vederea asigurării unui cadru unitar de organizare a relaţiilor economice dintre întreprinderi, în anul 1951 s-a instituit obligativitatea contractelor economice, care urmau să se încheie pe baza sarcinilor decurgând din planurile de producţie şi a repartiţiilor pentru materiile prime şi materialele cu care urmau să se aprovizioneze acestea; măsuri de perfecţionare a metodelor de conducere, planificare şi gestiune economică, prin creşterii rolului pârghiilor economico-financiare în sistemul de conducere a economiei naţionale, asigurării cadrului şi condiţiilor necesare pentru ca acestea să contribuie activ, prin căi şi modalităţi specifice, la amplificarea preocupărilor unităţilor productive pentru folosirea cu eficienţă maximă a resurselor materiale, de muncă şi financiare încredintate de societate; în anul 1972, s-a hotărât realizarea, într-o concepţie unitară a măsurilor privind buna organizare a activităţii economico-sociale, perfecţionarea conducerii şi planificării tuturor domeniilor de activitate, simplificarea organizării centralelor şi transformarea acestora, din verigi intermediare în unităţi efective de producţie, îmbunătăţirea conducerii colective a ministerelor, centralelor şi întreprinderilor; măsuri privind perfecţionarea sistemului finaciar, creşterea rolului creditului bancar în activitatea unităţilor productive, precum şi simplificarea relaţiilor cu bugetul de stat; măsuri privind amplificarea rolului beneficiului indicator sintetic de apreciere a eficienţei economice şi instrument de control asupra modului de gospodărire a mijloacelor materiale şi băneşti aflate la dispoziţia întreprinderilor; reorganizarea, pe baze noi, a sistemul bancar şi lărgirea funcţionalitatea creditului bancar, atât în finanţarea activităţii curente de producţie, cât şi în realizarea unor investiţii; introducerea principiul autofinanţării, care avea rolul de a mări interesul întreprinderilor pentru rezulatatele pe care trebuie să le obţină, amplifica preocupările acestora pentru dimensionarea riguroasă a fondurilor angrenate în circuitul productiv, pentru reducerea costurilor de fabricaţie şi creşterea continuă a rentabilităţii producţiei şi răspundea „cerinţei ca fiecare unitate economică să-şi aducă o contribuţie din ce în ce mai mare la formarea fondurilor de care are nevoie societatea, pentru continua şi rapida dezvoltare a forţelor de producţie, a potenţialului economic al ţării şi satisfacerea altor nevoi obşteşti” (aportul pe care fiecare unitate economico-socială îl aduce, prin activitatea sa, la creşterea avuţiei naţionale, a venitului naţional, la dezvoltarea generală a societăţii); îmbunătăţirii sistemului de preţuri în vederea transformării acestora iîntr-un instrument de comensurare a eficacităţii producţiei ş.a.

2.1. Structura industriei prelucrătoare mari şi evoluţia nivelului unor indicatori economici în perioada 1950-1989

În perioada 1951-1989, pe fondul introducerii sistemului centralizat de planificare şi a etatizării aproape totale a economiei naţionale, dezvoltarea acesteia s-a desfăşurat pe baza planurilor cincinale, rolul principal fiind atribuit dezvoltării industriei, iar în cadrul acesteia, accentul a fost pus, mai ales, pe industriile producătoare de mijloace de producţie (construcţii de maşini, metalurgie, industrie extractivă, etc.) şi înfăptuirea acestei dezvoltări în condiţiile planificării centralizate.

În continuare, sunt evidenţiate unele aspecte ale privind dezvoltarea industriei prelucrătoare, în această perioadă, prin intermediul unor indicatori de referinţă de caracterizare a evoluţiei acesteia, pe baza datelor statistice disponibile[26].

a) Prin dezvoltarea industriei (industrializare) se urmarea transformarea României într-un stat industrial-agrar cu o economie eficientă, lichidarea decalajelor de dezvoltare economică dintre zone, regiuni, judeţe şi apropierea nivelului dezvoltării economico-sociale a acestora, crearea unei structuri moderne a economiei în profil de ramură, departamental şi teritorial, în care industria să aibă rolul central, alegerea şi folosirea raţională în procesul dezvoltării a resurselor disponibile din fiecare zonă şi unitate teritorială, în concordanţă cu nevoile ţării şi ale zonei sau unităţii teritoriale[27].

b) Transpunerea, în realitate, a modelului creşterii producţiei industriale bazat pe industria grea s-a concretizat într-un efort investiţional, realizat prin forţarea investiţiilor în acest sens (alocarea de resurse

---

[26] În această parte a lucrării s-au utilizat, în principal, datele din Anuarul statistic al României 1990, care cuprinde date recalculate pentru perioada analizată, deoarece, pe de o parte, aşa cum se afirmă în literature de specialitate, ”datele statistice cuprinse în anuarele anteioare acestui an, precum şi cele din alte lucrări din acea perioadă sunt relativ incerte, ele având un caracter propagandistic” (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Editia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003), iar, pe de altă parte, continuitatea şi comparabilitatea datelor statistice în timp, sunt relative şi datorită modificării structurii anuarelor statistice, modificării metodologiei de calcul şi exprimare a unor indicatori (de exemplu, pentru principalii indicatori ai dezvoltării economiei naţionale sau evoluţia structurii producţiei industriale pe principalele ramuri, datele pâna în anul 1980 se referă la producţia globală, iar după acest an, la producţia marfă ş.a.).

[27] Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Editia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003.

în folosul acestui sector), în defavoarea consumului populaţiei şi cu preţul unor profunde dezechilibre sectoriale.

Astfel, în perioada 1951-1989 (tabelul nr. 2.1), partea resurselor destinate dezvoltării prin investiţii (fondul de acumulare) în venitul naţional, cu excepţia perioadei 1956-1960, a manifestat o tendinţă de creştere, care s-a menţinut până în anul 1980, pentru ca, după acest an, să se diminueze.

Tabelul nr. 2.1
Repartizarea venitului naţional creat pentru fondul de dezvoltare şi cel de consum, în perioada 1951-1989

-%-

Anii	Fond de acumulare	Fond de consum
1951-1955	24,30	75,70
1956-1960	17,10	82,90
1961-1965	25,50	74,50
1966-1970	29,50	70,50
1971-1975	33,70	66,30
1976-1980	36,00	64,00
1981-1985	30,70	69,30
1986-1989	25,70	74,30

Sursa: Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

Ştiut fiind faptul că, în orice economie investiţiile, rentabile (nu numai consumatoare de resurse materiale şi financiare), sunt esenţiale pentru asigurarea creşterii economice, în perioada analizată, s-a alocat o parte, în continuă creştere, mai ales, până în anul 1980, din resursele de dezvoltare disponibile pentru investiţii mobilizate în, fondul de acumulare, ca element structural al utilizării finale a venitului naţional. Aşa cum se menţionează în literature de specialitate, dimensionarea acestui fond unitar destinat resurselor de dezvoltare (fondul de acumulare pentru investiţii) a fost efectuată administrative, prin decizii centralizate pe termene scurte şi lungi (fixarea cifrelor în planurile cincinale), "creşterea exagerată a acestuia neputând fi susţinută de către economie, în ansamblu, şi de către populaţie, în special[28].

c) Pe fondul creşterii investiţiilor în economia naţională (Tabelul nr.2.2), care au cunoscut o tendinţă ascendentă până în anul 1985, iar,

[28] C. Ionete, Criza de system a economiei de comandă şi etapa sa explozivă, Editura Expert, Bucureşti, 1993.

ulterior, o tendinţă de scădere, se remarcă creşterera concentrării investiţiilor în industrie, care au crescut de la 43,6%, în anul 1950, la 48,4%, în anul 1985, deseori în dauna celorlalte ramuri economice.

Tabelul nr.2.2
Structura investiţiilor realizate în economia naţională şi în industrie, în perioada 1950-1989

- %-

	1950	1960	1970	1980	1985	1989
Total, din care:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Industrie	**43,6**	**42,7**	**47,5**	**50,9**	**48,4**	**43,7**
Construcţii	5,9	1,9	4,5	4,6	4,6	4,7
Agricultură	10,6	18,9	16,0	12,9	17,8	17,0
Silvicultură	1,2	0,8	0,4	0,4	0,4	0,5
Transporturi	14,9	7,4	9,8	11,2	10,3	10,3
Telecomunicaţii	0,6	0,7	0,8	0,8	0,4	0,4
Circulaţia mărfurilor	2,3	2,7	3,5	2,2	2,1	2,4
Gospodăria comunală de locuinţe şi alte prestări de servicii neproductive	12,2	19,0	12,7	13,5	13,0	14,9
Învăţământ, cultură şi artă	3,1	2,6	2,0	1,3	0,4	1,1
Ştiinţă	1,7	1,2	0,5	0,6	0,6	1,0
Ocrotirea sănătăţii şi asistenţa socială	2,4	1,4	1,4	0,5	0,4	0,3
Administraţie	1,2	0,6	0,6	0,6	0,6	4,1
Alte ramuri	0,3	0,2	0,2	0,5	1,1	0,4

Sursa: Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

Astfel, după industrie ponderi semnificative au mai deţinut agricultura, transporturile, gospodărirea comunală şi construcţiile, în timp ce în învăţământ, cultură, artă, ştiinţă, sănătate şi asistenţă socială, procentele alocate din fondul de acumulare nu numai că au fost foarte mici, dar au manifestat o tendinţă de reducere, de-a lungul întregii perioade comuniste.

d) În ceea ce priveşte alocarea fondurilor de investiţii pe cele două grupe ale industriei, se remarcă faptul că, grupa A, în care sunt incluse ramurile producătoare de mijloace de producţie, adică bunuri investiţionale (industriile metalurgică, siderurgică, constructoare de maşini, extractivă etc.) a beneficiat de cea mai mare parte a investiţiilor, de peste 80%, în întreaga perioadă, apropiindu-se, uneori, chiar de 90%, în timp

ce grupa B, în care sunt incluse industriile producătoare de bunuri de consum individual (industriile alimentară, textilă, de pielărie ş.a.) a beneficiat, în jur de circa 15% din investiţiile industriale, depăşind 16% numai în anul 1980 (Tabelul 2.3).

Tabelul nr.2.3
Structura investiţiilor realizate în industrie, pe grupele A si B, în perioada 1950-1989

- %-

	1950	1960	1970	1980	1985	1989
Industrie total, din care:	43,6	42,7	47,5	50,9	48,4	43,7
Grupa A	86,2	85,0	84,7	83,9	89,8	86,3
Grupa B	13,8	15,0	15,3	16,1	10,2	13,7

Sursa: Calcule efectuate după datele preluate din Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

e) Efectuarea unor investiţii de asemenea proporţii s-a concretizat în creşterea numărului de întreprinderi, atât al celor de stat, cât şi al celor cooperatiste, în cazul celor din urmă, creşterea fiind mai mică (Tabelul nr.2.4).

Tabelul nr. 2.4
Evoluţia numărului de întreprinderi industriale, după nivelul subordonării, în perioada 1960-1989

-număr-

Anii	1960	1970	1980	1985	1986	1987	1988	1989
Întreprinderi- total, din care:	1.658	1.731	1.752	1.913	2.048	2.072	2.091	2.102
Industrie de stat, din care:	1.319	1.372	1.334	1.456	1.520	1.526	1.532	1.541
- de subordonare republicană	1.001	1.126	1.321	1.418	1454	1.460	1.465	1.474
- de subordonare locală	318	246	13	38	66	66	67	67
Industrie cooperatistă	339	359	418	457	528	546	559	561

Sursa: Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

f) Accentul pus pe dezvoltarea extensivă a ramurilor economiei naţionale, în general, a condus la şi creşterea fondurilor fixe aflate în dotarea întreprinderilor industriale, ponderea acestora în valoarea fondurilor fixe din întreaga economie naţională manifestând o tendinţă de

creştere, ascendentă, ajungând, în anul 1989, la aproape 48%, faţă de circa 20%, în anul 1950 (Tabelul nr. 2.5).

Tabelul nr. 2.5
Valoarea fondurilor fixe ale economiei naţionale şi ale industriei, în perioada 1950-1989

Anii	Fondurile fixe ale economiei naţionale-mild. lei	Fondurile fixe ale industriei	
		mild. lei	în % din totalul fondurilor fixe ale economiei naţionale
1950	210,1	40,9	19,5
1960	337,9	92,1	27,5
1970	766,2	271,9	35,5
1980	1.880,3	820,2	43,6
1985	2.797,2	1.263,6	45,2
1989	3.526,1	1.673,6	47,5

Sursa: Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

g) Dezvoltarea ramurilor economiei naţionale a antrenat importante modificări în structura populaţiei ocupate, în sensul creşterii, constante, a celei ocupate în industrie, de la 12%, în anul 1950, la peste 38%, în anul 1989 (Tabelul nr. 2.5).

Tabelul nr. 2.6
Populaţia activă ocupată în industrie, în raport cu cea existentă la nivelul economiei naţionale, în perioada 1950-1989

Anii	Populaţie ocupată în economia naţională- mii persoane	Populaţie ocupată în industrie	
		Mii persoane	în % din total populaţie ocupată
1950	8.377,2	1.000,7	12,0
1960	9.537,7	1.440,2	15,1
1970	9.875,0	2.276,8	23,0
1980	10.350,1	3.678,7	35,5
1985	10.586,1	3.927,8	37,1
1989	10.945,7	4.169,0	38,1

Sursa: Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

h) Analiza structurii pe ramuri a valorii produţiei industriei româneşti (Tabelul nr. 2.7), din perioada 1950-1989 (cu sistem economico-social socialist centralizat bazat pe proprietatea de stat), comparativ cu cea din anul 1938 (ultimul an în care sistemul economico-social al României s-a întemeiat pe proprietatea pariculară şi piaţa concurenţială),

permite evidenţierea unor modificări ale acesteia, pe ramuri componente, printre care se pot menţiona:

- creşterea, spectaculoasă, a ponderii industriei construcţiilor de maşini, urmată de cea a industriei chimice şi reducerea importanţei relative a industriei alimentare şi a ramurilor industriei uşoare (mai ales, textilă, confecţii, pielărie, blănărie şi încălţăminte), activitati cu tradiţie indelungata in tara noastra;

- creştere, mai redusă, a ponderii metalurgiei (feroasă şi neferoasă), considerată nucleul industriei grele şi furnizorul principal al industriei construcţiilor de maşini, care are rolul de a oferi mijloace de producţie utilizate de întreaga economie naţională ş.a.

Tabelul nr. 2.7
Structura pe ramuri a valorii producţiei industriale, în anul 1938 şi în perioada 1950-1989

-%-

	1938	**1950**	**1960**	**1970**	**1980**	**1985**	**1989**
Industrie total, din care:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Industrie extractivă	...	8,5	8,2	5,3	3,7	4,8	6,2
Industrie prelucrătoare	**...**	**89,6**	**89,3**	**91,5**	**94,5**	**91,7**	**89,9**
Ramuri ale industriei:							
Energie electrică şi termică	1,0	1,9	2,5	3,2	1,8	3,5	3,9
Combustibil	16,8	11,3	9,1	5,3	4,5	9,2	11,5
Metalurgie feroasă (inclusiv extracţia minereurilor feroase)	4,1	5,4	6,3	8,5	7,4	7,2	6,9
Metalurgie neferoasă (inclusiv extracţia minereurilor neferoase)	2,6	2,1	2,1	3,3	3,2	3,6	2,9
Construcţii de maşini şi prelucrarea metalelor	10,2	13,3	24,0	25,0	35,2	29,7	27,7
Chimie	2,7	3,1	6,1	10,1	8,7	10,5	9,8
Extracţia minereurilor nemetalifere şi produse din substanţe abrazive	0,1	0,1	0,3	0,2	0,3	0,5	0,5
Materiale de construcţii	1,2	2,4	3,2	3,4	3,4	3,3	3,7
Exploatarea şi prelucrarea lemnului	9,5	9,9	7,5	6,4	4,1	3,8	3,8
Celuloză şi hârtie (inclusiv exploatarea stufului)	1,2	1,3	1,0	1,4	1,4	1,3	1,2
Sticlă, porţelan şi faianţă	0,4	0,7	0,7	0,6	0,7	0,8	0,8

	1938	1950	1960	1970	1980	1985	1989
Textilă	9,4	11,1	7,9	7,2	8,2	6,6	6,6
Confecţii	3,4	7,5	5,6	4,3	3,6	3,7	4,0
Pielărie, blănărie şi încălţăminte	3,3	4,0	2,8	2,1	2,2	2,2	2,3
Alimentară	32,4	24,2	18,9	17,3	12,8	11,4	11,6
Sapunuri si cosmetice	0,5	0,4	0,4	0,2	0,2	0,2	0,3
Poligrafie	0,8	0,8	0,9	0,3	0,2	0,3	0,2
Alte ramuri ale industriei	0,3	0,5	0,7	1,2	2,1	2,2	2,3

Sursa: Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

i) Importanţa industriei, în general, şi a celei prelucrătoare, în special, este evidenţiată de contribuţia acesteia la crearea produsului social şi a venitului naţional (Tabelul nr. 2.8).

Tabelul nr. 2.8
Contribuţia industriei la venitul naţional şi la produsul social, comparativ cu cea a celorlalte ramuri ale economiei naţionale, în 1938 şi în perioada 1950-1989

- % -

Anii	Ramuri ale economiei naţionale					
	Total	Industrie	Agricultură	Construcţii	Transporturi şi telecomunicaţii	Circulaţia mărfurilor
	Venitul naţional					
1938	100,0	30,8	38,1	4,4	6,5	14,9
1950	100,0	44,0	27,8	6,0	4,3	11,8
1960	100,0	44,1	33,0	9,0	3,8	6,5
1970	100,0	60,3	19,5	9,8	4,0	3,6
1980	100,0	59,5	13,8	8,5	6,9	7,7
1985	100,0	59,0	15,5	8,3	6,4	6,5
1989	100,0	58,1	15,2	7,2	7,5	7,5
	Produsul social					
1938	100,0	39,0	30,1	5,4	6,4	11,2
1950	100,0	46,6	25,7	7,4	4,2	7,9
1960	100,0	52,4	24,5	9,7	3,5	4,6
1970	100,0	64,1	16,0	10,3	3,2	2,9
1980	100,0	63,1	13,0	9,8	5,3	4,5
1985	100,0	65,5	12,7	9,0	4,8	3,4
1989	100,0	66,8	11,3	8,8	5,1	3,6

Sursa: Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti,1991.

Ca urmare a dezvoltării industriei, între anii 1938 şi 1989, s-a înregistrat o mutaţie esenţială în privinţa raportului acesteia cu agricultura, în sensul creşterii, semnificative, a contribuţiei industriei la crearea venitului naţional şi a produsului social, considerându-se că România a atins stadiul de ţară preponderant industrială (industrializată), industria asigurând cea mai mare parte a produsului social (produsului intern brut) şi majoritatea exporturilor.

2.2. Modificări ale structurii comerţului exterior pe grupe de produse ale industriei prelucrătoare, în perioada 1950-1989

Evoluţia şi tendinţele schimburilor comerciale externe ale României, în perioada 1950-1989, au fost marcate, pe de o parte, de urmările celui de-al doilea război mondial[29], atât sub aspect economic, cât şi politic, iar, pe de altă parte, de politica economică internă (mai ales, privind dezvoltarea ramurilor producătoare de bunuri materiale) şi cea externă (referitoare la participarea la diviziunea internaţională a muncii şi la circuitul economic mondial).

Comerţul exterior al României, fiind monopol al statului încă din 1949[30], evoluţia sa a fost marcată de regulile conducerii centralizate, asemenea, de altfel, ca şi celelalte domenii ale vieţii economice.

Analiza datelor statistice disponibile, precum şi investigaţiile efectuate în literatura de specialitate[31], cu privire la evoluţia comerţului exterior cu produse ale industriei prelucrătoare, a permis evidenţierea

---

[29] În literatura de specialitate se menţionază faptul că nivelul scăzut al schimburilor comerciale externe în anii ′50 este determinat, în principal, de „starea generală precară a economiei româneşti, provocată de război şi adâncită, considerabil, de plata despăgubirilor de război impuse prin Convenţia de armistiţiu, semnată de România în septembrie 1944 şi prin Tratatul de Pace de la Paris, din februarie 1947 (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Editia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

[30] În 1949, este instituit monopolul statului asupra comerţului exterior, prin Decretul din 28 iulie 1949 pentru reglementarea operaţiunilor de import, export şi transit. Iar pentru facilitarea şi coordonarea relaţiilor economice externe ale României, în decembrie 1949 este înfiinţată Camera de Comerţ Exterior a României (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Editia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

[31] Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Editia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003; C. Murgescu, I.Vasile, Relaţiile comerciale internaţionale ale României şi cooperarea economică cu alte ţări, în volumul coordonat de Ioan V. Totu, Progresul economic în România 1877-1977, Editura politică, Bucureşti, 1997; N. Sută, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998.

unor aspecte semnificative ale schimbărilor intervenite în structura acestuia, în perioada 1950-1989, prezentate în continuare.

A. Evoluţia structurii exportului

Din analiza datelor cu privire la evoluţia structurii exportului, se desprind unele tendinţe, prezentate, succint, în continuare.

a) Concomitent cu creşterea volumului valoric al exporturilor au intervenit schimbări semnificative în structura acestora, în raport cu gradul de prelucrare. Astfel, dacă, în anul 1950, produsele industriei prelucrătoare deţineau 25,7%, din totalul exporturilor, iar produsele de bază (cu grad redus de prelucrare sau neprelucrate) peste 70%, în anul 1989, ponderea produselor de bază s-a redus la 36,8%, iar cea a produselor industriei prelucrătoare a crescut la peste 63% (tabelul nr. 2.9).

Tabelul nr. 2.9
Schimbări în structura exporturilor României, pe grupe de produse ale industriei prelucrătoare, în perioada 1950-1989

- % -

Grupe de produse	**1950**	**1960**	**1970**	**1980**	**1985**	**1989**
Export-total, din care:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Produse ale industriei prelucrătoare	25,7	39,2	62,7	61,5	63,7	63,2
Maşini, utilaje şi mijloace de transport	4,2	16,7	22,4	24,9	28,7	29,3
Produse chimice, îngraşăminte, cauciuc	1,7	2,1	7,2	9,7	10,5	9,5
Materiale de construcţii şi accesorii	4,4	2,5	2,8	2,2	1,6	2,0
Mărfuri alimentare	14,1	12,1	12,1	8,5	6,2	4,3
Mărfuri industriale de larg consum	1,3	5,8	18,2	16,2	16,7	18,1
Produse de bază (cu grad redus de prelucrare sau neprelucrate)	74,3	60,8	37,3	38,5	36,3	36,8
Combustibili, materii prime minerale, metale	33,8	37,0	22,6	29,5	30,1	32,1
Materii prime nealimentare şi produse prelucrate (în afară de cele cuprinse în celelalte grupe)	28,9	14,7	10,2	4,8	4,7	4,1
Materii prime pentru producţia mărfurilor alimentare	11,6	9,1	4,5	4,2	1,5	0,6
Animale vii (în afară de cele pentru tăiere)	*)	*)	*)	*)	*)	*)

*) sub 0,1

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din Anexele 2.1 şi 2.2.

b) În cadrul exportului de produse ale industriei prelucratoare, în timp ce, în anul 1950, mărfurile alimentare deţineau, la export, ponderea cea mai mare (14,1%), urmate, la distanţă apreciabilă, de materialele de construcţii (4,4%), de maşinile, utilajele şi mijloacele de transport (4,2%), pe ultimele locuri situându-se exportul de produse chimice, îngrăşăminte, cauciuc (1,7%) şi de mărfuri industriale de larg consum (1,3%), în anul 1989, pe primul loc se situează exportul de maşini, utilaje şi mijloace de transport (29,3%), urmat de cel de mărfuri industriale de larg consum (18,1%), produse chimice (9,5%), mărfurile alimentare (4,3%) şi materialele de construcţii (2,0%) se situându-se pe ultimele locuri.

c) Exportul de maşini, utilaje şi mijloace de transport, cu o pondere de peste 29% din totalul exportului de mărfuri ale industriei prelucrătoare, în 1989 (faţă de numai 4%, în 1950), a cunoscut o creştere spectaculoasă, în sens cantitativ, datorată accentului pus pe dezvoltarea industriei constructoare de maşini, promovată în intreaga perioadă luată în considerare. În acelaşi timp, nu numai ca s-a diversificat gama produselor exportate, dar s-au realizat si unele imbunatatiri pe linia performantelor tehnico-calitative ale acestora, apropiindu-se de cele realizate pe plan mondial[32]. Astfel, daca la inceputul anilor ′60, Romania exporta circa 10-15 tipuri de masini si utilaje, la sfarsitul anilor ′80 nomenclatorul acestei grupe depasea 400 de tipuri.

În exportul Romaniei de maşini, utilaje şi mijloace de transport au predominat, cu creşteri mai însemnate: maşinile, utilajele şi instalaţiile pentru exploatarea geologică, pentru foraj şi exploatarea sondelor, utilajul energetic şi electrotehnic, utilajele pentru industria chimică şi cea a cimentului, maşinile-unelte pentru prelucrarea metalelor, tractoarele, maşinile şi inventarul agricol, locomotivele Diesel, vagoanele de marfă şi cisternele, autocamioanele, autobasculantele, autotractoarele, remorcile auto, autoturismele de teren, accesoriile şi piesele de schimb pentru auto, navele şi utilajul naval, excavatoarele, rulourile compresoare, armăturile industriale, rulmenţii etc.(în Anexa 2.5 este prezentată evoluţia exportului unor mărfuri industriale, exprimat în unităţi fizice de masură, între anii 1970 şi 1989).

d) O altă grupă de produse ale industriei prelucrătoare, a cărei pondere a înregistrat o creştere însemnată la export, în decursul perioadei luată în considerare, a fost cea de a produselor realizate de industria chimică. Astfel, ponderea acestei grupe de produse industriale a crescut de la 1,7%, în

---

[32] Nicolae Sută, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998.

1950 la 9,9%, în 1989, cu un nivel maxim în 1985, când exportul a atins 10,5%. Totodată, s-a diversificat şi nomenclatorul produselor chimice exportate, cu deosebire după 1970, când au intrat în funcţiune unele combinate chimice. La începutul perioadei la care ne referim, exportul acestei grupe de mărfuri cuprindea circa 10-20 de produse, iar la sfârsitul perioadei, circa 300 de produse, într-o gamă relativ mare de sortimente.

Cu toate progresele înregistrate, trebuie subliniat faptul că, un mare nejuns care a caracterizat exportul de produse chimice a fost ponderea mare a unor produse cu un grad insuficient de prelucrare industrială şi, implicit, cu o valoare relativ scazută, precum produsele clorosodice, carbidul, negrul de fum, îngrăşămintele chimice etc., adică produse de mare tonaj, a căror pondere s-a cifrat la peste 50% din totalul exportului de produse chimice, în timp ce înlocuitorii sintetici ai materiilor prime şi alte produse prelucrate din aceştia au deţinut circa 25-26% din export, iar produsele cu un grad foarte înalt de prelucrare (medicamente, coloranţi, lacuri, vopsele, produse cosmetice, materiale fotosensibile, materiale radioactive etc.), sub 10%. Aceasta structură nesatisfăcătoare a exportului românesc de produse chimice explică, în mare măsură, şi preţul mediu unitar obţinut de ţara noastră la produsele din această grupa exportate, care s-a situat sub nivelul celui obţinut de ţările avansate ale lumii[33].

e) Cu o pondere relativ mică în exportul de produse ale industriei prelucrătoare (4,4%, în 1950 şi doar 2%, în 1989), dar cu un nomenclator la export în uşoară diversificare, se situează produsele industriei materialelor de construcţii şi a altor produse din minerale nemetalice, principalele produse de export fiind cimentul, plăcile fibrolemnoase, plăcile din particule aglomerate, parchetele, uşile şi ferestrele din lemn, ţigla ş.a.

Dintre acestea, ponderea cea mai mare în exportul acestei grupe de produse a revenit, cimentului (28-30%), un produs energofag şi cu o eficienţă redusă la export.

f) O grupă de produse ale industriei prelucrătoare cu o pondere însemnată în exportul valoric total, a fost cea a mărfurilor industriale de larg consum. Se remarcă faptul că, ponderea acestora a crescut până în 1970, ulterior a scăzut, pentru ca, în 1989, să deţină peste 18% din exportul total.

Concomitent cu creşterea poderii acestor produse la export s-a extins şi nomenclatorul produselor exportate şi a sporit calitatea acestora.

---

[33] Nicolae Sută, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998.

Produsele cu cea mai mare pondere la export din cadrul acestei grupe au fost: ţesăturile, confecţiile textile şi din blană, tricotajele, încălţămintea şi alte produse prelucrate din piele, covoarele, mobila, aparatele de radio şi televizoarele, sticlăria şi ceramica fină de menaj, maşinile electrice de spălat rufe, frigiderele, congelatoarele, articolele de artizanat etc.

g) Un loc important în exportul valoric al produselor industriei prelucrătoare, revine mărfurilor alimentare. Deşi ponderea lor, în exportul românesc, a scăzut de la 14%, în 1950, la 4%, în 1989, exportul multora dintre produsele alimentare s-a menţinut ridicat sau chiar a continuat să crească. În acelaşi timp, atât valoric, cât şi relativ, se remarcă manifestarea unei tendinţe de scădere, după 1980, ceea ce se explică prin micşorarea producţiei agricole, ceea ce a determinat chiar raţionalizarea unor produse alimentare după 1985.

Produsele alimentare preponderente în exportul românesc au fost carnea şi produsele din carne, zahărul rafinat, uleiurile vegetale comestibile, grăsimile animale comestibile, produsele lactate, ouăle, legumele şi fructele conservate, vinurile şi alte băuturi alcoolice, mierea de albine etc.

h) În ceea ce priveşte produsele de bază (furnizate, în pricipal, de industria extractivă, agricultură şi silvicutură), pe. ansmblu, ponderea acestora în export s-a redus la jumătate (de la 74,3%, în 1950, la 36,8%, în 1989). În cadrul acestora, un loc relativ însemnat le-a revenit combustibililor, materiilor prime minerale şi metalelor. Dacă, în anul 1950, ponderea acestei grupe de mărfuri în exportul valoric total era de 33,8%, în 1970, aceasta s-a cifrat la circa 23%, pentru ca apoi să crescă uşor, atingând 32%, în 1989.

Această grupă de mărfuri exportate este alcatuită, aşa cum rezultă şi din titulatura ei, din trei subgrupe şi anume: materiile prime minerale, produsele petroliere şi metalele feroase şi neferoase.

Dacă subgrupa produselor petroliere a avut, în deceniul şase, o pondere foarte mare în exportul toal al României (circa 25-30%), ulterior, în deceniul şapte, ponderea acesteia a scăzut sub 7-8%, pentru, ca apoi, în deceniul opt, să crească la 15-17% şi să se menţină, usor, sub acest nivel, în perioada următoare.

O pondere de circa 8-10% din exportul total romanesc a revenit subgrupei de metale feroase si neferoase, la export predominand laminatele si tevile din metal feroase, iar metalele neferoase, îndeosebi pe bază de aluminiu, deţinând o pondere foarte mica in export.

i) Cu o pondere relativ însemnată la export (aproape 29%, in 1950), dar cu tendinţă de scădere pronunţată (4,1%, în 1989), s-au situat materiile prime nealimentare şi produsele prelucrate din acestea. În cadrul acestei categorii de produse, au predominat produsele lemnoase şi derivatele lor (circa 75-80% din totalul exportului de materii prime nealimentare).

Ca urmare a dezvoltării industriei de prelucrare a lemnului şi fabricare a produselor din lemn, în exportul românesc de produse lemnoase s-a înregistrat o creştere a ponderii produselor finite şi semifinite (placaj, furnir, panel, hârtie etc.).

j) Exportul de materii prime pentru producţia mărfurilor alimentare a manifestat o tendinţă de scădere accentuată, de la 11,6% în 1950, la doar 0,6%, în 1989.

Din această categorie de produse se exportau bovine, ovine şi porcine pentru sacrificare, grâu, porumb, seminţe, fructe pentru industrializare, produse semiindustrializate din fructe, tutun ş.a.

B. Evoluţia structurii importului

Din analiza datelor disponibile cu privire la evoluţia structurii importului, se desprind unele tendinţe, prezentate, succint, în continuare.

a) Importul românesc, în perioada luată în considerare, a fost dominant, atât valoric, cât şi în structură, de importul de factori de producţie deficitari (maşini şi utilaje, materii prime, materiale, semifabricate, combustibili etc.) necesari, în diferite proporţii, dezvoltării cu precădere a ramurilor industriei prelucrătoare. Astfel, aşa cum arată datele statistice disponibile (tabelul nr. 2.10), în întreaga perioadă analizată, au predominat, în importul României, bunurile destinate consumului productiv, a căror pondere a crescut de la aproape 89%, în anul 1950, la peste 93%, în anul 1989, diferenţa (cu pronunţată tendinţă de scădere), între anii menţionaţi, revenind bunurilor destinate consumului individual.

Se cuvine menţionat faptul că, importurile de produse efectuate în această perioadă, au avut o contribuţie, însemnată, la dotarea economiei naţionale, în general, şi a industriei prelucrătoare, ca ramură principală a acesteia, cu tehnica modernă, la asigurarea aprovizionării ramurilor industriei prelucrătoare cu cantităţi sporite de materii prime, materiale, combustibili, energie şi, în mai mică masură, la aprovizionarea populaţiei cu bunuri industriale de larg consum şi mărfuri alimentare.

Tabelul 2.10
Schimbări în structura importurilor României, pe grupe de produse ale industriei prelucrătoare, în perioada 1950-1989

- % -

Grupe de produse	**1950**	**1960**	**1970**	**1980**	**1985**	**1989**
Import - total, din care:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Produse ale industriei prelucrătoare	54,4	49,8	56,3	38,2	34,8	36,9
Maşini, utilaje şi mijloace de transport	38,3	33,7	40,3	24,6	22,1	25,5

Grupe de produse	1950	1960	1970	1980	1985	1989
Produse chimice, îngraşăminte, cauciuc	4,5	7,4	6,0	6,4	6,7	5,6
Materiale de construcţii şi accesorii	1,1	1,0	1,5	1,0	0,7	0,9
Mărfuri alimentare	0.3	2,5	3,0	3,2	1,9	1,5
Mărfuri industriale delarg consum	10,2	5,2	5,5	3,0	3,4	3,4
Produse de bază (cu grad redus de prelucrare sau neprelucrate)	45,6	50,2	43,7	61,8	65,2	63,1
Combustibili, materii prime minerale, metale	23,5	34,3	31,1	50,3	56,6	56,0
Materii prime nealimentare şi produse prelucrate (în afară de cele cuprinse în celelalte grupe)	21,4	13,4	10,1	5,7	5,7	5,4
Materii prime pentru producţia mărfurilor alimentare	0,7	2,2	2,3	5,7	2,9	1,7
Animale vii (în afară de cele pentru tăiere)	*)	0,3	0,2	0,1	*)	*)

*) sub 0,1

Sursa: Prelucrări pe baza datelor din Anexele 2.3 şi 2.4.

b) În importul total de bunuri destinate consumului productiv, un loc central, îndeosebi între anii 1950 şi 1970 (cu un maxim de 40,3%, în anul 1970), a revenit importului de maşini, utilaje şi mijloace de transport, dată fiind importanţa acestora la procesul de înzestrarea tehnică (dotare), precum şi la cel de intensificare a industrializării întregii economii naţionale.

În perioada următoare, însă, ponderea acestora, în valoarea importului total, s-a redus substanţial (de la peste 40%, în 1970, la circa 26%, la sfârşitul anului 1989).

Este de menţionat faptul că, mărirea ponderii importurilor de maşini, utilaje şi mijloace de transport, în valoarea totală a importurilor, în perioada 1950-1970 (de la 38,3%, la 40,3%), a contribuit la intensificarea efortului de industrializare şi, ca urmare, industria românească constructoare de maşini a ajuns, treptat, să asigure circa 70% din necesarul de maşini şi utilaje al economiei naţionale.

După 1970, importul acestor produse scade, deşi continuă să deţină ponderea principală în cadrul grupei, încadrându-se între 22 şi 26%, acestea fiind constituite, fie din utilaje moderne, de înaltă tehnică şi tehnologie pe plan mondial, pe care industria constructoare de maşini autohtonă nu le producea în acea perioadă, fie din importuri de completare.

În structura acestei grupe la import, circa 80-85% revenea maşinilor şi utilajelor, iar restul, de 15-20%, mijloacelor de transport.

În subgrupa maşinilor şi utilajelor importate au predominat utilajele tehnologice pentru industria chimică, cea a prelucrării lemnului şi celulozei şi hârtiei, utilajele energetice şi electrotehnice, cele pentru industria metalurgică, cea textilă, a confecţiilor şi tricotajelor, alimentară, utilajele pentru telecomunicaţii, cele pentru forje şi prese, cele pentru pompare şi compresie, maşinile- unelte pentru prelucrarea metalelor ş.a.

c) Importurile de produse chimice şi de materiale de construcţii, luate împreună, deţin o pondere relativ mică în totalul valoric al importului românesc (5,6%, în 1950 şi 6,5%, în 1989).

În ceea ce priveşte importul produselor chimice, a înregistrat o creştere relativ însemnată a ponderii valorice, în 1960 (7,4%), pentru ca apoi, pe masura dezvoltării industriei chimice românesti, ponderea acestora să cunoască o uşoară scădere, dar nomenclatorul de import să se diversifice, punând-se un accent deosebit pe produsele deficitare (mase plastice şi materiale pentru fabricarea acestora, coloranţi organici şi sintetici, lacuri, vopsele, cauciuc natural şi sintetic, antidăunătorii, auxiliari textili pentru industria pielăriei, acizi organici şi anorganici, produse si preparate farmaceutice, medicamente ş.a.).

d) Importurile de bunuri destinate consumului individual (mărfurile industriale de larg consum şi cele alimentare), luate împreună, au înregistrat o tendinţă, constată, de scădere, de la 10,5%, în 1950, la 4,9%, în 1989.

Mărfurile alimentare importate au fost caracterizate printr-o gamă restrânsă de produse şi cantităţi mici (de exemplu, peşte oceanic şi produse din peşte, orez, citrice, cafea, cacao, măsline, uleiuri comestibile etc.), iar cele industriale de larg consum importate au fost constituite, în principal, din ţesături, tricotaje, încălţăminte, frigidere, ceasuri, televizoare ş.a.

e) În importurile produselor de bază, combustibilii, materiile prime minerale şi metalele, necesare consumului productiv, au deţinut o pondere însemnată şi cu tendinţă de creştere (de la 23,5%, în 1959, la 56%, în 1989), determinată de dezvoltarea unor ramuri ale industriei prelucrătoare peste posibilităţile de aprovizionare a acestora cu resurse autohtone.

Produsele cu cea mai mare pondere în importurile grupei de produse, la care ne referim, au fost ţiţeiul, cocsul, huilă, minereurile feroase şi neferoase, metalele feroase şi neferoase, precum şi unele semifabricate (de exemplu, ţevi, laminate din metale feroase şi neferoase).

Cu titlu de exemplu, menţionăm că,îintre anii 1970 şi 1989, importurile de minereu de fier au crescut de la 6 milioane tone, în 1970, la peste 13 milioane tone, în 1989, cele de cocs metalurgic au oscilat între 2 şi 3 milioane de tone anual etc.(date preluate din Anexa 2.6).

f) În cadrul importului de produse de bază, materiile prime nealimentare şi produsele prelucrate din acestea, reprezintă o grupă de produse destinată consumului productiv.

Deşi, ponderea valorică a importului acestora, a scăzut de la 21,4%, în 1950, la 5,4%, în 1989, volumul fizic al importului, la unele produse, a cunoscut o creştere relativ însemnată, concomitent cu diversificarea nomenclatorului produselor importate.

Produsele cu cea mai mare pondere la import au fost bumbacul fibră, pieile crude, fibrele şi firele sintetice, furajele concentrate, celofibra etc.

C. Modificări în orientarea geografică a comerţului exterior al României

Se cuvine menţionat faptul că, în decursul perioadei analizate, s-au produs şi unele modificări în orientarea relaţiilor comerciale şi de cooperare economică ale României cu diverse state ale lumii (tabelul nr.2.11), prezentate în continuare.

a) În întreaga perioadă analizată, România a derulat cea mai mare parte a schimburilor comerciale cu ţările socialiste, dar cu mari oscilaţii de la o perioadă la alta. Poderea acestor ţări s-a menţinut la un nivel ridicat, mai ales, în primul deceniu (ca urmare a intrării în sfera de influenţă a URSS, după cel de-al doilea război mondial), pentru ca în perioada următoare să înregistreze o tendinţă de scădere, mai accentuată în anii 1975 şi 1980.

b) După 1970, România face eforturi deosebite pentru lărgirea relaţiilor economice cu cât mai multe state şi ajunge să-şi normalizeze, treptat, relaţiile cu marea majoritate a ţărilor capitaliste şi să-şi extindă relaţiile cu ţările în curs de dezvoltare.

c) Începând cu1985, ponderea ţărilor socialiste înregistrează, din nou, o creştere relativ importantă, scăzând, în schimb, ponderea ţărilor nesocialiste, tendinţă care a fost stopată în anii 1988-1989.

d) Treptat, a fost creat şi cadrul politic şi juridic menit să facilitez şi să impulsioneze relaţiile comerciale şi de cooperare economică, semnându-se, cu un număr tot mai mare de state, acorduri comerciale şi de plăţi, acorduri de cooperare economică şi tehnico-ştiinţifică de lungă durată, precum şi un număr mare de protocoale şi contracte de cooperare în diferite ramuri de activitate economică. Astfel, spre exemplu, la sfârsitul anului1985, erau în vigoare circa 800 de astfel de acorduri şi convenţii interguvernamentale, încheiate de România cu peste 100 de state ale lumii.

e) Numărul ţărilor cu care România a întreţinut legături economice, comerciale şi de cooperare, a crescut de la 110, în anul 1970, la 152, în anul 1980, pentru ca, în anul 1989, să scadă la 142 ţări[34].

Tabelul nr. 2.11
Repartizarea geografică a comerţului exterior al României,în perioada 1960-1988

-în% din total export + import-

Anii	Ţări socialiste		Ţări capitaliste dezvoltate	Ţări în curs de dezvoltare
	membre ale CAER	Alte ţări socialiste		
1960	66,8	6,2	22,3	4,7
1965	60,7	4,3	29,0	6,0
1970	49,3	6,7	35,8	8,2
1975	38,0	6,8	37,7	18,5
1980	34,6	6,4	33,0	26,0
1985	51,0	5,7	23,7	19,6
1986	58,3	5,9	20,6	15,2
1987	55,0	8,7	23,7	12,6
1988	54,0	7,9	24,7	13,4

Sursa : Nicolae Sută, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998.

e) În cadrul relaţiilor cu ţările socialiste, ponderea cea mai mare, dar cu oscilaţii, creşteri şi scăderi, a revenit ţărilor membre ale CAER, România fiind membră fondatoare a CAER[35].

f) Spre deosebire de celelalte ţări membre ale CAER, România a acordat, însă aceeaşi atenţie şi relaţiilor cu ţările socialiste nemembre ale CAER, ponderea acestora menţinându-se relativ ridicată, în perioada luată în considerare[36].

---

[34] Nicolae Sută, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998.

[35] Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER) a fost creat la iniţiativa URSS, în 1949, ca organizaţie economică a statelor comuniste europene pentru a constitui un echivalent al Comunităţii Economice Europene. CAER-ul a fost răspunsul la Planul Marshall. El avea misiunea de a stimula comerţul dintre ţările din blocul estic. În realitate, URSS nu a putut oferi ţărilor comuniste un ajutor comparabil cu cel acordat de SUA ţărilor occidentale.

[36] Aceasta se datoreste faptului ca Romania nu s-a amestecat in conflictul chino-sovietic declansat la inceputul deceniului 7, pastrand legaturi normale, atat pe plan politic cat si economic cu toate statele socialiste (Nicolae Sută, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998).

g) În cadrul relaţiilor comerciale cu ţările nesocialiste, ponderea cea mai mare a revenit ţărilor capitaliste dezvoltate, care a atins nivelul maxim în comerţul nostru exterior la mijlocul deceniului 8 (circa 37-38%), pentru ca în anii următori să scadă din motive legate de evoluţia anterioară a balanţei comerciale şi de plăţi cu aceste ţări[37].

h) Cât priveşte relaţiile comerciale cu ţările în curs de dezvoltare, acestea au înregistrat o creştere moderată în deceniul şapte, pentru ca în deceniul opt, să cunoască o puternică dezvoltare (26%, în 1980), iar în perioada următoare, ponderea lor să se reducă semnificativ.

[37] Nicolae Sută, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998.

CONCLUZII

Din analiza retrospectivă a evoluţiei industriei prelucrătoare din România, în perioada cuprinsă între 1945 şi sfârşitul anului 1989, precum şi din investigaţiile efectuate în literatura de specialitate, s-au conturat, unele concluzii prezentate, succint, în continuare.

a) În condiţiile în care obiectivul prioritar al ţării a fost întărirea capacităţii de apărare a României, statul a intervenit pentru crearea unui cadru organizatoric propice pentru impulsionarea ramurilor industriei prelucrătoare legate de înzestrarea armatei, ceea ce a condus la creşterea potenţialului ramurilor industriale orientate, cu prioritate, către producţia de război, care au avut un rol important în asigurarea aprovizionării armatei române.

b) În primii ani de după al doilea război mondial, refacerea şi dezvoltarea ramurilor industriei au fost susţinute de stat, atât prin intervenţia directă a acestuia (aprovizionare cu materii prime, comenzi ale statului, credite, subvenţii etc.), cât şi printr-o serie de măsuri luate în domeniile creditului, finanţelor publice, circulaţiei bănesti, controlului exercitat de stat, comerţului exterior etc.

c) Un rol important în stimularea iniţiativei private în industria prelucrătoare, până în anul 1947, l-au avut avantajele acordate pe baza legii de încurajare a industriei naţionale. În acest sens, valoarea avantajelor acordate de stat întreprinderilor industriale (subvenţii derivate din legea de încurajare a industriei), a însumat 397.280 mii lei, revenind, în medie, 44.142 mii lei pe an, în condiţiile în care bugetul de stat era grevat de plata obligaţiilor decurgând din Convenţia de armistiţiu şi, ulterior, reafirmate în Tratatul de Pace din 10 februarie 1947.

d) În a doua jumătate a deceniului cinci, au fost întreprinse unele măsuri cu caracter legislativ, care au vizat segmentele fundamentale ale economiei, cu impact direct sau indirect, asupra evoluţiei ramurilor industriei prelucrătoare, care au creat suportul legal pentru instituirea monopolului statului în economie şi trecerea la o economie condusă centralizat.

e) În a doua jumătate a anului 1948, întreprinderile de stat au devenit majoritare, iar după 1950, timp de patru decenii, viaţa economico-socială din România s-a desfăşurat pe baza planurilor cincinale.

f) În perioada 1950-1989, economia naţională a funcţionat prin intermediul mecanismelor bazate pe proprietatea de stat centralizată şi planificarea şi conducerea unice.

g) Adoptarea modelului creşterii producţiei industriale bazat pe industria grea, în perioada 1950-1989, s-a concretizat într-un efort investiţional realizat prin forţarea investiţiilor în acest sens, în defavoarea consumului populaţiei şi cu preţul unor profunde dezechilibre sectoriale.

h) Adoptarea principiului priorităţii dezvoltării industrie, iar in cadrul acesteia, a ramurilor producatoare de mijloace de productie, şi-a pus amprenta asupra structurii exportului şi a importului.

i) Supradimensionarea unor capacităţi de producţie în ramuri ale industriei prelucrătoare, mari consumatoare de materii prime şi energie, a dus la creşterea dependenţei de import, în condiţiile unei dotări, precare, a României cu astfel de factori de producţie.

j) În decursul perioadei analizate, importul de maşini, utilaje, materii prime, materiale şi semifabricate necesare, în diferite proportii, dezvoltării cu precădere a industriei, a fost dominant, atât valoric, cât şi în structură.

BIBLIOGRAFIE ŞI WEBOGRAFIE

Axenciuc Victor, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992;

Axenciuc Victor, Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.I şi II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

Bulei Ion, O istorie a românilor, Ediţia a V-a revăzută, Editura Meronia, Bucureşti, 2012

Cojanu Valentin, Comerţul exterior şi dezvoltarea economică, IRLI, Bucureşti, 1997.

Constantiniu Florin, O istorie sinceră a poporului român, ediţia a IV-a revăzută şi adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2011;

Mureşan Maria, Mureşan Dumitru, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003.

Ioan Scurtu, Istoria contemporană a României, 1918-2005, Editura Fundaţiei România de mâine, Bucureşti, 2005.

Sută Nicolae, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998.

Totu V. Ioan, coordonator, Progresul economic în România 1877-1977, Editura politică, Bucureşti, 1997.

Webografie (materiale de pe Internet):

Piţurcă Aurel,Istoria economiei naţionale, suport de curs pentru învăţământ la distanţă www.svedu.ro/curs/istec_apiturca.pdf

DEX on line

ANEXE

Anexa 1.1
Structura industriei prelucrătoare mari, pe ramuri, după principalii indicatori, în anii 1938, 1945 şi 1947

Ramuri ale industriei prelucrătoare	1938					
	Întreprinderi		Personal ocupat		Forţă motrice	
	număr	%	Mii persoane	%	mii C.P.	%
Industria prelucrătoare, din care:	3.767	100,0	289,1	100,0	746,8	100,0
Metalurgie	366	9,8	51,3	17,8	152,2	20,4
Materiale electrotehnice	31	0,8	2,7	0,9	3,00	0,4
Prelucrarea lemnului	713	18,9	43,3	15,0	64,1	8,6
Materiale de construcţii	258	6,8	15,1	5,2	56,6	7,6
Sticlă şi geamuri	39	1,0	5,7	2,0	3,2	0,4
Ceramică	34	0,9	1,7	0,6	1,0	0,1
Textilă şi confecţii	640	17,0	74,1	25,6	79,6	10,7
Piele şi confecţii din piele	158	4,2	13,4	4,6	13,4	1,8
Alimentară	974	25,9	38,4	13,2	137,0	18,3
Hârtie şi arte grafice	157	4,2	15,2	5,3	53,4	7,1
Chimică şi produse farmaceutice	397	10,5	28,3	9,8	183,4	24,6

Anexa 1.1
Structura industriei prelucrătoare mari, pe ramuri, după principalii indicatori, în anii 1938, 1945 şi 1947 - continuare

Ramuri ale industriei prelucrătoare	1945					
	Întreprinderi		Personal ocupat		Forţă motrice	
	număr	%	mii persoane	%	mii C.P	%
Industria prelucrătoare, din care:	3.223	100,0	298,2	100,0	734,8	100,0
Metalurgie	339	10,5	75,5	25,3	193,6	26,3
Materiale electrotehnice	...	...	....	...	...	...
Prelucrarea lemnului	507	15,7	24,8	8,3	10,8	5,6
Materiale de construcţii	310	9,6	11,4	3,8	54,5	7,5
Sticlă şi geamuri	31	1,0	4,6	1,6	3,3	0,4
Ceramică	31	1,0	1,00	0,3	1,4	0,2
Textilă şi confecţii	677	21,0	57,4	19,2	93,5	12,7
Piele şi confecţii din piele	146	4,6	13,1	4,4	13,0	1,8
Alimentară	648	20,1	33,7	11,3	112,4	15,3

Ramuri ale industriei prelucrătoare	1945					
	Întreprinderi		Personal ocupat		Forţă motrice	
	număr	%	mii persoane	%	mii C.P	%
Hârtie şi arte grafice	172	5,3	13,8	4,6	51,1	6,9
Chimică şi produse farmaceutice	362	11,2	62,8	21,2	171,3	23,3

Anexa 1.1
Structura industriei prelucrătoare mari, pe ramuri, după principalii indicatori, în anii 1938, 1945 şi 1947 - continuare

Ramuri ale industriei prelucrătoare	1947					
	Întreprinderi		Personal ocupat		Forţă motrice	
	număr	%	Mii persoane	%	mii C.P.	%
Industria prelucrătoare, din care:	4.119	100,0	361,6	100,0	800,5	100,0
Metalurgie	610	14,8	83,3	23,0	207,6	25,9
Materiale electrotehnice	61	1,5	3,7	1,0	3,3	0,4
Prelucrarea lemnului	789	19,1	75,5	20,9	60,5	7,6
Materiale de construcţii	470	11,4	39,9	11,0	50,5	6,3
Sticlă şi geamuri	35	0,8	5,6	1,6	4,5	0,5
Ceramică	31	0,7	2,2	0,6	2,5	0,3
Textilă şi confecţii	726	17,6	65,2	18,0	111,7	13,9
Piele şi confecţii din piele	255	6,2	14,7	4,1	21,8	2,7
Alimentară	611	14,8	21,0	5,8	107,7	13,4
Hârtie şi arte grafice	202	4,9	17,5	54,8	69,9	8,7
Chimică şi produse farmaceutice	327	7,9	32,9	9,1	82,2	16,3

Sursa: V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992 (pentru anii 1945 şi 1947) şi Anuarul statistic al României, 1939-1940, Institutul Central de Statistică, Bucureşti, 1940 (pentru anul 1938).

Note: 1. În anul 1947 sunt cuprinse numai întreprinderile industriale particulare cu peste 10 persoane şi peste 50 C.P.

2. Pentru anul 1947 a fost recalculat totalul fiecărui indicator, deoarece în industria prelucrătoare (transformatoare) era inclusă ca ramură distribuirea energiei electrice, gaz, apa.

Anexa 1.2
Evoluţia principalilor indicatori ai industriei mari prelucrătoare, pe ramuri, în anii 1938, 1945 şi 1947

	Întreprinderi				
	1938	1945	1945/1938	1947	1947/1938
Industria prelucrătoare, din care:	3.767	3.223	85,6	4.119	109,3
Metalurgie	366	339	92,6	610	166,7
Materiale electrotehnice	31	...	...	61	196,8
Prelucrarea lemnului	713	507	71,1	789	110,7
Materiale de construcţii	258	310	120,0	470	182,2
Sticlă şi geamuri	39	31	79,5	35	89,7
Ceramică	34	31	91,2	31	91,2
Textilă	640	677	105,8	726	113,4
Piele şi confecţii din piele	158	146	92,4	255	161,4
Alimentară	974	648	66,5	611	62,7
Hârtie şi arte grafice	157	172	109,6	202	128,7
Chimică şi produse farmaceutice	397	362	91,2	327	82,4

Anexa 1.2
Evoluţia principalilor indicatori ai industriei mari prelucrătoare, pe ramuri, în anii 1938, 1945 şi 1947 - continuare

	Personal ocupat				
	1938	1945	1945/1938	1947	1947/1938
Industria prelucrătoare, din care:	289,1	298,2	103,1	361,6	125,1
Metalurgie	51,3	75,5	147,1	83,3	162,4
Materiale electrotehnice	2,7	....	...	3,7	137,0
Prelucrarea lemnului	43,3	24,8	57,3	75,5	174,4
Materiale de construcţii	15,1	11,4	75,5	39,9	264,2
Sticlă şi geamuri	5,7	4,6	80,7	5,6	98,2
Ceramică	1,7	1,00	58,8	2,2	129,4
Textilă	74,1	57,4	77,5	65,2	88,0
Piele şi confecţii din piele	13,4	13,1	97,8	14,7	109,7
Alimentară	38,4	33,7	87,8	21,0	54,7
Hârtie şi arte grafice	15,2	13,8	90,8	17,5	115,1
Chimică şi produse farmaceutice	28,3	62,8	221,9	32,9	116,3

Anexa 1.2
Evoluţia principalilor indicatori ai industriei mari prelucrătoare, pe ramuri, în anii 1938, 1945 şi 1947 - continuare

	Forţă motrice				
	1938	1945	1945/1938	1947	1947/1938
Industria prelucrătoare, din care:	746,8	734,8	98,4	800,5	107,2
Metalurgie	152,2	193,6	127,2	207,6	136,4
Materiale electrotehnice	3,00	...	...	3,3	...
Prelucrarea lemnului	64,1	10,8	16,8	60,5	94,4
Materiale de construcţii	56,6	54,5	96,3	50,5	89,2
Sticlă şi geamuri	3,2	3,3	103,1	4,5	140,6
Ceramică	1,0	1,4	140,0	2,5	250,0
Textilă	79,6	93,5	117,5	111,7	140,3
Piele şi confecţii din piele	13,4	13,0	97,0	21,8	162,7
Alimentară	137,0	112,4	82,0	107,7	78,6
Hârtie şi arte grafice	53,4	51,1	95,7	69,9	130,9
Chimică şi produse farmaceutice	183,4	171,3	93,4	130,5	71,1

Sursa: Calcule efectuate pe baza datelor preluate din V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992 (pentru anii 1945 şi 1947) şi din Anuarul statistic al României, 1939-1940, Institutul Central de Statistică, Bucureşti, 1940 (pentru anul 1938).

Anexa 2.1
Volumul exporturilor, pe grupe de mărfuri, realizate de România, în perioada 1950-1989

Grupe de produse	1950	1960	1970	1980
	Mil.lei valută	Mil.lei valută	Mil.lei valută	Mil.lei valută
Export-total, din care:	1.274,2	4.302,2	11.104,9	50.962,9
1. Maşini, utilaje şi mijloace de transport	53,1	716,2	2.490,2	12.679,2
2. Combustibil, materii prime minerale, metale	430,1	1.592,4	2.512,9	15.013,1
3. Produse chimice, îngrăşăminte, cauciuc	21,1	92,1	797,5	49.45,9
4. Materiale de construcţii şi accesorii	56,1	108,2	307,0	11.44,8
5. Materii prime nealimentare şi produse prelucrate (în afară de cele cuprinse în alte grupe)	368,2	631,4	1.130,7	2.447,9
6. Animale vii (în afară de cele pentru tăi	*)	0,3	4,2	15,6
7. Materii prime pentru producţia mărfurilor alimentare	147,8	392,8	501,4	215,8
8. Mărfuri alimentare	180,7	518,3	1.342,7	4.334,4
9. Mărfuri industriale de larg consum	17,1	250,5	2.018,3	8.256,2

Anexa 2.1
Volumul exporturilor, pe grupe de mărfuri, realizate de România, în perioada 1950-1989 - continuare

Grupe de produse	1986	1987	1988	1989
	Mil.lei	Mil.lei	Mil.lei	Mil.lei
Export-total, din care:	163.989,2	167.850,3	182.257,6	167.779,5
1. Maşini, utilaje şi mijloace de transport	55.459,0	56.551,3	57.508,4	49.067,2
2. Combustibil, materii prime minerale, metale	41.362,7	45.180,9	51.163,8	53.921,6
3. Produse chimice, îngrăşăminte, cauciuc	16.032,5	14.807,9	19.232,5	15.933,1
4. Materiale de construcţii şi accesorii	2.916,6	2.987,7	3.908,9	3.399,9
5. Materii prime nealimentare şi produse prelucrate (în afară de cele cuprinse în altegrupe)	8.416,0	7.583,3	7.463,6	6.928,8
6. Animale vii (în afară de cele pentru tăiere)	61,6	21,4	13,2	25,4
7. Materii prime pentru producţia furilor alimentare	1.063,5	1.539,6	777,0	939,5

Grupe de produse	1986	1987	1988	1989
	Mil.lei	Mil.lei	Mil.lei	Mil.lei
8. Mărfuri alimentare	10.245,8	9.378,5	8.299,1	7162,6
9. Mărfuri industriale de larg consum	28.431,5	29.799,7	33.819,1	30.401,4

Sursa: Date preluate din Anuarul Statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1992.

Anexa 2.2
Structura exporturilor României, pe grupe de mărfuri, în perioada 1950-1989

- % -

Grupe de produse	1950	1960	1970	1980	1985	1989
Export-total, din care:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1.Maşini, utilaje şi mijloace de transport	4,2	16,7	22,4	24,9	28,7	29,3
2.Combustibili, materii prime minerale, metale	33,8	37,0	22,6	29,5	30,1	32,1
3.Produse chimice, îngrăşăminte, cauciuc	1,7	2,1	7,2	9,7	10,5	9,5
4.Materiale de construcţii şi accesorii	4,4	2,5	2,8	2,2	1,6	2,0
5.Materii prime nealimentare şi produse prelucrate (în afară de cele cuprinse în alte grupe)	28,9	14,7	10,2	4,8	4,7	4,1
6.Animale vii (în afară de cele pentru tăiere)	*)	*)	*)	*)	*)	*)
7.Materii prime pentru producţia furilor alimentare	11,6	9,1	4,5	4,2	1,5	0,6
8.Mărfuri alimentare	14,1	12,1	12,1	8,5	6,2	4,3
9.Mărfuri industriale de larg consum	1,3	5,8	18,2	16,2	16,7	18,1

*) sub 0,1

Sursa: Date preluate din Anuarul Statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1992.

Anexa 2.3
Volumul importurilor, pe grupe de mărfuri, realizate de România, în 1989

Grupe de produse	1950	1960	1970	1980	1985
	Mil.lei valută	Mil.lei valută	Mil.lei valută	Mil.lei valută	Mil.lei
Import -total, din care:	1.469,3	3.887,1	1.1760,8	59.006,2	147.022,7
1. Maşini, utilaje şi mijloace de transport	559,3	1.308,3	4.739,1	14.533,9	32.563,5
2. Combustibil, materii prime minerale, metale	343,4	1.331,6	3.664,2	29.659,4	83.175,0
3. Produse chimice, îngrăşăminte, cauciuc	65,8	289,1	702,7	3.785,5	9.818,9
4. Materiale de construcţii şi accesorii	16,5	40,9	181,2	612,1	1.016,6
5. Materii prime nealimentare produse prelucrate (în afară de cele cuprinse în grupe)	311,4	520,2	1.187,4	3.349,5	8.352,7
6. Animale vii (în afară de cele pentru tăiere)	0,3	11,6	18,9	36,5	30,2
7. Materii prime pentru producţia mărfurilor alimentare	9,3	85,9	265,8	3.374,1	4.311,4
8. Mărfuri alimentare	4,9	98,8	357,6	1.880,7	2.799,9
9. Mărfuri industriale de larg consum	149,4	200,7	643,9	1.774,5	4.954,5

Anexa 2.3
Volumul importurilor, pe grupe de mărfuri, realizate de România, în 1989 - continuare

Grupe de produse	1986	1987	1988	1989
	Mil.lei	Mil.lei	Mil.lei	Mil.lei
Import -total, din care:	135.781,3	132.984,3	122.262,5	134.982,3
1. Maşini, utilaje şi mijloace de transport	35.716,9	33.602,6	32.284,2	34.360,8
2. Combustibil, materii prime minerale, metale	68.775,3	75.539,5	65.243,6	75.633,1
3. Produse chimice, îngrăşăminte, cauciuc	8.993,3	6.892,1	7.610,8	7.470,6
4. Materiale de construcţii şi accesorii	1.089,3	1.194,7	1.130,1	1.260,6
5. Materii prime nealimentare şi produse prelucrate (în afară de cele cuprinse în alte grupe)	7.694,7	5.285,5	5.963,7	7.329,0

Grupe de produse	1986	1987	1988	1989
	Mil.lei	Mil.lei	Mil.lei	Mil.lei
6. Animale vii (în afară de cele pentru tăiere)	28,4	33,2	35,5	13,0
7. Materii prime pentru producţia mărfurilor alimentare	5.561,8	3.777,2	3.213,0	2.322,1
8. Mărfuri alimentare	2.550,0	1.771,1	1.268,0	1.980,5
9. Mărfuri industriale de larg consum	5.371,6	4.888,4	5.513,6	4.612,6

Sursa: Date preluate din Anuarul Statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1992.

Anexa 2.4
Structura importurilor României, pe grupe de mărfuri, în perioada 1950-1989

- % -

Grupe de produse	1950	1960	1970	1980	1985	1989
Import -total, din care:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1.Maşini, utilaje şi mijloace de transport	38,3	33,7	40,3	24,6	22,1	25,5
2.Combustibili, materii prime minerale, metale	23,5	34,3	31,1	50,3	56,6	56,0
3.Produse chimice, îngraşăminte, cauciuc	4,5	7,4	6,0	6,4	6,7	5,6
4.Materiale de construcţii şi accesorii	1,1	1,0	1,5	1,0	0,7	0,9
5.Materii prime nealimentare şi produse prelucrate (în afară de cele cuprinse în alte grupe)	21,4	13,4	10,1	5,7	5,7	5,4
6.Animale vii (în afară de cele pentru tăiere)	*)	0,3	0,2	0,1	*)	*)
7.Materii prime pentru producţia mărfurilor alimentare	0,7	2,2	2,3	5,7	2,9	1,7
8.Mărfuri alimentare	0.3	2,5	3,0	3,2	1,9	1,5
9.Mărfuri industriale de larg consum	10,2	5,2	5,5	3,0	3,4	3,4

*) sub 0,1

Sursa: Date preluate din Anuarul Statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1992.

Anexa 2.5
Exportul principalelor mărfuri ale României, între anii 1970 şi 1989

	U. M.	1970	1980	1989
Produse ale industriei prelucrătoare				
Rulmenţi	mii buc.	7.452	50.817	79.348
Tractoare	buc.	13.475	48.299	17.259
Autoturisme	buc.	5..409	21.553	79.172
Laminate din metale feroase	mii tone	1.278,1	1.241,1	2.791,1
Aluminiu	mii tone	42,7	93,5	108,1
Îngrăşăminte chimice	mii tone fiz.	548,1	2.576,6	1.558,8
Anvelope, camere, intercale	mii garnituri	511,9	1.223,7	1.261,1
Ciment	mii tone	1.202,0	2.842,5	1.893,1
Cherestea	mii mc.	1.916,8	883,8	842,0
Hârtie	mii tone	103,8	163,4	110,4
Carne şi produse din carne	mii tone	55,3	191,4	98,0
Zahăr rafinat	mii tone	39,4	90,1	173,9
Ţesături din bumbac şi tip bumbac	mil. mp	83,7	90,4	88,3
Încălţăminte din piele	mii perechi	12.306,0	23.893,0	17.395,0
Mobilă din lemn	CTS-mil.ruble	56,4	148,6	163,0
	DC-mil.$	14,9	187,2	342,1
Produse de bază (cu grad redus de prelucrare sau neprelucrate)				
Benzină	mii tone	647,3	2.506,5	4.640,0
Motorină	mii tone	2548,2	2.482,8	4.681,1
Păcură	mii tone	1.531,7	3.355,6	3.708,4
Fructe de livadă proaspete (inclusiv struguri) şi de pădure	mii tone	98,6	104,6	80,2

Sursa: Date preluate din Anuarul Statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1992.

Anexa 2.6
Importul principalelor mărfuri ale României, între anii 1970 şi 1989

	U. M.	1970	1980	1989
Produse ale industriei prelucrătoare				
Maşini de aşchiat metale	buc.	3416	4877	1387
Utilaj energetic şi electrotehnic	CTS-mil.ruble	68,2	107,7	179,6
	DC-mil.$	30,8	116,4	57,7
Macarale	CTS-mil.ruble	13,1	57,4	76,0
	DC-mil.$	1,4	8,6	*)
Motoare	buc.	109	1.436	2.889
Utilaj pentru industria textilă	CTS-mil.ruble	7,4	61,0	95,1
	DC-mil.$	22,4	41,8	2,4
Utilaj pentru industria chimică	CTS-mil.ruble	6,1	58,2	72,0
	DC-mil.$	24,4	100,7	6,1
Excavatoare	buc.	323	572	222
Feroaliaje	mii tone	102,0	145,1	138,4
Zahar brut si rafinat	mii tone	90,5	183,0	243,4
Produse de bază (cu grad redus de prelucrare sau neprelucrate)				
Ţiţei (inclusiv pentru prelucrare şi export)	mii tone	2.291,4	15.961,0	21.809,0
Cărbune, din care:	mii tone	728,3	3.949,7	6.831,7
Huilă	mii tone	685,3	2.557,0	4.948,0
Cocs metalurgic	mii tone	2.416,5	3.133,0	1.156,8
Gaze combustibile	mil.mc	...	1564,0	7.417,0
Energie electrică	mil.kW/h	...	961,0	9.225,0
Minereuri de fier	mii tone	6.267,8	15.981,8	13.626,0
Concentrate de apatită	mii tone	317,0	896,8	833,2
Bumbac fibră	mii tone	83,2	119,5	87,6
Piei crude	mii tone	42,7	42,6	43,1
Orez	mii tone	35,7	57,0	...
Fructe citrice	mii tone	27,3	95,7	32,1

*) sub 0,05

Sursa: Date preluate din Anuarul Statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1992.

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE „COSTIN C. KIRIŢESCU”

Domeniul strategic 6: Cercetări pentru dezvoltarea durabilă a ţării (economic, social, juridic, mediu)

Direcţia prioritară: 6.21. Noua Enciclopedie a României. Cunoașterea enciclopedică a României

Tema de cercetare: 6.21.3. Industria extractivă din România în perioada industrializării socialiste (1948-1989), 2014

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIȚESCU”
CENTRUL DE ECONOMIA INDUSTRIEI ȘI SERVICIILOR

INDUSTRIA EXTRACTIVĂ DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA INDUSTRIALIZĂRII SOCIALISTE (1948-1989)

Coordonator:
Marius Bulearcă

Autori:
Marius BULEARCĂ – CP II
(coordonator)
Daniel MĂRGUŞ — CP II
Cornelia NEAGU – CP III
Cristian SIMA — CP III

CUPRINS

INTRODUCERE 7
CAPITOLUL 1. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A GAZELOR NATURALE ÎN PERIOADA 1948-1989 10
1.1. Contextul politic, economic şi juridic în perioada 1948-1989 13
1.2. Organizarea activităţii de exploatare şi valorificare a gazelor naturale în perioada 1948-1989 19
1.3. Activitatea societăţilor din sectorul gazier în perioada 1948-1989 27
CAPITOLUL 2. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A CĂRBUNILOR ÎN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1948-1989 42
2.1. Perioada 1948-1959 43
2.2. Perioada 1960-1969 46
2.3. Perioada 1970-1979 48
2.4.Perioada 1980-1989 52
CAPITOLUL 3. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A MINEREURILOR METALIFERE ÎN PERIOADA 1948-1989 57
3.1. Metalele neferoase 57
3.2. Metalele preţioase 64
3.3. Minereul de fier şi industria siderurgică 65
CAPITOLUL 4. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A MINERALELOR NEMETALIFERE ÎN PERIOADA 1948-1989 71
4.1. Evoluţia principalelor exploatări de sare în perioada 1948-1989 71
4.2. Organizarea activităţii de exploatare şi valorificare a mineralelor nemetalifere în perioada 1948-1989 75
CONCLUZII 81
BIBLIOGRAFIE 91

INTRODUCERE

După cel de-al doilea război, problema României era redresarea economiei, pentru că agricultura, industria și întreaga infrastructură economică suferiseră distrugeri semnificative. În urma semnării acordurilor de pace, România a intrat în sfera de influenţă economică a URSS și, pentru că a fost considerată ţară agresoare, a fost obligată să plătească despăgubiri de război. O parte din aceste despăgubiri au fost plătite și prin exportul de resurse minerale și energetice (de exemplu minereu de uranium). Consecinţele pătrunderii Uniunii Sovietice în economia românească au fost ruperea legăturilor tradiţionale cu Occidentul, izolarea economică faţă de economia mondială și exploatarea economică directă din partea U.R.S.S, prin intermediul sovromurilor (societăţi mixte româno-sovietice, înființate în urma unui acord economic încheiat la Moscova la 8 mai 1945, care activau în principalele sectoare ale economiei romanești).

În prima jumătate a anului 1947, Partidul Comunist a acţionat pentru a-și mări controlul asupra tuturor ramurilor economiei. Totodată, a fost introdusă planificarea și conducerea centralizată și toate măsurile luate s-au dovedit a fi doar faza pregătitoare în vederea naţionalizării industriei și colectivizării agriculturii. La 5 aprilie, un nou Minister al Industriei și Comerţului și-a asumat puteri largi în strângerea și distribuirea bunurilor agricole și industriale de consum, alocarea materiilor prime pentru industrie, planificarea și urmărirea investiţiilor în întreprinderile particulare și deţinute de stat și în controlarea creditelor. Transformarea economiei românești în conformitate cu modelul sovietic a fost însoţită de integrarea ei în blocul sovietic.

În iunie 1948, Marea Adunare Naţională a votat legea naţionalizării întreprinderilor industriale, de asigurări, miniere și de transport, care, împreună cu începutul procesului de colectivizare în martie 1949, au facut din stat singurul producător și deţinător de bunuri și resurse, care puteau fi astfel direcţionate spre accelerarea dezvoltării industriale. Planul de stat lansat la 24 decembrie 1948 urmărea realizarea a 5 obiective:

dezvoltarea extensivă, autarhia economică, planul central şi planificarea, investiţii masive în industria grea în dauna celei de consum şi sovietizarea industriei româneşti.

În afara semnificaţiei politice, guvernul instaurat la 6 martie 1945 în România, avea o serie de obiective economice care vizau continuarea eforturilor de război alături de armata sovietică şi onorarea obligaţiilor de armistiţiu. După terminarea războiului, s-a urmărit refacerea economiei ţării şi asigurarea schimburilor cu URSS prin intermediul SOVROM-urilor. Aceste societăţi economice mixte romano-sovietice vor impune curând schimbul de neechivalenţe, transformându-se astfel în societăţi de aprovizionare a pieţei sovietice direct din România. Sovromurile aveau să fie desfiinţate în anii 1954 - 1956.

După venirea la putere a guvernului pro-sovietic condus de dr. Petru Groza a avut loc organizarea subordonării economice a ţării faţă de interesele URSS prin acorduri bilaterale care presupuneau aporturi de capital sovietic şi românesc, numai că aportul sovietc era constituit din averile germane din România. În acest mod s-a asigurat un transfer constant din venitul naţional al ţării catre URSS, greu de evaluat în lipsa unor documente care au fost stocate exclusiv în arhivele sovietice, dar estimate la jumătate din actvitatea economiei romaneşti din acei ani.

Pentru coordonarea activităţii economice a guvernului Petru Groza s-a înfiinţat Consiliul Economic Interministerial, care, la sfârşitul anului 1945, devenea Consiliul Superior al Economiei Naţionale, urmând să stabilească norme şi având controlul asupra repartizării creditelor şi materiilor prime către întreprinderi, unde funcţionau comitete de fabrică formate din reprezentanţi ai muncitorilor şi ai patronatului. În 1946, industria metalurgică realiza doar 46,6% din producţia anului1938. Inflaţia uriaşă care a urmat anilor de razboi, a facut să se producă o extraordinară devalorizare a leului şi a determinat guvernul ca în anul 1946 să etatizeze BNR, şi să facă o reformă monetară.

Cu toată dezvoltarea economico-socială în decursul perioadei 1950-1989, la sfârşitul acesteia, România se situa pe o poziţie marginală în ierarhia ţărilor europene, între nivelul ei de dezvoltare şi cel al ţărilor dezvoltate cu economie de piaţă, existând mari decalaje în ce priveşte principalii indicatori economici şi sociali.

* * *

Obiectivul general al lucrării de cercetare din acest an l-a constituit realizarea unui portret dinamic al industriei extractive româneşti

după naţionalizarea din anul 1948 şi până în anul 1989, interval care corespunde perioadei industrializării (forţate, spun unele voci), precum şi evidenţierea rolului şi importanţei industriei extractive în evoluţia societăţii româneşti.

Obiectivele specifice pentru atingerea celui general includ:

- prezentarea dezvoltării industriei extractive pe trei etape: după naţionalizarea din anul 1948 şi perioada primelor planuri anuale, apoi a planurilor cincinale, pănâ în anul 1965, perioada dezvoltării socialiste de după anul 1965 şi până în anul 1980, şi perioada de după anul 1980 când începe plata forţată a datoriei externe, până la revoluţia din anul 1989;
- evidenţierea transformărilor generate de evoluţiile tehnologice şi de caracteristicile socio-economice naţionale şi internaţionale, precum şi analizarea diferitelor sectoare ale industriei extractive din punctul de vedere al dezvoltării şi al evoluţiei în timp a acestora, fiind astfel studiate industria extractivă a hidrocarburilor (gaze naturale) şi industria minieră (cărbune, minereuri feroase, neferoase, nemetalifere şi alte substanţe minerale).

Ca atare, în această lucrare am încercat să aducem puţină lumină, prezentând câteva dintre momentele semnificative ale sectorului extractiv de-a lungul timpului şi aportul sectorului românesc. Este un demers care trebuie susţinut, popularizat şi cultivat, atât de comunitatea ştiinţifică din Academia Română (lucru pe care îl facem prin demersul nostru ştiinţific de faţă), cât şi de factorii politici, instituţii, mass-media etc., contribuind la amplasarea naţiunii române pe treapta meritată, între naţiunile lumii.

CAPITOLUL 1. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A GAZELOR NATURALE ÎN PERIOADA 1948-1989

Perioada 1945-1989 corespunde celei mai mari dezvoltări din industria de petrol şi gaze româneşti, în toate sectoarele de activitate, specifice şi de suport/sprijin ale acesteia. Perioada cuprinde două etape principale şi anume: 1945-1965, în care s-a realizat refacerea, reorganizarea, restructurarea şi diversificarea tuturor activităţilor, specifice şi de sprijin, respectiv 1965-1989, corespunzătoare unei dezvoltări intensive şi extensive a acestei industrii.

Refacerea şi dezvoltarea industriei petroliere a reprezentat o problemă de maximă urgenţă pentru România, şi avea în vedere lucrări pentru descoperirea de noi zăcăminte de petrol şi gaze şi punerea în exploatare a acestora, reconstrucţia, dezvoltarea şi reorganizarea rafinăriilor grav afectate în timpul războiului şi construirea altora noi, crearea unei industrii puternice şi moderne de utilaj petrolier, înfiinţarea unor institute de cercetare-proiectare specifice şi a unor societăţi pentru servicii, formarea şi pregătirea personalului calificat (muncitori, tehnicieni, maiştri si ingineri) pentru această industrie ş.a.

Pentru atingerea acestor obiective, esenţiale pentru industria de petrol şi gaze, componentă majoră a economiei naţionale, foarte importantă a fost înfiinţarea, în luna mai 1945, a „Ministerului Minelor şi Petrolului – MMP" (ulterior având alte structuri şi denumiri), care avea ca atribuţii principale „să organizeze, îndrume, supravegheze şi controleze întreaga activitate din domeniile respective stabilind întreaga politică economică în legătură cu acestea"[1,2,3].

Este de remarcat că, începând cu anul 1945, au fost înfiinţate cunoscutele societăţi anonime pe acţiuni sovieto-române (SOVROM-uri),

---

[1] Gheorghe Buliga, Repere istorice ale industriei româneşti de petrol 1857-2007, Editura SIPG Bucureşti, 2007.

[2] Gheorghe Ivănaş, Ion Ştefănescu, Niculae Napoleon Antonescu, Ştefan – Traian Mocuţa şi Mihai Pascu Coloja, Industria de petrol şi gaze din România, Editura AGIR Bucureşti, 2008.

[3] Gheorghe Ivănaş, Ion Ştefănescu, Niculae Napoleon Antonescu, Ştefan – Traian Mocuţa, Ştefan Ştirimin şi Mihai Pascu Coloja, The Petroleum and Gas Industry in Romania, Editura AGIR Bucureşti, 2009.

SOVROM – Petrol (19 octombrie 1945), prima societate de acest tip din România, precum şi Centralele Petroliere Muntenia şi Moldova respectiv Centrala Gaz Metan. Societăţile SOVROM şi-au încetat activitatea în 1955 prin cedarea către Guvernul României a participaţiei sovietice.

Oricum, trebuie subliniat faptul că apariţia şi existenţa acestor SOVROM-uri a avut şi un impact pozitiv, în sensul că, prin activităţile desfăşurate de aceste societăţi, s- au realizat importante volume de prospecţiuni şi explorări geologice. Chiar dacă scopul acestor activităţi era de a afla exact volumul de resurse existente, rezultatul a fost benefic pentru economie deoarece s-a putut realiza o hartă a adevăratelor bogăţii pe care le „ascundea" subsolul ţării noastre.

La 1 iunie 1948, ca urmare a Constituţiei R. P. Română din 3.04.1948, a intrat în vigoare „Legea pentru naţionalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere, petroliere, de transporturi ş.a. Din industria de petrol şi gaze au fost naţionalizate 32 de societăţi [1, 2, 3].

După naţionalizare, întreprinderile de petrol şi gaze au fost reorganizate de către MMP, în patru centrale industriale: Centrala Petroliferă Muntenia, Centrala Petroliferă Moldova, Centrala Gaz-Metan şi Competrol pentru comercializarea produselor petroliere. Cu toate greutăţile întâmpinate de economia naţională, după terminarea războiului, activitatea a continuat în industria de petrol şi gaze, în cadrul căreia au funcţionat, în decursul timpului, diferite structuri organizatorice (trusturi, întreprinderi, grupuri industriale, sucursale, schele, instituţii specializate ş.a.), care au asigurat funcţionarea unui mecanism industrial specific, unic în economia naţională şi chiar mondială[4,5,6].

În ce priveşte producţia de ţiţei, după război, aceasta a scăzut drastic, atingând în anul 1947 cel mai mic nivel în timp de pace (3.837.815 t). După anul 1948, s-a produs o dezvoltare intensă a activităţii de foraj, mai ales cel destinat explorării geologice care a crescut de la 163.000 m în 1947 la 1.814.000m în anul 1980. De asemenea, în 1971 au început lucrările de foraj în Marea Neagră, cu instalaţia FOMAR şi platforma GLORIA, ambele concepute şi realizate în România.

---

[4] Gheorghe Buliga, Repere istorice ale industriei româneşti de petrol 1857-2007, Editura SIPG Bucureşti, 2007.

[5] Gheorghe Ivănaş, Ion Ştefănescu, Niculae Napoleon Antonescu, Ştefan – Traian Mocuţa şi Mihai Pascu Coloja, Industria de petrol şi gaze din România, Editura AGIR Bucureşti, 2008.

[6] Gheorghe Ivănaş, Ion Ştefănescu, Niculae Napoleon Antonescu, Ştefan – Traian Mocuţa, Ştefan Ştirimin şi Mihai Pascu Coloja, The Petroleum and Gas Industry in Romania, Editura AGIR Bucureşti, 2009.

Astfel, au fost descoperite şi exploatate numeroase zăcăminte noi. Dacă în anul 1950 erau în exploatare 51 zăcăminte situate în 2 unităţi/zone geologice majore, în anul 1989 erau în exploatare 451 zăcăminte de ţiţei situate în 9 unităţi/zone geologice. Ca urmare a creşterii extrem de mari a numărului de zăcăminte noi, a îmbunătăţirii tehnologiilor de extracţie şi a stimulării sondelor prin diverse procedee, producţia de ţiţei a crescut atingând maximul istoric în anul 1977 respectiv de 14.650.000 tone. După acest an, producţia de ţiţei a început să scadă constant, atât din cauza declinului natural al zăcămintelor, cât şi al reducerii volumului de lucrări geologice de exploarare, ajungând în anul 1989 la 9.173.000 tone.

În ceea ce priveşte extracţia gazelor naturale, trebuie remarcat că în anul 1950 erau numai 6 zăcăminte în exploatare, numărul acestora crescând sensibil la 63 în 1974 respectiv 212 în 1989. România ocupa, în anul 1969, locul patru în lume în ce priveşte producţia de gaze cu o pondere de 2,34% din producţia mondială. Producţia naţională de gaze a crescut atingând maximul istoric de 36,3 miliarde m. c. în 1986[7,8].

În această perioadă a fost construită o vastă reţea de conducte, pentru transportul ţiţeiului şi produselor petroliere şi mai ales al gazelor naturale, inclusiv magistrala care leagă Transilvania de Bucureşti, conducta de tranzit Isaccea – Negru Vodă, conductele pentru alimentarea tuturor oraşelor principale din ţară, şi conductele de interconectare cu alte ţări[9,10,11.]

Un rol esenţial în reconstrucţia, dezvoltarea şi modernizarea industriei de petrol şi gaze l-a avut personalul calificat la toate nivelurile şi anume muncitori, maiştri, tehnicieni, proiectanţi, ingineri ş.a., format atât prin sistemul naţional general de învăţământ cât şi prin şcolile specifice acestei industrii (Şcoli profesionale/de ucenici, Şcoli medii tehnice de petrol, Licee industriale şi Grupuri şcolare, Universitatea de Petrol şi Gaze ş.a.)[12,13,14].

---

7 Idem 5.
8 Idem 6.
9 Idem 4.
10 Idem 5.
11 Idem 6.
12 Niculae Napoleon Antonescu, (coordonator), Universitatea Petrol-Gaze din Ploieşti, „60 ani (1848-2008) - Tradiţie şi Modernitate, Editura UPG Ploieşti, 2007.
13 Idem 5.
14 Idem 6.

1.1. Contextul politic, economic şi juridic în perioada 1948-1989

Utilizarea gazelor naturale a parcurs o trecere succesivă de la o utilizare regională (1909-1947) la una naţională (1947-1958), continuând la nivel transnaţional (1958-1974) şi intercontinental (după 1974).

Situaţia politică. După anul 1947, ţara noastră a prezentat o evoluţie forţată către comunism, în care se pot identifica câteva etape de dezvoltare:

- 1948-1964: perioada preluării, organizării şi consolidării puterii de către comunişti în cadrul unui proces specific de stalinizare;
- 1965-1974: perioada unei relative destinderi interne;
- 1974-1989: perioada regimului ceauşist, de esenţă neostalinistă.

Începând cu anul 1948, comuniştii au avut drum liber în România pentru introducerea modelului stalinist în toate componentele societăţii. Prin mijloace economice şi politice, uneori paşnice, alteori violente, reprezentanţii comunişti au acţionat nestingherit împotriva tuturor forţelor care militau pentru pluralism şi democraţie. Adept al dirijismului economic, aşa cum a reieşit încă din documentele Conferinţei din octombrie 1945, Partidul Comunist a luptat împotriva proprietăţii particulare în economie.

În perioada 1948 - 1989 în România a activat un singur partid politic, Partidul Comunist Român, care desemna la fiecare 5 ani cu ocazia organizării congreselor acestuia membrii Marii Adunări Naţionale şi preşedintele partidului şi al ţării.

Naţionalizarea industriei, realizată în perioada 1948 – 1949, colectivizarea gospodăriilor ţărăneşti (1949 – 1962), impunerea planurilor cincinale pentru controlul riguros al economiei, industrializarea forţată (1965 – 1980) au fost doar câteva din „acţiunile politice ale PCR”[15].

După confruntările cu URSS privind caracterul exclusiv agrar al ţării, România îşi începe cursa industrială, care va fi continuată de Nicolae Ceauşescu, succesorul lui Dej la conducerea Partidului şi a Statului. Ceauşescu a promovat o politică internă şi externă de relativă liberalizare a

[15] Buzatu, G., Mircea C., *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete, 1944- 1989*, I – II, Bucureşti, Editura Paidea, 1998.

regimului comunist (1965 – 1974), acesta pozând într- un campion al libertăţii şi independenţei[16].

Impunându-şi controlul asupra întregii societăţi româneşti, PCR a acţionat pentru reorganizarea aparatului de stat ce trebuia să servească scopurilor politice.

Intervenţia politicului în activitatea societăţilor a condus la impunerea unor oameni a căror singură idee era obţinerea unui „ciolan" şi care ulterior deveneau loiali celor care i-au propulsat. Această situaţie s-a perpetuat la toate nivelele şi singura dorinţă era controlul, indiferent de consecinţele tehnice, economice şi sociale.

După anul 1980, regimul comunist se confruntă cu mari probleme de ordin economic, social etc., peste care se suprapune megalomania conducătorilor, toate conducând la scăderea nivelului de trai şi la profunde insatisfacţii în rândul maselor.

Pe marginea nemulţumirilor populaţiei se declanşează evenimentele din decembrie 1989 care vor conduce la răsturnarea puterii şi instalarea unei puteri „democratice". Anul 1990 este marcat de renaşterea partidelor istorice şi apariţia unui mare număr de partide politice noi. Acelaşi an aduce primele alegeri libere după 50 de ani.

Mediul economic. Începând cu anul 1949 economia românească a trecut printr-un puternic proces de restructurare: întreprinderile au fost naţionalizate, proprietăţile agricole au fost colectivizate, s-a instaurat un control riguros asupra tuturor componentelor economiei etc.

Sovieticii doreau transformarea României într-un stat cu precădere agrar, intrând în contradicţie cu liderii de la Bucureşti care aveau intenţia dezvoltării şi a segmentului industrial. În programul înaintat de Gheorghiu Dej prin „calea românească de constituire a socialismului"[17] se puneau practic bazele noii economii româneşti, o economie în care ramura industrială urma să aducă venituri considerabile. Acest program va conduce şi la dezvoltarea sectorului energetic din România, contribuind astfel într-o foarte mare măsură la dezvoltarea şi consolidarea sectorului gazier.

În perioada 1951-1989, dezvoltarea economiei s-a desfăşurat pe baza planurilor cincinale şi era centrată pe dezvoltarea industriei. Prin politica şi strategia oficială a vremii se dorea lichidarea decalajelor de dezvoltare economică dintre zone, regiuni, judeţe şi apropierea nivelului dezvoltării economico-sociale a acestora, crearea unei structuri moderne

---

[16] Bozga, V., s.a. *Istoria economiei naţionale*, Bucureşti, Academia de Studii Economice, 1996.

[17] Constantinescu, N.M., *Revoluţia industrială în România, în: Politica PCR. de industrializare socialista a ţării*. (Coordonator loan V. Totu), Bucureşti,1978.

a economiei în profil de ramură, departamental şi teritorial, în care industria să aibă rolul central[18]. Se dorea atragerea şi folosirea raţională în procesul dezvoltării a resurselor disponibile din fiecare zonă şi unitate teritorială. Realizarea acestor deziderate a fost afectată de conceperea dezvoltării industriale axate în special pe industria grea, cu toate implicaţiile negative care au însoţit-o, în ceea ce priveşte ansamblul şi structura economiei moderne, dar mai ales nivelul de trai al populaţiei.

Transpunerea în fapt a modelului producţiei industriale bazat pe industria grea s-a concretizat într-un efort investiţional, realizat prin forţarea investiţiilor în acest sens, în defavoarea consumului populaţiei şi cu preţul unor profunde dezechilibre sectoriale. Efectuarea unor investiţii mari (45-46% din totalul investiţiilor realizate în economia românească) a condus la sporirea numărului de întreprinderi.

Dezvoltarea extensivă a industriei a antrenat importante modificări în structura populaţiei ocupate, în sensul creşterii numărului populaţiei ocupate din industrie.

Sub aspect strict cantitativ rezultatele sunt remarcabile, dar ele au fost însoţite de numeroase neajunsuri de ordin calitativ, care s-au manifestat cu deosebire între anii 1980-1989.

Sporirea fondurilor respective a avut loc paralel cu un proces de creştere a gradului de uzură fizică şi morală, prin aceasta urmărindu-se micşorarea ratei amortizării şi implicit a costurilor de producţie. Menţinerea în funcţiune a utilajelor cu grad avansat de uzură fizică şi morală s-a răsfrânt negativ asupra economiei româneşti, materializată prin creşterea consumurilor specifice de energie, a rebuturilor, costuri mari de întreţinere şi reparaţii etc[19]. Acestea, alături de alte aspecte, au condus la realizarea unor produse de calitate scăzută, necompetitive.

Alocarea investiţiilor ramurilor menţionate mai sus, ramuri preferate ale politicii industriale din perioada comunistă, s-a făcut şi cu preţul neglijării (sacrificării) altor ramuri industriale. Oferta scăzută din toate produsele pe piaţa internă a dus la apariţia "pieţei paralele", a preţurilor de speculă şi la scăderea nivelului de trai.

Contractarea unor datorii externe, cu deosebire în devize convertibile în anul 1960, aduce o datorie de 10,2 miliarde dolari în anul 1980[20]. Împrumuturile au fost contractate îndeosebi pentru cumpărarea de utilaje şi materii prime şi au compensat deficitele balanţei comerciale în

---

[18] Motaş, V., *Dezvoltarea exploatării gazelor naturale în România,* în "*Petrol şi gaze*", an 6, 1957, nr. 9-10.

[19] Chisăliţă, D., *Trilema lumii contemporane*, Editura Universităţii Sibiu, 1999.

[20] Tufescu, V., *România*, Editura Academiei, Bucureşti, 1980.

intervalul 1960-1980, cu sacrificarea balanţei de plăţi. După anul 1980, şi în special după anul 1985, se procedează la plata datoriei externe anterior contractate. Devizele necesare sunt procurate fie prin forţarea exporturilor, fie prin subdimensionarea importurilor. Diminuarea producţiei de petrol şi reducerea importurilor a determinat folosirea gazelor naturale cu precădere în economie, forţând exploatarea acestora.

Criza economică şi necesităţile de gaze naturale ale României din anii '80 au readus însă ţara noastră tot mai aproape de politica Moscovei, în ciuda neînţelegerilor privind concepţiile de democratizare şi restructurare dezvoltate de către liderul sovietic Mihail Gorbaciov, în politica de Perestroika.

Cu toată dezvoltarea economico-socială în decursul perioadei 1950-1989, la sfârşitul acesteia, România se situa pe o poziţie marginală în ierarhia ţărilor europene, între nivelul de dezvoltare al ei şi cel al ţărilor dezvoltate cu economie de piaţă, existând mari decalaje în ce priveşte principalii indicatori economici şi sociali[21].

Cadrul juridic. Pachetele de legi emise în perioada '45-'49 (Legea pentru reforma agrară, Reforma monetară, etc.) au creat suportul legal pentru instituirea monopolului statului în economie, trecerea la o economie condusă de la centru, prin instituţii înfiinţate în acest scop. Astfel, prin Legea din 5 aprilie 1947 este înfiinţat Ministerul Industriei şi Comerţului prin reorganizarea şi contopirea Ministerului Economiei Naţionale, a Subsecretariatului Aprovizionării, a Comisariatului Preţuri, A Comisariatului pentru Comerţ Exterior şi a Subsecretariatului Industrie de stat, iar prin Legea de la 1 iulie 1948 este înfiinţată Comisia de Stat a Planificării[22]. Acestea au făcut ca, începând cu anul 1948, întreprinderile să-şi desfăşoare activitatea pe bază de programe lunare de producţie.

În anul 1949 este instituit monopolul statului asupra comerţului exterior prin Decretul din 28 iulie 1949, fiind înfiinţată Camera de Comerţ Exterior a României[23].

Constituţiile României adoptate în anii 1923 - 1938 au tratat zăcămintele de gaze în mod diferit. Astfel, Constituţia României din 1938, adoptată la 27 februarie, prevedea la art. 17 că "zăcămintele miniere precum şi bogăţiile de orice natură ale subsolului sunt proprietatea Statului. Se exceptează masele de roci comune, carierele de materiale de construcţii şi depozitele de turbă, fără prejudiciul drepturilor dobândite de

---

[21] Unger, R., *Political Economy after Communism and Neo-Liberalism: The Better Futures of the Perpheral Economies*, Viena 1994.

[22] Moldovan, R., *Studii de istorie economică*, Editura Academiei, Bucureşti, 1983.

[23] Lupu, M., *Istoria economiei naţionale a României*, Editura Didactică şi Pedagogică, 1974.

Stat pe baza legilor anterioare. Totodată drepturile câştigate în favoarea Statului pe baza actelor de concesiune încheiate până în prezent se respectă". Cele trei Constituţii adoptate în perioada comunistă din 13 aprilie 1948 (art. 6), 27 septembrie 1952 (art. 7) şi 21 august 1965 (art. 7) tratau zăcămintele de gaze în mod similar: "Bogăţiile de orice natură ale subsolului, izvoarele de energie naturală, minele, ... constituie proprietate de stat, bun comun al poporului".

După naţionalizarea întreprinderilor din anul 1948, racordarea de noi consumatori era aprobată de Consiliul Superior de Partid în cadrul politicii de combustibil valabilă pentru perioada respectivă.

În perioada 1950 s-a pus problema înlocuirii lemnelor de foc şi s-au racordat locuinţele dotate cu sobe. Ulterior, aprobarea de noi consumatori se făcea de către Întreprinderile comunale de distribuţie a gazului în limita cotelor avizate de Ministerul Industriei, Petrolului şi Chimiei. Acest început de reglementare a fost apoi legiferat prin Hotărârea Consiliului de Miniştri 1018/1959 privind reglementarea extinderii reţelelor de distribuţie şi a consumului de gaz metan[24]. Acestea prevedeau înlocuirea arzătoarelor neraţionale.

Apariţia acestei Hotărâri precum şi modificarea Codului Penal prin introducerea unui articol nou ce prevedea sancţionarea celor care execută instalaţii de gaze fără aprobări legale au constituit un sprijin puternic în reglementarea consumului de gaz după anul 1960.

Conştientizarea avantajelor gazelor naturale, cât şi volumul descoperirilor din acea vreme face ca în septembrie 1963 HCM nr 856 să se prevadă înlocuirea combustibilului lichid şi solid prin gaze.

Prima reglementare[25] privind gazele naturale apărută pe teritoriul României a fost Regulamentul asupra măsurărilor de siguranţă pentru instalaţii de distribuire şi utilizare a gazelor naturale, în industrie şi la consumatori casnici, care a intrat în vigoare în anul 1931 prin decizia Ministerului Industriei şi Comerţului. Acest regulament a fost în vigoare 29 de ani până în anul 1960, interval în care a fost revizuit şi completat de trei ori:

- în anul 1960, sub egida Comitetului de Stat pentru Construcţii, Arhitectură şi Sistematizare (C.S.C.A.S), a apărut "Normativul pentru Distribuirea şi Utilizarea Gazelor Naturale" (N.D.G.N.), aprobat prin Ordinul 487 al C.A.C.A.S. şi M.I.P.C. cu indicativul 33.01.1960;

---

[24] Idem, Considerente privind regimul juridic al gazelor naturale de-a lungul timpului în România, în „Jurnalul de Petrol şi Gaze", nr. 3/Aprilie 2003, pag 36 – 42.

[25] Gabriel, G., *Distribuţia şi utilizarea gazelor naturale*, Editura Tehnică, 1972, pag.33.

- în anul 1962 acest normativ a fost revizuit prin Ordinul CSCAS nr. 349 privind indicativul N.D.G.N. I6-1962 şi a fost înlocuit de "Normativul pentru Proiectarea şi Executarea Reţelelor şi instalaţiilor de Gaze Naturale" (N.P.N.G.) indicative I6-1969 aprobat prin Ordinul C.S.C.A.S. 170/1969, şi "Normativul pentru Întreţinerea şi Exploatarea Reţelelor de Distribuţie Gaze Naturale" (N.E.G.N.) aprobat prin Ordinul Comitetului de Stat pentru Economia şi Administraţia Locală.

În anii '60 în comisiile de lucru ale CAER s-a luat hotărârea realizării unui normativ de gaze naturale care să devină document de consultare pentru toate ţările CAER. Ca material de bază s-au considerat normele ruseşti (SNIB). Fiecare ţară a venit cu propria propunere. Oficialii români care au efectuat studiul pentru România au arătat că normativele ruseşti sunt depăşite şi a prezentat o normă tehnică în care se lua în considerare dimensionarea conductelor de distribuţie plecând de la curgerea reală a gazelor. S-a demonstrat că pentru a obţine cea mai bună şi economică dimensionare trebuie să se folosească regimul de curgere. Totodată se introduc pentru prima dată factorii de simultaneitate obţinuţi experimental.

Normele de distribuţie prezentate de România au fost acceptate ca document reprezentativ pentru toate statele din CAER, deşi situaţia nu a convenit sovieticilor[26]. Publicarea anumitor părţi din acest normativ de către autorul său în reviste de specialitate din Franţa, Germania şi Italia a adus recunoaşterea autorului prin diverse premii şi distincţii acordate. Normativul I.6 /1969 a ajuns din punct de vedere tehnic pe primele locuri din lume ca valoare[27].

Cele două normative au fost revizuite şi îmbunătăţite în anii 1976, 1986, 1998, 2003.

În economia socialistă planificată care a existat în România, până în anul 1989, conducerea activităţii din domeniul gazier se realiza în baza Ordinelor Ministerului Petrolului, astfel încât cadrul juridic în domeniul gazier era sărac, decretele emise în această perioadă reglementând cu precădere consumul de gaze, randamentele aparatelor etc.

Utilizarea şi valorificarea superioară a gazelor naturale, în condiţiile rezervelor limitate de gaze, impunea folosirea raţională a cantităţilor de gaze naturale. În concordanţă cu acest deziderat a fost elaborat Decretul 243/1978, privind regimul distribuţiei şi consumului de gaze naturale[28].

---

[26] Gabriel, G., *Memorii filmate*, CD 4.

[27] Ibidem.

[28] Chisăliţă, D., Evoluţia organizaţiilor din în dustria gazieră română sub comunism 1948 – 1989 (1), în „Jurnalul de Petrol şi Gaze", nr. 9/Septembrie 2002, pag. 38 – 39.

În baza acestui Decret, se prevedea încadrarea tuturor consumatorilor în cantităţile anuale, trimestriale şi lunare, care se acordau prin repartiţii Ministeriale, precum şi avize şi acorduri privind deciziile rezidenţiale emise pentru aprobarea consumului de gaze. Totodată se prevedea folosirea gazelor naturale doar pentru chimizare şi doar în procesele cu flacără deschisă unde nu se pot folosi alţi combustibili. Înfiinţarea de noi distribuţii de gaze naturale se putea face numai în scopuri industriale, aprobate prin Decret al Consiliului de Stat.

1.2. Organizarea activităţii de exploatare şi valorificare a gazelor naturale în perioada 1948-1989

Centrala de Gaz Metan Bucureşti. În baza Deciziei nr.59/9 iulie 1948 a Ministerului Minelor şi Petrolului, a luat fiinţă Centrala de Gaz Metan cu sediul în Bucureşti şi cu o Direcţie a Exploatărilor în Mediaş. Prin aceeaşi Decizie s-a înfiinţat şi societatea SOVROMGAZ cu sediul în Mediaş.

Centrala de Gaz Metan a avut aproximativ acelaşi obiect de activitate ca al SONAMETAN-ului:

- explorarea şi exploatarea (captarea, transportarea şi distribuirea) gazului natural din zăcămintele aflate în Bazinul Transilvaniei cu excepţia zăcămintelor: Sărmăşel, Copşa Mică şi Bazna);
- realizarea de conducte pentru transportarea şi distribuirea gazului natural în centrele de consumaţie de pe teritoriul ţării şi exploatarea acestor conducte.

Centrala de Gaz Metan a funcţionat până în anul 1949, când s-a transformat în Întreprinderea de Stat Gaz Metan cu sediul în Bucureşti având în continuare Direcţia de Exploatare în Mediaş.

SOVROMGAZ Mediaş. În anul 1948 a luat fiinţă SOVROMGAZ cu sediul în Mediaş, în baza Deciziei nr.59/9 iulie a Ministerului Minelor şi Petrolului.

La data de 29 ianuarie 1949 se încheie convenţia între Guvernele României şi ale URSS-ului privind înfiinţarea Societăţii Anonime Sovieto-Române SOVROMGAZ. Nou creata societate urma să se ocupe de explorarea, exploatarea, transportul, prelucrarea şi desfacerea gazelor naturale şi a produselor rezultate din prelucrarea acestora. Motivaţia care a stat la baza înfiinţării societăţii a fost: *„Având-se în vedere experienţa în*

domeniu, grupul sovietic urma să aducă în România instalaţii, utilaj şi materiale necesare bunului mers al activităţii din acest domeniu"[29].

Obiectul de activitate al acestei societăţi a fost:

- exploatarea zăcămintelor de gaz Sărmăşel, Bazna şi Copşa Mică, orizonturile superioare;
- exploatarea întreprinderilor de producere a negrului de fum şi formaldehidei de la Copşa Mică.

Societatea SOVROMGAZ a fost înfiinţată în baza Acordului sovieto-român de la Moscova/1945, prin care s-a convenit ca patrimoniul german existent pe teritoriul României, şi care revenea fostei URSS, să fie "*investit*" în 16 societăţi mixte româno- sovietice.

Societatea SOVROMGAZ era condusă de doi ingineri sovietici, restul personalului fiind român. De remarcat că şeful serviciului geologic era renumitul geolog Vasile Câta.

Societatea SOVROMGAZ a funcţionat până în anul 1954, când, în baza H.C.M. nr. 2147/9 noiembrie 1954, s-a desfiinţat, cele trei zăcăminte fiind preluate de Întreprinderea de stat "*Partizanul Păcii"* Mediaş, iar fabricile de producere a negrului de fum şi formaldehidei de la Copşa Mică s-au unificat devenind o unitate independentă.

Intreprinderea de Stat „GAZ METAN" Bucureşti. Întreprinderea de Stat GAZ METAN Bucureşti a luat fiinţă în baza Decretului 46/05.02.1949, cu sediul la Bucureşti şi o Direcţie de exploatare cu sediul la Mediaş.

În anul 1949 prin H.C.M. nr. 1049/30.09.49 activitatea de distribuţie a gazelor a fost trecută din coordonarea acestei întreprinderi, în subordinea primăriilor orăşeneşti.

Întreprinderea a funcţionat până în anul 1950, când a fost divizată în două întreprinderi: Partizanul Păcii, respectiv Flacăra Păcii.

În baza Deciziei nr. 313/20.06.1950 a Ministerului Minelor si Petrolului a luat fiinţă Flacăra Păcii cu sediul în Braşov, care a funcţionat până la data de 31.12.1950 când a fost preluată de Partizanul Păcii Mediaş.

Întreprinderea de stat PARTIZANUL PĂCII Mediaş. În baza Deciziei nr. 313/20. 06. 1950 a Ministerului Minelor si Petrolului a luat fiinţă Partizanul Păcii cu sediul în Mediaş, care la data de 31.12 1950 a preluat Flacăra Păcii cu sediul în Braşov, în baza Deciziei nr. 137/06.03.

[29] Scânteia, an XVIII, nr. 1344 / 7 februarie1949.

1951 a Ministerului Minelor si Petrolului, constituindu-se societatea Partizanul Păcii, Întreprindere de Stat cu sediul în Mediaş, care avea ca obiect de activitate explorarea, exploatare, construirea conductelor magistrale şi transportul gazelor naturale, întreţinere-reparaţii şi confecţii utilaje, executarea de lucrări de construcţii montaj industriale şi civile, executarea de transporturi tehnologice şi de marfă precum şi aprovizionare tehnico-materială.

Întreprinderea de stat Partizanul Păcii, a preluat în anul 1954, în baza H.C.M. 2147/09.11.1954, şi activitatea SOVROMGAZ- ului.

Trustul de Extracţie a Gazului Metan – Mediaş. Începând cu 1 iulie 1956, în baza Ordinului Ministerului Industriei Petrochimice nr. 128/10.07.1956, s-a înfiinţat Trustul de Extracţie a Gazului Metan în locul fostei Întreprinderi de stat Partizanul Păcii, cu sediul în Mediaş.

Oficiile din cadrul societăţii Partizanul Păcii s-au transformat în întreprinderi specializate având personalitate juridică. Astfel, Trustul de Extracţie a Gazului Metan a avut în componenta sa 7 întreprinderi:

- Întreprinderea transport gaz metan Mediaş;
- Întreprinderea foraj Mediaş;
- Întreprinderea ateliere centrale Mediaş;
- Întreprinderea construcţii şi montaje Mediaş;
- Întreprinderea extracţie gaz metan Mediaş;
- Întreprinderea transport auto Mediaş;
- Întreprinderea aprovizionare Mediaş.

Modul de funcţionare a Trustului consta în alocarea de fonduri de la CSP Întreprinderea de transport gaz metan şi Întreprinderea de extracţie gaz metan, pentru realizarea obiectivelor prevăzute în planurilor anuale sau cincinale aprobate, care angaja alte întreprinderi specializate aşa cum erau cele de foraj, construcţii şi montaj, transport aprovizionare şi confecţii pentru realizarea acţiunilor achitându-le contravaloarea lucrărilor realizate.

Trustul a funcţionat o perioadă scurtă de timp între 01.07.1956 - 30.06.1957.

Direcţia Generală a Gazului Metan Mediaş. Urmare a dezvoltării industriei gaziere, la data de 01.07.1957, în baza H.C.M. nr. 754/16.05.1957, Trustul de Extracţie a Gazului Metan s-a transformat în Direcţia Generală a Gazului Metan cu sediul în Mediaş.

Obiectul de activitate al Direcţiei Generale a Gazului Metan a fost:

- forajul sondelor;

- extracţia şi transportul gazelor naturale;
- întreţinerea şi exploatarea conductelor magistrale de gaz metan şi a instalaţiilor aferente;
- confecţionarea şi repararea de utilaje, instalaţii şi unelte pentru sectorul gazier;
- confecţionarea aparatelor şi arzătoarelor de gaze;
- efectuarea transporturilor auto tehnologice şi de marfă;
- executarea lucrărilor de construcţii montaj;
- aprovizionarea tehnico-materială;
- asigurarea şi pregătirea forţei de muncă.

Direcţia Generală a Gazului Metan a funcţionat în subordinea Ministerului Petrolului în perioada 01.07.1957 - 30.09.1969, sub îndrumarea directă a Direcţiei Tehnice.

Centrala Industrială a Gazului Metan Mediaş. În cadrul măsurilor adoptate de Conferinţa Naţională a Partidului Comunist din 1967, privind îmbunătăţirea formelor organizatorice şi conducerii societăţilor s-a pus problema restructurării Direcţiei Generale a Gazului Metan.

În baza prevederilor Decretului nr. 652/26.09.1969, a H.C.M. nr. 1886/26.09.1969 şi ale Ordinului Ministerului Petrolului nr. 669/01.10.1969, Direcţia Generală a Gazului Metan s-a transformat în Centrala Industrială a Gazului Metan cu sediul la Mediaş, ca singură unitate specializată pe ramură, care a avut în structură:

a) Unităţi cu gestiune economică proprie

- Întreprinderea de Extracţie Gaz Metan Mediaş;
- Întreprinderea de Exploatare a Conductelor Magistrale de Gaz Metan Mediaş;

b) Unităţi cu gestiune economică internă în cadrul centralei

- Întreprinderea de Foraj Gaz Metan Mediaş;
- Întreprinderea de Construcţii Montaje Gaz Metan Mediaş/Brasov;
- Uzina Mecanică Mediaş;
- Întreprinderea de Transporturi Auto Gaz Metan Mediaş;
- Baza de Aprovizionare Gaz Metan Mediaş;

c) Alte unităţi:

- Grupul Şcolar Petrol Mediaş;
- Policlinica Gaz Metan Mediaş.

Centrala Industrială Gaz Metan Mediaş a avut următorul obiect de activitate:

- forajul sondelor;
- extracţia, transportul şi controlul utilizării gazelor;

- confecţionarea aparatelor şi arzătoarelor de gaze;
- efectuarea transporturilor auto;
- executarea lucrărilor de construcţii montaj şi instalaţii;
- aprovizionarea tehnico-materială.

Pentru o mai bună desfăşurarea a activităţii, în anul 1965 s-a înfiinţat la Ploieşti un nucleu pentru coordonarea activităţii pe toată zona extracarpatică, care a funcţionat până în anul 1969.

Începând cu 01.06.1970, în baza Ordinului Ministerului Petrolului nr.497/1970, în obiectul de activitate al centralei a fost inclusă şi activitatea de cercetare-proiectare prin preluarea în structura sa organizatorică a Centrului de cercetare proiectare Mediaş.

Activitatea de extracţie era realizată de Întreprinderea de Extracţie, care făcea parte din structurile organizatorice ale Centralei Industriale a Gazului Metan şi avea ca obiect de activitate descoperirea rezervelor de gaze din Bazinul Transilvaniei şi exploatarea zăcămintelor de gaz metan de pe întreg teritoriul ţării[30].

Întreprinderea de Extracţie avea în exploatare atât zăcămintele de gaz metan din Bazinul Transilvaniei cât şi cele din extra-Carpaţi. Pentru buna desfăşurarea a activităţii întreprinderea era organizată în 7 secţii amplasate în mijlocul principalelor zăcăminte gazeifere din România[31].

În anul 1971, se realizează şi se prezintă un studiu pentru limitarea extracţiei de gaze din zăcămintele din România urmare a creşterii periculoase a consumului de gaze naturale comparativ cu nivelul descoperirii de noi rezerve. Astfel, s-a arătat că în sectorul siderurgic dacă lipsea cocsul se insuflau gaze naturale, în industria chimică se foloseau gazele ca materii prime, dar de asemenea se foloseau foarte multe gaze pentru producerea energie electrice şi termice, care se raportau ca fiind folosite în industria chimică, gazele naturale trebuiau folosite doar pentru antamarea flăcării în centrale electrotermice, dar în fapt ele erau folosite din plin la producerea energiei electrice etc. Toate cele semnalate anterior produceau grave dezechilibre ale balanţei curente, dar puneau în pericol câmpurile de gaze exploatate adesea peste ritmuri raţionale[32].

La 1 ianuarie 1971, Întreprinderea de extracţie dispunea de 96 de structuri dovedite gazeifere, din care 59 situate în bazinul Transilvaniei şi 37 situate în extra-Carpaţi[33]. Producţia principală a gazelor naturale

---

30 *** Studiu privind îmbunătăţirea organizării activităţii de extracţie a gazului metan, Arhiva ROMGAZ, Dosar nr. 174/1973.

31 Arhiva ROMGAZ SA, dosar 21, f.2.

32 Coban, C., *Mărturii pe bandă*, CD 7.

33 Arhiva ROMGAZ SA, dosar 21, f.3.

pentru consum era realizată de sondele din bazinul Transilvaniei, zăcămintele din extra-Carpaţi fiind folosite mai mult ca *„zăcăminte tampon”* cu rolul de a contribui la asigurarea cu gaze în special pentru acoperirea vârfurilor de consum. Totodată la sondele de pe structurile din extra-Carpaţi se întâmpinau o serie de dificultăţi: viituri de nisip, apă, condensat etc. La acestea se adaugă faptul că sediile secţiilor Craiova, Finta, Buzău şi Roman se găsesc la mare depărtare de sediul întreprinderii, nebeneficiind de asistenţă tehnică permanentă de la centru.

Pe baza acestor considerente, în anul 1971 Conducerea Centralei Industriale a Gazului Metan propune[34] înfiinţarea a încă unei Întreprinderi de Extracţie a Gazelor Naturale cu sediul în Bucureşti, subordonată de asemenea Centralei Industriale a Gazelor Naturale. Această propunere a fost respinsă, Întreprinderea de extracţie reorganizându-se în anul 1973 odată cu reorganizarea Centralei Industriale a Gazului Metan.

Desfăşurarea activităţii de transport a gazelor naturale se realiza prin 7 secţii de exploatare care prestează activitate în cele 35 de judeţe, străbătute de conductele magistrale, fiecare secţie având în componenţă 5-6 sectoare[35].

Centrala Industrială a Gazului Metan organizată în subordinea Ministerului Petrolului pe principiul gestiunii economice proprii, cu personalitate juridică, a funcţionat în perioada 01.10.1969 – 31.04.1973.

Societăţile comunale de gaz metan. După naţionalizarea SONAMETAN (09.07.1948), aceasta a funcţionat ca societate cu capital de stat la Mediaş sub denumirea de Centrala Gazelor Naturale, care avea în subordine şi activitatea de distribuţie a gazelor.

În baza Decretului 46/05.02.1949, se înfiinţează Întreprinderea de Stat Gaz Metan cu sediul la Bucureşti şi cu o Direcţie de Distribuţie a Gazelor la Bucureşti, care coordona activitatea distribuţiilor de gaze din toate oraşele ţării.

În anul 1949 prin H.C.M. nr. 1049/30.09.49, activitatea de distribuţie a gazelor a fost trecută din coordonarea acestei intreprinderi, în subordinea primăriilor orăşeneşti.

Întreprinderea comunală de distribuţie a gazelor trebuia să funcţioneze pe baza principiului *„gospodăriei chibzuite”* potrivit prevederilor Decretului nr 199/14.05.1949.

Obiectul de activitate al întreprinderii era:

---

[34] Arhiva ROMGAZ SA, dosar 21, f.4.

[35] Arhiva ROMGAZ SA, dosar 121.

- distribuirea gazului metan;
- construirea de reţele de distribuţie a gazelor naturale şi de staţii de reglare măsurare;
- construirea de branşamente pentru gaz metan la abonaţii industriali şi menajeri;
- construirea de instalaţii interioare pentru gaz metan la abonaţii industriali şi menajeri;
- asistenţă tehnică la consumatori.

În anii ’60 în cadrul Institutului de Construcţii s-a început un proces de sistematizare a oraşelor din România[36] în cadrul cărora s-au sistematizat reţelele de distribuţie din Ploieşti, Sibiu, Mediaş, Timişoara, Tg. Mureş.

În anul 1954, ca urmare a directivelor CSP s-a impus un ritm alert construirii reţelelor de gaze, astfel normele zilnice prevedeau ca fiecare inginer instalator să efectueze 5 branşamente pe zi sau o instalaţie interioară (măsurare, desenare, breviar).

Centrala Gazului Metan – Mediaş. În baza H.C.M. nr. 367/09.04.1973 a fost înfiinţată Centrala Gazului Metan cu sediul în Mediaş prin reorganizarea fostei Centrale Industriale a Gazului Metan.

Structura organizatorică a Centralei Gazului Metan, după aplicarea Decretului 162/11.05.1973, cuprindea:

a) Întreprinderi cu personalitate juridică:

- Întreprinderea de Extracţie Gaz Metan Mediaş;
- Întreprinderea de Exploatare a Conductelor Magistrale de Gaz Metan Mediaş;
- Întreprinderea de Montaj Conducte Magistrale Braşov;

b) Unităţi fără personalitate juridică:

- Schela de Foraj Mediaş;
- Depozitele de Aprovizionare Mediaş;
- Uzina Mecanică Mediaş;
- Centrul de Cercetare-Proiectare Mediaş;
- Baza de Transporturi Auto Gaz Metan Mediaş;
- Grupul de Şantiere Construcţii Montaj Mediaş;

c) Alte unităţi:

- Grupul Şcolar “Petrol” Mediaş;
- Policlinica Gaz Metan Mediaş.

[36] Gabriel, G., *Mărturii filmate*, CD 3.

După preluarea activităţii de distribuţie a gazelor naturale de către Centrala Gazului Metan, această activitate se desfăşura prin unităţi specializate organizate în subordinea Centralei Gazului Metan Mediaş, astfel:

- Întreprinderea Reţele şi Instalaţii de Distribuţie Gaze Naturale (I.R.I.D.G.N.) Bucureşti, având în componenţă 8 regionale (secţii) astfel: 3 cu activitate în municipiul Bucureşti, inclusiv sectorul agricol Ilfov, judeţele Călăraşi, Teleorman şi Constanţa şi 5 în teritoriu (regionale).
- Întreprinderea Reţele şi Instalaţii de Distribuţie Gaze Naturale (I.R.I.D.G.N.) Tg Mureş, având în componenţă 2 exploatări ca unităţi fără personalitate juridică cu sediul în Cluj şi Sibiu şi 4 regionale subordonate direct întreprinderii.

Reorganizarea întreprinderilor de distribuţie s-a realizat asemănător unităţilor de distribuţie PECO.

Obiectul de activitate al Centralei Gazului Metan era foarte larg:

- cercetarea geologică pentru gaze naturale;
- forajul sondelor, extracţia gazului metan;
- exploatarea conductelor magistrale, a reţelelor şi instalaţiilor de distribuţie a gazelor naturale;
- construcţii montaj, montaje de conducte magistrale şi reţele de distribuţie gaze;
- cercetări, proiectări, prestări de servicii în legătură cu aceste activităţi, realizarea de echipamente de reglare şi ardere, reparaţii de utilaje şi instalaţii specifice industriei gazului metan.

În anul 1976, Ministrul Minelor Petrolului şi Geologiei a arătat pentru prima dată necesitatea existenţei informaţiilor privind cum, ce, cât şi unde se produce, respectiv cum, ce, cât şi unde se consumă, ridicând prima dată problema constituirii unui Dispecerat Naţional de Gaze în cadrul Ministerului. Pentru organizarea acestuia au fost efectuate câteva schimburi de experienţă la Dispeceratul Naţional de Gaze din Moscova, la Dispeceratul de Gaze de la Berlin şi la Dispeceratul de Gaz şi Electricitate al societăţii Gas de France. Acest dispecerat s-a desprins în anul 1979 de la Minister şi s-a reorganizat în cadrul Centralei Gazului Metan cu sediul în Bucureşti.

Centrala Gazului Metan Mediaş a fost o organizaţie economică sub îndrumarea şi controlul Ministerului Petrolului şi a funcţionat din perioada 09.04.1973 până în 10.01.1991, când a fost transformată în Regia Autonomă a Gazelor Naturale ROMGAZ Mediaş.

1.3. Activitatea societăţilor din sectorul gazier în perioada 1948-1989

Activitatea geologică. În perioada 1947–1962 se începe exploatarea de adâncime a câmpurilor vechi şi deschiderea de câmpuri atât în Bazinul Transilvaniei, cât şi în zonele extracarpatice. Astfel au fost descoperite orizonturile III - XI Şaroş, III – VII Bazna, II – VIII Zaul de Câmpie, IV – XV Sărmăşel, III – XIII Nadeş, în total 55 de orizonturi de gaze.

Pe baza informaţiilor geologice obţinute, după anul 1937 – când scriptic a fost evidenţiat separat metrajul pentru gaze – s-au realizat numai lucrări de conturare. Cele mai importante zăcăminte de gaze din zonele Extracarpatice descoperite prin sonde ce urmăreau exploatarea petrolului au fost cantonate în Moldova (Roman – Secuieni, Tazlău), Muntenia (Gura Şuţii, Finta, Ghergheasa, Podeni).

Lucrările executate în etapa a patra (1962 – 1968) privesc zonele[37]: Zalău – Tihău, Apahida – Cluj, Bistriţa, Blaj – Aiud, zona de nord şi Nord – Vest a munţilor Mezeş, Roman – Secuieni, Tazlău, Simnic – Gherceşti. La sfârşitul acestei perioade s-au executat lucrări valoroase axate pe cercetări de microtectonică, microfaciesuri şi sedimentologie. În această perioadă s-au pus în evidenţă noi structuri de gaze cum sunt: Şoimuş, Grebeniş, Dobra, Bozed-Băla, Laslău, Şoimuşul Mare etc.

După naţionalizare, cercetările geologice efectuate în Bazinul Transilvaniei, au cuprins întreaga suprafaţă a depresiunii şi au urmărit realizarea următoarelor obiective:

- evidenţierea prin foraj a întregului fond de rezerve în complexele de strate încă neexplorate din structurile vechi pe toată grosimea de sedimente din secţiunea formaţiunii cu gaze aparţinând ciclului sarmaţian – buglovian - tortonian până la sare;
- descoperirea prin lucrări geofizice urmate de foraj a întregului fond de structuri gazeifere existente în interiorul depresiunii;
- extinderea treptată a cercetărilor geologice şi asupra formaţiunilor pretortoniene de sub sare.

În urma acestor lucrări au putut fi puse în valoare toate acumulările de gaze rămase nedeschise din structurile vechi, Sărmăşel, Zaul de Câmpie, Şincai, Şaroş (Deleni), Bazna, Copşa Mică, Noul Săsesc, Nadeş etc şi să fie evidenţiat un mare număr de structuri noi din care o mare parte au fost puse în exploatare, altele fiind în curs de exploatare geologică.

---

[37] Vancea, A., *Neogenul din Bazinul Transilvaniei*, Editura Academiei, 1960.

De asemenea, a fost descoperit un mare număr de structuri gazeifere şi în unităţile geologice extracarpatice (Depresiunea din faţa Extracarpaţilor Orientali, Depresiunea Bârladului, Depresiunea Getică, Platforma Moesică, Depresiunea Panonică etc.

Obţinerea acestor rezultate a fost posibilă datorită progreselor realizate în tehnica forajului şi prin cartarea geologică a lucrărilor de cercetare geofizică.

După anul 1964 utilizarea unor staţii de înregistrare magnetică au permis[38], pe lângă sporirea volumului de lucrări, îmbunătăţirea substanţială a calităţii informaţiilor şi mărirea adâncimii de investigare. La început au fost executate lucrări cu caracter regional, la diferite repere care au acoperit întreaga depresiune (tuful de la Hădăreni, suprafaţa sării, tuful de Dej). Lucrările de detaliu şi semidetaliu executate în continuare au condus la descoperirea unui mare număr de structuri, din care o mare parte s-au dovedit a fi cu gaze.

În perioada 1961–1980 au fost puse în evidenţă structurile: Şoimuş, Grebeniş, Bozed, Laslău, Tăuni, Axente Sever, Buza, Delureni, Ţaga, Chedea-Est şi Band.

Intensificarea cercetării în vederea cunoaşterii rezervelor de substanţe minerale utile a condus la executarea, începând cu anul 1976, a lucrărilor de foraj pe platforma continentală a Mării Negre.

Măsurile de alimentare cu gaze a capitalei şi a altor oraşe din afara Arcului Carpatic au condus la activităţi de explorare şi exploatare a câmpurilor de gaze asociate şi libere din această zonă. Rezultatele acestor explorări apar după anul 1967, când producţia gazelor naturale extrase din zăcămintele amplasate în extra-Carpaţi deţinea 32% din totalul de gaze extrase în România (incluyiv cele asociate exploatate de compania de petrol).

Activitatea de producţie. Pentru satisfacerea nevoilor de proiectare legate de separarea sondelor de explorare şi exploatare, a instalaţiilor tehnologice pentru prelucrarea gazelor produse de sondele prevăzute a fi puse în exploatare, proiectarea reţelelor de conducte de transport gaze de pe întinsul suprafeţelor productive a structurilor de gaze, Conducerea Direcţiei Gazului Metan a organizat - pe lângă activitatea de cercetare - un colectiv de proiectare, subordonat Întreprinderii de Extracţie Gaz Metan. Acest colectiv a fost mărit de-a lungul anilor şi dotat

---

[38] Ciupagea, D., Pauca, M., Ichim, Tr., *Geologia depresiunii Transilvaniei,* Editura Academiei, Bucureşti, 1970.

cu aparatura şi utilaje moderne, formând modelul centrului de cercetare şi proiectare pentru gaz metan.

Corespunzător creşterii volumului lucrărilor de foraj, a rezultatelor favorabile obţinute în descoperirea de rezerve şi a sporirii necesarului de gaze în economie, s-a dezvoltat activitatea de extracţie gaz metan, atât în Bazinul Transilvaniei cât şi în zonele extra-Carpatice.

Numărul structurilor de gaz metan aflate în exploatare în 1981 în Bazinul Transilvaniei este mai mare[39] de 4,2 ori decât cel din anul 1948 şi de 8,3 ori decât cel din 1938[40].

Pentru unele structuri din extra-Carpaţi care, din cauza gradului redus de consolidare a formaţiunilor geologice, produc gaze cu viituri de nisip, s-au realizat sonde de construcţie adecvată şi s-au utilizat echipamente şi tehnologii de extracţie ce au avut în vedere atât aceste particularităţi cât şi valorile relativ mari ale presiunilor de zăcământ.

Producţia de gaze naturale (exceptând gazele asociate petrolului) atinge vârful maxim în anul 1976, 29,83 mld mc, realizată după cum urmează: 24,69 mld mc în zăcămintele din Bazinul Transilvaniei şi 5,14 mld mc în zăcămintele de gaze naturale din afara Arcului Carpatic.

Producţia maximă de gaze naturale neasociate din afara Arcului Carpatic a fost realizată în anul 1975, 5,52 mld mc, spre deosebire de cea din Bazinul Transilvaniei care a fost atinsă doar în anul 1981 - 26,01 mld mc.

Producţia maximă de gaz în România s-a realizat în anul 1986 (39,36 mld mc), asigurată în proporţie de 32% din gaze asociate şi 68% din gaz metan.

În anul 1983 se realizează primele fisurări hidraulice plecând de la o documentaţie obţinută de la Schlumberger la Urziceni.

Înmagazinarea subterană a gazelor naturale. Un salt calitativ pentru acoperirea vârfurilor de consum pentru alimentarea consumatorilor, în special în timpul friguros, l-a constituit descoperirea şi punerea în valoare a zăcămintelor de gaze descoperite în zona marilor obiective industriale din regiunile extra-Carpatice.

Primul zăcământ de acest gen a fost Gura Şuţii (1957) din apropierea oraşului Bucureşti, alimentat prin conducta de gaze asociate cu petrolul Petreşti–Bucureşti, care nu puteau însă transporta tot debitul necesar pentru

---

39 Chisăliţă, D., *Momente în Istoria gazelor naturale din România,* Editura Academprint, Tg. Mureş, 2004.

40 *** *Dezvoltarea economică a României 1944 – 1964*, Editura Academiei, Bucureşti, 1964, pag. 102.

alimentarea acestui oraş în sezonul friguros şi la Corunca pentru alimentarea oraşului Tg. Mureş.

Pentru acoperirea surplusului de consum din anotimpul friguros al municipiului Sibiu, au fost utilizate rezervele de gaze din structura Ilimbav prin montarea unei conducte de cca. 30 km[41]. Alegerea câmpului Ilimbav a fost determinată de amplasarea acestuia în apropierea oraşului Sibiu, unde variaţia sezonieră a consumului de gaze era mare, din cauza caracterului menajer al acestuia. Debitul de gaze pentru alimentarea oraşului Sibiu în timpul verii atingea nivelul de 600.000 mc/zi, în schimb, în timpul iernii creştea la 1.200.000 mc/zi.

Operaţiunile de înmagazinare şi extragere din stratele semiepuizate de la Ilimbav în apropierea unui mare centru de consum au fost începute în anul 1961[42] şi constituie prima operaţie de acest gen, executată în România, şi pentru gaze naturale în Europa.

Din punct de vedere economic, înmagazinarea de la Ilimbav a fost echivalentă cu renunţarea la construirea unei conducte de peste 50 km lungime şi a unui număr de 5 sonde de exploatare.

Sistematizarea oraşelor, realizată după anii 1970, a determinat creşterea numărului persoanelor care beneficiază de utilitatea gazelor naturale în mod direct, dar mai ales prin instalaţiile de termoficare realizate. Aceasta determină ca în perioada de vară să se înregistreze consumuri scăzute ce conduc la producţii pe măsură, uneori până la limita tehnologică de funcţionare, iar în perioada de iarnă consumuri ridicate, determinând exploatarea zăcămintelor peste regimurile normale, cu repercusiuni asupra deteriorării zonei din imediata apropiere a găurii de sondă şi asupra funcţionării sondei. La toate acestea se adaugă condiţiile importului gazelor naturale din fosta URSS, care trebuie să se preia în cantităţi egale în cursul anului cu un coeficient de uniformitate de 0,9.

Rezolvarea acestor probleme nu era posibilă fără amenajarea unor depozite de înmagazinare. Existenţa unor zăcăminte depletate în România amplasate în poziţii strategice, a căror geologie este cunoscută, existenţa infrastructurii (sonde, conducte colectoare etc.), experienţa anterioară prin folosirea zăcământului de la Ilimbav ca depozit de înmagazinare au determinat alegerea soluţiei de depozitare a gazelor naturale - zăcămintele depletate de gaz. Astfel s-a construit în anul 1979 zăcământul de la Urziceni, urmat de construirea în anul 1983 a celui de la Bilciureşti.

---

[41] Svoronos, P., Îmbunătăţirea condiţiilor de alimentare cu gaze a oraşului Sibiu prin înmagazinare subterană, în „Revista de Petrol şi Gaze", vol. 13, nr.11, 1962, pag 468 - 501.
[42] Svoronos, P., *Înmagazinarea subterană a gazului în câmpul Ilimbav*, în *„Buletin Informativ",* nr, 2, Direcţia Generală a Gazului Metan, Mediaş, 1962.

Comprimarea gazelor naturale. În scopul refacerii potenţialului energetic al gazelor, pentru mărirea capacităţii sistemelor de transport şi pentru asigurarea alimentării cu gaze a consumatorilor îndepărtaţi, începând din anul 1948 s-a trecut la comprimarea mecanică a gazelor, la plecarea din câmpurile de extracţie şi pe traseul conductelor. Astfel, în anul 1948, se montează la Râşnov prima staţie de motocompresoare cu scopul măririi capacităţii de transport a conductei în vederea creşterii cantităţii de gaze transportate pentru consumatorii din Bucureşti şi Valea Prahovei. Compresoarele folosite la Râşnov au fost aduse de la Sărmăşel unde s-a dezafectat staţia de comprimare amplasată în anul 1927.

Asigurarea cantitativă şi calitativă cu gaze a consumatorilor, adesea situaţi la mari distanţe de zăcămintele de gaze, a condus la necesitatea instalării staţiilor de comprimare.

În anul 1978, se montează prima staţie de electrocompresoare în activitatea de înmagazinare a gazelor naturale, la Urziceni, dotată cu 3 electrocompresoare C160 cu o putere unitară de 810 KW, aceasta fiind şi prima staţie de electrocompresoare folosită în România.

Folosirea primei staţii de compresoare în activitatea de extracţie s-a realizat în anul 1983 la Band, dotată cu 12 electrocompresoare C260, cu o putere unitară de 808 KW şi o raţie de comprimare pe staţie de 2,4.

Toate staţiile de comprimare amplasate pe conductele de transport au fost construite în perioada 1965-1980, iar ale celor din activitatea de extracţie în perioada 1983-1989.

Preluarea şi adaptarea unor motoare din tehnica aviatică a determinat construirea pe plan mondial a unor compresoare care foloseau pentru comprimare principiul centrifugal, realizat la viteze foarte mari (10-15 mii rot/min). În anul 1965, România devenea prima ţară din Europa care construia o staţie de comprimare, amplasată pe o conductă magistrală, care folosea turbocompresoare (turbină cu gaze şi compresor centrifugal), produse de firma Sulzer. Puterea unitară a compresoarelor era de 2460 KW şi aveau o raţie de comprimare de 1,16.

Activitatea de transport gaze. În anul 1948 situaţia conductelor de transport se prezenta în felul următor: 371,2 km conducte aparţinând SONAMETAN şi 408,6 km conducte aparţinând altor societăţi[43].

În anul 1947 SONAMETAN pune în exploatare prima staţie de comprimare a gazelor naturale montată pe conducte magistrale din Româ-

---

[43] Chisăliţă, D., *Aspecte privind transportul gazelor naturale* (I), în „*Jurnalul de Petrol şi Gaze*", nr. 6/Iulie 2003, pag. 40.

nia[44]. Staţia de comprimare era aceeaşi care se construise în anul 1927 în câmpul Sărmăşel, alcătuită din trei compresoare cu piston Ingersoll Rand, urmând să fie montată la Râşnov.

După naţionalizarea din anul 1947 conductele de transport gaze asociate sunt transferate Întreprinderii de Stat Gaz Metan.

După o perioadă de instabilitate politică şi economică între anii 1949–1955, odată cu înfiinţarea Direcţiei Generale a Gazului Metan Mediaş, în concordanţă cu noua politică economică, începe construirea sistemului naţional de transport gaz.

Bazele Sistemului Naţional de Transport Gaz au fost puse în anul 1956[45], când s-a luat hotărârea construirii unui sistem de transport radial pornind din centrul Transilvaniei spre toate zonele ţării. Prin interconectarea acestor sisteme de transport s-a format, după anul 1975, Sistemul Naţional de Transport Gaze, sistem radial - inelar alcătuit din cele 9 subsisteme.

Creşterea cantităţii de gaz transportată prin sistem s-a realizat consecutiv cu creşterea cererii de gaze cu precădere în sectorul industrial şi odată cu dezvoltarea sistemului naţional de transport gaz.

Dezvoltarea sistemului de transport gaz s-a realizat în tandem cu creşterea cererii de gaze. Utilizarea capacităţii anuale proiectate a conductelor a crescut continuu în ultima parte a perioadei considerate. Maximul de utilizare a capacităţii de transport, pentru această perioadă, înregistrată în anii 1951-1953, a fost semnalul de alarmă care a determinat construirea Sistemului Naţional de Transport Gaz[46].

În ultimii ani ai acestei perioade, activitatea de transport a gazelor la mare distanţă a început să se afirme ca o activitate aparte, care condiţionează în acelaşi timp dezvoltarea celorlalte industrii.

Dacă perioada anterioară se caracteriza prin cea mai importantă creştere a lungimii conductelor de transport gaze din România, lungimea conductelor mărindu-se de 24 de ori, în această perioadă creşterea lungimii conductelor de transport a fost de numai 1,5 ori. Totuşi această perioadă este cea în care se defineşte sistemul de transport gaze, prin interconectarea diferitelor sisteme liniare şi realizarea sistemului de transport radial inelar cu un grad mare de flexibilitate în operare. În această perioadă se pun bazele dispecerizării moderne a sistemului naţional prin

---

44 Dărmănescu, S., *Gazele naturale în serviciul dezvoltării economice a României,* Bucureşti, 1946.

45 Arhiva ROMGAZ, Dosar 49, Sisteme de transport.

46 Simescu, N., *Strategii şi considerente tehnico-economice privind transportul gazelor naturale în contextul relaţiei"rezerve-producţie-import-utilizare în perspectiva anilor 2000-2010-2020*, Editura Universităţii Sibiu, 1997.

înfiinţarea Dispeceratului Naţional la Bucureşti[47], a celor specifice fiecărei activităţi (extracţie, transport şi distribuţie) şi a celor regionale.

Dezvoltarea producţiei de gaze şi extinderea consumului acestora la mari platforme şi obiective industriale, la diferite localităţi urbane şi rurale au condus la crearea în România a unui sistem naţional de transport cu o lungime de peste 10.000 km în anul 1990.

Conductele magistrale ale acestui sistem au, în marea lor majoritate, plecarea de la sursele de gaz metan din Bazinul Transilvaniei şi, prin punctele finale situate în diferite localităţi din judeţele periferice, "acoperă" aproape uniform întreg teritoriul ţării.

Scăderea consumului de gaz după anul 1990, pe fondul reducerii activităţii industriale, a dus la o scădere puternică a gradului de utilizare a sistemului de transport.

În scopul refacerii potenţialului energetic al gazelor, determinat de scăderea presiunilor de zăcământ, pentru mărirea capacităţii sistemelor de transport şi pentru asigurarea alimentării cu gaze a consumatorilor îndepărtaţi, la plecarea din câmpurile de extracţie şi pe traseul conductelor, s-a continuat montarea unor staţii de înmagazinare a gazelor naturale. În urma acestor acţiuni, în perioada 1974-1990, puterea instalată în câmpurile de extracţie a crescut de la 17.500 CP (14 agregate) la 158.928 CP (134 agregate)[48].

Întreg sistemul tehnologic de extracţie-transport-distribuţie gaze cu alcătuire şi organizare complexă, cu posibilităţi de adaptare operativă la situaţii neprevăzute, a asigurat continuitatea producţiei şi alimentării cu gaze a economiei naţionale în cele mai grele împrejurări, aşa cum au fost cazurile marilor inundaţii din anii 1970 şi 1975 şi a cutremurului catastrofal din 1977.

Activitatea de distribuţie a gazelor naturale. Construirea conductelor de transport pentru distanţe din ce în ce mai mari a condus la o creştere explozivă a numărului localităţilor alimentate cu gaz. Astfel, dacă în anul 1940 existau 9 localităţi care beneficiau de gaz, în anul 1973 numărul acestora s-a ridicat la 384.

Dacă în perioada anterioară naţionalizării, gazele erau destinate deopotrivă consumatorilor industriali şi celor casnici, începând cu anul 1949, prin noua politică energetică a Guvernului, gazele naturale se dirijau cu

---

[47] Chisăliţă, D., Evoluţia organizaţiilor din în dustria gazieră română sub comunism 1948 – 1989 (1I), în „Jurnalul de Petrol şi Gaze", nr. 10/Octombrie 2002, pag. 64 – 66.

[48] Chisăliţă, D., Asupra activităţii de producţie a gazelor naturale în România, în „Jurnalul de Petrol şi Gaze", nr. 9/Noiembrie/Decembrie 2003, pag. 64 – 66.

precădere către industrie[49], ceea ce a condus la creşterea foarte puternică a numărului consumatorilor industriali în detrimentul celor casnici. Dacă în anul 1940 se înregistrau 13.890 consumatori, din care cca. 2% erau consumatori industriali, în anul 1973 situaţia se prezintă astfel: 321.792 consumatori, din care 8% consumatori industriali[50].

Începând cu anul 1949 distribuţiile trec din subordinea Întreprinderii Partizanul Păcii[51] (fost SONAMETAN), sau a altor societăţi (UCSAM Mediaş, ICEG Bucureşti etc.) în subordinea primăriilor locale. După anul 1949, executarea instalaţiilor de distribuţie se realiza doar de întreprinderi comunale de distribuire a gazelor naturale. Funcţionarea distribuţiilor de gaze în subordinea primăriilor s-a realizat în perioada 1949-1975.

În toată perioada nu a existat niciun fel de preocupare de înlocuire şi sistematizare a reţelelor uzate, astfel încât, cu toate eforturile depuse ulterior, mai sunt în funcţiune şi astăzi reţele realizate în perioada 1928-1975. Începând cu anul 1975, odată cu preluarea de către IRIDGN Bucureşti au fost demarate ample activităţi de readucere la normalitate a activităţii de distribuţie a gazelor.

Preluarea activităţii de distribuţie a gazelor naturale de la întreprinderile comunale, începând cu anul 1975, a condus la constituirea unei societăţi integrate vertical, asemănătoare primelor societăţi care au activat în România şi care şi-au dovedit eficienţa.

Sub aspectul înfiinţării de noi distribuţii în perioada în discuţie, aceasta s-a realizat în prima parte. În anul 1985, din cele 250 de oraşe ale României, 76% deţineau distribuţie de gaz. Lipsa unei politici de creştere a confortului populaţiei şi costurile mari (investiţie şi exploatare) pe care le implica construirea distribuţiilor de gaze în zona rurală au fost cauzele care au condus la menţinerea constantă a numărului localităţilor cu distribuţie de gaze în perioada 1985-1990. Această situaţie s-a răsfrânt şi asupra evoluţiei lungimii conductelor de distribuţie a gazelor în aceeaşi perioadă.

Utilizarea gazelor naturale. În perioada 1940–1947, consumul de gaz metan a prezentat o creştere uşoară, această tendinţă de creştere a consumului de gaz s-a accentuat în perioada 1948-1955 (4 ori), urmată de o creştere puternică a consumului de gaz metan prin racordarea unui

---

[49] Chisăliţă, D., *Trilema lumii contemporane*, Editura Universităţii Sibiu, 1999.

[50] Chisăliţă, D., *Comportamentul organizaţional al Societăţii Române de Gaz*, Editura Universităţii Sibiu, 2000.

[51] Chisăliţă, D., *Considerente privind evoluţia distribuţiilor de gaze (2)*, în „*Jurnalul de Petrol şi Gaze*", nr. 5/Iunie 2003, pag. 45-49.

număr tot mai mare de oraşe, urmare a dezvoltării sistemului naţional de transport. Astfel, consumul de gaze în perioada 1954-1971 a crescut de 8 ori (Tabelul nr. 1.1).

Tabelul nr. 1.1.
Creşterea (multiplicarea) consumului de gaze în perioada 1939-1973

Perioada	Populaţie	Industrie	Producţia de energie electrică	Total
'50-'39	4,35	6,14	2,35	2,36
'65-'50	5,66	10,98	8,35	10,0
'73-'65	2,01	5,27	1,64	1,92

Sursa: Chisăliţă, D., *Momente în Istoria gazelor naturale din România,* Editura Academprint, Tg. Mureş, 2004

Politica energetică a României, susţinută de Guvernul format după anul 1947, a permis folosirea gazelor naturale cu precădere în industrie[52], fapt ce a condus la creşterea într-o măsură mult mai mică a consumului de gaze în sectorul rezidenţial faţă de cel industrial. Prin urmare, creşterea consumului de gaze în sectorul rezidenţial s-a situat, exceptând perioada ('39-'50) la jumătate din creşterea consumului de gaze în sectorul industrial.

Utilizarea gazelor naturale s-a realizat în diferite sectoare de activitate: industrie, populaţie, producerea energiei electrice (Tabelul nr. 1.2). Dacă până în anul 1950, utilizarea lor era cu precădere pentru producerea energiei electrice în diferite centrale electrice amplasate în întreprinderi, după acest an, industrializarea României caracterizate prin dezvoltarea industriei chimice, metalurgiei etc., a determinat creşterea consumului de gaze de la 823,3 mil mc în anul 1950 la 19.372,1 mil. mc în anul 1973 (de 23 ori). Racordarea de noi consumatori de gaze naturale se făcea cu aprobarea Ministerului, unde exista un serviciu care analiza şi aviza cererile în acest sens.

[52] Chisăliţă, D., *Trilema lumii contemporane*, Editura Universităţii Sibiu, 1999.

Tabelul nr. 1.2.
Ponderea consumului de gaze în diferite sectoare industriale, în totalul consumului de gaze în industrie

Anul	Energie electrica	Chimie	Metalurgie	Materiale de construcţii	Alţi consumatori industriali	Total industrie
1939	55%	21%	5%	18%	1%	100%
1965	27%	34%	10%	8%	21%	100%
1973	28%	38%	11%	7%	16%	100%

Sursa: Chisăliţă, D., *Momente în Istoria gazelor naturale din România,* Editura Academprint, Tg. Mureş, 2004

Perioada 1974-1989 se caracterizează prin demararea importurilor de gaze naturale din fosta URSS, datorită creşterii continue a cererii de gaze conducând la atingerea vârfului maxim de consum al gazelor în România, în anul 1986 (41,8 mld mc). Acest consum de gaze a fost realizat în proporţie de 57,65% în industrie, 30,62% în producerea energiei electrice, 6,69% pentru fondul pieţii şi 5,04% alţi consumatori[53].

Vârful de consum al gazelor naturale în industrie a fost atins în anul 1985 (29,72 mld mc), fiind realizat în proporţie de 40,42% în sectorul "chimie", 12,32% în sectorul "metalurgie", 8,56% în sectorul "materialelor de construcţii" etc.

În sectorul industrial, consumul de gaz s-a menţinut în continuare ridicat în sectorul chimic, dar a prezentat creşteri importante şi în celelalte sectoare de activitate.

În perioada 1949-1953 s-a dezvoltat la Copşa Mica fabricarea negrului de fum de canale prin construirea, în anu1 1950, a unor fabrici de 1.100 t şi 1.400 t/an şi a Fabricii nr. 2 de negru de fum de disociere, de 1500 t/an, care înlocuia vechea instalaţie Metanex. În anul 1952 s-a construit o instalaţie de negru de fum de furnale de 6.000 t/an, importată din fosta UR.S.S[54]. În această instalaţie se obţinea al treilea tip de negru de fum, denumit R3, sau de furnal scurt, tip SRF.

Anul 1957 a reprezentat o noua premieră mondială, prin aplicarea procedeului mixt de fabricare a negrului de fum din metan + produse petroliere, care a dus la o mărire sensibilă a capacităţii de la 6.000 t/an la

[53] *** Broşură de prezentare a companiei SNGN ROMGAZ SA Mediaş, Mediaş, 2004.
[54] Ivănuş, G., s.a. *Istoria petrolului în România*, Editura AGIR, Bucureşti, 2004.

31.000 t/an şi la reducerea consumului specific de hidrocarburi de la 11,5 tcc la 4 tcc[55]. Totodată, s-a trecut şi la fabricarea negrului de fum de canale, introducându-se, în anul 1958, carburarea metanului cu vapori de motorină, care a mărit cu 20% capacitatea de producţie. Astfel, în anu1 1959, se produceau tipuri de negru de fum activ de canale, de furnal scurt tip SRF, de furnale lungi tip HMF şi FF[56].

În anul 1964 s-a pus în funcţiune la Copşa Mică instalaţia de negru de fum tip HAP şi ISAF pe baza tehnologiei franceze achiziţionate de la firma franceză "Petrol- Chimie" pentru trei linii de fabricaţie - primele două construite în 1965, de câte 12.200 t/an negru de fum tip ISAF, şi a treia de 11.000 t/an de tip PEF.

În aceeaşi perioadă s-a construit şi s-a pus în funcţiune, în 1970, la C.P. Piteşti (astăzi ,,Arpechim"), o instalaţie de negru de fum cu capacitatea de 60.000 t/an.

Industria chimică cuprindea în perioada 1940 – 1965 şi o serie de întreprinderi mici care dispuneau de un capital relativ redus şi de o forţă motrice insuficientă, dotate cu utilaje de o slabă tehnicitate şi care erau simple ateliere de prelucrare sau laboratoare industriale; ele se ocupau cu prepararea unor produse chimice auxiliare pentru întreprinderi textile şi tăbăcării, produse cosmetice şi farmaceutice etc.

Intenţia fostei URSS, imediat după cel de-al doilea război mondial de a transforma România într-o ţară agricolă a lansat şi ideea necesităţii construirii fabricilor pentru producerea îngrăşămintelor azotoase. Deşi intenţia de transformare a României în „zarzavagii ruşilor" nu a fost pusă în aplicare, urmare a opoziţiei lui G.G. Dej, planurile de industrializare ale României au condus la construirea unui număr mare de Combinate de producere a îngrăşămintelor chimice. În acest context se înscrie şi dezvoltarea combinatului chimic V.Stalin din oraşul Victoria[57], în anii '50 şi a combinatului de la Tg. Mureş.

Creşterea producţiei de mase plastice şi fibre pe baza gazelor naturale şi a produselor petrolifere a fost cerută de majoritatea ramurilor economiei naţionale[58], fapt ce a determinat construirea unor combinate petrochimice.

---

55 *** *Contribuţiuni la problema materiilor prime în România*, II, Biblioteca monetară, economică şi fananciară seria 1, Realităţile economiei naţionale, Banca Naţională a României, Bucureşti, 1939.

56 Florescu, M., s.a. *Istoria industriei chimice si petrochimice din România*, manuscris Bucureşti.

57 *** *Dezvoltarea economică a României 1944 – 1964*, Editura Academiei, Bucureşti, 1964, pag. 231.

58 Ibidem, pag. 241.

Activitatea de import gaze. Creşterea cererii de gaze în România pe fondul reducerii volumului de noi descoperiri de gaze a determinat Guvernul român să demareze importul gazelor naturale începând cu anul 1979, prin finalizarea în trimestrul IV 1978 a staţiei de import gaze amplasată la Isaccea în partea de est a României şi a lucrărilor de pe teritoriul fostei URSS.

Conştientizarea situaţiei rezervelor de gaze naturale şi ţinând cont de nivelul anual al consumului de gaze, după anul 1975 s-a acceptat situaţia critică în care se găsea România în ceea ce priveşte balanţa gazelor naturale şi a început o puternică campanie diplomatică pentru accesarea resurselor ruseşti de gaze naturale.

Pentru preluarea gazelor din import din Federaţia Rusă (U.R.S.S.) a fost necesară realizarea următoarelor lucrări de dezvoltare a infrastructurii de transport gaze din România în perioada 1976-1979:

- staţia de măsurare gaze Isaccea (Import I);
- conductă de transport gaze Dn 600 x 54 bar Isaccea – Mihai Bravu (nod tehnologic de bifurcaţie spre Năvodari (jud.Constanţa pentru a alimenta platforma chimică) şi Siliştea (jud. Brăila pentru a alimenta platforma chimică de la Chişcani);
- subtraversarea fluviului Dunărea cu câte trei fire Dn 300 în aval de localitatea Pecineaga (jud.Tulcea) (Dunărea Veche) şi în amonte de localitatea Gropeni (jud.Brăila).

Lucrările de proiectare pentru aceste obiective au fost realizate de S.C. GAZPROIECT S.A. Braşov, iar execuţia lucrărilor de construcţii-montaj a fost realizată de către T.A.G.C.S.P. Ploieşti şi I.M.C.M. Braşov (S.C. CONDMAG S.A. Braşov).

Punerea în funcţiune a obiectivelor destinate preluării importurilor de gaze din Federaţia Rusă în România a avut loc la data de 16 ianuarie 1979. Ca urmare a creşterii debitelor de gaze preluate (importate) din Federaţia Rusă pe direcţia Isaccea a fost necesară realizarea în timp a următoarelor lucrări:

- conducta Dn 700 x 55 bar Isaccea – Şendreni (1986-1988);
- staţia de turbocompresoare Siliştea (jud.Brăila) – 1985;
- conducta Dn 800 x 55 bar Şendreni – Bucureşti (1988-1993);
- conducta Dn 1000 x 55 bar Isaccea – Şendreni (1990-1992).

Cantităţile de gaze importate au crescut an de an, atingând nivelul maxim în anul 1989 (7,28 mld mc). Saltul în importul gazelor naturale înregistrat în anul 1989 s-a datorat şi aportului de gaze, obţinut ca plată a serviciilor de tranzit al gazelor naturale pe teritoriul României din fosta URSS spre Turcia şi alte ţări din Balcani, demarat în acest an. Ultima parte

a acestei perioade se caracterizează prin creşterea uşoară a importului de gaze pe marginea reducerii surselor interne.

Activitatea de export gaze. La 12 iunie 1952 se semnează o convenţie între Guvernul României şi cel al Ungariei, prin care se convenea livrarea gazelor naturale în Ungaria printr-o conductă de 10" construită la vest de Satu Mare[59]. La 6 martie 1956, printr-o HCM, se modifică prevederile convenţiei, punerea în exploatare a acestei conducte urmând a se realiza la 1 octombrie 1958 urmând a livra o cantitatea anuală de 200 mil mc timp de 25 de ani.

Exporturile României au variat între 3,3% din cantitatea de gaze produsă în anul 1949 şi 0,8% în anul 1973.

Deşi Convenţia semnată între Guvernele Ungariei şi României prevedea să se exporte gaze, în Ungaria, pe o perioadă de 25 ani (până în anul 1983), prevederile acesteia nu au putut fi respectate datorită creşterii consumului intern de gaz, depletării zăcămintelor şi clauzelor contractului de import al gazelor din Federaţia Rusă (interzicerea exportului gazelor ruseşti).

Activitatea de tranzit internaţional. Descoperirile geologice efectuate în Federaţia Rusă în cea de a II-a jumătate a secolului al XX-lea (perioada 1950-1970) au pus în evidenţă şi confirmat existenţa unor rezerve uriaşe de resurse energetice, situând- o pe primul loc în lume la producţia de petrol, gaze naturale şi cărbune.

Dispunând de un potenţial ridicat al producţiei de gaze naturale ce depăşesc cu mult necesarul intern de consum, Federaţia Rusă a început să exporte gaze naturale în statele vecine (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania, Polonia), apoi îndeosebi în ţările dezvoltate din Europa de Vest (Austria, Italia, Germania şi Franţa) determinând realizarea şi dezvoltarea unei impresionante infrastructuri internaţionale de transport gaze naturale la nivel european[60].

Excedentul de gaze naturale ruseşti, corelat cu programele de dezvoltare economică din anii 1970-1995 a statelor din regiunea balcanică, a justificat şi determinat realizarea unui nou coridor internaţional de transport destinat aprovizionării cu gaze a unor ţări ca : Bulgaria, Turcia, Grecia etc.

---

59 Arhiva ROMGAZ. Dosar 24/1974.

60 *** *World Energy Outlook*, IEA, Paris, Franţa, 1999.

Prin încheierea la 29 noiembrie 1970 la Giurgiu[61] a *Convenţiei Interguvernamentale între Guvernul Republicii Socialiste România şi Guvernul Republicii Populare Bulgaria pentru construirea unei conducte pe teritoriul Republicii Socialiste România pentru tranzitarea de gaze din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste în Republica Bulgaria,* şi a contractului privind exploatarea şi întreţinerea conductei construite pentru tranzitarea gazelor naturale s-au pus bazele activităţii de tranzit în Balcani.

Principalele prevederi ale convenţiei vizau ca plata proiectării, construirii şi lucrărilor de întreţinere şi reparare a conductei pe teritoriul României să fie asigurată de partea bulgară, şi conducta să fie proprietatea statului român, având durata de serviciu de 30 de ani din momentul punerii în funcţiune, aceasta fiind asimilată şi cu durata de valabilitate a Convenţiei. Derularea prevederilor Convenţiei Interguvernamentale s-a realizat în baza unui contract, de către întreprinderile specializate de comerţ exterior (ICE ROMPETROL Bucureşti şi VTSP NEFTOHIM Sofia).

Conducta intra în ţară la frontiera de stat dintre România şi fosta Uniune Sovietică, cu punct de trecere în zona oraşului Isaccea, şi continua până la frontiera de stat dintre România şi Bulgaria, ca punct de trecere în zona Negru Vodă – Iovkovo, tranzitarea de gaze făcându-se cu destinaţia unică pentru necesităţile interne ale Bulgariei[62, 63].

Lucrările de construcţii montaj ale conductei de transport au fost realizate de I.M.C.M. Braşov, T.A.G.C.S.P. Ploieşti, S.C. TMUCB Bucureşti (filialele Brăila, Bucureşti şi Iaşi), au început în trim.II.1972 şi au fost finalizate în trim. III 1974 (23 iulie 1974), iar punerea în funcţiune şi primele livrări de gaze spre Bulgaria au avut loc în data de 7 august 1974.

Semnalăm faptul că lucrările de subtraversare a fluviului Dunărea la Isaccea (judeţul Tulcea) cu două fire Dn 1000 în lungime de 1.250 m fiecare, au fost realizate de antreprenori specializaţi ai GAZPROM din Federaţia Rusă.

---

61 Arhiva TRANSGAZ, Dosar 65/1997.

62 **** 30 de ani de tranzit internaţional şi 25 de ani de import gaze naturale,* Sinaia, 2004.

63 Conducta de tranzit gaze a fost proiectată în cadrul Centralei Gazului Metan având următoarele caracteristici tehnice: Diametrul conductei : Ø1016 mm; Material tubular – marca oţelului: X.60; Presiunea de regim: 55 bar; Presiunea de intrare a gazelor la Isaccea - judeţul Tulcea (România): $p_1 = 50 \div 55$ bar; Presiunea de ieşire a gazelor la Negru Vodă - judeţul Constanţa (România), şi $p_2 = 36 \div 38$ bar; Capacitatea de transport: 8 miliarde mc/an (24 milioane mc/zi); Staţii de măsurare a gazelor: 2 buc, din care la Isaccea, intrarea gazelor pe teritoriul României, şi la Negru Vodă, ieşirea gazelor din România; Conducta este protejată catodic.

La data de 29 decembrie 1985, s-a încheiat la Moscova – Federaţia Rusă „Convenţia" între Guvernul R.S. România şi Guvernul U.R.S.S., privind tranzitul pe teritoriul R.S.România a gazelor din U.R.S.S. către Turcia, Grecia şi alte ţări[64, 65].

Lucrările de construcţii montaj a celei de a doua conducte de tranzit au fost realizate de aceleaşi firme I.M.C.M. Braşov, T.A.G.C.S.P. Ploieşti, S.C. TMUCB Bucureşti (filialele Brăila, Bucureşti şi Iaşi), care au început lucrările în trim.III.1987 şi au fost finalizate în trim.IV 1989, iar punerea în funcţiune a avut loc în două etape distincte : primii 100 km în trim. II. 1988 şi următorii 90 km în trim. IV 1989[66].

Pe plan internaţional în această perioadă au loc două mari crize energetice, în anii 1973-1974 şi, respectiv, 1981-1982, care determină modificări în politica multor ţări (identificarea unor surse alternative de energie viabile, diversificarea furnizorilor de energie, orientarea spre industria uşoară, creşterea eficienţei instalaţiilor etc.). Politica dusă de preşedintele Nicolae Ceauşescu a dus atât la pierderea numeroaselor facilităţi pe plan mondial, cât şi la izolarea ţării.

După anul 1985, în URSS începe un proces de restructurare, cunoscut în literatura de specialitate sub denumirea de *Perestroika*, ideologie care aduce numeroase deschideri în politica internă şi externă a URSS. Aceasta a determinat schimbări radicale în toate ţările satelit ale URSS în perioada 1987-1989, ultima dintre aceste ţări fiind România (22 decembrie 1989).

Ca urmare a renunţării la sistemul unui singur partid şi a dorinţei tuturor ţărilor din estul Europei de democratizare, s-au deschis noi tendinţe care şi-au pus amprenta atât asupra vieţii economico - sociale şi politice din ţările respective, cât şi asupra evoluţiei economice europene şi mondiale.

---

64 *** *Broşură de prezentare a companiei SNTGN TRANSGAZ SA Mediaş*, Tg. Mureş, 2004.

65 Conducta de gaze a fost proiectată tot în cadrul Centralei Gazului Metan (grupa de proiectare Braşov) având următoarele caracteristici tehnice : Diametrul conductei : Ø 1219 mm; Material tubular – marca oţelului: X.60; Presiunea de regim: 54 bar; Presiunea de intrare a gazelor la Isaccea - judeţul Tulcea (România): $p_1 = 48 \div 54$ bar; Presiunea de ieşire a gazelor la Negru Vodă - judeţul Constanţa (România), şi $p_2 = 36 \div 38$ bar; Capacitatea de transport: 10 miliarde mc/an (30 milioane mc/zi); Staţii de măsurare a gazelor: 2 buc, din care la Isaccea, intrarea gazelor pe teritoriul României, şi la Negru Vodă, ieşirea gazelor din România; Conducta este protejată catodic.

66 *** *30 de ani de tranzit internaţional şi 25 de ani de import gaze naturale,* Sinaia, 2004.

CAPITOLUL 2. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A CĂRBUNILOR ÎN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1948-1989

În România, perioada 1948-1989 a fost caracterizată, în general, prin orientarea eforturilor naţionale cu precădere spre dezvoltarea industriei (cu deosebire a industriei grele), având ca scop declarat transformarea României într-un stat industrial-agrar şi apropierea nivelului de dezvoltare economico-socială dintre zone, regiuni, judeţe prin atragerea şi folosirea raţională a resurselor din fiecare zonă potrivit nevoilor ţării şi ale unităţii teritoriale respective.

Realizarea acestor obiective, prin organizarea activităţii pe baza planurilor cincinale, a necesitat eforturi investiţionale majore având însă ca preţ diminuarea drastică a consumului populaţiei şi crearea unor profunde dezechilibre sectoriale.

Strategia aplicată în perioada socialistă a avut o mare influenţă şi asupra dezvoltării mineritului în România. Această strategie s-a bazat pe auto-susţinere în asigurarea resurselor minerale pentru economia românească, în scopul de a reduce şi a elimina importurile. În aceste condiţii, mineritul a fost o industrie care a primit subvenţii substanţiale.

Industrializarea forţată, iniţiată de puterea comunistă de la Bucureşti, a făcut din Valea Jiului unul dintre elementele centrale ale economiei naţionale. Exploatarea cărbunilor în Valea Jiului s-a extins rapid în a doua jumătate a secolului 20, în timpul regimurilor comuniste (Petru Groza 1945-1952, Gheorghe Gheorghiu-Dej 1952-1965, şi Nicolae Ceauşescu 1965-1989) în care România s-a angajat într-un program intensiv de creştere industrială, având la bază combustia cărbunelui. Astfel, în perioada 1950-1989 producţia principalelor produse industriale pe locuitor a crescut, de exemplu, la energie electrică de la 130 la 3.276 kWh şi la cărbune extras de la 239 la 2.871 kg. Comparativ cu anul 1938, în anul 1985, producţia de oţel, alimentată cu cocs obţinut din cărbune metalurgic, a crescut de la 280 mii tone la 13.790 mii tone[67].

[67] Svoboda Tiberiu – *Cărbunele şi drumurile sale de fier,* Caietele Petro-Aqua nr. 7, Petroşani 2009.

2.1. Perioada 1948-1959

Atât naţionalizarea, care a avut loc la **11 iunie 1948,** dar şi începutul procesului de colectivizare au determinat trecerea în proprietatea exclusivă a statului a tuturor resurselor care puteau fi astfel direcţionate spre accelerarea dezvoltării industriale. Astfel, Legea cu privire la Naţionalizarea principalelor întreprinderi şi instituţii financiare din ţară votată de noul Parlament (ales la 28 martie 1948) specifica la art.1: *„Se naţionalizează toate bogăţiile subsolului care nu se găsesc în proprietatea statului, precum şi întreprinderile individuale, societăţile de orice fel şi asociaţiunile particulare industriale, bancare, de asigurări, miniere, transporturi şi telecomunicaţii, enumerate mai jos, după criteriile indicate pentru fiecare categorie.....* "[68].

Planul de stat, lansat la **24 decembrie 1948,** urmărea realizarea a cinci obiective:

- dezvoltarea economică extensivă;
- autarhia economică;
- planificarea centralizată;
- realizarea de investiţii masive în industria grea în dauna celei de consum;
- sovietizarea industriei româneşti.

Politicile aplicate pentru realizarea acestor obiective au urmărit colectarea resurselor din ramurile profitabile ale economiei (agricultură, industrie uşoară, etc.) şi alocarea lor în vederea realizării unei industrii de tip sovietic.

În perioada anilor **1947-1948** la Mina Petrila au fost terminate lucrările la noul complex de extracţie - PUŢUL CENTRU - numit generic de către autorităţile vremii „Puţul Ana Pauker". Lucrările de adâncire şi amenajare a puţului până la nivelul orizontului VIII au fost executate de echipa de mineri specialişti în astfel de lucrări (condusă de minerul Raisz Iosif). Maşina de extracţie era prevăzută cu şaiba Köepe (premieră în mineritul românesc), instalată într-un turn din beton monolit cu înălţimea de 50 m. Instalaţia de extracţie de la Petrila se număra în acea vreme printre cele mai moderne din Europa[69].

Pentru a se asigura necesarul de forţă de muncă suplimentar, din ordin politic, la **2 martie 1949** a fost înfiinţat Oficiul forţei de muncă.

---

[68] Universitatea Bucureşti, Institutul de Geografie - Geografia României – Geografia umană şi economică, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984.

[69] History of Jiu Valley - Jiu Valley Portal, January 1. 2005.

Deasemenea, un rol deosebit de important în recrutarea de forţă de muncă l-a avut armata română. Astfel, în cadrul Ministerului Apărării Naţionale a fost creată Direcţia Generală a Serviciului Muncii care avea drept misiune atragerea, prin recrutare directă sau prin transfer din alte unităţi militare, peste 50000 de tineri care să-şi satisfacă stagiul militar în cadrul exploatărilor miniere sau şantierelor de construcţii. Sub directa coordonare a acestei Direcţii, a fost creată Direcţia Detaşamentelor Militare de Muncă, ce însuma 9 Detaşamente de Muncă puse la dispoziţia minelor din Valea Jiului.

La 20 august **1949,** prin Decretul Lege publicat în Monitorul Oficial nr. 54, a luat fiinţă Societatea româno-sovietică pe acţiuni pentru exploatarea şi desfacerea cărbunelui „SOVROM-CĂRBUNE" cu sediul la Bucureşti.

Direcţia Generală Sovrom-cărbune îşi mută apoi sediul la Petroşani, unde în baza Ordinului nr.8477 din 1952 înfiinţează mai multe trusturi:

- Trustul Cărbunelui Petroşani (de care aparţinea şi mina Petrila);
- Trustul Minier Lupeni;
- Trustul Construcţii Montaj Minier Petroşani;
- Trustul Cărbunelui Anina;
- Trustul Cărbunelui Câmpung-Muscel;
- Uzina de Reparat Utilaj Minier Petroşani (URUMP);
- Divizia de cercetare Geologică Petroşani;
- Uzina Electrică Vulcan.

Deschiderea Minei Uricani s-a produs în data de 17 februarie 1947, aceasta fiind sector al minei Lupeni, iar prima lucrare minieră săpată a fost galeria de coastă Balomir I. In 1949 a devenit unitate de sine stătătoare aparţinând de SOVROM.

După anul 1948 producţia minei a început să crească de la o lună la alta: de la 44.000 tone extrase în luna iunie, la 45.300 în luna iulie, la 53.600 tone în luna noiembrie şi între 55.000 şi 62.000 tone lunar în anul 1949, când s–a produs cu 114.130 tone mai mult cărbune decât în anul anterior.

Din punct de vedere social, după cel de-al doilea război mondial şi naţionalizarea din 1948, coloniile muncitoreşti şi minele unde erau angajaţi locuitorii acestor colonii au trecut in proprietatea statului. Deşi, teoretic, locuitorii acestor colonii ar fi trebuit să aibă un nivel de trai superior, acest lucru nu s-a întâmplat, multe din drepturile prevăzute în contractele colective de muncă au fost modificate sau anulate, mai ales cele care reglementau plata în natură. De elanul bulodozerelor comuniste nu au scăpat nici aceste colonii, unele dintre acestea dispărând

complet altele fiind schilodite de hidoasele blocuri din beton armat ale *"omului nou"*[70].

Condiţiile de lucru au rămas însă neschimbate: întreaga susţinere a lucrărilor miniere era realizată din lemn, care era transportat manual de la distanţă; uneltele de bază erau lopata de lemn, sapa şi securea, ciocanul de abataj; galeriile încă nu erau iluminate, iar la fronturile de lucru iluminatul se făcea cu lampa de benzină. Însă minerii rămâneau în subteran până la îndeplinirea normei, până la încheierea ciclului de lucrări în abataj fără să ţină seama de toate aceste condiţii vitrege de muncă.

Aşa s–a ajuns ca în anul **1950**, minerii din Petrila să extragă cu 76.400 tone de cărbune mai mult decât în anul 1949 şi cu 190.500 tone mai mult decât în anul 1948, realizând o productivitate medie mai mare cu 114 kg/post.

Pentru coordonarea şi aplicarea cu eficienţă sporită a măsurilor de securitate a zăcământului şi protecţie a muncii, în anul 1950 la Mina Petrila organigrama minei a fost completată cu un nou compartiment „Serviciul de Aeraj, Protecţie şi Securitate a Muncii", cu atribuţii în coordonarea activităţii de aeraj minier protecţie a zăcământului de cărbune şi a muncii, activitatea de control al emanaţiilor de gaze nocive şi explozive, praf de cărbune. Primul puţ de extracţie a fost săpat în anul 1952, tot în zona Balomir, mina dezvoltându-se etapă cu etapă, extizându-se în lărgime şi adâncime. În anul 1952, în locul numit Condrasoni, a început săparea puţurilor gemene 3 şi 4 pentru deschiderea câmpului minier din partea nordică, în stânga Jiului.

Pentru îndeplinirea sarcinilor stabilite la Conferinţa din **1952** şi a cerinţelor partidului unic cu privire la mecanizarea minelor de cărbune în vederea sporirii randamentelor de extracţie şi creşterii producţiei de cărbune s-a întocmit Planul de Sistematizare a minei Petrila pe o perioadă de 15 ani. În acelaşi timp, s-au elaborat studii tehnico-economice de scurtă durată care să determine concentrarea activităţilor miniere de suprafaţă şi de subteran în care erau prevăzute măsuri concrete menite să aibă ca efect: sporirea producţiei, a productivităţii muncii, reducerea costurilor de producţie, a consumurilor materiale specifice, de energie, modernizarea fluxului de transport pe orizontală şi verticală, reducerea posturilor neproductive. A fost perioada în care au fost deschise noi exploatări, transportul în subteran a fost modernizat, locomotivele electrice au luat locul

[70] www.valeajiuluiblogspot.com/Valea Jiului – trecut, prezent şi viitor.Scurt istoric al mineritului în Valea Jiului, autor Dumitru Ioan Puşcaşu- istoric, Membru al Societăţii Numismatice Române.

cailor în galerii, abatajele au fost dotate cu transortoare grele şi s-a generalizat transportul continuu prin benzi transportoare de cauciuc.

Cu toate acestea, subordonarea economică faţă de Uniunea Sovietică a împiedicat însă statul să dispună eficient de resurse, în special de materii prime.

La **31 decembrie 1953**, Societatea SOVROM-CĂRBUNE se lichidează, iar partea română, la **1 aprilie 1954**, preia conducerea întreprinderilor subordonate, lichidarea definitivă făcându-se la **1 iunie 1954**, fapt ce a permis minelor din Valea Jiului să treacă, pentru prima dată de la existenţa lor, sub conducere efectiv românească în cadrul „Combinatului Minier Valea Jiului".

Începând cu anul **1956,** au loc o serie de transformări: în 14 septembrie (prin Ordinul Ministerului Minelor) se înfiinţează Combinatul carbonifer Valea Jiului, care va deveni, în aprilie 1969, Centrala Cărbunelui Petroşani, iar în **august 1977** redevine Combinatul Minier Valea Jiului. În această perioadă, se experimentează prima combină de abataj (combina Donbas URSS), primele grinzi metalice articulate, aplicarea pentru prima dată a metodei cu cofraj glisant la săparea puţurilor, trecerea la susţinerea elastică a galeriilor şi introducerea combinelor de înaintare la lucrări în cărbune. Paralel cu progresul tehnic, au fost îmbunătăţite continuu măsurile de securitate şi protecţie a muncii, a crescut într-un grad ridicat confortul din subteranul minei.

Anul **1956** corespunde deschiderii primelor exploatări miniere de lignit în bazinul minier al Olteniei. Au fost deschise minele sau carierele de exploatare a lignitului de la Balta Unchieşului, Ciocani, Gârla Bălăceşti. Astfel, în zonă, locul tractoarelor şi al maşinilor de treirat, a fost luat de uriaşele escavatoare rotative şi benzile transportoare de tot felul care aduceau cărbunele dislocat spre punctele de încărcare în vagoane de cale ferată.

Situaţia economică a României, redresarea activităţilor miniere din Valea Jiului, asigurarea condiţiilor ca minele de cărbune să-şi poată realiza sarcinile prevăzute în planurile cincinale cu forţe proprii, a creat condiţiile ca în iunie **1958** să se dispună desfiinţarea Detaşamentelor Militare de Muncă din bazinul Văii Jiului.

În perioada 1 iulie – 31 decembrie 1958, aproximativ 25.000 de militari au fost trecuţi în rezervă şi au părăsit detaşamentele de muncă.

2.2. Perioada 1960-1969

Începând din anul **1960,** odată cu deschiderea marilor cariere de suprafaţă şi a exploatărilor în subteran, pentru transportul lignitului

către marii consumatori-termocentralele de la Mintia, Doiceşti, Rovinari, Paroşeni, Oradea şi alţii, - au fost construite şase „LINII FERATE ALE CĂRBUNILOR" astfel:

- Strehaia – Motru (31 km.), construită în anul 1962;
- Târgu Jiu -Turceni - Filiaşi (77 km.) construită în anul 1967;
- Turceni -Dragoteşti (28 km.) construită în anul 1967;
- Amaradia – Bârseşti (8km.) construită în anul 1967;
- Cărbuneşti - Albeşti - Seciuri (23 km.) construită în anul 1983;
- Băbeni – Berbeşti - Alunu (44 Km.) construită în anul 1988[71].

Odată cu primele încercări de exploatare a stratului 18 în blocul VI, la Mina Uricani, în anul 1960, s-au experimentat abatajele frontale cu stâlpi metalici individuali. Prima încercare de mecanizare complexă a proceselor de susţinere şi tăiere în abataje a fost făcută în anul 1971, pe stratul 15, blocul V, într-un panou cu exploatare în avans.

Transportul cărbunelui de la mina Uricani la Preparaţia Lupeni s-a făcut, în perioada 1947-1970, pe cale ferată îngustă, cu vagoneţi de o tonă, tractaţi de locomotive cu abur şi mai apoi de cele tip troley. După anul 1970 transportul cărbunelui s-a făcut pe cale ferată normală.

La Mina Petrila, începând cu anul **1962,** au fost introduşi primii stâlpi hidraulici cu pompă individuală şi grinzi de susţinere articulate, pentru susţinerea abatajelor din stratele subţiri. În anul 1965 s-a rezolvat şi modernizarea abatajelor cu front lung din stratul nr.3, prin introducerea stâlpilor hidraulici cu pompă centrală şi al grinzilor metalice articulate cu profil cheson cu lungimea de 1,25 m. Concomitent, a fost introdusă în abatajele cu front lung din stratul nr.3 metoda susţinerii abatajului prin tavan elastic construit din toroane de cablu şi covoare de împletitură de sârmă.

În anul **1963** au început lucrările de amenajare pentru exploatarea din câmpul minier Paroşeni iar deschiderea oficială a activităţii de producţie s-a făcut la 7 octombrie 1966, odată cu scoaterea la suprafaţă a primului vagonet cu cărbune.

Lucrările de deschidere la mina Bărbăteni încep în anul **1965,** producţia extrasă fiind transportată la Preparaţia Lupeni cu ajutorul unui flux de benzi.

Începând cu anul **1967** se lucrează la deschiderea minei Livezeni, prin deschiderea Puţului Est. Prima capacitate de producţie de la

---

[71] Neagu Cornelia – *Managementul resurselor umane.Particularităţi în industria extractivă a cărbunilor din Romania*, Editura Sirona, 2002.

Livezeni a fost pusă în funcţie în august 1972 – an în care mina a produs 50.000 tone de cărbune.

În anul **1968** a fost dat în funcţiune puţul auxiliar nr.1, după care s-au săpat galeriile transversale spre nord la orizonturile 575 şi 425 pentru deschiderea straturilor 13 şi 15 din blocurile I, II, III, IV , V şi VI.

În timpul regimului Ceauşescu, după anul 1970, a hotărât eliminarea datoriilor României şi a încercat să ramburseze anticipat datoria externă.

2.3. Perioada 1970-1979

După anul **1970,** s-a hotărât revizuirea indicatorilor centrali de plan pentru cincinalul 1971-1975, în sensul creşterii nivelului acestora comparativ cu prevederile făcute în1969, avându-se drept scop majorarea ponderii investiţiilor în industrie. Pentru realizarea acestui obiectiv, s-a impus accentuarea ratei de dezvoltare a industriei fără a ţine cont de nivelul real al indicatorilor economici. Aceştia au fost supliniţi de un dirijism economic absolut.

Obiectivul propus a fost atins, dar la un cost uriaş pentru aproape toate sectoarele ţării. Circumscrise acestui obiectiv, cu urmări inevitabile în plan social, s-au produs o serie întreagă de alte mutaţii cu efect de bumerang precum: scăderea investiţiilor în agricultură şi creşterea ratei de acumulare, atât prin alimentarea ei din împrumuturi externe în condiţii avantajoase la acea dată (abundenţa de capitaluri şi rate scăzute ale dobânzilor) dar şi printr-o politica de diminuare a unor cheltuieli şi venituri ale personalului angajat.

Între anii **1970 - 1975** s-a construit instalaţia de extracţie PUŢUL 2 EST la Mina Petrila, având şi rol de puţ de aeraj. La lucrările de adâncire a puţului s-a folosit în premieră „metoda săpării mecanice şi betonării în cofraje glisante" metodă care a eliminat susţinerea provizorie a lucrării miniere[72].

Astfel, primul complex mecanizat a fost introdus la Paroşeni în anul **1970**, în panoul 6.155 din stratul 15.

În anul **1975** s-a atins performanţa ca întreaga producţie extrasă să fie transportată numai cu benzi de cauciuc până în siloz, de unde se extrăgea mecanizat cu schipul.

Creşterea prevederilor planului cincinal **1976-1980** a reprezentat primul eşec al acestei politici. Indicatorii economici principali, venit naţional, producţie industrială totală, nu au fost îndepliniţi la nivelurile

[72] History of Jiu Valley - Jiu Valley Portal, January 1. 2005.

stabilite şi, ca urmare, pentru prima dată în istoria comunismului românesc, prevederile cincinalului următor au fost reduse.

Vulnerabilitatea, din punct de vedere energetic, a României a fost demonstrată, prin oprirea transporturilor de petrol brut din Iran, la sfârşitul anilor '70, regimul de la acea dată lansând o campanie de extindere rapidă a producţiei de cărbune.

Astfel, prin Programul energetic naţional al anilor '70 şi '80 au fost prevăzute creşteri semnificative ale producţiei de cărbune, pentru a compensa rolul redus al petrolului şi gazelor naturale în producţia de energie. Drept consecinţă, în perioada 1970-1980, sectorul minier din România a fost în plină ascensiune, oferind locuri de muncă bine plătite stimulând activitatea economică în multe regiuni ale ţării[73].

Începând cu anul **1977** a început experimentarea primelor complexe mecanizate de fabricaţie românească: C.M.A.-1 , C.M.A.-2, C.M.A.-2PH, C.M.A.-5H.

Prin reorganizări succesive Exploatarea Minieră Paroşeni a devenit în anul 1977 Întreprinderea Minieră Paroşeni, pentru a redeveni exploatare după anul **1990**, odată cu reorganizarea Combinatului Minier Valea Jiului.

Anul 1977 a fost un an greu pentru economia românească. Urmările crizei energetice mondiale, începută în perioada 1973-1974, erau încă resimţite pe deplin, iar cutremurul din 4 martie 1977 a îngreunat şi mai mult situaţia economică a României.

Pe de altă parte, munca în minele de cărbune era grea şi periculoasă. Planurile cincinale stabileau, an de an, sarcini tot mai „mobilizatoare", mereu crescânde, la producţia de cărbune, fără să ţină însă seama de corelarea acesteia cu investiţiile alocate pentru deschiderea şi pregătirea noilor capacităţi de producţie, a căror rămânere în urmă a creat la toate minele o situaţie negativă, o piedică în calea realizării sarcinilor de plan la producţia de cărbune.

Oamenii munceau din greu la mină, ritmul alert de muncă a dus la istovirea forţei de muncă iar accidentele de muncă erau tot mai dese. În data de 2 noiembrie 1972, spre exemplu, în urma unei explozii, au murit 43 de oameni la Mina Uricani.

Minerii erau nemulţumiţi şi de aprovizionarea proastă cu bunuri de consum, de munca prelungită peste program (inclusiv duminicile), de condiţiile de locuit şi trai precare şi de mărirea programului de lucru de

---

[73] Bastida, A.E., Yupari, A. (2008), *Enhancing the contribution of mining to sustainable development in Romania: a legal and policy framework*, Working Paper, Soros Foundation Romania.

la 6, la 8 ore. A crescut numărul de zile de incapacitate temporară de muncă, cauzată de îmbolnăviri şi accidente de muncă, se adunau zilele de absenţe nemotivate de la serviciu, starea disciplinară scade îngrijorător, cresc însă nemulţumirile manifestate în rândul muncitorilor.

Ca rezultat al acestor nemulţumiri crescânde, la data de **4 august 1977**, 35.000 de mineri din Valea Jiului au protestat împotriva aplicării Legii 3/1977 prin care se creştea vârsta de pensionare de la 50 la 55 de ani, era modificat modul de plată a pensiilor acordate pentru boală şi incapacitate temporară de muncă, erau reduse veniturile minerilor. Conform noii legi, cei pensionaţi nu mai aveau dreptul să obţină câştiguri mai mari decât cele obţinute anterior pensionării. *"Concret, dacă înainte de pensionare minerul avea un salariu de 5.000 lei, iar după pensionare obţinea ipotetic 5.000 pensie şi 2.000 salariu (depăşea 5.000), el nu mai avea dreptul la aceste câştiguri şi trebuia să aleagă, ori pensie ori serviciul pe care îl avea în acea perioadă"*[74,75].

Purtătorii de cuvânt ai minerilor au susţinut că protestul a fost punctul culminant al multor ani de deteriorare a condiţiilor de muncă, de planuri de producţie supradimensionate şi al situaţiei politice intolerabile din ţară. Toate acestea au făcut ca, într-un mod spontan, exprimarea nemulţumirilor să se transforme în revoltă deschisă.

Printre cererile formulate în programul prezentat lui Nicolae Ceauşescu pe 3 august 1977 se numărau:

- reducerea programului de lucru la 6 ore pe zi;
- pensionarea minerilor la vârsta de 50 ani (limita maximă);
- renunţarea la lucrul în acord global;
- menţinerea deciziilor de pensionare privind gradul de invaliditate nr. 3 (cu respectarea drepturilor din trecut - adică până la data de 1.VII.1977);
- reducerea planului de producţie la nivelul Centralei cărbunelui Petroşani, proporţional cu forţa vie activă productivă;
- sistarea abuzurilor de funcţie (prin control inopinant exercitat de organele de stat şi de partid la nivel de minister);
- menţinerea costului cu alimentele odată cu creşterea salariilor;
- crearea de noi locuri de muncă pentru femei;
- asigurarea reală a asistenţei medicale în toată Valea Jiului;
- sistarea penalizărilor aplicate la salariile în regie;

---

74 Barbu Mihai, Chirvasa Gheorghe, *După 20 de ani sau Lupeni '77 - '97*, Cotidianul Matinal şi Editura Cameleonul, Petroşani, 1997, p. 62.

75 History of Jiu Valley - Jiu Valley Portal, January 1. 2005.

- calcularea pensiilor de batrâneţe cu procentajul stabilit prin lege până la data de 01.VII 1977.

Iniţial, autorităţile au căzut de acord cu cererile minerilor şi, de îndată ce mişcarea s-a diminuat, au ordonat represalii împotriva liderilor. Oficial, au fost arestate şi condamnate 10-15 persoane, doar pentru infracţiuni de drept comun şi acte de dezordine publică propriu-zisă şi s-a evitat încadrarea în muncă a celor cu antecedente penale. În cursul măsurilor întreprinse cu ocazia evenimentelor din Valea Jiului s-au făcut anchete şi trimis în judecată un număr de 97 dosare cu cauze penale privind diferite infracţiuni economice şi judiciare.

În ceea ce priveşte solicitările minerilor, acestea au fost rezolvate doar parţial. S-au respectat doar promisiunile privind:

- programul de 6 ore (4 schimburi pe zi);
- masa gratuită la intrarea în schimb;
- construirea de cămine pentru nefamilişti şi cantine;
- înfiinţarea unor întreprinderi (Ţesătoria Lupeni, Confecţii Vulcan, Tricotaje Petroşani) care au asigurat locuri de muncă pentru soţiile minerilor din Valea Jiului.

În schimb, s-a recurs la alte măsuri, pentru a reduce în mod mascat cheltuielile salariale în multe cazuri, a fost anulată pensia de gradul III, iar muncitorii au fost încadraţi în alte grupe, de către o comisie medicală. Cât despre aspectul legal, puterea executivă a falsificat legislaţia conform intereselor sale, după greva minerilor circulând două versiuni ale aceleiaşi legi privind asigurările sociale de stat şi a asistenţei sociale.

Astfel, *Legea nr. 3 din 30 iunie 1977 privind pensiile de asigurări sociale şi de stat şi asistenţa socială* a fost adoptată de Marea Adunare Naţională şi publicată în Buletinul Oficial nr. 61 din 8 iulie 1977. Ulterior, aceasta apare din nou, în Buletinul Oficial nr. 82 din 6 august 1977, cu acelaşi număr şi aceeaşi dată, dar cu numeroase modificări faţă de textul publicat imediat după adoptare[76].

Moment al unei evoluţii economico-sociale, fără să fi avut un caracter politic, având un program revendicativ foarte clar, revolta minerilor din august 1977 este considerată prima şi cea mai mare mişcare anticomunistă din România.

Din cauza numeroaselor conflicte de muncă în Valea Jiului, principala regiune minieră, s-a decis dezvoltarea şi a altor exploatări miniere de cărbune. Dar, cărbunele de la noile mine s-a dovedit a fi de calitate mai slabă şi putere calorifică redusă.

---

[76] History of Jiu Valley - Jiu Valley Portal, January 1. 2005.

Următoarea etapă în încercarea de introducere a complexelor mecanizate la Mina Uricani a fost în anii **1978-1987** în stratul 17/18, blocul VI.

2.4. Perioada 1980-1989

Dacă **până prin anii '80** producţia de cărbune era oarecum mulţumitoare, criza apărută în urma restituirii datoriei externe a României a solicitat mărirea producţiei şi crearea disponibilităţilor pentru export. În acest sens, conducerea superioară de partid şi de stat a hotărât reactivarea acelor şantiere naţionale ale tineretului şi implicarea armatei în sectoarele energetice ale ţării. Sub sloganul "Ţării cât mai mult cărbune, ţării cât mai mult ţiţei", uriaşe forţe de muncă au fost dislocate din diferite zone ale ţării, fiind concentrate în zonele miniere. Mai mult, conducerea acestor bazine carbonifere ajunsese să fie dublată de către ofiţeri ai armatei, fie că erau sau nu de specialitate.

Începând cu anii '80 ai secolului trecut, pentru a satisface cererea de forţă muncă astfel creată, regimul comunist a adus zeci de mii de mineri din ţară, în principal, din Moldova. Zilnic în gara Petroşani soseau trenuri cu sute de tineri, unii veniţi hotărâţi să se stabilească în Valea Jiului, să-şi găsească un loc de muncă sigur bine plătit şi să se bucure de avantajele acordate muncitorilor minieri. Dar, mulţi dintre noii veniţi să lucreze la mină erau oameni certaţi cu legea sau care nu reuşiseră să se acomodeze cu munca în alte întreprinderi din ţară.

Noii angajaţi erau supuşi unei perioade de 10 zile de acomodare cu mina, timp în care participau la instructajul de protecţia muncii, făceau cunoştinţă cu mina şi noile lor locuri de muncă. Primul şut în abataj, era proba de foc al noului angajat. Confruntarea cu pikhamer-ul, galeriile presionate, lemnul umed şi greu, armăturile metalice folosite pentru susţinerea lucrărilor miniere, cărate în spate în condiţii grele, întunericul, pericolele care pândesc la tot pasul, puneau la grea încercare în primele zile de lucru în subteran, rezistenţa fizică şi psihică a noului încadrat în muncă. Mulţi dintre aceştia au rezistat şi s-au încadrat repede în colectivul de muncă în timp ce alţii confruntaţi cu vitregiile minei au dezertat de la mină.

Din cauza specificului muncii desfăşurate în sectorul minier şi a politicii de industrializare practicată în această perioadă, recrutarea angajaţilor s-a făcut în mod empiric. Astfel, prin crearea de condiţii favorabile de locuit, acordarea de salarii atractive şi unele condiţii specifice

mediului urban, s-a produs dislocarea unui volum însemnat de forţă de muncă din zonele slab industrializate, cu ofertă redusă de locuri de muncă[77].

Nu a existat deci, o strategie în domeniul angajărilor, acestea făcându-se în funcţie de conjunctură, fără o fundamentare riguroasă şi fără să se asigure corespondenţa dintre nivelul abilităţilor, atitudinilor, aptitudinilor, cunoştinţelor, capacităţilor şi exigenţelor ofertei de forţă de muncă cu cel al posturilor. Astfel, s-au creat oraşele miniere care nu sunt decât nişte colonii, în care s-au adunat oameni din toată ţara. În aceste zone mono-industriale, minerii sunt, de fapt, un mozaic, aceştia nefiind uniţi prin obiceiuri şi mentalităţi comune, mina fiind singurul punct comun iar viaţa socială a devenit exclusiv sau preponderent legată de activitatea minieră[78].

La **1 iunie 1981**, se declanşează acţiunea „Huila"- Câmpu lui Neag, pentru punerea în valoare a rezervelor de cărbune de aici, data de **1 septembrie 1986** fiind data de naştere a Întreprinderii Miniere Câmpu lui Neag, mina va fi închisă în anul 1998.

După anul 1980, vechea colonie muncitorească ridicată în a doua jumătate a secolului al XIX-1ea a fost demolată şi în locul ei s-a ridicat cartierul „Minei". La sfârşitul anului **1989** oraşul Petrila număra peste 8.000 de apartamente moderne intrate după 1990 în proprietatea celor cei locuiesc.

Tabelul nr. 2.1.

Evoluţia producţiei de cărbune şi a structurii acesteia, în perioada 1938-1989

- mii tone -

Anul	1938	1950	1955	1960	1965	1970
Cărbune extras, total	**2821 100%**	**3893 100%**	**6104 100%**	**8163 100%**	**12095 100%**	**22835 100%**
Huilă (inclusiv antracit)	2264 80,11%	2733 70,20%	3353 54,93%	4481 54,90%	6036 49,90%	8087 35,41%
Lignit	273 9,67%	811 20,83%	2293 37,57%	3145 38,50%	5461 45,15%	14044 61,50%
Cărbune brun	289 10,22%	349 8,97%	458 7,50%	537 6,60%	598 4,95%	704 3,09%

[77] Maghiar N, Olteanu D - *Din istoria meritului în România*. Ed.Ştiinţifică, Bucureşti 1971.

[78] Ibidem.

Tabelul nr. 2.1.
Evoluţia producţiei de cărbune şi a structurii acesteia, în perioada 1938-1989 - continuare

- mii tone -

Anul	1975	1980	1982	1985	1989
Cărbune extras, total	**29385** **100%**	**37814** **100%**	**41433** **100%**	**49819** **100%**	**66462** **100%**
Huilă (inclusiv antracit)	8809 29,97%	9686 25,61%	9658 23,30%	10472 21,02%	11583 17,43%
Lignit	19916 67,78%	27448 72,59%	31061 74,96%	38513 77,30%	53980 81,22%
Cărbune brun	660 2,,25%	680 1,80%	714 1,74%	834 1,68%	899 1,35%

Sursa: Anuarul Statistic al RSR, Direcţia Centrală de Statistică, 1979,1990

În aceşti ani, Valea Jiului a devenit principala zonă minieră a ţării. Producţia totală de cărbune la nivelul anului 1982, a fost de 41,433 milioane tone, adică de peste 14 ori mai mare decât cea a anului 1938 (2,8 mil. tone). Din punctul de vedere al structurii producţiei, lignitul reprezenta 75,0%, huila şi antracitul 23,3% iar cărbunele brun numai 1,7%. Această structură este rezultatul creşterii substanţiale a extracţiei de lignit între anii 1960-1982 (aproape 10 ori). Proporţia lignitului în producţia de cărbune pe ţară, în anul 1989, era de 81,22%, comparativ cu huila, 17,43%, şi cărbunele brun 1,35% (Tabelul nr. 2.1).

În anul **1983** s-a montat primul abataj de mare inaltime de tip „Klockner-Becorit" pentru strate cu inaltimi de 5,5 m, in panoul 1 str.5, bl. VI.

La 31 decembrie 1984 producţia extrasă de efectivele militare era de 2.492.716 tone cărbune, ceea ce reprezenta 22% din totalul producţiei realizate în minele din Valea Jiului.

La **1 iunie 1986** se înfiinţează Întreprinderea Minieră Lonea – Pilier care va fi închisă în anul 1997. Primele tone de cărbune vor fi extrase la 15 aprilie 1992.

La **5 august 1986** se dau primele tone de la Valea de Brazi. Mina se va închide în anul 1998.

La **1 mai 1987** încep lucrările de deschidere şi amenajare la Întreprinderea Minieră Iscroni. Mina Iscroni începe lucrările de atacare din incinta minei Livezeni, deschizând stratul 15. Această mină nu a funcţionat decât până în anul 1990 şi s-au făcut doar lucrări de deschidere. Tot în acest an, se înfiinţează Întreprinderea Minieră Petrila Sud. Prima tonă

de cărbune de la Mina Petrila Sud, care a transformat puţul nr. 4 al Întreprinderii Miniere Livezeni din puţ de aeraj în puţ principal de extracţie, s-a dat în data de 18 ianuarie 1987. Mina va fi închisă în1997.

În anul 1987, s-a modernizat statia de dispecerizare, iar în anul 1988, s-a pus în funcţie o nouă staţie de ventilatoare de tip V.O.K.D. 30 in 1988.

Colectivul de la mina Paroşeni a obtinut rezultate în muncă remarcabile în decursul anilor obţinând mai multe diplome şi medalii:

- 1976: Diploma de onoare şi locul IV;
- 1977: Ordinul Muncii cl. I;
- 1984: Ordinul Muncii cl. I;
- 1985: Ordinul muncii cl. I;
- 1987: Colectiv „Erou al Muncii Socialiste''.

Munca grea a minerilor a fost însoţită uneori de evenimente triste care au umbrit dorinţa de câştig, înregistrîndu-se grave accidente de muncă: 9 septembrie 1982 are loc o explozie de metan la Mina Paroşeni, dezastru în care şi-au pierdut viaţa 15 mineri.

În perioada **13 septembrie 1977 – 12 martie 1990**, în Valea Jiului au servit patria pe frontul cărbunelui 100.000 de tineri care şi-au îndeplinit stagiul militar în condiţii deosebit de grele

Deşi au fost deschise un număr de treizeci şi cinci noi mine şi cariere, în perioada 1982-1985, ţinta iniţială din anul 1985, de producere a 86 de milioane de tone cărbune anual, a trebuit să fie revizuită la 64 de milioane de tone, iar producţia efectivă s-a ridicat la doar 49 milioane de tone. Chiar în anul 1989 au fost obţinute doar 66,4 milioane de tone cărbune. Metodele de exploatare a minelor sărace, numeroasele accidente, inundaţiile din subteran, insuficienta dotare cu echipamente, au fost cauzele principale ale performanţelor dezamăgitoare a industriei carbonifere.

Producţia de cărbune nu a putut ţine pasul cu nevoile industriale. Aproape trei sferturi din producţia de cărbune a fost arsă de centralele termoelectrice mari, situate la sau în apropierea principalelor bazine carbonifere. Cantităţi mari de cărbune cocsificabil au trebuit să fie importate din Uniunea Sovietică. În 1989, Compania minieră Hancock din Australia a semnat un contract de a livra până la 6 milioane de tone de cărbune cocsificabil anual pentru o perioadă de doisprezece ani.

Folosirea petrolului şi a gazelor naturale pentru a genera electricitate trebuia să scadă de la 50% în anul 1981, la 5% în anul 1990 (Figura nr. 2.1). Din aceste considerente, Nicolae Ceauşescu a lansat o campanie de dezvoltare rapidă a exploatărilor de cărbuni.

Figura nr. 2.1. Sursele producţiei de electricitate în perioada 1971-1989

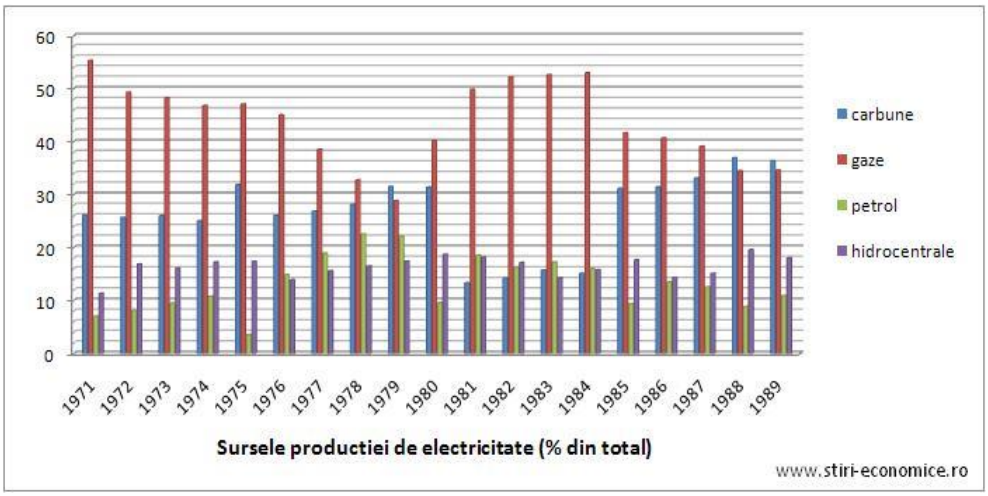

Sursa: www.ştiri-economice.ro

Pe termen scurt, acest permanent "salt înainte" în domeniul economic s-a resimţit pozitiv pe plan social: debuşee pentru forţa de muncă, urbanizarea localităţilor, o bunăstare relativă. Pe termen lung, s-a dovedit însă o politică falimentară, care a provocat specializarea industrială a unor regiuni întregi, fără a oferi alternative, ca Valea Jiului, de exemplu, distrugerea accentuată a mediului şi depopularea satelor.

Evenimentele din **anul 1989** au schimbat brusc cursul vieţii economice, sociale, culturale şi politice din aşezările miniere de pe valea Jiului. Imediat după 1989, din cauza problemelor economice ale ţării, a scăderii producţiei de oţel şi fontă precum şi a altor cauze, unele mine din Valea Jiului au fost inchise, iar altele sunt în curs de închidere. Mediul de lucru e în continuare aproape medieval, încă se mai munceşte în cea mai mare parte cu târnăcopul şi ciocanul, deseori într-o căldură insuportabilă, în condiţii destul de periculoase din cauza concentraţiilor mari de metan, cu materiale şi echipamente vechi de zeci de ani.

Revoluţia din decembrie 1989 a fost de rău augur pentru mineritul din Valea Jiului deoarece a produs un declin economic şi demografic major în aşezările din Depresiunea Petroşani. Colapsul industriei comuniste, lipsa unei strategii energetice pe termen lung, mineriadele, prioritatea arătată de UE surselor energetice regenerabile precum şi proiecte gen gazoductul Nabucco au dus la declinul tot mai accentuat al industriei extractive din Valea Jiului.

CAPITOLUL 3. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A MINEREURILOR METALIFERE ÎN PERIOADA 1948-1989

După anul 1950, când procesul de naţionalizare se încheiase şi minele erau în proprietatea statului, a început un amplu program de reorganizare a mineritului în România. În acea perioadă a luat finţă un minister separat, Ministerul Minelor, cu atribuţii în coordonarea şi planificarea activităţii miniere. Tot în acea perioadă a demarat un amplu program de cercetare geologică ce a condus la descoperirea de noi rezerve de minereuri.

3.1. Metalele neferoase

Dezvoltarea economică ulterioară a condus la creşterea capacităţii de extracţie a minereurilor, dar şi la creşterea capacităţii de prelucrare a acestora. Au început să fie prelucrate avansat o serie de minereuri cum ar fi bauxita. În anul 1970 este pusă in funcţiune Uzina de Aluminiu Slatina, România devenind în timp un producător important de alumină şi aluminiu. Producţia de alumină s-a triplat în aceşti 19 ani (Tabelul nr. 3.1, Figura nr. 3.1). Cele două combinate ce produc alumina sunt la Oradea, pentru minereurile extrase în ţară şi la Tulcea pentru minereurile importate.

Tabelul nr. 3.1.
Producţia de alumină în perioada 1970 - 1989

- mii tone

Anul	1970	1980	1985	1989
Cantitatea	205	534	548	611

Sursa: Anuarul statistic al Romaniei, 1990

Figura nr. 3.1. Dinamica producţiei de alumină în perioada 1970-1989

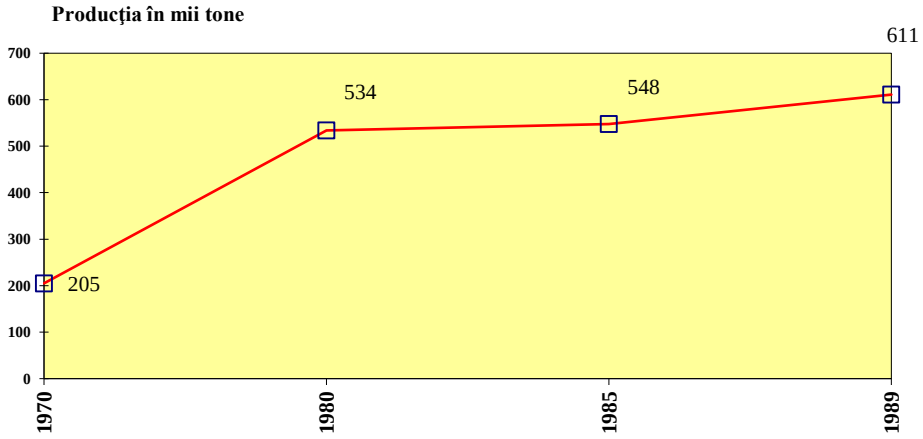

Sursa: Anuarul statistic al Romaniei, 1990

Începând cu anul 1950, s-a adoptat o nouă orientare ştiinţifică în domeniul mineritului şi anume valorificarea complexă a tuturor componentelor utile din zăcămintele de minereuri neferoase extrase. Concomitent au fost atrase în circuitul economic noi zăcăminte în vederea dezvoltării bazei de materii prime, pentru acoperirea necesarului economiei.

Creşterea complexităţii şi diversităţii cererii de minereuri neferoase în toate procesele productive, a mărit necesarul, în primul rând, sub aspect cantitativ, pentru ca apoi să se înregistreze o creştere a cererii de sorturi cu proprietăţi superioare care îşi dovedesc utilitatea economică şi industrială. În cazul minereurilor neferoase, se observă creşterea accentuată a volumului de rezerve atrase în circuitul economic, dar cu scăderea corespunzătoare a conţinutului util de metal în masa extrasă. În categoria zăcămintelor cu conţinuturi utile scăzute sunt incluse acele zăcăminte a căror conţinut geologic se situează sub media celor exploatate în prezent în condiţii tehnico-economice eficiente.

Dealtfel, în perioada avântului industrial şi a industrializării forţate întreaga activitate de extracţie a minereurilor s-a bazat pe principiul satisfacerii nevoii de resurse, a unei industrii în plină dezvoltare, din producţie proprie, indiferent de costuri. De aceea, în anul 1989 constatăm că marea majoritate a minereurilor extrase necesitau subvenţii considerabile din partea statului.

În această categorie sunt incluse, zăcămintele de minereuri complexe pentru care prin tehnologiile folosite exista posibilitatea de

recuperare a unei cantităţi de metale echivalentă cu cel puţin 2% din masa minieră extrasă şi cele cuprifere cu un conţinut net de 0,14-0,18% Cu.

Dacă facem o comparaţie între conţinuturile metalice ale minereurilor şi concentratelor de metale neferoase din producţia internă, cu cele de pe plan mondial (Tabelul nr.3.2), putem observa sărăcia în substanţă utilă a minereurilor româneşti.

Tabelul nr. 3.2.
Conţinuturile metalice ale minereurilor şi concentratelor de metale neferoase din producţia internă, comparativ cu cele de pe plan mondial

- % -

	România	**Pe plan mondial**
a) În minereuri		
Minereuri cuprifere		
- subteran	0,4 – 1,5	1 – 3
- cariere	0,2 – 0,8	0,35 – 1,5
Minereuri polimetalice		
- plumb	0,5 – 1,5	Pb+Zn+Cu = 6 – 15%
- zinc	1 – 2,3	
b) În concentrate de:		
- cupru	12,5 – 22	24 – 35
- plumb	58	60 – 80
- zinc	47	50 – 53

Sursa: Ministerul Economiei,1989

Scăderea continuă a conţinutului de substanţe utile din zăcămintele nou atrase în circuitul economic, precum şi accentuarea dificultăţilor de exploatare au condus la amplificarea eforturilor materiale şi energetice şi, implicit, la diminuarea randamentelor de extracţie, în special în cazul utilizării tehnologiilor tradiţionale. Totodată, diminuarea randamentelor de extracţie au determinat apariţia de volume apreciabile de depozitate în halde miniere, zguri metalurgice, nămoluri, iazuri de decantare etc.cu un caracter puternic poluant. Aceste depozite şi iazuri au impus după 1989 aplicarea de ample programe de recuperarea elementelor utile conţinute de acestea dar şi ecologizarea acestora.

Politica de dezvoltare intensivă a economiei impusă de statul comunist, prin care s-a urmărit valorificarea resurselor miniere interne a presupus şi atragerea în circuitul economic a zăcămintelor de minereuri neferoa-

se cu conţinuturi de substanţe utile scăzute, acţiune ce a implicat eforturi investiţionale, materiale şi energetice susţinute. Din cauza faptului că zăcămintele de minereuri complexe de la majoritatea întreprinderilor miniere, cu parametri calitativi ridicaţi din zonele superioare şi centrale, au fost deja exploatate, se impunea trecerea la zonele cu adâncimi din ce în ce mai mari, cu condiţii grele de extracţie caracterizate printr-o tectonică neregulată, prin prezenţa gazului metan, a temperaturilor foarte ridicate şi a viiturilor. De aceea, în condiţiile ţării noastre unde producţia metalurgică cunoştea o creştere susţinută (Tabelul nr. 3.3, Figura nr. 3.2), necesarul de metale neferoase fiind din ce în ce mai mare, şi ţinând cont de faptul că rezervele de minereuri neferoase atrase în circuitul economic aveau conţinuturi utile din ce în ce mai scăzute, s-a apelat la importuri.

Din datele prezentate în Tabelul nr. 3.3 putem observa un maxim de producţie la plumb şi zinc în perioada anilor 70, un maxim de producţie la cupru în anii 80 şi, de asemenea, începerea producţiei de aluminiu la Slatina.

Tabelul nr. 3.3.

Producţia de metale neferoase în perioada 1950- 1989

(mii tone)

Anii	**1950**	**1960**	**1970**	**1980**	**1985**	**1989**
Aluminiu			104	259	265	280
Plumb	8584	23599	43761	40991	30070	24908
Zinc	4786	19814	49903	45906	35420	29840
Cupru nerafinat	2277	8532	32328	40675	39871	39397

Sursa: Anuarul statistic al Romaniei, 1990

Figura nr. 3.2. Dinamica producţiei de metale neferoase în perioada 1950-1989

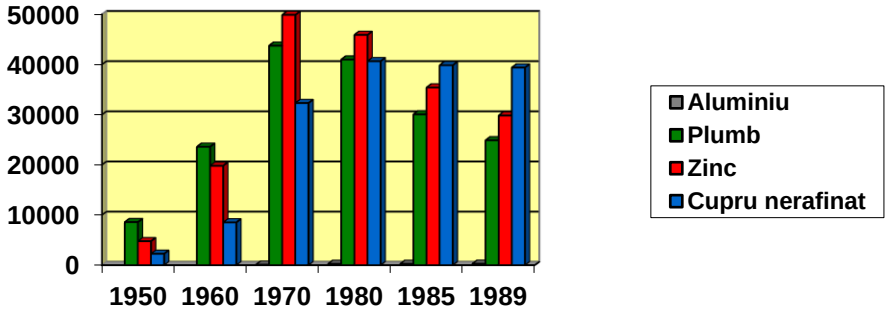

Sursa: Anuarul statistic al Romaniei, 1990

Pentru a obţine aceste creşteri de producţie s-au făcut investiţii masive atât în domeniu minier, cât şi în sectorul metalurgic.

Exploatarea zăcămintelor de minereuri neferoase cu conţinuturi utile scăzute a fost considerată eficientă mai ales la cele situate în carieră (chiar dacă conţinuturile nete de substanţă utilă erau, în general, mai mici faţă de cele în subteran), deoarece suma cumulată a eforturilor materiale şi energetice necesare pentru obţinerea metalelor în concentrate esta mai redusă.

O atenţie deosebită a fost acordată exploatării zăcămintelor de minereuri cuprifere cu conţinuturi sub 0,4% Cu, care reprezentau în anul 1985, 83,9% din volumul total al minereurilor neferoase şi peste 90% din cel al minereului cuprifer.

După anii 80, când calitatea zăcămintelor a scăzut, iar situaţia financiară a României se deteriorase, s-a pus problema modalităţii de determinare a nivelului până la care se poate considera eficientă economic activitatea de extracţie şi preparare indigenă şi s-a apreciat că aceasta poate continua până în momentul în care consumurile de materii prime, materiale, semifabricate, energie şi combustibil din activităţile respective, evaluate la preţurile la care se pot comercializa pe piaţa externă, echivalează preţul de achiziţie din import al minereului sau metalului respectiv.

În acest context, s-a hotarât introducerea metodelor de extracţie de mare productivitate, în special la exploatările în subteran, atât pentru creşterea producţiei, cât şi pentru diminuarea eforturilor pe tona de minereu extras. Astfel, prin extragerea minereurilor neferoase prin metode de mare productivitate, extinderea încărcării mecanizate la lucrările de înaintare şi exploatare, îmbunătăţirea fluxurilor tehnologice auxiliare, optimizarea funcţionării staţiilor de pompare în subteran şi introducerea de noi tehnologii de extracţie şi preparare, se obţineau reduceri a consumului de muncă vie. Totodată, înlocuirea vechilor procedee tehnologice de preparare a minereurilor cu noi procedee au determinat creşterea randamentelor de recuperare a metalelor şi au permis, în acelaşi timp, valorificarea complexă a tuturor substanţelor utile existente în minereul extras.

În general, metodele de exploatare difereau după tipul de zăcământ, iar metodele de preparare după conţinutul substanţei minerale din masa minieră extrasă. Studiile efectuate în ţară, în vederea recuperării unor cantităţi tot mai mari de metale, au indicat necesitatea adoptării unei noi tehnologii de preparare a minereurilor neferoase sărace în conţinut util, ce presupunea preconcentrarea minereurilor sărace extrase, prepararea stadială cu remăcinarea produselor intermediare şi a concentratelor colective, tehnologii de extracţie a metalelor cu solvenţi

organici şi sinteze de noi reactivi de flotare şi de noi extractante pentru aplicarea unor metode hidrometalurgice.

După al doilea război mondial, mineritul a continuat, în principal, în aceleaşi regiuni geografice cunoscute (pentru minereuri neferoase în zona Transilvaniei şi zona Maramureşului)

Dezvoltarea mineritului a însemnat însă şi exploatări în carieră. Astfel, în anul 1988, zăcămintele Roşia Poieni - Jud. Alba, Moldova Nouă - jud. Caraş Severin şi Valea Morii - jud. Hunedoara, se exploatau la suprafaţă, în cariere cu capacităţi de producţie de 500-4000 mii tone/an, rezervele geologice ale acestora reprezentând peste 70% din total, iar restul zăcămintelor, Bălan - jud.Harghita, Deva, Bolcana şi Veţel - jud. Hunedoara, Sasca Montană - jud. Caraş Severin, Baia de Aramă - jud. Mehedinţi şi Altîn Tepe - jud. Tulcea deţineau aproximativ 30% din rezerve şi se exploatau în subteran.

Zăcămintele cuprifere au rezerve de ordinul a zeci de milioane până la sute de milioane de tone, cu conţinuturi de 0,2-0,8% Cu şi cu un grad de asigurare de ordinul zecilor şi chiar sutelor de ani .

Potenţialul de rezerve geologice existent, deşi cu conţinuturi mult mai reduse faţă de cele care se exploatează pe plan mondial, asigura continuitatea activităţii în unităţile miniere.În anul 1989 se urmărea să se creeze condiţii de creştere a eficienţei economice prin valorificarea tuturor elementelor utile, conţinute în zăcământ.

Aplicarea noilor tehnologii miniere a făcut posibilă creşterea spectaculoasă a producţiei din România. Este adevărat însă că majoritatea utilajelor erau produse în ţară sau proveneau din importuri din ţările comuniste, din URSS în special.

Principalele utilaje folosite în carierele cuprifere erau: foreze, excavatoare, autobasculante de mare capacitate, buldozere, încărcătoare frontale, autogredere, electrocompresoare, pompe, etc. Necesarul de utilaje din industria minieră, era asigurat de o industrie orizontală destul de dezvoltată. Astfel, camioanele de mare capacitate erau produse la Braşov, escavatoarele la Brăila, transportoarele cu bandă la Cugir,etc. De asemenea, o contribuţie importantă o avea industria chimică şi cea electrotehnică.

Pentru exploatarea în minele subterane cuprifere, în funcţie de dimensiunile şi formele zăcământului, proprietăţile fizico-mecanice ale formaţiunilor mineralizate şi ale rocilor înconjurătoare precum şi stabilitatea spaţiilor excavate, se aplicau următoarele metode de exploatare:

- metoda de exploatare descendentă cu surpare în subetaje;

- metoda de exploatare ascendentă cu rambleerea hidraulică sau uscată a spaţiului exploatat;
- metoda de exploatare descendentă cu surparea tavanului.

Metoda de exploatare cea mai utilizată era metoda cu surpare în subetaje. Această metodă a fost aplicată peste tot acolo unde condiţiile de zăcământ o permiteau, ajungându-se să se producă în anul 1987 prin intermediul ei 67% din totalul minereurilor de metale neferoase extrase în subteran în cadrul regiei.

Metodele de exploatare aplicate în România erau, la acea vreme, similare cu cele aplicate în străinătate, unde se exploatau zăcăminte situate în condiţii asemănătoare, dar cu conţinuturi mult mai mari decât a zăcămintelor pe care le exploatam noi.

Pentru prepararea minereurilor extrase din cariere sau subteran, în funcţie de natura acestora se aplicau tehnologii de preparare cum ar fi:

- flotaţia colectivă, cupru-pirită, urmată de separare cu obţinerea a două concentrate, tehnologie ce se aplică la prepararea minereurilor cu conţinut ridicat de sulf - Roşia Poieni, Moldova Nouă (minereu de carieră), Bălan şi Altîn Tepe;
- flotaţia selectivă a cuprului, cu depresarea piritei şi fără recuperarea acesteia, tehnologie care se aplica la prepararea minereurilor cu conţinut redus de sulf - Deva, Veţel, Valea Morii, Sasca Montană, Baia de Aramă şi Moldova Nouă ;
- solubilizarea bacteriană acidă "în situ" şi în haldă a rezervelor sărace cu conţinut sub 0,3% Cu, urmată de extracţia cuprului cu solvenţi organici sub formă de sulfat de cupru sau cupru electrolitic, tehnologie în curs de experimentare semiiindustrială la Roşia Poieni.

În instalaţiile de mare capacitate de la Roşia Poieni, Moldova Nouă şi Valea Morii, echipate în exclusivitate cu instalaţii şi echipamente proiectate şi realizate în România, se practica măcinarea bistadială, în mori autogene şi mori cu bile. In urma procesului de preparare se obţineau concentrate cu 15-25% Cu. Principalele grupe de utilaje din cadrul uzinelor de preparare constau din: concasoare cu impact şi concasoare cu fălci, alimentatoare cu plăci metalice şi cu masă rotativă, mori de măcinare autogenă, mori de măcinare cu bile, clasoare spirale, pompe de tulbureală, celule de flotaţie şi filtre de vid etc.

Principalii beneficiari ai acestor concentrate erau AMPELLUM - Zlatna, SOMETRA - Copşa Mică, PHOENIX - Baia Mare şi SIDERURGICA - Hunedoara, intreprinderi modernizate sau reconstruite după al doilea

război mondial, dar care după anul 1980, când producţia a crescut considerabil au creat mari probleme de mediu.

3.2. Metalele preţioase

Pentru zăcămintele auro-argintifere zona Baia Mare contribuia cu 48% la aurul şi 68% la argintul din producţia României, restul de 52% pentru aur şi 32% pentru argint, provenea din extragerea şi prelucrarea minereurilor de metale preţioase localizate, în principal, în zăcămintele de la Brad, Baia de Arieş, Certej-Săcărâmb, Roşia Montană şi Zlatna.

Calitatea minereurilor extrase a avut o involuţie în timp în privinţa conţinutului de substanţă utilă astfel:

- în anii 1920-1940: 10-20 g/t;
- în anii 1940 - 1960: 4 - 10 g/t;
- după 1960: 1 - 3 g/t.

Exploatarea rezervelor de minereuri auro-argintifere se făcea atât la suprafaţă, în carierele Roşia Montană şi Coranda-Hondol, cât şi în subteran la Brad, Baia de Arieş, Zlatna şi Certej-Săcărâmb, precum şi în zona Baia Mare.

În general aceste zăcăminte se prezintă sub formă filoniană, lenticulară sau de stocuri.

Metodele de exploatare şi tehnologiile de lucru în cariere sunt similare cu cele de la carierele de cupru, iar în subteran se aplică următoarele metode exploatare:

- metoda de exploatare descendentă cu surpare în subetaje;
- metoda de exploatare ascendentă în felii orizontale cu ramblee-rea uscată a spaţiului exploatat.

Tehnologiile de preparare aplicate pentru minereurile auro-artintifere aveau ca procedeu de bază flotaţia, aurul şi argintul fiind legate preponderent de sulfuri. In cazul minereurilor în care apare şi aur liber se aplică tehnologii combinate, după cum urmează:

- La Brad pentru minereul cu 1-2 g/t se aplicau amalgamarea pe mese urmată de flotaţie, produsele obţinute fiind un amalgam cu 25-30% Au şi un concentrat de pirită auriferă cu 14-18 g/t Au.
- La Baia de Arieş - flotaţia urmată de cianurarea concentratului, cu obţinerea unui concentrat de pirită auriferă de 23-25 g/t Au şi a unui precipitat (nămol) de cianuraţie, cu un conţinut de 2 g/t Au;
- La Certej-Săcărâmb - flotaţie cu obţinerea unui concentrat de pirită auriferă cu 18040 g/t Au;

- La Roşia Montană amalgamarea în tamburi a depunerilor de aur liber din circuitul de măcinare-clasare, colectate periodic şi flotaţie în urma căreia se obţine un concentrat de pirită auriferă cu 23-24 g/t Au şi un amalgam cu 20-25% Au;
- La Zlatna minereul fiind complex, mare parte din aur trece în concentratul de Pb-Zn, obţinându-se ulterior şi un concentrat de pirită auriferă cu 10 g/t Au.

Preţul aurului în concentratele aurifere reprezintă numai 46% din preţul aurului lingou. Această pondere creşte la 78,7% pentru aur în precipitalul de cianuraţie, respectiv 88% pentru aurul în amalgam, în timp ce cheltuielile de producţie se repartizează în proporţii inverse faţă de cele ale preţului de livrare.

Această situaţie a determinat crearea condiţiilor necesare pentru realizarea unei prelucrări avansate a tuturor concentratelor aurifere urmărindu-se producerea cel puţin a precipitatelor de cianuraţie şi, să se ajungă la aliaj D'ore (bullion), care să fie livrat direct la bancă.

La Baia de Arieş au funcţionat două instalaţii de cianurare, cu o capacitate totală de cca. 40000 t/an, în care se prelucrau concentratele aurifere de la Roşia Montană şi Barza-Brad.

Tehnologia de cianurare constă dintr-un circuit clasic, cu dizolvarea în moară şi agitatoare, spălarea în contracurent, limpezirea leşiilor bogate în aur, precipitarea cu praf de zinc. Precipitalul (nămolul) aurifer se livrează la S.C. PHOENIX S.A. Baia Mare.

Amalganul obţinut la Barza-Brad şi Roşia Montană se distilează şi se topeşte într-o instalaţie de capacitate mică la Barza, obţinându-se aliaj D'ore.

Pentru obţinerea întregii producţii aurifere sub formă de aur fin, în anul 1989 se afla în faza finală de implementare realizarea unei instalaţii mai puţin poluante de prelucrare a precipitatului de cianuraţie, printr-o tehnologie nouă, constând din hidrometalurgie, topire şi electroliză.

Tot aurul, atât din zona Transilvaniei cât şi din zona Baia Mare era preluat de Banca Naţională a României.

3.3. Minereul de fier şi industria siderurgică

Principalele perimetre miniere cu zăcăminte de minereuri de fier care se exploatau în anul 1989 erau localizate la Ghelari şi Teliuc (jud. Hunedoara), Bocşa şi Ruşchiţa (jud. Caraş Severin) şi la Iara (jud. Cluj).

Baza de rezerve exploatabile era în scădere în ultimii ani, producţia reducâbdu-se într-un ritm de 10-15% pe an. Rezervele de fier localizate

la Ruşchiţa nu se mai valorificau, întrucât cheltuielile de producţie ridicate nu mai justificau exploatarea acestora.

Rezervele exploatabile sunt constituite din magnetit, hematit, siderit şi ancherit şi se prezintă sub formă de corpuri lenticulare cu dimensiuni variabile atât pe direcţie cât şi pe înclinare.

Minele de fier au fost deschise printr-un complex de lucrări miniere constânt din puţuri verticale şi galerii de orizont, pentru pregătirea şi exploatarea cât mai adecvată a corpurilor de minereu.

În cazul minereului de la Ghelari şi Teliuc, în care fierul este legat de carbonaţi, s-a aplicat tehnologia de prăjire magnetizată, în atmosferă uşor oxidantă, urmată de separarea magnetică în câmp de joasă intensitate.

Separarea magnetică în câmp de joasă intensitate, s-a aplicat şi în cazul minereurilor de la Bocşa şi Iara, în care fierul este legat de magnetită.

Concentratele rezultate în urma aplicării acestor tehnologii de preparare conţineau 50-60% Fe.

Sărăcia resurselor interne de minereu de fier a sporit importul acestuia (Tabelul nr. 3.4 şi Figura nr. 3.3). Importurile au crescut pe măsură ce a crescut producţia de oţel dar a scăzut cantitatea de minereu extrasă. După cum putem observa în Tabelul nr.3.4, dacă în anul 1965 cantitatea de minereu de fier extrasă în ţară era aproximativ egală cu cea importată, în anul 1985 se importau de peste şase ori cantitatea de minereu de fier extrasă în ţară iar aceast decalaj va continua să crească în anii ce vor urma.

Tabelul nr. 3.4.

Producţia de minereu de fier extrasă

- mii tone -

Anul	Minereu de fier extras în ţară	Minereu de fier importat
1960	1460	917,1
1965	2479	2623,2
1970	3206	6267,8
1971	3467	6939,4
1975	3065	10878,7
1980	2333	15981,8
1985	2287	15207,0
1989	2482	13626,0

Sursa: Siderurgia Romaniei in context european, ICEM 2007

Figura nr. 3.3. Dinamica producţiei de minereu de fier şi cantitatea de minereu importată în perioada 1970-1989

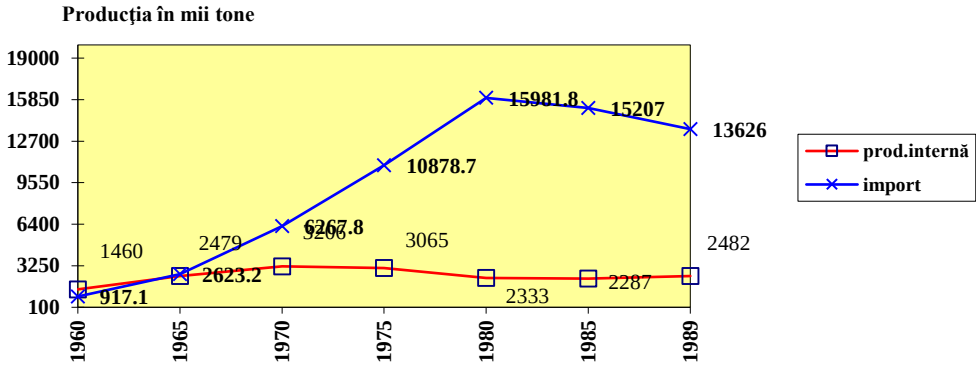

Sursa: Siderurgia Romaniei in context european, ICEM 2007

Siderurgia a reprezentat o ramură de bază în cadrul economiei ţării noastre şi a avut un rol deosebit de important în procesul de industrializare.

Cea mai mare parte a producţiei de oţel a României s-a realizat în industria siderurgică (circa 95% în anul 1989), iar restul în întreprinderi constructoare de maşini şi de utilaje.

Producţia de oţel a cunoscut o dezvoltare susţinută mai ales începând din anul 1960, când s-a situat la circa 1,8 milioane tone, şi a crescut în ritmuri ridicate până în 1980 când a atins nivelul de 13,17 milioane tone – înregistrând o creştere în cei 20 de ani de peste şapte ori (Tabelul nr. 3.5, Figura nr 3.4).

Tabelul nr. 3.5

Evoluţia producţiei totale de oţel brut a României în perioada 1945-1989

- mii tone –

Anii	Total
1945	125
1950	555
1955	766
1960	1806
1965	3426
1970	6517

Anii	Total
1975	9549
1980	13.175
1985	13.795
1989	14.415

Sursa: Buletin IRCSID – SRM – 2007.

Figura nr. 3.4. Dinamica producţiei de oţel în perioada 1945-1989

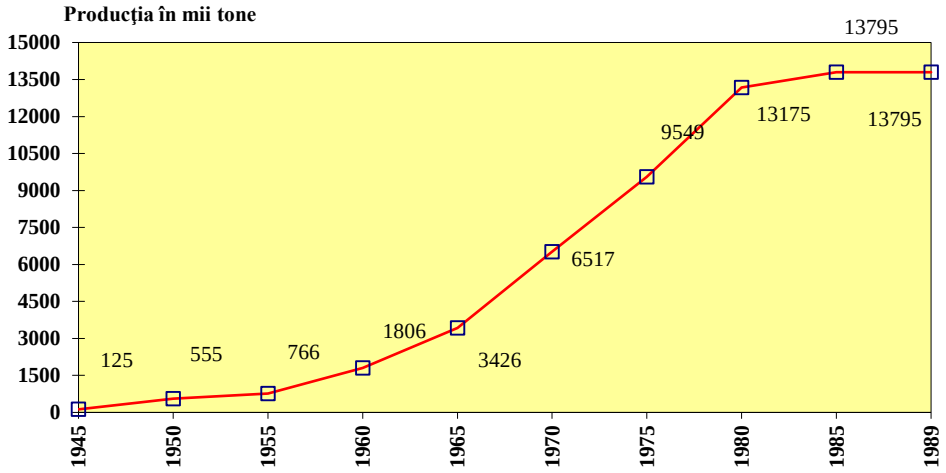

Sursa: Buletin IRCSID – SRM – 2007

Între anii 1981–1989, producţia de oţel a ţării noastre a înregistrat oscilaţii uşoare fără să mai înregistreze creşteri semnificative; în anul 1989 s-au produs 14411 milioane tone oţel brut, aproximativ la nivelul anului 1984 (14,437 milioane tone). De fapt, în această perioadă, cererea de oţel pe plan mondial s-a menţinut redusă iar majoritatea ţărilor dezvoltate au aplicat măsuri importante de restructurare – care vizau în principal renunţarea la capacităţile cu tehnologii învechite şi acordarea unei atenţii deosebite calităţii oţelului.

În ţara noastră, siderurgia a început să întâmpine dificultăţi tot mai mari, în special după anul 1985, deoarece consumurile materiale şi energetice erau foarte ridicate, fapt ce a făcut ca producţia să se realizeze cu costuri înalte şi în final să conducă la înrăutăţirea competitivităţii

produselor româneşti pe pieţele externe. Totodată, lipsa de materie primă din producţia internă a contribuit la diminuarea rentabilităţii sectorului.

În anii 1970, tehnologiile folosite în siderurgia românească erau conforme cu tehnologiile folosite de marii producători mondiali de oţel dar, odată cu trecerea anilor acestea nu au fost actualizate rămânând mari consumatoare de energie şi materii prime pentru vremea lor. Astfel, pe plan mondial, procedeul de obţinere a oţelului în cuptoare Siemens Martin era scos treptat din producţie, din cauza consumurilor mari. În România cuptoarele Siemens Martin au fost oprite abia în anul 2004 (Tabelul nr. 3.6). Cu toate acestea, în perioada anilor 80, combinatele metalurgice din România au adoptat, în general, soluţii tehnologice moderne cu toate că s-au folosit utilaje fabricate în ţară sau importate din ţările comuniste care respectau în linii mari tehnologiile moderne.

Tabelul nr. 3.6

Structura producţiei totale de oţel brut, pe procedee de elaborare

- % -

Anii	**1970**	**1980**	**1989**
Total (mii tone)	6517	13175	14411
Procedee de elaborare, %	100,0	100,0	100,0
▪ Convertizor	28,7	43,6	51,7
▪ Electric	9,3	19,7	24,0
▪ Martin	62,0	36,7	24,3

Sursa: Buletin IRCSID – SRM – 2007

Producţia de oţel a ţării era realizată, în cea mai mare parte, în 8 combinate metalurgice (Tabelul nr. 3.7).

Tabelul nr. 3.7

Evoluţia producţiei de oţel, în principalele combinate siderurgice din Romania, în anul 1989

Societatea	**Producţia de oţel în anul 1989**	
	mii tone	**% din prod. naţională**
1. C.M. Galaţi	7663	57,1
2. C.M. Târgovişte	814	6,0
3. C.M. Hunedoara	3220	24,0
4. IND. SÂRMEI Câmpia Turzii	391	2,9

Societatea	Producţia de oţel în anul 1989	
	mii tone	% din prod. naţională
5. C.M. Reşiţa	705	5,2
6. C.M. Oţelu Roşu	383	2,8
7. METALURGICA S.A. Aiud	61	0,5
8. SIDERCA Călăraşi	164	1,2

Sursa: Buletin IRCSID – SRM – 2007

Cea mai mare pondere în producţia de oţel a ţării o avea combinatul din Galaţi (57%). Combinatele ce au funcţionat şi înainte de cel de-al doilea război mondial deţineau o pondere de 35,4%, iar combinatul din Călăraşi, o investiţie de aproape un miliard de dolari, abia pus în funcţiune în anul 1989, cu o pondere de 1,2%.

CAPITOLUL 4. INDUSTRIA EXTRACTIVĂ A MINERALELOR NEMETALIFERE ÎN PERIOADA 1948-1989

Cea mai veche utilizare a mineralelor nemetalifere şi a rocilor utile a fost pentru obţinerea uneltelor necesare procurării hranei, urmată de construirea adăposturilor. Când necesităţile de hrană s-au diversificat, a apărut utilizarea lor în prelucrarea alimentelor. Cel mai vechi mineral folosit în alimentaţie este sarea, datorită proprietăţilor sale fizico-chimice.

4.1 Evoluţia principalelor exploatări de sare în perioada 1948-1989

Proprietăţile sale de conservare şi importanţă în dietă, au făcut din sare un produs valoros din cele mai vechi timpuri. Sarea era inclusă în sacrificiile aduse zeilor de romani şi greci. Soldaţii romani primeau ca plată o cantitate de sare, salarium. Droburile de sare erau folosite ca plată în Etiopia şi Tibet. Sarea naturală apare sub formă de halit sau sare gemă în anumite roci sedimentare sau se poate obţine din evaporarea apei marine.

Marile locaţii de extracţie şi prelucrare sunt situate în arcul carpatic interior şi exterior datorită sedimentărilor ramase la retragerea mărilor de pe teritoriul actual al ţării noastre.

Principalele saline de unde se extrage sarea sunt:

Salina Slănic Prahova datează de peste trei secole, aceasta fiind cea mai recentă ca atestare documentară, din jurul anului 1685, an în care spătarul Mihail Cantacuzino a cumpărat moşia Slănic, însă, înainte au existat vechi ocne de sare, de adâncimi mici, la 5 km est la Teişani.

Lucrările de exploatare s-au încheiat în anul 1943, când s-a trecut la o nouă exploatare sub minele Carol şi Mihai. Această mină s-a numit Unirea şi din aceasta s-a extras sare până în anul 1970, când s-a mutat în mina Victoria. Necesitatea creşterii gradului de recuperare a rezervelor s-a reflectat în exploatare prin aplicarea sistemului de camere şi pilieri pătraţi cu exploatarea a 11 etaje.

Fluxul minier s-a realizat în succesiunea: havare, perforare, încărcarea găurilor cu explozivi, împuşcarea frontului de abataj, copturirea frontului de lucru, încărcarea sării din abataje la concasorul cu rostogol, concasarea sării în subteran şi transportul auto pe releu de benzi al minei.

În masiv sarea se prezintă sub formă de de cristale bine dezvoltate, care formează o masă compactă grăunţoasă, în care cristalele mari se divizează în masa cristalelor mici. Suprafeţele de contact dintre cristale au formă neregulată, ceea ce măreşte mult coeziunea şi aderenţa

Exploatarea de sare la Ocnele Mari a început încă din Neolitic, fiind continuată în Epoca Bronzului şi Epoca Fierului, atestate de descoperirea unui număr însemnat de topoare-ciocan de minerit.

Din această salină s-a extras aproximativ 3,8 milioane tone sare gemă, până în anul 1963 când a fost oprită definitiv. Zăcământul de sare de la Ocnele Mari este exploatat din anul 1959 până în prezent prin două metode de exploatare, pe cale umedă prin dizolvare cinetică (în sonde), şi pe cale uscată. În anul 1993 au început lucrările la mina nouă de sare de la Ocnele Mari, în punctul Coceneşti.

Lucrările miniere se desfăşoară la nivelul a două orizonturi, orizontul +226 şi orizontul +210, metoda de exploatare fiind cu camere mici şi palieri pătraţi, actualmente fiind cotată ca cea mai modernă metodă de exploatare pe plan mondial.

Salina Târgu Ocna este situată valea Trotuşului, în perimetrul oraşului Târgu Ocna, cea mai veche mărturie scrisă datează din anul 1380 şi este constituită de un hrisov domnesc din care rezultă plata unei cantităţi de 2000 ocale de sare pentru construcţia unui pod de piatră. Din galeria de coastă G401, la N-E de mina Moldova Nouă, a fost deschisă mina Pilot, în care se realiza exploatarea la două orizonturi, utilizându-se metoda camere mici şi pilieri pătraţi, aplicată experimental pentru întâia dată în România. În aceasta mină a fost amenajat şi a funcţionat, în perioada 1974-2005, prima bază de turism a Salinei Târgu Ocna, cunoscută sub denumirea de Sanatoriu.

Lucrările pentru deschiderea minei Trotuş au început în anul 1966, fiind situată la sud de minele Moldova Nouă şi Moldova Veche şi la est de ocnele în forma de clopot şi a fost inaugurată în 1970. În anul 1982 are loc deschiderea Galeriei "Unirea" Top, şi tot în anul 1982, în vederea eficientizării transportului de sare, au început lucrările de amenajare şi apoi de deschidere a galeriei “Unirea”, prevăzută cu transportor cu bandă, inaugurată în anul 1984, iar în anul 1985 s-a dat în folosinţă releul de benzi transportoare.

În prezent, exploatarea sării se realizează la orizonturile X şi XI mina Trotuş, iar activitatea de turism este concentrată la etajul IX. Desprinderea sării de masiv se realizează printr-o tehnologie de lucru similară cu cea aplicată pe plan mondial, şi cuprinde următoarele operaţii: copturirea, havarea, perforarea, încărcarea şi împuşcarea găurilor de mină, transportul sării.

Salina Praid se află în bazinul Praid, denumit "Ţinutul Sării" după cum a fost consemnat într-un document din secolul al XVIII-lea, dar a cărei istorie de început datează de pe vremea romanilor, alături de Muntele de sare de la Praid şi Lacul Ursu de la Sovata, zăcământul de sare constituind unul din cele mai mari masive de sare gemă din Europa, corpul de sare având o formă uşor eliptică, cu diametrele de: 1,2 km respectiv 1,4 km şi o adâncime de 2700 m.

Tradiţionala metodă de exploatare maghiară a fost înlocuită, în anul 1945, cu metoda de exploatare prin explozie. Doi ani mai târziu, a fost deschisă mina Dozsa Gyorgy (Gh. Doja). În acea perioadă, transportul sării se realiza cu ajutorul unui crivac cu cai, mai târziu însă, trasportul la suprafaţă se efectua prin puţul Gh. Doja şi pe cale ferată (îngustă), iar după anii '70, sarea se transporta cu ajutorul unor autobasculante de 16 tone. În anul 1978, la 40 m adâncime sub minele vechi, au fost deschise orizonturile noi, a căror exploatare a început în anul 1980. Aici camerele au lăţimea de 20 m, înălţimea de 12 m şi lungimea de mai multe sute de metri, cel mai adânc orizont subteran aflându-se la 320 m adâncime.

Mina de sare de la Cacica, exploatează zăcământul de sare gemă ce s-a format prin depunere în sistem lagunar - evaporitic. Ca vârstă este încadrat în Miocenul inferior, ca majoritatea zăcămintelor de sare de pe suprafaţa României. Extracţia sării gemă s-a efectuat la început pentru vânzarea sării bulgări şi partea măruntă pentru dizolvare la suprafaţă în bazine amenajate. Ulterior s-au executat în subteran bazine mari din lemn şi dizolvarea sării excavate se producea la nivelul orizontului II. În paralel s-a trecut la dizolvare statică în bazine săpate în sare amplasate între orizonturile I şi II.

Începând cu anul 1956 exploatarea sării se face prin sonde amplasate în subteran, prin metoda dizolvării cinetice în trepte mici (cu ridicări continue). Transportul producţiei din subteran s-a făcut la început cu burduf din piele de bivol pentru sarea gemă şi din piele de căprioară pentru saramura din infiltraţii, trase la suprafaţă cu crivacul.

Ulterior s-a amenajat puţul de extracţie cu o pompă acţionată cu aburi de 6 CP. S-a amenajat instalaţia de extracţie cu colivii pentru transport cu vagoneţi ai sării gemă şi pompe amplasate în subteran pentru

transportul saramurii. În anul 2003, printr-un program de "Închidere şi ecologizare a minei Cacica", aprobat şi subvenţionat de Guvernul României, s-a trecut la demolarea, curăţarea şi ecologizarea vechii platforme de preparare a sării recristalizate din incinta minieră.

Salina Ocna Dej este situată la confluenţa Someşului Mare şi Someşului Mic iar exploatarea sării la Ocna Dej se efectuează încă din perioada ocupaţiei romane: şapte exploatări în trepte sau spirale, astăzi putând fi remarcate vestigii sub forma unor excavaţii colomatate dar şi aproximativ 50 m din "drumul imperial", pe care romanii transportau sarea. Mina s-a închis în 1962 din cauza epuizării rezervelor, crăpăturilor din pilieri şi diverselor surpări.

Tot în anul 1962 se deschide mina "1 Mai" proiectată cu camere mari trapezoidale, care a funcţionat până în anul 1979, când s-au epuizat rezervele. În perioada 1975-1976, s-au executat lucrările de deschidere la mina Transilvania în care exploatarea se face cu camere mici şi pilieri pătraţi, care funcţionează şi în prezent.

Salina Ocna Mureş. Exploatarea zăcământului a început încă din perioada neolitică efectuându-se în puţuri şi galerii mici. În perioada ocupaţiei romane exploatarea s-a realizat în galerii, camere sau cariere de mici dimensiuni, iar în evul mediu exploatarea s-a realizat în camere mari trapezoidale. Mina Ştefania a funcţionat în perioada 1870–1947 iar la suprafaţă s-a format lacul Ştefania cu adâncimea medie de 10 m. Deasupra acestor 3 mine s-au produs încovoieri sau prăbuşiri de planşee care au condus la formarea de lacuri la suprafaţa zăcământului.

Mina 6 Martie a funcţionat în perioada 1918–1954, şi la suprafaţă s-a format lacul 6 Martie cu adâncimea de 2 m, în prezent rambleat. S-a extras sare în soluţie din bazine suprapuse, special amenajate. Mina 1 Mai a funcţionat în perioada 1930–1978. Exploatarea s-a realizat în camere mici, dreptunghiulare, cu înălţimea de 12 m. Activitatea de exploatare a fost sistată în anul 1978, când mina a fost inundată de apa provenind din lacurile de pe suprafaţa masivului, datorită cedării pilierului marginal, fisurat.

Având în vedere necesităţile tot mai mari de sare în soluţie, începând cu anul 1951 s-au executat sonde de extracţie a sării în soluţie (la început amplasate în subteran) iar începând cu anul 1952 s-au executat sonde amplasate la suprafaţa zăcământului. În prezent Salina Ocna Mureş extrage sarea gemă exclusiv prin dizolvare cu ajutorul sondelor.

În această perioadă s-au folosit şi se folosesc şi în continuare două metode majore de exploatare, şi anume:

- Metoda de exploatare cu o singură coloană mobilă (coloană de extracţie): Apa industrială se introduce prin perforaturile coloanei de exploatare (cimentate), iar fluidul izolant se introduce în pachete, prin circuitul de apă industrială. Coloana de exploatare este cimentată până la zi;
- Metoda de exploatare cu două coloane mobile (coloana de exploatare şi coloana de extracţie): Apa industrială se introduce prin spaţiul inelar dintre coloana de exploatare şi cea de extracţie, iar fluidul izolant se introduce prin spaţiul inelar dintre coloana de ancoraj şi coloana de exploatare.

4.2. Organizarea activităţii de exploatare şi valorificare a mineralelor nemetalifere în perioada 1948-1989

În anul 1989, producţia industrială aferentă mineralelor nemetalifere era înregistrată statistic sub denumire generica de ”Extracţia minereurilor nemetalifere şi produse din substante abrazive”79. În dinamică, aceasta a prezentat creşteri constante faţă de ultimul an de referinţă al capitalismului interbelic, anul 1938, fiind de 29 ori mai mare în anul 1970, de 104 ori în anul 1980 şi de 209 ori în anul 1989. În perioada 1980-1989, a avut un ritm mediu anual de creştere de 8%, ducând la dublarea producţiei în anul 1989 faţă de anul 1980, iar în perioada 1985-1989 de doar 4,7%, crescând în 5 ani cu 20,2%.

Pentru materialele de construcţii, situaţia a fost relativ asemănătoare în privinţa ritmurilor de creştere, producţia acestora fiind în anul 1989 de 169 de ori mai mare decât în anul 1938, respectiv o creştere medie de 14,7%. Ritmul mediu de creştere în perioada 1980-1989 a fost de 3,2%, şi a crescut la 5,2% în perioada 1985-1989.

Structura producţiei industriale arată că, la minerale nemetalifere, ponderea acestora în total ramură a crescut de la 0,1% în anul 1938, la 0,5% în anul 1989, iar la materiale de construcţii de la 1,2%, la 3,7% în acelaşi interval de timp.

Producţia principalelor produse industriale din aria studiată în acest capitol a fost urmarită statistic doar pentru următoarele produse: sare, coloranţi şi pigmenţi organici, ciment, var, cărămizi şi blocuri ceramice, ţigle, cărămizi refractare; geamuri, sticlărie, ceramică.

---

79 Anuarul statistic al României 1990, pg. 434 şi următoarele, Comisia Naţionala pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

Producţia principalelor produse industriale din aria studiată în acest capitol a înregustrat o evoluţie diferită în perioada 1948-1989, astfel:

- la sare, producţia era de 368 mii tone în anul 1938 şi a ajuns la un palier de peste 5.000 în anul 1980, unde a staţionat până în anul 1989, când a fost de 5038;
- la coloranţi şi pigmenţi, producţia a crescut de la 977 tone în anul 1950, a atins un maxim de 15.881 t în anul 1985, ajungând la 13.327 t în anul 1989;
- la ciment, producţia a crescut de la 510 mii tone în anul 1938, la un maxim de 14607 mii t în anul 1980 şi a ajuns la 12.223 mii t în anul 1989;
- la var, a atins maximum în anul 1989, de 4078 mii tone, de la 151 în anul 1938;
- la cărămizi şi blocuri ceramice, s-a ajuns de la 200 mil. bucăţi în anul 1938, la un maxim de 1.472 în anul 1981 şi apoi a scăzut constant pană la 785 în anul 1989;
- la ţigle, de la 123 mil. buc. în anul 1938, s-a ajuns la un maxim de 269 în anul 1960, producţia menţinându-se la nivel ridicat până în anul 1970, cu 244 şi scazând treptat după anul 1980, pană la 100 în anul 1989;
- la cărămizi refractare, producţia a început sa fie înregistrată masiv din anul 1960, când se produceau 201 mii tone, a crescut la 615 în anul 1980 şi s-a menţinut la acest nivel pană în anul 1989, când s-au produs 684;
- la geamuri, aveam o producţie de 2.586 mii mp în anul 1938, care a crescut pană la maxim în anul 1980, de 77.504, a scăzut la 61.994 în anul 1985, ajungând la 76.199 în anul 1989;
- la ceramică, primele înregistrări sunt pentru anul 1980, cu 1.234 mil. lei şi a ajuns la 2.005 în anul 1989.

Numărul mediu al salariaţilor din extracţia minereurilor nemetalifere a crescut de la 2.900 în anul 1950, la 21.900 în anul 1989, iar personalul din domeniul materialelor de construcţii, de la 47.400 la 11.2200 persoane, în acelaşi interval.

Productivitatea muncii a crescut de 39 ori în anul 1989, faţă de 1950, în domeniul extracţiei minereurilor nemetalifere, şi de 16 ori în cel al materialelor de construcţii.

Investiţiile realizate au.crescut de la 19 mil. lei, preturi curente, la 1.240 în anul 1985 şi au scazut constant, până la 710 în anul 1989 la minereuri nemetalifere, iar la materiale de construcţii, au crescut de la 104 în anul 1950, la 4.493 în anul 1980 şi au scăzut până la 1.919 în anul 1989.

În anul 1989, existau în România 2.102 de întreprinderi industriale care activau în acest sector, din care 1.541 în industria de stat şi 561 în cea cooperatistă, care aveau un număr total de salariaţi de 3.690.200 de persoane, din care 3.325.900 în industria de stat. În domeniul materialelor de construcţii erau 62 de unităţi cu 96.624 salariaţi, iar în sticlarie, porţelan şi faianţă erau 30 de întreprinderi cu 57.699 salariaţi.

Întreprinderile care aveau ca obiect de activitate prelucrarea şi utilizarea mineralelor nemetalifere, producţia produselor derivate şi a materialelor de construcţii erau grupate pe Centrale industriale, în funcţie de similitudinea sau complementaritatea obiectului de activitate.

Centrala sării şi nemetaliferelor Bucureşti avea în subordine următoarele întreprinderi: Întreprinderea salina Ocna Mureş, jud. Alba; Întreprinderea salina Târgu-Ocna, jud. Bacău; Combinatul minier Cluj-Napoca, jud. Cluj; Întreprinderea Ocna Dej, jud. Cluj; Întreprinderea minieră Dobrogea, jud. Constanta; Întreprinderea minieră Harghita, Miercurea Ciuc, jud. Harghita; Întreprinderea salina Praid, jud. Harghita; Întreprinderea minieră Orşova, jud. Mehedinţi; Întreprinderea minieră Slănic-Prahova, jud. Prahova; Întreprinderea minieră Cacica, jud. Suceava; Întreprinderea minieră Râmnicu Valcea, jud. Vâlcea.

Centrala industrială de îngrasaminte chimice Craiova avea în subordine următoarele combinate de îngrăşăminte chimice situate în: Arad, jud. Arad; Bacău, jud. Bacău; Combinatul chimic Făgăraş, jud. Braşov; Victoria, jud. Braşov; Năvodari, jud. Constanţa; Slobozia, jud. Ialomiţa; Tîrgu-Mureş, jud. Mureş; Piatra Neamţ, jud. Neamţ; Valea Călugarească, jud. Prahova; Turnu Măgurele, jud. Teleorman.

Centrala industrială de medicamente, cosmetice, coloranţi şi lacuri Bucureşti avea în subordine următoarele întreprinderi: Întreprinderea chimică "Sinteza" Oradea, jud. Bihor; Întreprinderea de coloranţi "Colorom" Codlea, jud. Braşov; Întreprinderea de produse cosmetice "Nivea" Brasov, jud. Braşov; Întreprinderea de medicamente "Terapia" Cluj-Napoca, jud. Cluj; Întreprinderea chimică Craiova, jud. Dolj; Întreprinderea de antibiotice Iaşi, jud. iaşi; Întreprinderea de detergenţi "Dero" Ploieşti, jud. Prahova; Întreprinderea "Progresul" Ploieşti, jud. Prahova; Întreprinderea de lacuri şi vopsele "Azur" Timişoara, jud. Timiş; Întreprinderea chimică Mărăaşeşti, jud. Vrancea; Întreprinderea de lacuri şi vopsele "Policolor" Bucureşti; Întreprinderea de medicamente şi coloranti "Sintofarm" Bucureşti; Întreprinderea de medicamente "Biofarm" Bucureşti; Întreprinderea de produse cosmetice "Miraj" Bucureşti; Întreprinderea de săpun "Stela" Bucureşti; Întreprinderea chimică "Victoria" Bucureşti.

Centrala industrială de produse anorganice avea în subordine următoarele combinate: Combinatul chimic Râmnicu Vâlcea, jud. Vâlcea; Combinatul de produse sodice Ocna Mureş, jud. Alba; Întreprinderea chimică Turda, jud. Cluj; Combinatul chimic Târnăveni, jud. Mures; Combinatul de produse sodice Govora, jud. Vâlcea.

Centrala industrială de celuloză şi hârtie Brăila avea în subordine următoarele întreprinderi: Întreprinderea de celuloză şi hârtie "Letea" Bacau, jud. Bacău; Întreprinderea de hârtie Petreşti, jud. Alba; Întreprinderea de hârtie "Bistriţa" Prundul Bârgăului, jud. Bistriţa-Năsăud; Întreprinderea de celuloză şi hârtie Zărneşti, jud. Braşov; Întreprinderea de hârtie cretată şi carton ondulat Ghimbav, jud. Braşov; Întreprinderea de celuloză şi hârtie Dej, jud. Cluj; Întreprinderea de cartoane şi confecţii "Mucart" Cluj-Napoca, jud. Cluj; Întreprinderea de celuloză şi hârtie Palas Constanţa, jud. Constanţa; Întreprinderea de celuloză şi hârtie Călăraşi, jud. Ialomiţa; Întreprinderea de celuloză şi hârtie Drobeta-Turnu Severin, jud. Mehedinţi; Întreprinderea de celuloză şi hârtie "Reconstrucţia" Piatra Neamţ, jud. Neamţ; Întreprinderea de hârtie şi cartoane "Comuna din Paris" Piatra Neamţ, jud. Neamţ; Întreprinderea de hârtie Buşteni, jud. Prahova; Întreprinderea de cartoane şi confecţii "Prahova" Scaieni, jud. Prahova; Combinatul de celuloză şi hârtie Suceava, jud. Suceava.

Centrala cimentului Bucureşti avea în subordine următoarele combinate: Combinatul pentru lianţi Câmpulung, jud. Argeş; Combinatul pentru lianţi şi azbociment Aleşd, jud. Bihor; Combinatul pentru lianţi Hoghiz, jud. Braşov; Combinatul pentru lianţi Braşov, jud. Braşov; Combinatul pentru lianţi şi materiale refractare Turda, jud. Cluj; Combinatul pentru lianţi şi azbociment Medgidia, jud. Constanţa; Combinatul pentru lianţi şi azbociment Fieni, jud. Dambovița; Combinatul pentru lianţi şi azbociment Târgu Jiu, jud. Gorj; Întreprinderea pentru lianţi Deva, jud. Hunedoara; Combinatul pentru lianţi şi azbociment Bicaz, jud. Neamţ.

Centrala materialelor de construcţii Bucureşti avea în subordine următoarele întreprinderi; Întreprinderea de materiale de construcţii Oradea, jud. Bihor; Întreprinderea de materiale de construcţii Braşov, jud. Braşov; Întreprinderea de materiale de construcţii Buzău, jud. Buzău; Întreprinderea de produse din ceramica fina pentru construcţii Cluj-Napoca, jud. Cluj; Întreprinderea de materiale de construcţii Turda, jud. Cluj; Întreprinderea de prefabricate din beton şi materiale de construcţii Constanţa, jud. Constanţa; Întreprinderea de prefabricate din beton celular autoclavizat Constanţa, jud. Constanţa; Întreprinderea de materiale de construcţii Doiceşti, jud. Dâmboviţa; Întreprinderea de

prefabricate din beton Craiova, jud. Dolj; Întreprinderea de prefabricate din beton Galaţi, jud. Galaţi; Întreprinderea de materiale de construcţii Deva, jud. Hunedoara; Întreprinderea pentru extragerea, prelucrarea şi montarea marmurei şi a pietrei de construcţii Simeria, jud. Hunedoara; Întreprinderea de materiale de construcţii Călăraşi, jud. Ialomiţa; Întreprinderea de materiale de construcţii Iaşi, jud. Iaşi; Întreprinderea de produse ceramice Sighişoara, jud. Mureş; Întreprinderea de materiale de construcţii Roman, jud. Neamţ; Întreprinderea de materiale de construcţii "1 Mai" Bucov, jud. Prahova; Întreprinderea de materiale izolatoare "Matizol" Berceni, jud. Prahova; Întreprinderea de materiale de construcţii Satu Mare, jud. Satu Mare; Întreprinderea de produse ceramice Zalau, jud. Salaj; Întreprinderea de produse ceramice "Record" Sibiu, jud. Sibiu; Întreprinderea de prefabricate din beton Timişoara, jud. Timiş; Întreprinderea de produse ceramice Jimbolia, jud. Timiş; Întreprinderea de produse ceramice Lugoj, jud. Timiş; Întreprinderea "Extraceram" Timişoara, jud. Timiş; Întreprinderea de materiale izolatoare Vaslui, jud. Vaslui; Întreprinderea de materiale de construcţii Odobeşti, jud. Vrancea; Întreprinderea de materiale de construcţii "Cesarom" Bucureşti; Întreprinderea de materiale izolatoare Bucureşti; Întreprinderea pentru extragerea, prelucrarea şi montarea marmurei şi a pietrei de construcţii "7 Noiembrie" Bucureşti; Întreprinderea de construcţii prefabricate, agregate şi betoane "Granitul" Bucureşti.

Centrala de exploatare industrială a agregatelor minerale pentru construcţii Târgovişte avea în subordine întreprinderi omonime la Alba Iulia, jud. Alba; Ghioroc, jud. Arad; Brasov, jud. Braşov; Turda, jud. Cluj; Roman, jud. Neamţ; Slatina, jud. Olt; Odoreu, jud. Satu Mare; Tulcea, jud. Tulcea; Drăgăşani, jud. Vâlcea; Doaga, jud. Vrancea; Bragadiru, Municipiul Bucureşti.

Centrala industriei sticlei şi ceramicii fine Bucureşti avea în subordine următoarele întreprinderi: Întreprinderea de porţelan de menaj Alba Iulia, jud. Alba; Întreprinderea de porţelan de menaj Curtea de Argeş, jud. Argeş; Întreprinderea de sticlărie "Padurea Neagră" Aleşd, jud. Bihor; Întreprinderea de sticlărie de menaj Bistriţa-Nasaud, jud. Bistriţa-Năsăud; Întreprinderea de sticlărie şi portelan Dorohoi, jud. Botoşani; Întreprinderea de exploatare minieră Miorcani, jud. Botoşani; Întreprinderea de sticlarie de menaj Berca, jud. Buzău; Întreprinderea de geamuri Buzău, jud. Buzău; Întreprinderea de sticlărie Turda, jud. Cluj; Întreprinderea de sticlărie menaj Gherla, jud. Cluj; Întreprinderea de portelan "Iria" Cluj-Napoca, jud. Cluj; Întreprinderea de sticlărie de menaj Târgu Jiu, jud. Gorj; Întreprinderea de faianţa şi sticlărie Baia Mare, jud.

Maramureş; Întreprinderea de sticlărie şi faianţă Sighişoara, jud. Mureş; Întreprinderea de geamuri Târnăveni, jud. Mureş; Întreprinderea de sticlărie Azuga, jud. Prahova; Întreprinderea de sticlărie Prahova Ploieşti, jud. Prahova; Întreprinderea pentru exploatarea şi prelucrarea materialelor nemetalifere Vălenii de Munte, jud. Prahova; Întreprinderea de geamuri Scăieni, jud. Prahova; Întreprinderea de sticlărie "Victoria muncii" Poiana Codrului, jud. Satu Mare; Întreprinderea de sticlărie "Vitrometan" Mediaş, jud. Sibiu; Întreprinderea de sticlărie Avrig, jud. Sibiu; Întreprinderea de geamuri Mediaş, jud. Sibiu; Întreprinderea de sticlărie de menaj Suceava, jud. Suceava; Întreprinderea de sticlărie Tomeşti, jud. Timiş; Întreprinderea de articole de sticlărie Bucureşti; Întreprinderea de fire şi tesaturi din fire de sticlă Bucureşti.

Schimbarea fundamentală după anul 1989 o reprezintă trecerea de la economia socialistă, centralizată, la economia capitalistă, de piaţă, printr-o perioadă de tranziţie de peste 20 de ani. În industria extractivă a minereurilor nemetalifere şi a rocilor utile toate fostele întreprinderi de stat s-au transformat în societăţi comerciale, iniţial cu capital de stat şi apoi cu capital privat. O parte şi-au păstrat obiectul de activitate, dar majoritatea au fost desfiinţate prin lichidare sau prin divizare.

CONCLUZII

Fiind o continuare a cercetărilor prezentate în anul anterior, în lucrarea din acest an am arătat faptul că, începând cu anul 1949, industria extractivă a trecut printr-un puternic proces de restructurare: întreprinderile au fost naționalizate, proprietățile agricole au fost colectivizate, s-a instaurat un control riguros asupra tuturor componentelor economiei etc.

În prima jumătate a anului 1947, Partidul Comunist a acționat pentru a-și mări controlul asupra tuturor ramurilor economiei. Totodată, a fost introdusă planificarea și conducerea centralizată și toate măsurile luate s-au dovedit a fi doar faza pregătitoare în vederea naționalizării industriei și colectivizării agriculturii. La 5 aprilie, un nou Minister al Industriei și Comerțului și-a asumat puteri largi în strângerea și distribuirea bunurilor agricole și industriale de consum, alocarea materiilor prime pentru industrie, planificarea și urmărirea investițiilor în întreprinderile particulare și deținute de stat și în controlarea creditelor. Transformarea economiei românești în conformitate cu modelul sovietic a fost însoțită de integrarea ei în blocul sovietic.

În iunie 1948, Marea Adunare Națională a votat legea naționălizării intreprinderilor industriale, de asigurări, miniere și de transport care, împreună cu începutul procesului de colectivizare în martie 1949, au facut din stat singurul producător și deținător de bunuri și resurse, care puteau fi astfel direcționate spre accelerarea dezvoltării industriale. Planul de stat, lansat la 24 decembrie 1948, urmărea realizarea a 5 obiective: dezvoltarea extensivă, autarhia economică, planul central și planificarea, investiții masive în industria grea în dauna celei de consum și sovietizarea industriei românești.

În afara semnificației politice, Guvernul instaurat la 6 martie 1945 în România, avea o serie de obiective economice care vizau continuarea eforturilor de război alături de armata sovietică și onorarea obligațiilor de armistițiu. După terminarea războiului, s-a urmărit refacerea economiei țării și asigurarea schimburilor cu URSS prin intermediul sovromurilor. Aceste societăți economice mixte româno-sovietice vor impune curând schimbul de neechivalențe, transformându-se astfel în societăți de aprovizionare a pieței sovietice direct din România. Sovromurile aveau să fie desființate în anii 1954 - 1956.

Pentru un stat cu structura economică preponderent agrară ca cea a României, o latură esenţială în refacerea economică o constituia reforma agrară realizată în martie 1945 prin care au fost expropriate moşiile de peste 50 ha, precum şi proprietăţile agricole ale celor fugiţi din ţară, ale criminalilor de război, ale germanilor din zonele locuite de populaţie săsească, precum şi ale celor care nu şi-au lucrat pământul în ultimii 7 ani în regie proprie. Spre deosebire de alte reforme agrare din trecut, cu acest prilej a fost făcut ţăranilor şi un inventar agricol. Împroprietărirea s-a făcut fără despăgubirea proprietarilor expropriaţi, dar cu plata către stat a celor împroprietăriţi a unei sume eşalonate pe 15-20 ani, care va fi anulată după începerea procesului de cooperativizare în anul 1949 şi încheiat cu forţa în anul 1962.

După venirea la putere a guvernului prosovietic condus de dr. Petru Groza a avut loc organizarea subordonării economice a ţării faţă de interesele URSS prin acorduri bilaterale care presupuneau aporturi de capital sovietic şi românesc, numai că aportul sovietic era constituit din averile germane din România. În acest mod s-a asigurat un transfer constant din venitul naţional al ţării catre URSS, greu de evaluat în lipsa unor documente care au fost stocate exclusiv în arhivele sovietice, dar estimate la jumătate din actvitatea economiei româneşti din acei ani.

Gazele naturale. Cele mai semnificative momente în dezvoltarea industriei extractive a gazelor naturale din România în perioada 1948-1989 au fost următoarele:

- Cea mai importantă structură organizatorică din aceasta perioadă a fost Centrala Gazului Metan Mediaş; aceasta a fost o organizaţie economică sub îndrumarea şi controlul Ministerului Petrolului şi a funcţionat din perioada 09.04.1973 până în 10.01.1991, când a fost transformată în Regia Autonomă a Gazelor Naturale ROMGAZ Mediaş.
- În această structură, producţia de gaze naturale (exceptând gazele asociate petrolului) atinge vârful maxim în anul 1976, 29,83 mld mc, realizată după cum urmează: 24,69 mld mc în zăcămintele din Bazinul Transilvaniei şi 5,14 mld mc în zăcămintele de gaze naturale din afara Arcului Carpatic.
- Producţia maximă de gaze naturale neasociate din afara Arcului Carpatic a fost realizată în anul 1975, 5,52 mld mc, spre deosebire de cea din Bazinul Transilvaniei care a fost atinsă doar în anul 1981 - 26,01 mld mc.

- Producţia maximă de gaz în România s-a realizat în anul 1986 (39,36 mld mc), asigurată în proporţie de 32% din gaze asociate şi 68% din gaz metan.
- În perioada 1940 –1947, consumul de gaz metan a prezentat o creştere uşoară, această tendinţă de creştere a consumului de gaz s-a accentuat în perioada 1948-1955 (4 ori), urmată de o creştere puternică a consumului de gaz metan prin racordarea unui număr tot mai mare de oraşe, urmare a dezvoltării sistemului naţional de transport. Astfel, consumul de gaze în perioada 1954-1971 a crescut de 8 ori.
- Politica energetică a României susţinută de Guvernul format după anul 1947 a permis folosirea gazelor naturale cu precădere în industrie, fapt ce a condus la creşterea într-o măsură mult mai mică a consumului de gaze în sectorul rezidenţial faţă de cel industrial.
- Prin urmare, creşterea consumului de gaze în sectorul rezidenţial s-a situat, exceptând perioada ('39-'50) la jumătate din creşterea consumului de gaze în sectorul industrial.
- Utilizarea gazelor naturale s-a realizat în diferite sectoare de activitate: industrie, populaţie, producerea energiei electrice. Dacă până în anul 1950 utilizarea lor era cu precădere pentru producerea energiei electrice în diferite centrale electrice amplasate în întreprinderi, după acest an, industrializarea României caracterizate prin dezvoltarea industriei chimice, metalurgiei etc., a determinat creşterea consumului de gaze de la 823,3 mil mc în anul 1950 la 19.372,1 mil. mc în anul 1973 (de 23 ori).
- Perioada 1974-1989 se caracterizează prin demararea importurilor de gaze naturale din fosta URSS, datorită creşterii continue a cererii de gaze conducând la atingerea vârfului maxim de consum al gazelor în România, în anul 1986 (41,8 mld mc). Acest consum de gaze a fost realizat în proporţie de 57,56% în industrie, 30,62% în producerea energiei electrice, 6,69% pentru fondul pieţei şi 5,04% pentru alţi consumatori.
- Vârful de consum al gazelor naturale în industrie a fost atins în anul 1985 (29,72 mld mc), fiind realizat în proporţie de 40,42% în sectorul "chimie", 12,32% în sectorul "metalurgie", 8,56% în sectorul "materialelor de construcţii" etc.

- În sectorul industrial, consumul de gaz s-a menţinut în continuare ridicat în sectorul chimic, dar a prezentat creşteri importante şi în celelalte sectoare de activitate.
- Intenţia fostei URSS, imediat după cel de-al doilea război mondial, de a transforma România într-o ţară agricolă a lansat şi ideea necesităţii construirii fabricilor pentru producerea îngrăşămintelor azotoase. Deşi intenţia de transformare a României în „zarzavagii ruşiilor" nu a fost pusă în aplicare, urmare a opoziţiei lui G.G. Dej, planurile de industrializare ale României au condus la construirea unui număr mare de Combinate de producere a îngrăşămintelor chimice.
- Creşterea producţiei de mase plastice şi fibre pe baza gazelor naturale şi a produselor petrolifere a fost cerută de majoritatea ramurilor economiei naţionale, fapt ce a determinat construirea unor combinate petrochimice.

Cărbunele. Cele mai semnificative momente în dezvoltarea industriei extractive a cărbunilor din România în perioada 1948-1989 au fost următoarele:

- Strategia de dezvoltare a sectorului minier, promovată în România înainte de anul 1990, era fundamentată pe conceptul "autosusţinerii economice" în asigurarea necesarului de materii prime minerale.
- Cu acest deziderat şi din dorinţa de a atinge niveluri impresionante de creştere economică, regimul socialist a decis dezvoltarea tuturor zăcămintelor unde acest lucru era fezabil din punct de vedere tehnic, dar nu neapărat şi economic. In acest context, selecţia bazată pe criterii economice a rezervelor în vederea punerii în valoare a fost, practic, inexistentă. În aceste condiţii au fost dezvoltate multe zăcăminte cu condiţii geominiere foarte dificile şi volume relativ reduse ale mineralizaţiilor şi astfel, întreprinderile miniere şi-au direcţionat eforturile, în primul rând, spre creşterea producţiei, fără a acorda o prea mare importanţă rezultatelor economice şi consecinţelor asupra mediului înconjurator.
- Datorită faptului că în ramura minieră salariile erau relativ ridicate şi beneficiau de o serie de facilităţi de ordin social (în special în asigurarea locuinţei), în bazinele miniere s-a concentrat o forţă de muncă eterogenă, provenită de pe întreg cuprinsul ţării. S-a ajuns astfel la existenţa unui sector minier mult mai dezvoltat

decât ar fi permis, în condiţii "normale", potenţialul de rezerve minerale ale ţării şi nejustificat din punct de vedere economic.

- În anul 1989, când ramura minieră a atins nivelul său maxim de dezvoltare, erau în funcţiune 278 de mine şi cariere, 350.000 de persoane erau ocupate direct şi alte 700.000 de persoane erau ocupate indirect în activităţile miniere. De asemenea, peste 17.500 hectare de teren erau scoase din circuitul economic ca urmare a activităţilor miniere.
- Anul 1956 corespunde deschiderii primelor exploatări miniere de lignit în bazinul minier al Olteniei. Au fost deschise minele sau carierele de exploatare a lignitului de la Balta Unchieşului, Ciocani, Gârla Bălăceşti.
- Începând cu anul 1956, au loc o serie de transformări: se înfiinţează Combinatul carbonifer Valea Jiului, care va deveni, în anul 1969, Centrala Cărbunelui Petroşani iar în 1977 Combinatul Minier Valea Jiului. În această perioadă, se experimentează prima combină de abataj (combina Donbas URSS), primele grinzi metalice articulate, aplicarea pentru prima dată a metodei cu cofraj glisant la săparea puţurilor, trecerea la susţinerea elastică a galeriilor şi introducerea combinelor de înaintare la lucrări în cărbune. Paralel cu progresul tehnic, au fost îmbunătăţite continuu măsurile de securitate şi protecţie a muncii, a crescut într-un grad ridicat confortul din subteranul minei.
- Începând din anul 1960, odată cu deschiderea marilor cariere de suprafaţă şi a exploatărilor în subteran, pentru transportul lignitului către marii consumatori - termocentralele de la Mintia, Doiceşti, Rovinari, Paroşeni, Oradea şi alţii, - au fost construite şase „Linii ferate ale cărbunilor".
- Programul energetic al anilor 1970 şi 1980 a prevăzut creşteri semnificative ale producţiei de cărbune, pentru a compensa rolul redus al petrolului şi gazelor naturale în producţia de energie.
- Vulnerabilitatea energetică a României a fost demonstrată, prin oprirea transporturilor de petrol brut din Iran, la sfârşitul anilor 1970, regimul de la acea dată lansând o campanie de extindere rapidă a producţiei de cărbune.
- La data de 4 august 1977, 35.000 de mineri din Valea Jiului au protestat împotriva unei nou decret prin care se creştea vârsta de pensionare de la 50 la 55 de ani şi erau reduse pensiile minerilor. Purtătorii de cuvânt ai minerilor au susţinut că protestul a fost punctul culminant al multor ani de deteriorare a

condiţiilor de muncă, de planuri de producţie supradimensionate şi al situaţiei politice intolerabile din ţară. Iniţial autorităţile au căzut de acord cu cererile minerilor şi de îndată ce mişcarea s-a diminuat, au ordonat represalii împotriva liderilor. Această mişcare muncitorească este considerată prima şi cea mai mare mişcare anticomunistă din România.

- Producţia de cărbune nu a putut ţine pasul cu nevoile industriale. Aproape trei sferturi din producţia de cărbune a fost arsă de centralele termoelectrice mari, situate la sau în apropierea principalelor bazine carbonifere. Cantităţi mari de cărbune cocsificabil a trebuit să fie importate din Uniunea Sovietică.
- Evenimentele din anul 1989 au schimbat brusc cursul vieţii economice, sociale, culturale şi politice din aşezările miniere de pe valea Jiului. După anul 1989, din cauza problemelor economice ale ţării, a scăderii producţiei de oţel, precum şi a altor cauze, unele mine din Valea Jiului au fost inchise, iar altele sunt în curs de închidere.

Minereurile metalifere. Cele mai semnificative momente în dezvoltarea industriei extractive a minereurilor metalifere din România în perioada 1948-1989 au fost următoarele:

- Până în anul 1950, extragerea minereurilor în România a fost adaptată nevoilor industriei. În acea perioadă, necesităţile industriei erau de aproape 20.000 de tone de metale neferoase, obţinute din producţia internă. În anii următori, mai ales după anul 1950, în perioada industrializării forţate, marea majoritate a acestor zăcăminte a fost exploatată indiferent de costurile necesare sau de mărimea subvenţiilor acordate pentru producţie. În anul 1989, industria extractivă a minereurilor neferoase raporta cele mai mari producţii din istorie. Această dezvoltare s-a bazat, însă, pe resurse sărace din punct de vedere calitativ. Mai târziu, marea majoritate a exploatărilor miniere s-au dovedit nerentabile din punct de vedere economic şi au fost închise.
- Astfel, după anul 1950, când procesul de naţionalizare se încheiase şi minele erau în proprietatea statului, a început un amplu program de reorganizare a mineritului în România. De asemenea, dezvoltarea economică ulterioară a condus la creşterea capacităţii de extracţie a minereurilor, dar şi la creşterea capacităţii de prelucrare a acestora. Au început să fie prelucrate avansat o serie de minereuri cum ar fi bauxita. În anul 1970, este

pusă in funcţiune Uzina de Aluminiu Slatina, România devenind în timp un producător important de alumină şi aluminiu.

- Dealtfel, în perioada avântului industrial şi a industrializării forţate întrega activitate de extracţie a minereurilor s-a bazat pe principiul satisfacerii nevoii de resurse, a unei industrii în plină dezvoltare, din producţie proprie, indiferent de costuri. De aceea, în anul 1989, constatăm că marea majoritate a minereurilor extrase necesitau subvenţii considerabile din partea statului.
- Scăderea continuă a conţinutului de substanţe utile din zăcămintele nou atrase în circuitul economic, precum şi accentuarea dificultăţilor de exploatare au condus la amplificarea eforturilor materiale şi energetice şi, implicit, la diminuarea randamentelor de extracţie, în special în cazul utilizării tehnologiilor tradiţionale. Totodată, diminuarea randamentelor de extracţie a determinat apariţia de volume apreciabile de depozitate în halde miniere, zguri metalurgice, nămoluri, iazuri de decantare etc., cu un caracter puternic poluant. Aceste depozite şi iazuri au inpus, după anul 1989, aplicarea de ample programe de recuperarea elementelor utile conţinute de acestea, dar şi ecologizarea acestora. Putem spune că, în multe cazuri, concentraţiile de substanţe utile din haldele şi iazurile de decantare erau superioare minereurilor extrase.
- Astfel, calitatea minereurilor extrase a avut o involuţie în timp în privinţa conţinutului de substanţă utilă. Astfel, în anii 1920-1940 întalneam concentraţii de 10-20 g/t, în anii 1940 – 1960, de 4-10 g/t, iar după 1960, de numai 1-3 g/t.
- Maximul producţiei la plumb şi zinc s-a înregistrat în perioada anilor' '70, în timp ce maximul producţiei la cupru s-a înregistrat în anii '80, când s-a demarat şi producţia de aluminiu la Slatina.
- Tot aurul, atât din zona Transilvaniei, cât şi din zona Baia Mare era preluat de Banca Naţională a României.

Substanţele minerale nemetalifere. Cele mai semnificative momente în dezvoltarea industriei extractive a mineralelor nemetalifere şi a substanţelor utile din România în perioada 1948-1989 au fost următoarele:

- Producţia industrială în anul 1989 aferenta mineralelor nemetalifere era înregistrată statistic sub denumire generică de "Extracţia minereurilor nemetalifere şi produse din substante abrazive". În dinamică, aceasta a prezentat creşteri constante faţă de ultimul an de referinţă al capitalismului interbelic, anul

1938, fiind de 29 ori mai mare în anul 1970, 104 ori între anul 1980 şi 209 de ori în anul 1989. În perioada 1980-1989, a avut un ritm mediu anual de crestere de 8%, ducând la dublarea producţiei în anul 1989 faţă de anul 1980, iar în perioada 1985-1989 de doar 4,7%, crescând în 5 ani cu 20,2%.

- Pentru materialele de construcţii situaţia a fost relativ asemanatoare în privinţa ritmurilor de crestere, producţia acestora fiind în anul 1989 de 169 de ori mai mare decât în anul 1938, respectiv o creştere medie de 14,7%. iar ritmul mediu de creştere în perioada 1980-1989 a fost de 3,2% şi a crescut la 5,2% în perioada 1985-1989.
- Structura producţiei îndustriale arată ca la minerale nemetalifere, ponderea acestora în total ramură a crescut de la 0,1% în anul 1938, la 0,5% în anul 1989, iar la materiale de construcţii de la 1,2%, la 3,7%.
- Numărul mediu al salariaţilor din extracţia minereurilor nemetalifere a crescut de la 2.900 în anul 1950, la 21.900 în anul 1989, iar personalul din domeniul materialelor de construcţii, de la 47.400 la 11.2200 persoane, în acelaşi interval.
- Productivitatea muncii a crescut de 39 ori în anul 1989, faţă de 1950, în domeniul extracţiei minereurilor nemetalifere, şi de 16 ori în cel al materialelor de construcţii.
- Investiţiile realizate au crescut de la 19 mil. lei, preturi curente, la 1.240 în anul 1985 şi au scăzut constant, până la 710 în anul 1989 la minereuri nemetalifere, iar la materiale de construcţii, au crescut de la 104 în anul 1950, la 4.493 în anul 1980 şi au scăzut până la 1.919 în anul 1989.
- În anul 1989, existau în România 2.102 de întreprinderi industriale care activau în acest sector, din care 1.541 în industria de stat şi 561 în cea cooperatistă, care aveau un număr total de salariaţi de 3.690.200 de persoane, din care 3.325.900 în industria de stat. În domeniul materialelor de construcţii erau 62 de unităţi cu 96.624 salariaţi, iar în sticlarie, portelan şi faianţă erau 30 de întreprinderi cu 57.699 salariaţi.
- Întreprinderile care aveau ca obiect de activitate prelucrarea şi utilizarea mineralelor nemetalifere, producţia produselor derivate şi a materialelor de construcţii erau grupate pe Centrale industriale, în funcţie de similitudinea sau complementaritatea obiectului de activitate.

* * *

În încheiere, trebuie să subliniem faptul că, un rol esenţial în reconstrucţia, dezvoltarea şi modernizarea industriei extractive l-a avut personalul calificat la toate nivelurile şi anume muncitori, maiştri, tehnicieni, proiectanţi, ingineri ş.a., format atât prin sistemul naţional general de învăţământ, cât şi prin şcolile specifice acestei industrii (Şcoli profesionale/de ucenici, Şcoli medii tehnice de petrol şi minerit, Licee industriale şi Grupuri şcolare, Universitatea de Petrol şi Gaze din Ploieşti, Institutul de Mine din Bucureşti, Petroşani şi Baia Mare, ş.a.)

După anul 1980, regimul comunist se confruntă cu mari probleme de ordin economic, social etc., peste care se suprapune megalomania conducătorilor, toate conducând la scăderea nivelului de trai şi la profunde insatisfacţii în rândul maselor.

În concluzie, cu toată dezvoltarea economico-socială în decursul perioadei 1950-1989, din nefericire, la sfârşitul acesteia, România se situa pe o poziţie marginală în ierarhia ţărilor europene, între nivelul ei de dezvoltare şi cel al ţărilor dezvoltate cu economie de piaţă, existând mari decalaje în ce priveşte principalii indicatori economici şi sociali.

Ca urmare a acestei situaţii, cât şi pe marginea nemulţumirilor populaţiei se declanşează evenimentele din decembrie 1989 care vor conduce la răsturnarea puterii şi instalarea unei puteri „*democratice*". Anul 1990 este marcat de renaşterea partidelor istorice şi apariţia unui mare număr de partide politice noi. Acelaşi an aduce primele alegeri libere după 50 de ani.

* * *

Există, însă, şi o altă motivaţie care susţine continuarea cercetărilor începute în anii anteriori. Deşi diferite lucrări internaţionale de specialitate, reportaje şi documentare, nu plasează România în rândul ţărilor cu tradiţie în sectorul industriei extractive, acest aspect este alarmant şi prin faptul că ţări care au un trecut mult mai recent în acest domeniu, prin interpretarea unor evenimente minore comparativ cu premierele româneşti, sunt „amplasate" în faţa României. Dar, dacă noi nu ne cunoaştem valoarea şi contribuţia adusă la ridicarea sectorului extractiv nu putem să aşteptăm ca alţii să o facă.

Ca atare, în această lucrare am încercat să aducem puţină lumină, prezentând câteva dintre momentele semnificative ale sectorului extractiv de-a lungul timpului şi aportul sectorului românesc. ***Este un început care trebuie susţinut, popularizat şi cultivat, atât de comuni-***

tatea ştiinţifică din Academia Română (lucru pe care îl facem prin demersul nostru ştiinţific de faţă), cât şi de factorii politici, instituţii, mass-media etc., contribuind la amplasarea naţiunii române pe treapta meritată, între naţiunile lumii.

BIBLIOGRAFIE

Badea Lucian, *Valea Jiului,* Ed. Ştiinţifică – Bucureşti 1971;

Barbu Mihai, Chirvasa Gheorghe, *După 20 de ani sau Lupeni '77 - '97*, Cotidianul Matinal şi Editura Cameleonul, Petroşani, 1997, p. 62;

Baron Mircea, *Cărbune şi Societate în Valea Jiului,* Editura Universitas, Petroşani 1998;

Bastida, A.E., Yupari, A. (2008), *Enhancing the contribution of mining to sustainable development in Romania: a legal and policy framework*, Working Paper, Soros Foundation Romania;

Brown, Harrison, *The challenge of man's future: an inquiry concerning the condition of man during the years that lie ahead*, Viking Press, 1954;

Bruce C. Netschert and Sam H. Schurr*, Energy in the American Economy*, 1850-1975: An Economic Study of Its History and Prospects;

Buzatu, G., *O altă istorie a petrolului românesc*, Editura Enciclopedică, 1998.

Cerchez, V.T., Monitorul petrolului Român, nr. 19, 1 octombrie 1940.

Chicoş, S., *Legislaţia minieră, Enciclopedia României*, III, Bucureşti, 1939.

Chisăliţă D., Considerente privind evoluţia distribuţiilor de gaze (1), în „Jurnalul de Petrol şi Gaze", nr. 4/mai 2003.

Chisăliţă, D., 2004. *Momente în Istoria gazelor naturale din România,* Editura Academprint, Tg. Mureş.

Chisăliţă, D., 1999. *Trilema lumii contemporane*, Editura Universităţii Sibiu.

Chisăliţă, D., *Comportamentul organizaţional al Societăţii Române de Gaz*, Editura Universităţii „Lucian Blaga" Sibiu, 2000.

Chisăliţă, D., *Momente în Istoria gazelor naturale din România,* Editura Academprint, Tg. Mureş, 2004;

Chisăliţă, D., *O istorie a gazelor naturale din Romania,* Editura AGIR, Bucureşti, 2009;

Chisăliţă, D., *Poziţia oraşului Mediaş în istoria industriei gaziere,* Simpozionul MEDIAŞ 735, 11 mai 2002, Cercul Militar Mediaş.

Ciupagea, D.T., ş.a. *Geologia Depresiunii Transilvaniei*, Editura Academiei, 1970 ;

Comănescu, M., *Politici energetice Europene*, Editura Economică Bucureşti, 2000.

Constantin, Jujan, Svoboda Tiberiu – *Mina Petrila, 150 de ani de activitate în mineritul industrial*, Grafica Plus, Deva 2009;
Constantinescu, M., *Politica economică aplicată*, Vol III, Editura Tiparul Românesc, Bucureşti, 1943.
Cucu, V., *Oraşele României,* Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.
Dimitrie Gusti (coord.), Enciclopedia României, Volumul IV - Economia naţională, Ed. Imprimeria Naţională, Bucureşti, 1938
Drăgan, N., *Dezvoltarea industriei în Mediaş între anii 1918-1957*, Mediaş, 1957.
Dunn, Walter Scott, *The Soviet Economy and the Red Army, 1930-1945*, Greenwood, 1995, http://books.google.com/books?id=dcAgT2ui-YgC&pg= PA38;
Florescu, M., s.a. *Istoria industriei chimice si petrochimice din România*, manuscris Bucureşti.
Focşeneanu Eleonor, *Istoria constituţională a României 1959-1991*, Ed. Humanitas, Bucuresti, 1992, p. 134;
Garăt, I., *Geologia petrolului şi a gazelor naturale*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1964 ;
Gheorghe Buliga, Repere istorice ale industriei româneşti de petrol 1857-2007, Editura SIPG Bucureşti, 2007.
Gheorghe Buliga, Repere istorice ale industriei româneşti de petrol 1857-2007, Editura SIPG Bucureşti, 2007.
Gheorghe Ivănaş, Ion Ştefănescu, Niculae Napoleon Antonescu, Ştefan – Traian Mocuţa şi Mihai Pascu Coloja, Industria de petrol şi gaze din România, Editura AGIR Bucureşti, 2008.
Gheorghe Ivănaş, Ion Ştefănescu, Niculae Napoleon Antonescu, Ştefan – Traian Mocuţa, Ştefan Ştirimin şi Mihai Pascu Coloja, The Petroleum and Gas Industry in Romania, Editura AGIR Bucureşti, 2009.
Gheorghe Ivănaş, Ion Ştefănescu, Niculae Napoleon Antonescu, Ştefan – Traian Mocuţa şi Mihai Pascu Coloja, Industria de petrol şi gaze din România, Editura AGIR Bucureşti, 2008.
Gheorghe Ivănaş, Ion Ştefănescu, Niculae Napoleon Antonescu, Ştefan – Traian Mocuţa, Ştefan Ştirimin şi Mihai Pascu Coloja, The Petroleum and Gas Industry in Romania, Editura AGIR Bucureşti, 2009.
Gheorghe, G., *Distribuţia gazelor naturale*, Editura Tehnică, 1973;
Giura, L., *Contribuţii la istoria gazului metan din România*, Editura Universităţii „Lucian Blaga” Sibiu, 1998;

Gliga, I., *Sonda 2 Sărmăşel – sonda de care se leagă descoperirea primului zăcământ de gaze naturale din România*, Revista Naţională de Gaze Naturale, octombrie 1999;
History of Jiu Valley - Jiu Valley Portal, January 1. 2005;
Ivănuş, G., s.a. 2004. *Istoria petrolului în România*, Editura AGIR, Bucureşti.
Ivănuş, G., s.a. *Istoria petrolului în România*, Editura AGIR, Bucureşti, 2004.
Ivănuş, G., s.a. *Istoria petrolului în România*, Editura AGIR, Bucureşti, 2004.
Jujan Constantin, Svoboda Tiberiu, *Mina Petrila, 150 de ani de activitate în mineritul industrial*, Grafica Plus, Deva 2009;
Maghiar N, Olteanu D, *Din istoria mineritului în România*. Ed.Ştiinţifică, Bucureşti 1971;
Mihăilescu , N., Bălan, S., *Istoria ştiinţei şi tehnicii în România*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1985;
Mihu, D., Istoricul distribuţiei de gaze în Prahova, în „Jurnalul de Petrol şi Gaze, Ploieşti", februarie 2002
Motaş C.I., *Zăcămintele de gaz metan din România*, Enciclopedia României, vol III, Economia Naţională, Bucureşti, 1940.
Murgu, M., *Mic îndreptar turistic*, Mediaş, 1967.
Neagu Cornelia, *Managementul resurselor umane.Particularităţi în industria extractivă a cărbunilor din Romania*, Editura Sirona, 2002;
Neagu, Cornelia, *Managementul resurselor umane. Particularităţi în industria extractivă a cărbunilor din Romania*, Editura Sirona, 2002;
Niculae Napoleon Antonescu, (coordonator), Universitatea Petrol-Gaze din Ploieşti, „60 ani 1848-2008: Tradiţie şi Modernitate, Editura UPG Ploieşti, 2007.
Niculae Napoleon Antonescu, (coordonator), Universitatea Petrol-Gaze din Ploieşti, „60 ani 1848-2008- Tradiţie şi Modernitate, Editura UPG Ploieşti, 2007.
Oltean, I., *Principalele particularităţi ale zăcămintelor de gaz metan din Depresiunea Transilvaniei*, Buletinul Societăţii de Ştiinţe geologice din RSR, vol XII, Bucureşti, 1970;
Paraschiv, D., *Dezvoltarea activităţii geologice privind gazele naturale în România*, Simpozion organizat cu ocazia împlinirii a 60 de ani ai industriei de gaze din RSR, Culegere de referate, Mediaş, 1969;
Raica, I., Mediaş, *Terra Medies. Sinteză monografică*, Editura Universităţii Sibiu, 2004;
Raica, I., Mediaş, *Terra Medies. Sinteză monografică*, Editura Universităţii Sibiu, 2004,.

Raica, I., *Mediaş. Natură-Istorie-Economie*, Editura Tipomur, Tg. Mureş, 1994;

Simescu N., Albulescu, M., Chisăliţă D., *Activitatea gazieră din România în tranziţie la o piaţă liberă funcţională şi integrabilă în Uniunea Europeană*, Editura Universităţii Petrol şi Gaze Ploieşti, 2004;

Solovyova, A. M., *The Railway System in the Mining Area of Southern Russia in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries*, Journal of Transport History 1984;

Svoboda Tiberiu, *Cărbunele şi drumurile sale de fier,* Caietele Petro-Aqua nr.7, Petroşani 2009;

Svoboda, Tiberiu, *Cărbunele şi drumurile sale de fier*, Caietele Petro-Aqua nr.7, Petroşani 2009;

Svoronos P*., Contribuţie la monografia industriei gazului metan din România*, 1975.

Şerban, C., *MEDIAŞ: Cetatea unde s-au pus bazele exploatării organizate a gazului metan prin înfiinţarea, în anul 1925, a Societăţii Naţionale de Gaz Metan*, în „*Monitorul de Petrol şi Gaze*", aprilie 2003.

Tismaneanu Vladimir, *Raport final al analizei dictaturii comuniste in Romania*, Capitolul: Industrializarea forţată în România comunistă;

Turdeanu,. L., *Situaţia economică a Ardealului dupa Unire,* în "*Transilvania*", 1944, nr. 6-7.

Vancea, A., *Neogenul din bazinul Transilvaniei*, Ed. R.P.R., Bucureşti, 1960;

Velescu, O, Bondoc, A., *Itinerar pe Târnave*, Editura Sport-tursim, Bucureşti 1978;

*** Anuarul statistic al Republicii Socialiste România, 1979, 1983, Direcţia Centrală de Statistică, Bucuresti;

*** Anuarul statistic al Romaniei 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti.

*** Anuarul statistic al Romaniei 2012, Institutul Naţional de Statistică, Bucureşti .

*** Broşură de prezentare a companiei SNGN ROMGAZ SA Mediaş, Mediaş, 2004.

*** Contribuţiuni la problema materiilor prime în România, II, Biblioteca monetară, economică şi fananciară, seria 1, Realităţile economiei naţionale, Banca Naţională a României, Bucureşti, 1989.

*** Dezvoltarea economică a României 1944 – 1964, Editura Academiei, Bucureşti, 1964.

*** ENERGY ROMANIA –Anuarul industriei de petrol, gaze şi energie din România, tipar Regia Autonomă „Monitorul Oficial", Bucureşti, 2007.

*** ENERGY ROMANIA –Anuarul industriei de petrol, gaze şi energie din România, tipar Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, Bucureşti, 2007.
*** European Comission, NACE structure, rev. 2/2008;
*** Minning Watch Canada (MWC), December 2009;
*** Oficiul de studii şi documentare, Secţia economică, *Gazele naturale în România*, Bucureşti, 1946.
*** PETROLEUM Industry Review, colecţie 2008-2013, Editată de Industry Media Vector Ploieşti şi tipărită de Compania de Producţie Intertainment S.A., Bucureşti.
*** PETROLEUM Industry Review, colecţie 2008-2013, Editată de Industry Media Vector Ploieşti şi tipărită de Compania de Producţie Intertainment S.A., Bucureşti.
*** Studiu monografic. Fabrica de sticlărie "Vitrometan" Mediaş. 1922-1972, Intreprinderea Poligrafică, Sibiu, f. a.
*** United Nations Statistics Division, ISIC Rev.4 structure, 2008;
*** Universitatea Bucureşti, Institutul de Geografie, *Geografia României – Geografia umană şi economică,* Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984;
*** *World Energy Outlook*, IEA, Paris, Franţa, 1999.
www.stiri-economice.ro - Industria carboniferă a României 1965-1989;
www.valeajiuluiblogspot.com/Valea Jiului – trecut, prezent şi viitor. Coloniile muncitoreşti ale Văii Jiului;
www.valeajiuluiblogspot.com/Valea Jiului – trecut, prezent şi viitor. Scurt istoric al mineritului în Valea Jiului (autor Dumitru Ioan Puşcaşu (istoric), Membru al Societăţii Numismatice Române);
www.cnh.ro;
www.Euracoal.be (site al European Association for Coal and Lignite);
www.istoriaro.3x.ro - Istoria românilor – Contradicţiile industrializării;
www.jiuvalley.ro;
www.mongabay.com;
www.romgaz.ro;
www.scanteia.npcr.ro/ziar/2010/iunie/3.php - Legea 119/ 11 iunie 1948;
www.snc-ploiesti.ro/ro/prezentare.htm;
www.snlo.ro.

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE „COSTIN C. KIRIŢESCU”

Domeniul strategic 6: Cercetări pentru dezvoltarea durabilă a ţării (economic, social, juridic, mediu)

Direcţia prioritară: 6.21. Noua Enciclopedie a României. Cunoaşterea enciclopedică a României

Tema de cercetare: 6.21.3. Industria mică din România în perioada 1959-1990. Evoluţia întreprinderilor mici şi mijlocii după 1990, 2015

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
„COSTIN C. KIRIŢESCU”
CENTRUL DE ECONOMIA INDUSTRIEI ŞI SERVICIILOR

INDUSTRIA MICĂ DIN ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1959-1990. EVOLUŢIA ÎNTREPRINDERILOR MICI ŞI MIJLOCII DUPĂ 1990

Coordonator:
Dr. Nicoleta Hornianschi

Autori:

Dr. Nicoleta HORNIANSCHI – CP I
Ec.Mariana VANIA – CPI II

CUPRINS

INTRODUCERE 7
1. EVOLUŢIA INDUSTRIEI MICI ÎN PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX ŞI ANUL 1948 10
1.1. Sfera de cuprindere şi conţinutul industriei mici 10
1.2. Locul industriei mici în ansamblul sistemului industrial românesc 15
2. EVOLUŢIA INDUSTRIEI MICI ÎN PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE ANUL 1950 ŞI SFÂRŞITUL ANULUI 1989 33
2.1. Forme de organizare a activităţii industriei mici în România şi caracteristici ale principalelor sale componente 37
2.2. Locul industriei mici în complexul industriei naţionale 48
2.3. Funcţii ale industriei mici 68
2.4. Trăsături ale activităţilor din industria mică 81
CONCLUZII 86
BIBLIOGRAFIE 95

INTRODUCERE

Realitatea economică a demonstrat faptul că, în diferite etape de dezvoltare ale sistemului industriei naţionale, în componenţa acestuia se regăsesc, în anumite proporţii, atât unităţi economice din industria mare, cât şi din industria mică, aceste proporţii având au un caracter dinamic nu numai sub aspect cantitativ, dar şi ca sens al evoluţiei.

În prezenta lucrare, fără pretenţia de a fi originali, industria mică este înţeleasă ca proces economic (investiţii, consum de resurse şi muncă, producţie, distribuţie, prestări de servicii) care se desfăşoară în unităţi de dimensiuni mici (create din iniţiativa întreprinzătorilor) şi care, prin specificul activităţii şi segmentele de piaţă cărora se adresează, este complementară industriei mari, în cadrul procesului de perfecţionare şi adâncire a diviziunii muncii.

Conform acestei accepţiuni, noţiunea de industrie mică desemnează acele activităţi cu un anumit specific, şi anume, se realizează la scară redusă pe plan local în unităţi economice de dimensiuni mici, care utilizează, cu precădere, rezervele de resurse existente pe plan local (de forţă de muncă, materii prime, materialele secundare etc.) şi răspunde unor cerinţe, în mod obiectiv, generate de necesitatea satisfacerii, în mod diferenţiat, în special, a unor nevoi locale, ale populaţiei şi ale altor domenii economice, cu produse (bunuri) sau servicii.

Existenţa unui număr mare şi, în continuă, creştere de unităţi industriale mici în cadrul economiei naţionale, în general, şi a industriei prelucrătoare, în special, constituie un factor de asigurare a unei game diversificate de bunuri şi servicii, impusă de însăşi amplificarea continuă a cerinţelor de producţie şi de consum ale populaţiei şi ale economiei naţionale, care nu pot fi satisfăcute decât prin intermediul acestora.

În general, aşa cum se observă în practică, activitatea micii industrii se axează, în principal, pe fabricarea de produse în serie mică, adesea, chiar unicate, produse individualizate (la comandă), produse specializate, uneori de înaltă tehnicitate, diferite prin trăsăturile lor caracteristice de cele realizate de marea industrie, care vin să completeze

producţia industrială obţinută în întreprinderile mari, pe realizarea unor bunuri pentru acoperirea unor importante segmente ale cererii pieţei bunurilor de consum individual şi de uz gospodaresc, precum şi pe prestarea unor servicii, atât pentru populaţie, cât şi pentru alte sectoare ale economiei naţionale.

Dispunând de o dimensiune mai redusă şi cu o structură funcţională simplă, cu posibilităţi mai mari de schimbare a structurilor sortimentale, tehnologice şi organizatorice, unităţile mici au dovedit, de-a lungul istoriei, receptivitate la schimbările intervenite în structura cererii pieţei (interne şi, chiar, internaţionale) şi la cele din domeniul tehnologiilor (capacitate de inovare prin introducerea progresului tehnic).

În raport cu specificul activităţilor şi dimensiunea redusă a unităţilor economice de industrie mică (număr de personal, nivel al producţiei realizate, volum al investiţiilor etc.) acestea se angajează, în general, în acele activităţi (unde reuşesc să îşi găsească o nişă cu spaţiu de creştere), complementare celor desfăşurate în industria mare (de exemplu, volumul solicitat este prea mic, în raport cu cel acceptat pentru un anumit nivel de rentabilitate).

Cu alte cuvinte, însemnatatea industriei mici, nu rezultă atât din faptul că, prin activitatea desfăşurată, contribuie la satisfacerea unei importante cereri a unor segmente de piaţă internă şi externă, pe care marea industrie nu o poate satisface (mai ales, în domeniile bunurilor de consum şi de uz gospodăresc în serii mici sau unicate, producerea unor obiecte de artă şi de împodobire a interioarelor, executarea unor piese şi subansamble pentru industria mare, efectuarea de reparaţii şi recondiţionări de bunuri etc.), cât, mai ales, prin rolul economic şi social, general, în valorificarea unor resurse locale (de forţă de muncă şi materii prime), asigurarea unor locuri de muncă şi surse de venituri pentru populaţia implicată în aceste activităţi.

După anul 1990, din spiritul de iniţiativă al întreprinzătorilor români, s-au creat numeroase întreprinderi mici şi mijlocii în diferite domenii ale economiei naţionale, în general, şi în cel al industriei prelucrătoare, în special, cantonate (în funcţie de capitalul disponibil) în unele segmente (nişe) cu potenţial de creştere şi, implicit, de rentabilitate.

Deşi, noţiunile de industrie mică şi întreprinderi mici şi mijlocii nu sunt similare, totuşi, între acestea există un numitor comun, în ceea ce priveşte caracteristicile dimensionale ale unităţilor (investiţii, forţă de muncă, consum de resurse materiale) şi cele ale activităţilor economice desfăşurate (producţie, distribuţie, prestări de servicii).

În condiţiile în care, România a cunoscut în ultimii 20 de ani un proces de dezindustrializare (manifestată, de exemplu, prin închiderea unor fabrici reprezentative în oraşe monoindustriale, pierderea a sute de mii de locuri de muncă etc.), asemenea, de altfel, şi altor ţări est-europene, funcţia economică a întreprinzătorilor (care îşi desfăşoara activităţile în unităţi de dimensiuni reduse cu investiţii minime) este readusă în actualitate, datorită valenţelor, considerabile, pe care aceştia le au în crearea de noi locuri de muncă, capacităţii de inovare, valorificării resurselor materiale şi de muncă locale, facilitării punerii în valoare a regiunilor insuficient industrializate etc., precum şi ca un element important de menţinere a echilibrului economic şi social în profil teritorial.

În lucrarea din acest an, structurată în două părti, este efectuată o analiză retrospectivă a industriei mici, în perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi sfârşitul anului 1989 (I), urmând ca anul viitor să abordăm evoluţia întreprinderilor mici şi mijlocii, în special, din industria prelucrătoare din ţara noastră, după anul 1990 şi până în prezent (II).

În elaborarea lucrării ne-am bazat pe rezultate ale cercetărilor de specialitate (istorie şi istorie economică), în principal, pe cele din lucrările elaborate de Victor Axenciuc, concretizate în volume publicate [1], deoarece autorul, prin modul de abordare – care acoperă secole de evoluţie ale sistemului industrial din România - şi cel de prelucrare a datelor a asigurat, pe de o parte, omogenizarea acestora din punct de vedere metodologic, pe diverse secvenţe de timp, pentru a deveni comparabile şi, pe de altă parte, a determinat, pe baza propriilor calcule, noi indicatori, relevanţi pentru industria mică din perioada analizată (numărul meşteşugarilor şi valoarea producţiei meşteşugăreşti, precum şi valoarea estimată a industriei casnice), în condiţiile în care s-au întâmpinat dificultăţi în ceea ce priveşte disponibilitatea datelor referitoare la industria mică, în special, a unor aspecte ale evoluţiei acesteia în cadrul industriei prelucrătoare, pe parcursul unor perioade lungi de timp, pe cele elaborate în cadrul Institutului de Economia Industriei, precum şi pe publicaţii româneşti din literatura de specialitate (articole), care conţin date şi informaţii relevante referitoare la industria mică din România.

---

[1] V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992; Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914: demarajul industrializarii, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008; Avuţia naţională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939, Coediţie Editura Expert, Bucureşti, 2000; Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

1. EVOLUŢIA INDUSTRIEI MICI ÎN PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX ŞI ANUL 1948

Industria mică şi meseriile au jucat un rol important în sistemul industrial al României, în această perioadă istorică, atât ca formă de producţie industrială, cât şi ca platformă istorică de dezvoltare a industriei mecanizate, având funcţii deosebite în viaţa economică, socială şi politică a ţării noastre[2], răspunzând unor cerinţe, în mod obiectiv, generate de necesitatea satisfacerii, în mod diferenţiat, a unor nevoi ale populaţiei cu produse (bunuri) sau servicii.

1.1. Sfera de cuprindere şi conţinutul industriei mici

Determinarea conţinutului şi a sferei de cuprindere a industriei mici şi a meseriilor a evoluat în timp, mai ales, în raport cu apariţia, dezvoltarea şi mărimea întreprinderilor mari mecanizate, prin legislaţie acceptându-se diferite criterii pentru dimensiunea unităţilor de industrie mică, mijlocie şi a celor de meseriaşi, schimbate, însă, în mod frecvent[3].

Astfel, în perioada modernă, în anul 1859, după crearea statului naţional, din primul recensământ al meseriilor efectuat cu ocazia înregistrării unităţior de producţie industrială (numite în acea epocă, stabilimente), reiese faptul că, aşa cum se apreciază în literatura de specialitate[4], criteriile de definire şi, implicit, de delimitare a diferitelor categorii de industrie în mică, mijlocie şi mare au fost imprecise, alături de meserii fiind înregistrate şi manufacturi, precum şi unele industrii mici mecanizate mai ales, mori, considerate ca reprezentând industria „mare”.

---

[2] V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

[3] V.Axenciuc, op. cit., pag. 187.

[4] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureti, 2008.

După aplicarea legii de încurajare a industriei, în anul 1887[5], prima prima lege care instituie sistemul de încurajare materială de către stat a industriei româneşti[6], prin consens general, s-a acceptat că unităţile, de producţie - de transformare a materiilor prime -, care nu se încadrează în criteriile de încurajare ale industriei mari, adică minimum 50.000 lei capital fix sau 25 de lucrători şi maşini perfectionate şi care dispuneau de materii prime din abundenţă în ţară, aparţinau industriei mici (în principal, morile, fabricile de alcool şi de bere şi meşteşugarii cu ateliere mai mari şi mai mici), dar nu beneficiau de avantajele acestei legi, după cum nici întreprinderile din ramurile industriilor extractive.

În anul 1902[7], după o anchetă efectuată asupra meseriaşilor, se adoptă Legea pentru organizarea meseriilor (denumită şi legea Missir), care prevedea organizarea meseriaşilor în corporaţii industriale în localităţile unde existau mai mult de 50 de membrii (meseriaşi)[8], devenind, astfel, obligatorie înscrierea în corporaţia creată a tuturor persoanelor ce lucrau în ateliere sau industrii mici (cu exceptia meşteşugarilor care se ocupau şi cu agricultura şi care, conform legii meseriilor, erau scutiţi de obligaţia de a face parte din corporaţii), care utilizau maşini puse în funcţiune de o forţă motrice (motor) de cel

---

[5] Prima lege de încurajare a industriei adoptată, în anul 1887, intitulată, sugestiv, Măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naţionale, a urmărit, pe de o parte, dimensiunea întreprinderilor înfiinţate, prin impunerea unei condiţii minime de capital de 50.000 lei şi a unui număr de angajaţi de cel puţin 25 lucrători şi, pe de altă parte, crearea unei forţe de muncă româneşti calificate, prin condiţia ca, în termen de cinci ani, două treimi din angajaţi să fie cetăţeni români şi cu calificare profesională adecvată industriei mecanizate, scopul esenţial al legii fiind acela de a crea întreprinderi mari cu dotare tehnică modernă. Dacă se îndeplineau aceste condiţii, statul român acorda o gamă largă de avantaje (beneficii) printre care se pot menţiona: acordarea unei suprafeţe de pământ, de 5 ha, pentru construirea întreprinderii; reduceri de taxe vamale la importul de utilaje şi maşini necesare dotării întreprinderii cu capital fix; reduceri de tarife la transportul pe căile ferate; scutiri de impozite pe o perioadă de 15 ani.

[6] M. Mureşan, D. Mureşan, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003.

[7] V. Axenciuc, E. Ghiorghiţă, C. Sârbu, Legiferarea şi instituţionalizarea economiei moderne în România (1856-1914), Centrul Român de Economie Comparată şi Consens, 2005.

[8] Delimitarea domeniului meseriaşilor de cel al restului industriei s-a făcut printr-o decizie, din septembrie 1902, a Ministerului Agriculturii, Domeniilor, Industriei şi Comerţului, prin care se stabilea că fabricile, adică unităţile industriale utilizând, constant, forţă motrice de peste 5 cai putere şi peste 20 de lucrători, precum şi atelierele mari, folosind peste 30 de lucrători nu erau supuse legii corporaţiilor (V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992, pag. 185).

putin 5 cai putere şi sub 20 de lucrători permanenţi, precum şi obligaţia plăţii unei cotizaţii către aceasta[9].

În anul 1906 se majorează limitele aplicării prevederilor legii corporaţiilor numai la meseriaşii care utilizau maşini cu o putere (forţă motrice) de sub 50 cai putere şi sub 50 de lucrători.

În anul 1912, se adoptă Legea pentru încurajarea industriei naţionale, care se va aplica, cu unele modificări şi completări, până în anul 1947[10] şi care conturează cadrul de desfăşurare a activităţii meşteşugarilor şi a industriei mici, până la sfârşitul acestei perioade, „considerând ca meserie (meşteşug) atelierele cu cel mult 20 de lucrători sau cu forţă motrice de sub 5 cai putere"[11] şi incluzând în sfera de aplicare a legii şi unităţile industriei mijlocii şi mici (denumite şi industrii rurale sau speciale[12]), adică morile (ţăraneşti), ferastraiele şi pivele.

Legea din 1912, se adresa, atât, industriei de fabrică, prelucrătoare, dar, în acelaşi timp, şi industriei mijlocii şi mici, nu mai erau excluse morile, fabricile de alcool şi bere, fiind exceptate doar întreprinderile din industria extractivă[13].

În acest sens, legea încuraja industria mare, dar şi cea mică şi mijlocie, iar avantajele prevăzute de lege, se acordau, unor categorii de unităţi din cadrul acesteia din urmă, precum meşteşugarii (meseriaşii) care foloseau cel puţin 4 ucenici sau lucrători (calfe), unele cooperative meşteşugareşti

---

[9] Prin legea din anul 1902, se introduc modificări în terminologie, prin folosirea denumirilor de maistru, lucrător şi elev în locul vechilor denumiri de meşter, calfă şi ucenic, se stabilea modul de funcţionare, conducere şi administrare a corporaţiilor, organizarea şcolilor de meserii, a caselor de ajutor şi a modalităţii de percepere a cotizaţiilor şi formării fondurilor baneşti ale corporaţiilor etc. Tot prin lege se prevedea că „exercitarea profesiei se permitea numai pe baza pregătirii tehnice profesionale, dovedită prin brevet pentru maiştri şi carte de capacitate pentru lucrători" (V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008).

[10] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

[11] V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992, pag. 185.

[12] Aşa cum se afirmă în literatura de specialitate, industriile speciale cuprindeau "întreprinderi mici, în special rurale, care nu au putut fi încadrate la industria mare, neîndeplinind criteriile dimensionale, dar nici la grupa meseriilor, întrucat le depaşeşte prin funcţie şi mijloace de producţie" (V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureti, 2008).

[13] M. Mureşan, D. Mureşan, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003.

(de meseriaşi) - cele constituite cu un capital minim de 2.000 de lei sau cu cel puţin 20 de lucrători permanenţi -, cooperative de meseriaşi, cooperative de industrie casnică cu peste 20 de lucrători la domiciliu.

De asemenea, prin lege, se făceau diferenţieri între categorii de întreprinderi, după cum acestea foloseau materiile prime, din ţară sau din import, acordându-se beneficiile pe 30 de ani pentru materiile prime din ţară şi 21 de ani pentru cele care proveneau din import.

Tot prin lege se instituiau obligaţii şi în ceea ce priveşte forţa de muncă, adică întreprinderile încurajate trebuiau să angajeze 75% din personalul productiv (lucrător şi administrativ) şi cel puţin 25% din personalul tehnic cetăţeni români.

Întreprinzătorii care se încadrau în condiţiile menţionate beneficiau de importante avantaje avantaje materiale din partea statului[14].

Cu alte cuvinte, prin legea din 1912, acordarea avantajelor era condiţionată de folosirea unor utilaje moderne şi performante (nu de o anumită sumă a capitalului iniţial, ci de folosirea unei maşini cu o putere de cel puţin 5 cai putere în întreprindere), accentul fiind pus pe valorificarea, cu prioritate, a materiilor prime din ţară (de gradul în care întreprinderile puneau în valoare bogăţiile naturale ale ţării), pe utilizarea forţei de muncă autohtone. În plus, se avea în vedere stimularea micilor întreprinderi, ignorate, pe nedrept după opinia noastră, prin legea de încurajare din anul 1887.

Tot în anul 1912, se adoptă o nouă lege a meseriilor (meşteşugarilor), prin care se menţine sistemul de organizare în corporaţii şi se fondează sistemul de asigurari sociale (pentru boală, accidente şi de pensie de bătrâneţe)[15]

---

[14] Printre avantajele acordate, potrivit legii, se pot menţiona: posibilitatea de a cumpăra avantajos din terenurile statului (judet, comună) până la 5 ha, pentru construirea întreprinderii de către patronii cetăţeni români şi cu drept de folosinţă (în concesiune) pe 90 de ani pentru patronii cetăţeni străini; şi unii şi ceilalţi beneficiau de folosirea gratuită a căderilor de apă de pe terenul respectiv, de scutirea de taxe vamale pentru utilajele necesare investiţiilor proprii (înfiinţare sau extindere), de reduceri de taxe (tarife) de transport pe căile ferate ale statului (pentru transportul materiilor prime indigene, a materialelor şi a produselor fabricate), de prioritate în comenzile statului, chiar şi în cazul când preţurile produselor ce constituiau obiectul lor de activitate erau cu până la 5% mai mari decât ale produselor similare oferite de firme străine. De asemenea, întreprinderile încurajate plăteau impozit pe profit (beneficiu) numai dacă acesta depăşea 5,50%. Dar, aşa cum se afirmă în literatura de specialitate, „efectele imediate ale legii sunt mai puţin evidente, întrucât izbucnirea şi desfăşurarea primului război mondial perturbează funcţionarea normală a mecanismului economic" (M. Mureşan, D. Mureşan, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

[15] V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947,

În sfera de cuprindere a industriei mici, după natura şi caracterul activităţii economice desfăşurate (specificul local – mediul în care funcţiona unitatea economică -, al productiei şi al cerinţelor de consum satisfăcute), toate unităţile din acest domeniu se pot structura în următoarele categorii (componente)[16]:

- industria meşteşugărească (meseriile), cu ateliere mai mici, cele cu până la 5 lucrători fiind considerate industrie mică şi mai mari, atelierele cu peste 5 lucrători şi până la 10-20 de lucrători, fiind socotite industrie mijlocie;

- industriile speciale, care cuprind întreprinderi mici şi mijlocii, în special rurale, în cadrul cărora sunt incluse: morile, cele mijlocii, numite şi comerciale, cu forţă motrice sub 50 cai putere, dar cu capacitate mare de măcinare şi morile ţărăneşti, considerate mici, acţionate la începutul perioadei de forţe naturale (apă, vânt, animale etc.), iar, ulterior, de forţă motrice mecanică (a aburului); fierăstraiele de cherestea; pivele şi dârstele etc.; aceste întreprinderi, după conţinut, fiind, mai curând, prestatoare de servicii[17]; industria morăritului ţăranesc, cu anexele saleuleiniţe, fierăstraie, pive etc.[18];

- industria casnică;

- la care, putem adăuga şi manufacturile, care au avut un rol important până spre sfârşitul secolului XIX.

În epocile întemeiate pe tehnică şi muncă manuală, industriile de prelucrare, cu precădere meşteşugurile şi manufacturile, produceau prin experienţă şi aplicând soluţii tehnice tradiţionale.

Revoluţia industrială, implicând trecerea producţiei de la tehnica manuală la cea mecanizată, „a deschis portile progresului şi acest domeniu de activitate, care se lărgeşte şi se diversifică până la începutul celei de-a doua jumatăţi a secolului XX”[19].

Industria mică, sub diferitele sale forme, dispunând de unităţi de o dimensiune mai redusă şi cu o structură funcţională mai simplă, a reprezentat, în istoria economică, un sector important al producţiei materiale,

---

vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

[16] S-a utilizat, în principal, gruparea efectuată prin metodologia Anchetei industriale din anii 1901-1902 (V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992).

[17] V.Axenciuc, Avuţia naţională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939, Coediţie Editura Expert, Bucureşti, 2000.

[18] Axenciuc V., Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.I şi II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

[19] V.Axenciuc, Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.I şi II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

dovedind capacitate de adaptare şi receptivitate la introducerea progresului tehnic (tehnicile şi tehnologiile mecanizate) până la mijlocul secolului XX, iar prin produsele fabricate (în serie mică, produse specializate, la comandă etc., diferite prin trăsăturile lor caracteristice de cele realizate de marea industrie), au completat producţia industrială obţinută în întreprinderile mari mecanizate, în cadrul unui proces special al diviziunii muncii, hotărât prin concurenţa asupra producerii valorilor de întrebuinţare (bunuri şi servicii) destinate pieţei interne şi, în unele situaţii, pietei externe.

În continuare, sunt prezentate numai unele aspecte[20], ale evoluţei industriei mici, în ansamblul industriei româneşti, în această epocă a istoriei ţării noastre, care pot constitui, totuşi, elemente de apreciere ale evoluţiei acesteia şi pot permite conturarea unei imagini privind acest sector de activitate, important (mai ales, prin prisma numărului de persoane implicate) al industriei prelucrătoare şi al economiei naţionale, prin asigurarea valorificării resurselor naturale de materii prime şi de forţă de muncă existente pe plan local.

1.2. Locul industriei mici în ansamblul sistemului industrial românesc

Începând, mai ales, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea[21], statul a intervenit activ în scopul favorizării dezvoltării forţelor de producţie ale capitalismului în România, prin instituţionalizarea mecanismului funcţionării economiei de piaţă, elementul principal de orientare - şi certitudine -, în

[20] Aşa cum menţionează autorul într-o lucrare de referinţă, „din cauza particularităţilor şi criteriilor deosebite, [pe] care le-au avut înregistrările de fiecare dată, nu s-a putut găsi un numitor comun indicatorilor meseriilor sau micii industrii pentru a le urmări evoluţia pe o perioadă mai lungă, astfel că situaţiile statistice prezintă aspecte cantitative şi calitative ale acestei industrii în momentele (anii) efectuării recenzărilor" (V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992).

[21] Aşa cum se afirmă în literatura de specialitate, perioada cuprinsă între anii 1859 şi 1877, este una dintre cele mai marcante ale istoriei naţionale a românilor, fiind perioada hotărâtoare în antrenarea procesului de edificare a organismului economic naţional, prin reformarea structurală a statului, instituţiilor vieţii economice şi politice, „care marchează trecerea efectivă de la esenţa şi forma feudală la esenţa şi forma modernă, burgheză". Procesul durează până la sfârşitul secolului al XIX-lea şi primele decenii ale celui următor, el căpătând ritmuri şi semnificaţii noi după cucerirea independenţei de stat a României (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei,Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003).

această acţiune, al claselor progresiste din România, fiind experienţa din ţările capitaliste mai vechi, unde mecanismul instituţional burghez fusese verificat şi perfecţionat, dar care trebuia adaptat la nevoile şi condiţiile economico-sociale particulare ale României, din acea epocă.

În perioada modernă, mai ales, după crearea statului naţional (în anul 1859), aproape întreaga producţia industrială prelucrătoare a ţării, era dominată de formele manuale de producţie, reprezentate, în principal, de meşteşuguri şi atelierele manufacturiere, în timp ce industria mecanizată prelucrătoare modernă era în faza de început (creare).

După constituirea statului român modern, datele recensământului stabilimentelor industriale din anii 1862-1863[22], oferă o imagine sintetică - prima statistică sistematică a industriei româneşti - şi semnificativă - asupra naturii şi structurii activităţilor industriale româneşti la acea dată.

Situaţia celor trei tipuri de industrii, din cadrul celor 12.867 de stabilimente industriale[23], după număr de unităţi şi personal ocupat, la care autorul a luat în calcul şi numărul patronilor (operaţiune importantă,

---

[22] Recensămantului stabilimentelor industriale, din anii 1862-1863, iniţiat de D.P.Marţian, este efectuat în anii 1862-1863, dar a intrat în literatură ca fiind din anii 1859-1860, când s-a întreprins recensământul general în care acesta era parte componentă. În cadrul acestuia s-au înregistrat cele 12.867 unităţi existente. Deoarece, în cadrul statisticilor oficiale publicate în acea vreme, criteriile de departajare a stabilimentele industriale, au fost imprecise şi au permis includerea în rândul acestora a numeroase meserii şi ateliere de meserii, într-o lucrare de specialitate recentă, se apreciază că este necesară determinarea şi delimitarea, în cadrul stabilimentelor, a tipurilor de industrii, în meşteşuguri, manufacturi şi industrii de tip rural, speciale (mori, fierăstraie, pive etc.). În acest scop, autorul a elaborat o metodologie proprie - bazată pe propriile criterii tehnico-economice, în vederea selectării (pe baza informaţiilor din cele 21 de tabele detaliate, pe judeţe), din fiecare categorie de industrie, a unităţilor şi numărului de lucrători ce revin fiecărui tip de industrie (V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008).

[23] În literatura de specialitate, se precizează faptul că, din cele 12.867 stabilimente industriale înregistrate, 5.018 au fost înfiinţate în perioada 1830-1850, iar 7.849 au fost întemeiate în perioada 1850-1860 (Nicolae Sută, coordonator, Istoria comerţului exterior şi a politicii comerciale româneşti, Editura Economică, Bucureşti, 1998). Referitor la acest aspect, este de menţionat că, în perioada 1830-1860, iniţiatorii unor activităţi industriale solicitau de la autorităţi nu numai aprobarea înfiinţării unei întreprinderi, ci, în principal, acordarea unor privilegii, cum ar fi, de exemplu, dreptul de a aproviziona instituţiile de stat cu produsele firmelor lor, monopolul producţiei pe o anumită durată de timp şi chiar solicitarea de forţă de muncă constransă şi gratuită (recruţi, pe o durată limitată de timp), privilegii cu caracter feudal, care confirmă persistenţa unor relaţii specifice epocii feudale (Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Editura Economică, Bucureşti, 1998).

care, potrivit acestuia, a fost omisă, pâna acum în diferite surse), care de cele mai multe ori participau la activitatea de producţie, considerând că numărul patronilor este cel putin egal cu cel al stabilimentelor, fiecăruia dintre acestea revenindu-i minimum un patron (tabelul nr. 1.1).

Tabelul nr. 1.1
Structura industriei prelucrătoare, după tipul de industrie, în anul 1863

Categorii de industrii	Unităţi		Personal				
	număr	%	patroni	lucrători	total personal	%	pe unitate
Total, din care:	12.867	100,0	12.867	28.352	41.219	100,0	3,2
Manufacturieră	280	2,2	280	7.238	7.518	18,2	26,9
Meşteşugărească	4.791	37,2	4.791	10.578	15.369	37,3	3,2
Industrii rurale	7.796	60,6	7.796	10.536	18.332	44,5	2,4

Tabelul nr. 1.1
Structura industriei prelucrătoare, după tipul de industrie, în anul 1863 - continuare

Categorii de industrii	Producţie			
	valoare -mii lei-	%	pe unitate -mii lei-	pe o persoană
Total, din care:	90.277	100,0	7,0	2.190
Manufacturieră	10.710	11,9	28,3	1.425
Meşteşugărească	21.424	23,7	4,5	1.394
Industrii rurale	58.143	64,4	7,5	3.172

Sursa: Victor Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureti, 2008.

Industria prelucrătoare, după caracterisicile celor trei tipuri de industrii[24], prezintă imaginea structurii forţei de muncă şi a valorii producţiei din cadrul celor 12. 867 stabilimentelor industriale.

[24] Meşteşugurile şi manufacturile cuprind: olării; poverne; brutării; fabrici de gaz şi ulei; tăbăcării; vărării; lumânării şi săpunării; cărămidării; căşării; pietrării; fabrici de postav; tipografii; fabrici de bere; covrigării; bragagerii; zahanale; fabrici de paste făinoase şi scrobeală; fabrici de oţet şi rom; fabrici de pălării; trăistării şi funierii; rogojinării; fabrici de sticlării şi porţelan; fabrici de hârtie; fabrici de praf de puşca; fabrici de

În ceea ce priveşte conţinutul activităţilor economice desfăşurate, în funcţie de specificul acestora şi caracteristicile dimensionale ale unităţilor, pot fi menţionate următoarele aspecte[25]:

- marea majoritate desfăşurau activitate de producţie cu caracter local şi funcţionau în industria alimentară (74,0%), respectiv în morărit, ale cărui unităţi deţin peste jumătate din totalul stabimentelor, urmată, la mare distanţă, de industria materialelor de construcţii (10,3%), cea a textilelor şi împletiturilor (7,0%) şi cea a ceramicii şi sticlei (4,8%), ramuri cu tradiţie în producţia materială a celor două principate, aceeasi situaţie regăsindu-se şi în cazul numărului de lucrători[26];

- cantonarea majorităţii unităţilor la sate- peste 80% (10.381) funcţionau în mediul rural (pentru prelucrarea materiei prime şi folosirea forţei de muncă locale mai ieftină), iar restul de 2.486 la oraşe-, precum si caracterul sezonier al celor mai multe întreprinderi- (73%) aveau un caracter sezonier şi doar 3.456 lucrau permanent- atestă specificul manual al producţiei;

- dimensiunea medie, de 3,2 lucrători pe întreprindere, confirmă caracterul de atelier, chiar redus, al majorităţii unităţilor industriale, alături de o serie de manufacturi (în medie, 26,9 lucrători pe o manufactură) , în sensul propriu al noţiunii (zahanale, pietrării, ateliere de pălării, de porţelanuri, hârtie, tipografii, manufacturi de lumânări şi săpun etc.);

- rezultatul final al activităţii industriei prelucrătoare, exprimat de valoarea producţiei, în cadrul celor trei tipuri de industrii, arată faptul că industriile speciale furnizau peste 64% din totalul producţiei, urmate de industria meşteşugăreasacă, care realiza 23,7% din valoarea acesteia şi industria manufacturieră, aproape 12%;

- în schimb, în ceea ce priveşte valoarea medie a producţiei pe întreprindere, în industria manufacturieră se obţine cea mai mare valoare a producţiei (este vorba de un şantier naval), urmată de industriile

---

ceară; ateliere ale statului (14 unităţi cu 259 lucrători); alte ateliere. În industriile speciale sunt incluse întreprinderi mici, în special rurale, care nu au putut fi încadrate la industria mare, neîndeplinind criteriile de dimensiune, dar nici la grupa meseriilor, întrucât le depaşeau prin funcţie şi mijloace de producţie (V. Axenciuc, Evoluţia economică a României, Cercetări statistico-istorice 1859-1947, Vol.Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992).

[25] Datele sunt preluate din V. Axenciuc, Evoluţia economică a României, Cercetări statistico-istorice 1859-1947, Vol.Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992 şi Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008).

[26] Datele sunt preluate din Maria Mureşan, Dumitru Mureşan, Istoria economiei, Editura Economică, Bucureşti, 2003.

speciale, atestând existenţa, în cadrul acestora, a mijloacelor de muncă mecanizate caracterizate printr-o productivitate sporită, iar în industria meşteşugăreasacă preponderenţa proceselor de muncă manuale;

- majoritatea întreprinderilor prelucrau, cu prioritate, produse agricole şi animale existente la nivel local şi valorificau unele bogăţii ale subsolului (materii prime existente în ţară), acestea dispunând de o largă bază de materii prime agricole, iar piaţa, relativ largă, oferea posibilitatea realizării unor profituri rapide;

- referitor la forţa motrice utilizată aşa cum arată statististicile din acea vreme, aceasta era, cu preponderenţă, cea a factorilor naturali-apa (63,9%), vântul (26,3%)- şi a animalelor (7,6%), folosită de 7.845 unităţi (97,9%) şi cea a vaporilor utilizată doar în cazul a 171 unităţi (2,1%)[27]; revoluţia industrială apărea în forme incipiente, simple, mai ales, în cazul unor mori cu aburi şi valţuri (circa 33 unităţi);

- cele câteva zeci de fabrici mecanizate (apreciate ca fiind 11 unităţi), precum şi manufacturile mai mari cu lucrători salariaţi, semnalează existenţa capitalului întreprinzătorului, a relaţiilor de producţie capitaliste, moderne, în industrie;

- deşi există un număr mic de întreprinderi, în sfera industriei prelucrătoare (mori mari, un şantier naval, fabrici de postav etc.), care utilizează instalaţii mecanice (motoare cu abur), întreprinderea mecanizată încă nu forma un sector al industriei prelucrătoare.

Aşa cum se menţionează în literatura de specialitate[28], cele trei tipuri ale industriei prelucrătoare, preponderent manuale, înfăţişează capacitatea industrială cuantificată a României destinată pieţei (producţia de mărfuri) - fără cea casnică ţărănească (numai, parţial destinată pieţei) - la începutul trecerii pe calea modernizării industriei şi a societăţii româneşti.

În vederea configurării unui tablou general al potenţialului întregii producţii a industriei prelucrătoare destinată, atât pieţei, cât şi autoconsumului şi a înfăţişării proporţiei fiecăruia din cele trei moduri de producţie industrială - casnică, meşteşugărească şi manufacturieră, inclusiv

---

[27] Dar, aşa cum se apreciază in literatura de specialitate recentă, doar cel mult 45 de unităţi (adică, 0,6%)) foloseau forţa motrice mecanică a aburului, respectiv unele mori, fabrici de bere, de cherestea s.a., celelalte unităţi, până la 171, folosind aburul nu în scopul producerii forţei motrice, ci în procesul tehnologic (cazane ce foloseau aburul), cum sunt, de exemplu, unele poverne sau velniţe de alcool, „fabrici" de gaz şi ulei, care utilizau aburul încălzit pentru distilarea alcoolului, respectiv a petrolului (V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008).

[28] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

industriile rurale -, categorii, în general, utilizate de ştiinţa economică -, în lucrarea menţionată, autorul a determinat, pe baza propriilor calcule, numărul meşteşugarilor şi valoarea producţiei meşteşugăreşti, din anul 1863, precum şi valoarea estimată a industriei casnice[29], menţionând că „până în stadiul actual al cercetărilor asupra dezvoltării industriale în România din perioada 1860-1914, nici statisticienii şi nici economiştii, nu au încercat să estimeze valoarea producţiei celor trei sectoare ale industriei prelucrătoare". În acelaşi timp, autorul consideră că, „această comensurare a valorii producţiei industriale, cu cei doi indicatori determinaţi prin metodele întreprinse, corespunde, ca mărime, în mare măsură, realităţii istorice, fiind chiar subevaluată" şi reflectă nivelul şi structura sistemului industrial în România, în această epocă (tabelul nr.1.2).

Tabelul nr. 1.2
Structura producţiei industriei prelucrătoare, pe moduri de producţie industrială, în anul 1863

Valoarea producţiei	Milioane lei	%
Total, din care:	379,4	100,0
Meşteşugărească	118,3	31,2
Manufacturieră	10,7	2,8
Industrii rurale	58,1	15,3
Industrie casnică	192,3	50,7

Astfel, potrivit concluziei autorului, la mijlocul secolului XIX, la începutul procesului de modernizare a sistemului industrial din România, „câmpul de prelucrare era dominat de industriile casnice de autoconsu[30] cu aproape 51%, în vreme ce producţia meşteşugăreasca reprezenta

[29] Metodologia detaliată privind calculul acestor indicatorii referitori la industria meşteşugărească şi la cea casnică, în perioada 1862-1947, se regăseşte în volumul lui Victor Axenciuc, Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.I şi II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

[30] Ponderea autoconsumului, în raport cu schimburile de mărfuri este efectul faptului că o parte covârşitoare a populaţiei locuia în mediul rural şi avea ca ocupaţie principală agricultura. În aceste condiţii, producţia pentru subzistenţă a rămas precumpănitoare, majoritatea persoanelor asigurându-şi o parte cât mai mare a consumului din resurse proprii. În acest sens, în producţia naţională (apreciată la 1.338,99 milioane de lei), industria prelucrătoare (de 379,4 milioane de lei), reprezenta 28,0%, restul fiind valoarea producţiei agricole, vegetale şi animale, baza activităţii a peste 90% din populaţia ţării, reflectând gradul redus de dezvoltare economică (V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008).

numai 31% din masa bunurilor, iar cea manufacturieră şi a industriilor rurale, 1/5 din totalul valorii produselor prelucrate".

La începutul secolului XX, deşi dezvoltarea industriei prelucrătoare mecanizate a întărit procesul de concentrare a productiei în întreprinderi mari, în industria prelucrătoare românească, marea majoritate a unităţilor care produceau mărfuri industriale continuau să facă parte din categoria industriei mici şi mijlocii (industrii speciale - mori, fierăstraie etc.) şi meşteşugărească, bazate, în principal, pe procese de muncă cu tehnică manuală şi care predominau, în mediul urban şi în cel rural, atât ca număr, cât şi ca forţă de muncă ocupată, în timp ce, industria mare, cu cel mai mic număr de unităţi, utilizează majoritatea forţei motrice instalate şi aproape un sfert din personalul antrenat în activităţi ale industriei prelucrătoare (tabelul nr.1.3).

Tabelul nr.1.3
Principalii indicatori ai industriei prelucrătoare, pe tipuri de industrii - mare, mică şi specială- , în anii 1901-1902

Categorii de industrii	Unităţi		Personal			Forţă motrice		
	număr	%	număr	%	pe unitate	cai putere	%	cai putere/ unitate
Total industrie prelucrătoare, din care:	61.953	100,0	163.630	100,0	2,64	60.745	100,0	0,98
Industria mare (mecanizată)	625	1,0	39.746	24,4	63,6	45.212	74,4	72,34
Industria mică (meşteşugă-reasc̆ă)	54.405	87,8	105.031	64,6	1,93	236	0,4	0,004
Industrii speciale (mori, fierăstraie, pive)	6.923	11,2	17.853	11,0	2,58	15.297	25,2	2,21

Sursa: Calcule efectuate pe baza datelor preluate din V. Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Bucureşti, 1992.
Nota autorului: Ancheta a inclus în categoria de industrie mică, toate unitatile de productie, de transformare a materiilor prime, care nu se încadrează în criteriile industriei mari, predominând meseriile cu ateliere mai mari şi mai mici, particulare, de stat şi ale altor instituţii publice.

Caracterul manual al proceselor de muncă se reflectă în ponderea redusă în totalul forţei motrice pe ansamblul industriei prelucrătoare, de 0,4%, în cazul industriei mici meşteşugăreşti, revenind 0,004 cai putere

pe unitate şi de 25,2% în industriile speciale, ceea ce înseamnă 2,21 cai putere pe unitate.

Comparativ cu situaţia celor două categorii de industrii, reprezentând industria mică şi mijlocie, în structura industriei prelucratoare din anul 1863, evoluţia acestora a fost diferenţiată, la începutul secolului XX, în funcţie de modificările intervenite în structura cererii de consum a populaţiei, în această perioadă, pentru bunurile specifice oferite pieţei, de către acestea.

Astfel, în timp ce, în anul 1863[31], industria meşteşugărească deţinea 37,2% din totalul unităţilor şi folosea 37,3% din totalul personalului industriei prelucrătoare – în condiţiile în care autoconsumul (industria casnică) reprezenta 50,7% din totalul valorii produselor prelucrate -, în anii 1901-1902, aceasta reprezenta 87,8% din totalul unităţilor şi folosea 64,6% din numărul personalului, ceea ce dovedeşte capacitatea de adaptare a acesteia, în faţa concurenţei mărfurilor străine şi a celor ale industriei mari mecanizate, continuând să deţină poziţii importante, în multe domenii ale industriei prelucrătoare şi în cel al serviciilor şi asigurând, o parte considerabilă, din bunurile prelucrate - corespunzător tendinţelor manifestate în preferinţele de consum ale populaţiei, atât din mediul rural, cât şi din cel urban -, mai ales, pe segmentele mai greu accesisibile produselor industriei mari sau importului[32].

În ceea ce priveşte industriile speciale, în anul 1863, acestea reprezentau 60,6% din numărul unităţilor şi utilizeazau 44,5% din totalul personalului industriei prelucrătoare, iar în anii 1901-1902, numai 11,2% din totalul unităţilor şi foloseau 11,0% din personalul industriei prelucrătoare, în condiţiile în care numărul unităţilor, precum şi al personalului s-au redus, dar datorită propagării revoluţiei industriale şi în acest domeniu de activitate, prin introducerea (în cadrul unora dintre unităţi), a unor instalaţii moderne, acţionate cu motoare (cu abur, hidraulice, cu benzină etc.), s-a mărit capacitatea de măcinare.

Aşa cum se menţionează în literatura de specialitate[33], dacă la recensământul din 1862-1863, au fost înregistrate 6.771 de mori de apă, vânt etc., 417 pive, 608 fierăstraie, în ancheta industrială, din anii 1901-1902, figurau 5.630 mori, din care 1.334 cu motoare cu abur şi benzină,

---

[31] Datele sunt preluate din tabelele nr. 1.1. şi 1.2.

[32] V. Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Bucureşti, 1992.

[33] V.Axenciuc, Avuţia naţională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939, Coediţie Editura Expert, Bucureşti, 2000.

3.423 acţionate de motoare hidraulice pe apele curgatoare şi 870 puse în mişcare de animale - toate utilizând 15.086 de perechi de pietre -, 778 pive (instrumente primitive de bătut postavuri, sumane ţărăneşti), din care 761 erau puse în mişcare de ape şi 778 fierăstraie (instalaţii tradiţionale de tăiat buşteni şi de produs cherestea), din care 761 erau puse în mişcare de ape curgătoare, iar 17 dintre acestea de motoare mecanice, industriile speciale fiind, prin excelenţă, o ramură producătoare de servicii, populaţia aducând materia primă pentru prelucrare

În cadrul acestora, predomina industria morăritului ţărănesc (cu anexele sale- uleiniţe, fierăstraie, pive etc.)[34], care constituia un domeniu indispensabil pentru satisfacerea necesităţilor de consum a 85% din populaţia ţării, morile ţăraneşti, considerate mici, deţinând majoritatea în forţa motrice instalată şi în capacităţile de producţie ale ramurii (în anul 1901, de exemplu, acestea deţineau 63% din forţa motrice a industriei morăritului)[35].

Din a doua jumătate a secolului XIX şi până în primele decenii ale secolului XX, deşi dezvoltarea industriei mecanizate[36] a întărit procesul de concentrare a producţiei şi a capitalurilor în întreprinderi mari, moderne (în raport cu progresul tehnic al epocii), în scopul sporirii capacităţii de concurenţă şi a posibilităţii introducerii progresului tehnic (prin industrializare), în structura industriei prelucrătoare românească, continuă să coexiste, alături de acestea, un număr apreciabil de unităţi de producţie, de transformare a materiilor prime, care se încadrează în categoria industriei mici şi mijlocii.

Procesul de transformare structurală a întregului sistem industrial[37], pe parcursul a jumătate de secol (50 de ani), este evidenţiat prin compararea situaţiei existente, în anul 1913, faţă de cea din anul 1863, prin intermediul indicatorilor referitori la numărul persoanelor ocupate şi valoarea producţiei (Tabelul nr.1.4).

---

[34] V. Axenciuc, Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.I şi II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

[35] V. Axenciuc, Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.I şi II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

[36] Dezvoltarea forţelor de producţie industriale. Formarea proletariatului industrial de fabrică şi afirmarea clasei muncitoare în lupta de emancipare a ţării (Prof.univ.dr.doc.Nicolae N.Constantinescu, în volumul coordonat de Ioan V. Totu, Progresul economic in Romania 1877-1977, Editura politică, Bucureşti, 1997).

[37] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859-1914: demarajul industrializarii, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

Tabelul nr.1.4
Structura industriei prelucrătoare, în anul 1913, comparativ cu anul 1863, pe principalele categorii ale industriei prelucrătoare

Categorii de industrii	1863			
	Personal		Valoarea producţiei	
	mii persoane	%	mil. lei	%
Total industrie prelucrătoare (I + II), din care:	134,7	100,0	189,2	100,0
I. Industrii mecanizate	0,3	0	2,0	1,0
Prelucrătoare, din care: -mare -încurajată -neîncurajată - de stat - mijlocie (mori etc.)	- - - - 0,3	- - - - 0	- - - - 2,0	- - - - 1,0
II. Industrii manuale(fără cea casnică)	137,1	100,0	187,2	98,9
a.manufacturieră	7,5	5,5	10,7	5,7
b.meşteşugărească	111,3	81,0	118,3	62,5
c.mori, fierăstraie	18,3	13,3	58,2	30,8
III. Industria casnică	1.660	92,4	155,5	45,1

Tabelul nr.1.4
Structura industriei prelucrătoare, în anul 1913, comparativ cu anul 1863, pe principalele categorii ale industriei prelucrătoare

Categorii de industrii	*1913*				1913/1863, 1863=100
	Personal		Valoarea producţiei		Personal
	mii persoane	%	mil. lei	%	%
Total industrie prelucrătoare (I + II), din care:	258,1	100,0	1.511,0	100,0	187,8
I. Industrii mecanizate	92,2	35,7	1.120,9	74,2	307,2
Prelucrătoare, din care: -mare -încurajată -neîncurajată - de stat - mijlocie (mori etc.)	92,2 84,7 58,9 10,3 15,5 7,5	35,7 32,8 22,8 4,0 6,0 2,9	1.120,9 858,1 581,6 108,1 168,4 262,8	74,2 56,8 38,5 7,1 11,1 17,4	- - - - 2.500
II. Industrii manuale(fără cea casnică)	165,9	64,3	390,1	25,8	121,0
a.manufacturieră	-	-	-	-	-
b.meşteşugărească	161,4	59,2	358,1	20,8	199

Categorii de industrii	*1913*				1913/1863, 1863=100
	Personal		Valoarea producţiei		Perso-nal
	mii per-soane	%	mil. lei	%	%
c.mori, fierăstraie	4,5	1,7	32,0	1,8	0,25
III. Industria casnică	3.198	92,5	309,5	17,0	195

Sursa: V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România. Etapa 1859-1914. Demarajul industrializării, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

Notă: 1) Indicatorii din tabel referitori la valoarea producţiei industriale casnice, şi meşteşugăreşti, precum şi numărul persoanelor ocupate în industria casnică şi meşteşugărească au fost cuantificaţi de autor, în lucrarea menţionată, printr-o metodologie proprie.

2) Deoarece datele prezentate în lucrarea de cercetare menţionată se referă la întregul sistem industrial (industrie prelucrătoare, extractivă, electrică), în acest tabel s-au preluat numai datele privind industria prelucrătoare şi s-a recalculat totalul industriei mecanizate, precum şi procentele şi dinamica aferente acesteia, în condiţiile în care industriile extractivă şi electrică reprezentau, în 1919, numai 5,4% din personal şi 12,1% din valoarea producţiei.

3) Ponderea personalului şi a producţiei industrie casnice s-a calculat ca procent din totalul cumulat, al acestor indicatori, referitori la industria prelucrătoare şi a celei casnice.

Din analiza datelor prezentate în tabel se pot desprinde unele concluzii[38], cu accent pe evoluţia industriei mici în ansamblul sistemului industriei prelucrătoare naţionale, prezentate în continuare

Astfel, în sistemul industrial din România, în 1863, predominau industriile manuale - casnică, meşteşugărească şi manufacturieră, care utilizau majoritatea din numărul persoanelor ocupate şi realizau 98,9% din valoarea producţiei, în timp ce industria mecanizată (apreciată la 33 de mori cu aburi şi circa 11 fabrici) utiliza un procent nesemnificativ din numărul persoanelor ocupate şi realiza doar 2,0% din valoarea producţiei, în 1913, importanţa relativă a industriilor manuale s-a diminuat, la 64,3% din personalul ocupat şi 25,8% din valoarea productiei, pe fondul creşterii spectaculoase a industriei mecanizate (74,2% din valoarea producţiei şi 35,7% din forţa de muncă antrenată în industria prelucrătoare).

În ceea ce priveşte, personalul ocupat în industriile a căror producţie era destinată pieţei, atât manuală, cât şi mecanizată, numărul persoanelor ocupate a crescut de la 137,4 mii, în 1863, la 258,1 mii, în 1913, - adică o creştere de aproape 2 ori - , din care, industriale manuale (fără cea casnică) aproape 65% din persoane, produceau mărfuri, în principal,

[38] Unele dintre concluzii, se regăsesc şi în lucrarea lui V.Axenciuc, op.cit.

pe calea traditională a meşteşugului, dar modernizat şi el, iar peste 35% în industria nouă mecanizată, în expansiune, ceea ce evidenţiază, pe lângă latura cantitativă, şi o latură calitativă, şi anume prezenţa, semnificativă, a sectorului industriilor mecanizate în structura modernă a ramurilor industriei prelucrătoare, în proces de maturizare.

Referitor la valoarea producţiei industriei prelucrătoare[39], între anii 1863 şi 1913, se remarcă creşterea celei destinată pieţei, de la 189,2 milioane de lei la 1.511,0 milioane de lei - adică de aproape 8 ori -, în cadrul căreia, industriile manuale şi-au diminat ponderea de la 98,9% la 25,8%, în timp ce producţia mecanizată a avut, dintre toate formele industriale, sporurile cele mai ridicate, astfel încât, a ajuns, în 1913, la 1.120,9 milioane de lei, faţă numai de 2,0 milioane de lei, în 1863, devenind, în acest fel, tipul predominant şi definitoriu al noului sistem industrial, în constituire, în România (74,2% din valoarea întregii producţii a industriei prelucrătoare, în 1913).

Creşterea spectaculoasă a producţiei mecanizate, în ansamblul industriei prelucrătoare, a condus la modificarea structurii acesteia, pe tipuri de prelucrare industrială.

Astfel, în cadrul componentelor, iniţiale, ale industriei prelucrătoare, producţia manuală ajunge să reprezinte, în anul 1913, numai 25,8% din valoarea totală a productiei industriale (faţă de 98,9%, în anul 1863), iar în cadrul acesteia, continuă să predomine producţia meşteşugărească (cu 20,8%), a cărei valoare a crescut de 3 ori, în această perioadă.

În acelaşi timp, dacă se consideră că industria casnică este producătoare de valori de întrebuinţare destinate autoconsumului, evaluate la 155,5 milioane de lei, în anul 1863 şi la 309,5 milioane de lei, în 1913[40], faptul că producţia casnică a crescut de aproape 2 ori, iar cea a participanţilor la realizarea ei, de 1,9 ori, atestă aria, încă, întinsă, a economiei naturale (în cea mai mare parte, productie agricolă şi animalieră) în asigurarea consumului populaţiei din România acelei perioade. Menţinerea industriei casnice în consumul populaţiei se explică, după părerea noastră, prin conservarea unor tradiţii de consum ale populaţiei, mai ales a celei rurale, precum şi prin

---

[39] Referitor la datele valorice, în lucrarea lui V.Axenciuc, op.cit., autorul precizează că, acestea sunt comparabile întrucât, în această perioadă a funcţionat moneda naţională leul, reprezentat iniţial de aur şi argint, apoi numai de aur, în etalon 1leu = 0,3224 grame aur, pe piaţă circulând, concomitent, manede de aur şi bancnote. Preţurile de calcul sunt cele curente, comparabile.

[40] V.Axenciuc, Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914. Demarajul industrializarii, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008.

receptivitatea mai mică (obiectivă sau subiectivă) pentru consumul unor produse de fabrică sau din import.

În concluzie, se poate afirma că, în sectorul industriei prelucrătoare din România, în jumatate de secol (1863-1913), s-au produs deplasări importante în structura acestuia, după criteriul esenţial de apreciere, cel al valorii producţiei industriale.

În acest sens, deşi, toate componentele principale ale acestuia, cu exceptia manufacturilor, care au dispărut, - industria mecanizată, meşteşugărească şi casnică – şi-au mărit valoarea producţiei, proporţia şi ritmul creşterii fiind, substanţial, diferite, ceea ce a condus la schimbarea radicală a raportului dintre acestea, în anul 1913, faţă de anul 1863.

Referitor la dispariţia manufacturilor, într-o lucrare specialitate de referinţă, citată anterior[41], autorul menţionează faptul că, „terenul numeroaselor produse industriale efectuate pe cale manuală rămânea, tot mai mult, în seama meseriilor, a unor ateliere mai mari sau mai mici, manufactura ieşind, treptat, din sistemul industrial, în deceniul doi al secolului XX, aproape nu se mai putea vorbi de ea”.

De altfel, tehnicile de producţie mecanizate necesitau investiţii mari capitaluri şi reînnoirea lor, în pas cu progresul tehnic, astfel încât manufactura trebuia să producă în serie mare şi continuă, pentru amortizarea capitalului, obţinerea profitului şi asigurarea acumulării, ceea ce necesita o piaţă mare de desfacere, permanentă.

Astfel, în anul 1913, deşi, producţia mecanizată ajunge să domine, cu 74,2%, valoarea producţiei industriale de mărfuri a ţării (faţă de numai 1,0%, în 1863), complementul acesteia în diviziunea socială a muncii - necesar bunei funcţionări a sistemului industrial - industria meşteşugărească (meseriile), deşi, partcipă numai cu 20,8% la producia naţională de mărfuri (faţă de 62,5%, în 1863) şi-a mărit valoarea producţiei de 3 ori (în 1913, faţă de 1863), dovedind capacitate de adaptare la noile solicitări ale pieţei (consumului).

Spre mijlocul secolului XX, în anul 1930, dintr-un total de 140.122 întreprinderi din industria prelucrătoare, cele ale industriei mici (întreprinderi cu 1-20 persoane) reprezentau 98,5% din numărul total al unităţilor şi 54,7% din întregul personal (tabelul nr. 1.5).

Aproape jumătate din întreprinderile industriei prelucrătoare aparţine întreprinderilor industriale mici, cu 1 persoană, deci nefolosind

[41] V.Axenciuc, op. cit.

munca angajată, al căror număr reprezintă 49,4% din numărul total al întreprinderilor industriei mici care, împreună, cu întreprinderile cu 2-5 persoane formează baza industriei meşteşugăreşti[42].

Importanţa întreprinderilor mici este marcată de faptul că deţin 92,9% din numărul total al întreprinderilor industriale şi ocupă 42,1% din numărul total al personalului angajat.

Tabelul nr. 1. 5
Structura industriei mici şi mijlocii pe grupe de mărime, după numărul personalului, pe ramuri ale industriei prelucrătoare, în anul 1930

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Total întreprinderi (cu 1 persoană şi până la peste 500 persoane)		din care: întreprinderi cu:					
			1 persoană		2-5 persoane			
					unităţi		persoane	
	număr unităţi	număr persoane	număr	%	număr	%	număr	%
Industria prelucrătoare, din care:	140.122	554.443	69.240	100,0	60.935	100,0	164.325	100,0
Metalurgie şi prelucrarea metalelor	22.734	101.264	11.682	16,9	9.953	16,3	25.005	15,2
Exploatarea şi prelucrarea lemnului	20.622	94.301	11.773	17,0	7.449	12,2	19.813	12,1
Construcţii şi Materiale de construcţii	4.389	32.908	2.085	3,0	1.527	2,5	4.409	2,7
Textilă	3.111	40.456	1.430	2,1	1.154	1,9	3.034	1,8
Confecţii de textile şi pielărie	47.111	114.709	23.327	33,7	21.259	34,9	59.154	36,0
Alimentară	37.497	121.798	17.419	25,2	17.446	28,6	46.571	28,3
Hârtie	110	6.266	7	0	34	0,1	119	0,1
Poligrafie	2.455	17.588	788	1,1	1.182	1,9	3.546	2,2
Chimică	1.854	24.283	617	0,9	834	1,4	2.328	1,4
Alte industrii	239	785	112	0,1	97	0,2	256	0,2

[42] V. Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Bucureşti, 1992.

Tabelul nr. 1. 5
Structura industriei mici şi mijlocii pe grupe de mărime, după numărul personalului, pe ramuri ale industriei prelucrătoare, în anul 1930 - continuare

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Întreprinderi cu:			
	6-20 persoane			
	unităţi		persoane	
	număr	%	număr	%
Industria prelucrătoare, din care:	7.857	100,0	69.973	100,0
Metalurgie şi prelucrarea metalelor	838	10,7	7.543	10,8
Exploatarea şi prelucrarea lemnului	924	11,7	8.552	12,3
Construcţii şi materiale de construcţii	528	6,7	5.341	7,7
Textilă	272	3,5	2.864	4,1
Confecţii de textile şi pielărie	2.328	29,6	19.169	27,5
Alimentară	2.276	29,0	19.492	28,0
Hârtie	33	0,4	346	0.5
Poligrafie	376	4,8	3.552	5,1
Chimică	258	3,3	2.601	3,7
Alte industrii	24	0,3	213	0,3

Sursa: Calculat după datele preluate din Anuarul statistic al României, 1939-1940, Institutul Central de Statistică, Bucureşti, 1940.

Existenţa unui număr însemnat de ateliere de meserii reflectă faptul că, piaţa asigura desfacerea produselor realizate de acestea, fiind, încă, restrânsă pentru desfacerea unor anumite bunuri produse în serii mari (în masă) de industria de fabrică.

În ceea ce priveşte repartizarea acestora pe ramuri ale industriei prelucrătoare, se remarcă orientarea tuturor categoriilor de întreprinderi aparţinând industriei mici şi mijlocii, în raport cu evoluţia preferinţelor (cerinţelor) de consum ale populaţiei, spre industria confecţiilor de textile şi pielărie, alimentară, exploatarea şi prelucrarea lemnului, metalurgie şi prelucrarea metalelor etc., ramuri în care se utilizează, în principal, resurse de materii prime, existente la nivel local (produse agricole vegetale sau animale, lemn, minereuri etc.), mai ales, în zonele (regiunile) bogate cu materii prime ieftine ale solului şi subsolului (provenite din agricultură, silvicultură, industria extractivă etc.), aşa cum de menţionează, de altfel, în literatura de specialitate din acea vreme[43], „în aşezarea industriei româneşti este caracteristic concentrarea ei în regiunile bogate în materii brute, în apropierea exploatărilor de minereuri, cărbuni,

[43] Vigil N.Madgearu, Evoluţia economiei româneşti după razboiul mondial, Independenţa Economică, Bucureşti, 1940, pag. 127.

sare, cariere de piatră sau a petrolului şi gazului metan sau a pădurilor şi produselor agricole".

La sfârşitul perioadei analizate, în anul 1947, în cadrul industriei prelucrătoare, în sectorul particular[44] al acesteia, funcţionau, atât întreprinderi aparţinând industrei mari (cu peste 10 persoane şi forţă motrice peste 20 cai putere), cât şi cele ale industriei mici (sub 10 persoane şi forţă motrice sub 20 cai putere).

În acelaşi timp, se cuvine menţioanat faptul că, alături de întreprinderile aparţinând industrei mari, continuă să coexiste, un număr mare de unităţi de producţie, care se încadrează în categoria industriei mici şi mijlocii, corespunzător criteriilor din acea perioada (tabel nr. 1.6).

Tabelul nr.1.6
Întreprinderile industriei mici, cu sub 10 persoane şi forţă motrice sub 20 cai putere, pe ramuri ale industriei prelucrătoare, în anul 1947

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Întreprinderi		Persoane ocupate		Forţă motrice	
	număr	%	număr	%	Cai putere	%
Industria prelucrătoare, din care:	30.685	100,0	94.979	100,0	518.593	100,0
Prelucrarea metalelor	1.981	6,5	8.201	9,6	11.553	2,2
Materiale electrotehnice	204	0,7	801	8,4	616	0,1
Aparate şi instrumente de măsură şi precizie	89	0,3	306	0,3	217	0,04
Prelucrarea lemnului	1.412	4,6	9.910	10,4	50.537	9,7
Materiale de construcţii	281	0,9	1.413	1,5	5.832	1,1
Intreprinderi de constructii	245	0,8	1.215	1,3	3.358	0,6
Sticlă şi geamuri	72	0,2	278	0,3	426	0,1
Ceramică	27	0,1	106	0,1	283	0,05
Textilă	3.268	10,7	8.472	8,9	44.430	8,6
Piele şi confecţii din piele	745	2,4	3.852	4,1	536	0,1
Industrie manufacturieră si de confecţii	531	1,7	4.166	4,4	2.346	0,4
Alimentară	17.360	56,6	46.211	48,6	282.496	54,5
Hârtie şi arte grafice	399	1,3	1.525	1,6	3.593	0,7

[44] Pentru unităţile industriale de stat s-a întreprins un recensământ separat, ale cărui rezulate nu au fost publicate (V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992).

Ramuri ale industriei prelucrătoare	Întreprinderi		Persoane ocupate		Forţă motrice	
	număr	%	număr	%	Cai putere	%
Chimică şi produse farmaceutice	1.089	3,5	6.004	6,3	49.032	9,5
Rafinării de petrol	25	0,1	113	0,1	165	0,03
Altele	28	0,1	295	0,3	590	0,1
Distribuirea energiei electrice, gaz, apă	96	0,3	408	4,3	53.829	10,4

Sursa: V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992

Nota autorului: Datele privind numărul total al întreprinderilor din industria prelucrătoare nu corespund cu cele din Inventarierea întreprinderilor particulare industriale, comerciale şi de transport, vol.I, Bucureşti, 1947. Datele s-au obţinut, prin diferenţa, pe baza ponderilor întreprinderilor cu peste 10 persoane în totalul întreprinderilor inventariate, în octombrie 1947. Întrucât o serie de întreprinderi cu sub 10 persoane au forţă motrice mai mare, s-au scăzut din acestea întreprinderile cu sub 10 persoane, dar cu forţă motrice peste 20 cai putere. În felul acesta s-a corectat, în anumită măsura, situaţia obţinându-se numărul şi personalul întreprinderilor industriale particulare cu sub 10 persoane şi sub 20 cai putere, respectiv cele care nu intrau în industria mare. Ele pot fi considerate ca întreprinderi de industrie mijlocie şi mică şi numai, partial, meşteşugărească. Aceasta deoarece inventarierea întreprinderilor din octombrie 1947 nu a recenzat totalitatea întreprinderilor, ci numai cele cu forţă motrice, cele cu peste 5 persoane şi doar în unele ramuri-chimică, farmaceutică, mecanică, optică, electrotehnică şi tracţiune mecanică-s-au înregistrat toate unităţile. Astfel că marea majoritate a meşteşugarilor a rămas în afară.

În cadrul industriei mici, în principal, constituită din întreprinderi cu sub 10 persoane şi forţă motrice sub 20 cai putere, concomitent cu modificarea conţinutului şi structurii acesteia, pe măsura apariţiei de noi mijloace de muncă adecvate specificului meseriilor (motoare mici de 0,5 până la 5 cai putere, motoare electrice, maşini şi scule de dimensiuni mici şi ieftine etc.), se produce şi un proces de adaptare[45], la necesităţile pieţei, pentru a face faţă concurenţei produselor realizate de întreprinderile din industria mare şi a celor din import.

[45] Axenciuc, Victor, Evoluţia economică a României, cercetări statistico-istorice 1859-1947, vol. I Industria, Bucureşti, 1992.

În ceea ce priveşte, structura pe ramuri a industriei prelucrătoare mici, se remarcă preferinţa întreprinzătorilor (români şi străini) pentru investiţii în industria alimentară (56,6%), cea textilă (10,7%), prelucrarea metalelor (6,3%), a lemnului (4,6%) etc., care concentrau majoritatea salariaţilor (77,5%) şi utilizau majoritatea mijloacelor de producţie mecanizate (75,0%), dispunând de instalaţii şi motoare consumatoare de energie în procesul de fabricaţie, ceea ce reflectă un grad înalt de asimilare a progresului tehnic din acea epocă şi de înzestrare tehnică a muncii.

În ceea ce priveşte, sectorul industriei mici din cadrul industriei prelucrătoare, constituit din întreprinderile particulare (care utilizează sub 10 persoane şi forţă motrice sub 20 cai putere), a jucat un rol important, în viaţa economică şi socială a ţării, prin asigurarea, de-a lungul timpului, a unei părţi considerabile a producţiei şi serviciilor necesare populaţiei, atât celei din mediul urban, cât şi din cel rural.

Din prezentarea, succintă, a evoluţiei locului industriei mici în ansambulul sistemului industriei prelucrătoare, în special, la sfârşitul perioadei analizate, se poate aprecia faptul că, activitatea sectorului industriei prelucrătoare din România, se desfăşura într-o structură mixtă, modernă, preponderent mecanizată, dar şi cu o componentă, importantă, bazată pe tehnica manuală, însă, restructurată (în principal, prin aparţia unor meserii noi care necesitau o înzestrare tehnică mai ridicată, mărirea numărului serviciilor oferite etc.).

2. EVOLUŢIA INDUSTRIEI MICI ÎN PERIOADA CUPRINSĂ ÎNTRE ANUL 1950 ŞI SFÂRŞITUL ANULUI 1989

Industria mică din România, a funcţionat, până în anul 1947, pe baza Legii pentru încurajarea industriei naţionale, adoptată în anul 1912, corespunzător căreia, erau considerate unităţi ale industriei mijlocii şi mici, cele care utilizau cel mult 20 de lucrători sau forţă motrice de sub 5 cai putere[46], activitatea de producţie industrială şi prestări de servicii desfăşurându-se în cadrul industriei locale.

După naţionalizarea din 11 iunie 1948, prin desfiinţarea economiei de piaţă concurenţiale şi, implicit, a proprietăţii private şi instituirea economiei de stat centralizată, unităţile industriei mici existente au trecut în proprietatea de stat şi cea cooperatistă.

După înfăptuirea naţionalizării principalelor mijloace de producţie, deoarece politica industrială punea accent pe industria mare (industria de stat republicană), o parte dintre întreprinderile industriale existente, cele care aveau o putere economică redusă şi erau de mică importanţă, au fost trecute în subordonarea administraţiei locale.

Ţinând cont de faptul că, industria mică locală se conturase ca un compartiment distinct în cadrul diviziunii muncii, răspunzând unor cerinţe, în mod obiectiv, generate de necesitatea de a satisface nevoile diferenţiate ale populaţiei cu produse de serie mică şi, adesea, chiar unicate, în diferite zone formându-se, în decursul timpului, chiar anumite preferinţe estetice privind modul de executare şi utilizare a bunurilor de uz personal sau gospodăresc, aceasta a continuat să se dezvolte, corespunzător evoluţiei, cantitative şi structurale, a cererii populaţiei, din mediul urban şi din cel rural.

În anii '70, datorită faptului că, prin politica economică a statului, a început să se recunoască necesitatea păstrării unui anumit echilibru în ce priveşte structura economiei din punct de vedere al dimensionării

---

[46] V.Axenciuc, Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992.

întreprinderilor, se adoptă, în anul 1971, un act normativ[47], prin care se urmărea „stimularea organizării şi dezvoltării acelor activităţi economice de producţie şi prestări de servicii, care contribuie la folosirea forţei de muncă din localităţile rurale şi urbane, precum şi la valorificarea resurselor locale de materii prime şi materiale, pentru satisfacerea cerinţelor populaţiei, ale unităţilor socialiste şi pentru creşterea exportului, care au desfacerea asigurată la intern sau la export şi dacă prin veniturile realizate recuperează cheltuielile de producţie şi asigură un beneficiu".

Conform Legii nr. 7 din 1971, în industria mică erau incluse unităţile apaţinând consiliilor populare (industria de stat locală) şi cele apaţinând industriei cooperatiste, adică cooperativele meşteşugăreşti, cele de producţie, achiziţii şi desfacere (de consum) şi coopratívele agricole de producţie, care puteau desfăşura, în localităţile rurale şi urbane, activităţi industriale, de prelucrare a produselor agricole, construcţii şi prestări de servicii.

Prin intermediul acestui act normativ se acordau unele facilităţi, printre care se pot menţiona: scutirea, pe o perioadă de doi ani[48], de plata impozitelor aferente realizărilor din activităţile economice (activităţilor industriale, de prelucrare a produselor agricole, construcţii şi prestări de servicii), organizate după data de 1 ianuarie 1971; acordarea unor înlesniri financiare şi activităţilor existente, dacă se obţine un volum de producţie marfă sau de prestări de servicii cu cel puţin 50% mai mare decât realizările anului precedent, scutirea acordându-se pe o perioadă de doi ani, pentru întreaga depăşire.

---

[47] Legea nr. 7 din 1971 privind organizarea şi dezvoltarea activităţilor industriale, de prelucrare a produselor agricole, construcţii şi prestări de servicii în unităţi aparţinând consiliilor populare, cooperaţiei agricole, meşteşugăreşti şi de consum, Bucureşti, 29 aprilie 1971.

[48] În articolul 2 al Legii din anul 1971, se menţiona: "pentru activităţile economice noi, unităţile economice şi cele bugetare beneficiază de următoarele înlesniri cu caracter financiar pe o perioadă de doi ani de la înfiinţare: comitetele executive ale consiliilor populare şi unităţile aparţinând acestora, se scutesc de plata impozitului pe circulaţia mărfurilor; cooperativele agricole de producţie se scutesc de plata impozitului pentru încasările realizate din valorificarea unor produse provenite din activităţi fără caracter agricol; cooperativele meşteşugăreşti şi cele de consum se scutesc de plata impozitului pe circulaţia mărfurilor, precum şi de impozitul pe venit; pentru a beneficia de înlesnirile financiare prevăzute, activităţile economice de producţie şi prestări de servicii noi înfiinţate vor fi înregistrate la organele financiare locale". (Legea nr. 7 din 1971 privind organizarea şi dezvoltarea activităţilor industriale, de prelucrare a produselor agricole, construcţii şi prestări de servicii în unităţi aparţinând consiliilor populare, cooperaţiei agricole, meşteşugăreşti şi de consum).

Astfel, toate unităţile economice de mici dimensiuni, considerate a avea o putere economică redusă şi o mică importanţă economică au trecut în subordonarea diverselor instituţii care au fost create pentru a centraliza, până la nivel naţional, orice decizie.

În anul 1980, se adoptă Legea nr.2 din 1980[49] cu privire la dezvoltarea industriei mici, prin care industria mică era definită ca fiind acea activitate economică desfăşurată în unităţi mici de stat sau cooperatiste şi în atelierele micilor meşteşugari, având ca principale obiective valorificarea într-o măsură maximă a resurselor materiale locale, primare şi secundare, şi folosirea cât mai completă a resurselor locale de forţă de muncă, în vederea creşterii gradului de satisfacere a nevoilor de produse şi servicii ale oamenilor muncii şi ale unităţilor socialiste, precum şi pentru export.

Conform prevederilor Legii nr. 2 din 1980 cu privire la dezvoltarea industriei mici în România, activitatea de industrie mică se desfăşoară în următoarele forme de organizare: unităţi ale consiliilor populare, municipale, orăşenesti şi comunale, unităţi ale cooperaţiei meşteşugăreşti, unităţi de producţie ale cooperaţiei de consum, unităţi ale cooperaţiei agricole de producţie, micii meşteşugari particulari, alte activităţi de gospodărie şi gestionare a unor unităţi de producţie şi servicii cu volum redus de activitate.

Astfel, în sfera de cuprindere a industriei mici, conform legii, era inclusă „activitatea de producţie şi prestări de servicii ce se desfăşura în unităţile consiliilor populare, cooprativelor meşteşugăreşti, cooperativelor de consum şi activităţile industriale din unităţile cooperaţiei agricole de producţie”, precum şi „activitatea micilor meşteşugari autorizaţi”.

Începând din anul 1980, industria mică s-a dezvoltat, pe baza actelor normative care reglementau acest domeniu de activitate, a programelor speciale privind dezvoltarea industriei mici şi a prestărilor de servicii pentru populaţie (cuprinse în planul unic naţional), elaborate odată la 5 ani şi a programelor-directivă de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial, elaborate tot odată la 5 ani, în care dezvoltarea industriei mici este concepută în interdependenţă cu sistematizarea localităţilor rurale, cu stabilizarea forţei de muncă, cu reducerea navetismului, ceea ce, în final, trebuia „să contribuie la îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă a întregii populaţii rurale”[50].

---

[49] Legea nr. 2 din 1980 privind dezvoltarea industriei mici, în vigoare din până în anul 2000, când a fost abrogată prin Legea nr.120 din 2000 şi înlocuită prin Decretul-lege nr.54 din 1990.

[50] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi

Industria mică, în perioada analizată, deşi îşi avea originea în mica producţie antebelică, noul mecanism de funcţionare al economiei naţionale impunea ca acest sector să se înscrie în coordonatele generale ale „organizării, conducerii şi planificării întregii vieţi economico-sociale”[51].

Se cuvine accentuat faptul că, industria mică din România a continuat să funcţioneze şi să se dezvolte, în condiţiile în care a avut loc restructurarea societăţii şi a sistemului economico- social, prin forţa dictaturii politice, precum şi formarea, dezvoltarea şi funcţionarea economiei naţionale prin mecanismele proprietăţii de stat centralizate şi ale planificării şi conducerii unice.

În acest sens, amintim câteva dintre caracteristicile de bază ale mecanismului de funcţionare a vieţii economice şi sociale, în care s-a dezvoltat, totuşi, industria mică din ţara noastră, în perioada analizată, printre care: monopolul (dominaţia) proprietăţii socialiste, de stat şi cooperatiste în toate ramurile economiei naţionale; impunerea conducerii, unitare, centralizate a întregii activităţi economice şi sociale, prin intermediul planului naţional unic; planificarea centralizată a dezvoltării întregii economii naţionale, realizată pe cinci ani şi anual, fiind mijlocul principal de dirijare şi corelare ex-ante a activităţii agenţilor economici din toate ramurile producţiei naţionale; stabilirea, la nivelul macroeconomiei a strategiei generale de dezvoltare economico-socială şi tacticii de urmat, până la nivelul întreprinderilor; desfăşurare activităţii agenţilor economici potrivit normelor şi reglementărilor stabilite de sus în jos, în concordanţă cu indicatorii economico-financiari din planul naţional unic; exercitarea capacităţii de decizie, în problemele fundamentale ale activităţii economice la nivelul macroeconomiei, autonomia managerială a agenţilor economici fiind limitată la elemente de mică importanţă pentru strategia şi tactica întreprinderii; reducerea rolulului pieţei, în principal, la desfăşurarea actelor de vânzare-cumpărare, legate de aprovizionarea tehnico-materială a întreprinderilor şi de trecere în consumul populaţiei a bunurilor economice necesare; dirijarea de la centru, prin planul naţional unic, a preţului, dobânzii, creditului, salariilor, impozitelor şi taxelor, fără ca acestea să reflecte, prin nivelul şi evoluţia lor, raportul real dintre cerere şi ofertă pe piaţa internă, dar nici condiţiile de pe piaţa internaţională, iar concurenţa nu mai avea rolul de a

---

a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

[51] Legea nr. 2 din 1980 privind dezvoltarea industriei mici, în vigoare din până în anul 2000, când a fost abrogată prin Legea nr.120 din 2000 şi înlocuită prin Decretul-lege nr.54 din 1990.

regla piaţa, de aceea, în cele mai numeroase cazuri, eficienţa şi rentabilitatea activităţii agenţilor economici nu reflectau realităţile interne şi internaţionale; alocarea centralizată a resursele economice (prin intermediul balanţelor materiale, întocmite la nivel central), agenţii economici nedispunând de autonomia şi libertatea necesare folosirii propriilor mijloace economico-financiare; dirijarea centralizată a proceselor de modernizare şi retehnologizare a capacităţilor de producţie, prin planuri şi programe speciale, adoptate pe ramuri şi subramuri, sau chiar pe ansamblul economiei naţionale; organizarea şi desfăşurarea relaţiilor economice extene ale României prin planul naţional unic, acţiunea agenţilor economici, în acest domeniu, fiind, în mare măsură, supusă conducerii centralizate a economiei naţionale; realizarea echilibrării balanţei comerciale prin creşterea forţată a exporturilor şi reducerea drastică a importurilor, cu consecinţe grave asupra satisfacerii cererilor de pe piaţa internă şi dezvoltării economiei pe termen mijlociu şi lung; concepera şi urmărirea eficientizării comerţului exterior, la nivel macroeconomic, agenţii economici neavând permisiunea găsirii unor modalităţi mai eficiente de conducere a afacerilor internaţionale şi folosirii celor mai adecvate mijloace economico-financiare în relaţiile internaţionale ş. a.

În continuare, sunt prezentate, în funcţie de datele statististice disponibile, câteva aspecte legate de formele de organizare ale industriei mici şi unele caracteristici ale principalelor sale componente, de locul industriei mici în cadrul industriei româneşti, funcţiile industriei mici, precum şi unele trăsărurile specifice ale industriei mici.

2.1. Forme de organizare a activităţii industriei mici în România şi caracteristici ale principalelor sale componente

În perioada analizată, activitatea industriei mici s-a desfăşurat potrivit actelor normative care reglementau acest domeniu de activitate şi anume: Legea nr. 7 din 1971 privind organizarea şi dezvoltarea activităţilor industriale, de prelucrare a produselor agricole, construcţii şi prestări de servicii în unităţi aparţinând consiliilor populare, cooperaţiei agricole, meşteşugăreşti şi de consum şi Legea nr. 2 din 1980 privind dezvoltarea industriei mici, care au conturat cadrul de organizare şi funcţionare a industriei mici în ţara noastră.

2.1.1. Forme de organizare a activităţii industriei mici

Potrivit prevederilor legale, consiliile populare, unităţile apaţinând acestora, cooperativele agricole de producţie, cooperativele meşteşugăreşti şi cele de producţie, achiziţii şi desfacere (cooperativele de consum) pot organiza şi desfăşura, în localităţile rurale şi urbane, activităţi industriale, de prelucrare a produselor agricole, construcţii şi prestări de servicii, care contribuie la folosirea forţei de muncă din localităţile rurale si urbane, precum şi la valorificarea resurselor locale de materii prime şi materiale, la obţinerea de produse şi servicii care au desfacerea asigurată pe piaţa internă sau externă şi dacă prin veniturile realizate recuperează cheltuielile de producţie şi asigură un beneficiu.

De asemenea, potrivit legii, se pot înfiinţa ateliere, secţii, centre şi alte formaţii de producţie şi prestări de servicii numai în raza teritorială de activitate a unităţilor şi numai cu autorizaţia, prealabilă, emisă de comitetul executiv al consiliului popular al localităţii pe al cărui teritoriu urmează să se înfiinţeze aceste formaţii.

În acest dens, consiliile populare, prin intermediul programelor de dezvoltare în profil teritorial, au menirea de a îndruma şi coordona întreaga activitate de industrie mică din teritoriu, indiferent de subordonarea unităţilor în care aceasta se realizează şi, totodată, de a asigura organizarea şi dezvoltarea unor unităţi proprii de industrie mică.

În conformitate cu prevederile acestor acte normative, activitatea de industrie mică se desfăşoara în următoarele forme de organizare (sau categorii de unităţi):

- unităţi ale consiliilor populare, municipale, orăşeneşti şi comunale (organe locale al puterii se stat), care se organizează în raza administrativ - teritorială a organului respectiv căruia i se subordonează, şi au ca obiect de activitate producerea de bunuri materiale şi servicii necesare satisfacerii nevoilor populatiei, unităţilor socialiste şi pentru export;

- unităţi ale cooperaţiei meşteşugăreşti, care se organizează şi îşi desfăşoară activitatea, de regulă, în mediul urban, şi care au ca obiect de activitate executarea de prestări de servicii către populaţie şi unităţi socialiste, producţia de bunuri de consum, de obiecte de artă populară şi artizanat, realizarea şi recondiţionarea de piese, repere şi subansamble, prin cooperare, cu întreprinderile industriale de stat şi cu alte unităţi socialiste, pentru fondul pieţei şi pentru export;

- unităţi de producţie ale cooperaţiei de consum, care se organizează, în principal, în mediul rural şi care au ca obiect principal de activitate producţia de bunuri de consum, articole de uz casnic şi gospodăresc,

produse de artizanat, de panificaţie, conserve şi semiconserve de legume şi fructe, achiziţionate de la populaţie, alte produse alimentare, prestări de servicii cu caracter industrial penru populaţie şi unităţi socialiste, producerea şi recondiţionarea de piese, repere şi subansamble şi alte bunuri, inclusiv prin cooperare cu întreprinderi industriale şi cu alte unităţi socialiste, precum şi pentru fondul pieţei şi pentru export;

- unităţi agricole cooperatiste (ale cooperaţiei agricole de producţie), care se organizează în subordinea unităţilor agricole cooperatiste, cu sprijinul organelor agricole judeţene şi au ca obiect de activitate, în principal, prelucrarea şi industrializarea unor produse agricole, extragerea, prelucrarea şi valorificarea agregatelor minerale, a materialului lemnos, producerea unor materiale de construcţii, bunuri de consum şi artizanale din materii prime vegetale şi alte materiale specifice sectorului agricol şi silvic local, pentru fondul pieţei şi pentru export, prestări de servicii pentru populaţie şi unităţile socialiste, cu precădere în mediul rural;

- activităţi de mică industrie desfăşurate de micii meşteşugari autorizaţi, care îşi axează activitatea în direcţia satisfacerii nevoilor populaţiei cu unele prestări de servicii, îndeosebi reparaţii de articole de uz casnic şi gospodăresc, precum şi prin realizarea unor produse cu muncă la domiciliu;

- alte activităţi de gospodărie şi gestionare a unor unităţi de producţie şi servicii cu volum redus de activitate;

- munca la domiciliu, care se poate utiliza în cadrul unităţilor consiliilor populare, ale cooperaţiei mesşeşugăreşti, ale cooperaţiei de consum şi în unităţile agricole cooperatiste;

- după 1985, s-a conturat o componentă nouă a acestui sector industrial, adică mica industrie alimentară şi culinară, ansamblu de activităţi care, în acea perioadă, se desfăşura în unităţi din subordinea sau îndrumarea Ministerului Comerţului Interior şi a Ministerului Industriei Alimentare[52].

Se remarcă, astfel, faptul că, în raport cu forma de proprietate asupra mijloacelor de producţie, din industria mică fac parte unităţi aflate în proprietatea statului (unităţi ale consiliilor populare şi mica industrie alimentară şi culinară), în proprietate cooperatistă (unităţi ale cooperaţiei meşteşugăreşti, ale cooperaţiei de consum şi ale cooperaţiei agricole de producţie), precum şi în proprietate privată, care aparţin meşteşugarilor individuali.

---

[52] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

De asemenea, industria mică cuprinde, conform reglementărilor din actele normative în vigoare, pe lângă activitatea industrială propriu-zisă, cu un specific local, şi activităţi proprii altor ramuri ale economiei naţionale, cum ar fi ramura construcţiilor sau unele prestări de servicii pentru populaţie (neproductive).

După specificul activităţilor desfăşurate, conform prevederior legale[53], în sfera de cuprindere a industriei mici sunt incluse „producţia de bunuri de consum, articole de uz casnic şi gospodaresc, jucării, ţesături şi confecţii textile, cusături populare, covoare, alte articole de artizanat şi de artă populară, produse alimentare, materiale de construcţii, fabricarea, repararea şi recondiţionarea de piese, repere şi subansamble, pentru nevoile populaţiei şi industriei, întreţinerea şi repararea locuinţelor, producerea de bunuri în cooperare cu alte unităţi economice, morăritul prestator, alte servicii în scopul satisfacerii cerinţelor oamenilor muncii şi al unităţilor socialiste, precum şi pentru export".

Se remarcă, astfel, faptul că, în raport cu prevederile legale, în industria mică se regăsesc, prin diferitele lor activităţi specifice, practic, majoritatea ramurilor producţiei materiale sau ale sferei serviciilor. În acest sens, în industria mică, deşi, se produc, cu precădere, bunuri de consum, se realizează şi unele mijloace de producţie, iar din categoria serviciilor prestate de industria mică fac parte, atât servicii productive (prestări de servicii industriale sau în construcţii), cât şi servicii pentru populaţie (neproductive).

Dar, după gradul de complexitate şi tehnicitate a activităţilor desfăşurate, în industria mică se includ activităţi care, în mare masură, au un grad de complexitate şi tehnicitate mai redus şi care presupun procese tehnologice mai simple, cu un număr redus de faze de prelucrare.

Din punct de vedere, al conţinutul său, industria mică reprezintă o parte componentă a activităţilor economice de interes local, acestea din urmă având, însă, o sferă mai mare de cuprindere, incluzând toate activităţile economice care se desfăşoară la nivelul unui judeţ (activităţi de gospodărie comunală şi de locuinţe, de construcţii-montaj, activitatea întreprinderilor judeţene de drumuri şi poduri, cea a institutelor judeţene de proiectări pentru construcţii civile, de transporturi desfăşurată de întreprinderile de transporturi judeţene etc.[54]), în unităţi economice care nu sunt de subordonare republicană.

---

[53] Legea nr. 2 din 1980 privind dezvoltarea industriei mici.

[54] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

În acest sens, în industria mică se cuprind, în principal, următoarele activităţi: activitatea locală de producţie industrială şi prestări de servicii industriale cu caracter local; activitatea locală de prestări de servicii în construcţii; activitatea de prestări de servicii pentru populaţie.

Dar, ceea ce reprezintă o caracteristică importantă, şi de această dată, specifică industriei mici, o constituie faptul că, sursa principală de provenienţă a resurselor utilizate în cadrul acesteia este reprezentată de rezervele existente pe plan local în ceea ce priveşte utilizarea mai bună a forţei de muncă şi valorificarea materiilor prime locale şi a materialelor secundare disponibile pe plan local.

În funcţie de caracteristicile lor dimensionale, unităţile industriei mici sunt de proporţii mai reduse, atât ca număr de personal şi volum al fondurilor fixe utilizate, cât şi ca nivel al producţiei realizate.

2.1.2. Caracteristici ale principalelor componente ale industriei mici

În raport cu specificul activităţilor desfăşurate, principalele componente ale industriei mici prezintă unele particularităţi, prezentate, succint, în continuare.

a. În **unităţile consiliilor populare**, se realizează, cu prioritate, bunuri de cosum, materiale de construcţii, recondiţionarea de piese, repere şi subansamble, cooperarea cu unităţi ale idustriei republicane, întreţinerea şi repararea locuinţelor, activitatea de spălătorii chimice, întreţineri şi reparaţii du autoturisme, şcoli de şoferi amatori şi realizarea unor produse şi lucrări pentru nevoile unităţilor proprii etc.

Activitatea economică a unităţile consiliilor populare, este îndreptată spre satisfacerea cerinţelor specifice locale de consum şi servicii, volumul şi structura activităţii economice de interes local derivând din evoluţia cerinţelor şi intensitatea de manifestare a acestora.

În anul 1985[55], de exemplu, prin prisma indicatorului valoarea producţiei marfă industrială şi a prestărilor de servicii neindustriale, situează unităţile subordonate consiliilor populare pe primul loc, în ansamblul de activităţii de producţie şi prestări de servicii aferente industriei mici, cu 40,5%, faţă de 38,5%, în cazul cooperaţiei meşteşugăreşti, 13,2%, în cel al cooperaţiei de consum şi 7,8%, în cazul cooperaţiei agricole.

---

[55] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

Activitatea industrială a unităţilor consiliilor populare (în care nu se includ serviciile de transport şi gospodărie locativă şi unele prestări de servicii neindustriale pentru populaţie), măsurată prin producţia marfă industrială, reprezintă, în anul 1985, numai 58,2% din volumul total de producţie şi prestări de servicii şi prezintă, în structură, unele paricularităţi faţă de ansamblul activităţilor de producţie din industria mică, printre care:

- producţia marfă a unităţilor consiliilor populare cuprinde şi unele activităţi de prestări de servicii pentru populaţie: în cadrul serviciilor industriale, ponderea principală deţinând-o activităţile de întreţinere şi reparaţie a bunurilor de larg consum şi activităţile de spălătorie şi curăţătorie chimică; în anul 1985, de exemplu, acestea reprezentau 5,8% din producţia marfă;

- activitatea industrială a acestui subsistem de desfăşoară într-un număr mare de categorii de unităţi, ponderea principală deţinând-o unităţile neindustriale (de construcţii-montaj, de gospodărie comunală şi locativă, de transport local, de drumuri şi poduri, ale direcţiei sanitare, ale inspectoratului şcolar), cu o pondere de peste 75%, în anul 1984 şi peste 73%, în anul 1985, în timp ce producţia marfă realizată în unităţi industriale reprezenta 24,8%, în anul 1984 şi 26,6%, în anul 1985;

- activitatea unităţilor consiliilor populare se desfăşoară, în principal, în mediul urban, aproape 90% din producţia marfă industrială, această caracteristică conferind activităţii industriale tendinţa de concentrare în unităţi mari, comparabile cu cele ale industriei republicane, cu implicaţii negative, atât în eficienţa fabricaţiei, cât şi în participarea echilibrată a tuturor localităţilor la constituirea veniturilor din bugetele locale[56];

- producţia marfă industrială realizată în aceste unităţi este destinată, într-o măsură însemnată, satisfacerii unor cerinţe de producţie proprii sau ale altor unităţi economice, ponderea exportului şi a livrărilor de mărfuri la fondul pieţei, în producţia marfă, fiind de numai 9,4%, în anul 1985, de aici decurgând caracterul de complementaritate a acestui subsistem în raport cu ale ramuri ale economiei naţionale (industrie, construcţii, transporturi, gospodărie comunală şi locativă etc.) şi de completare a gamei de produse şi de activităţi executate în alte subsisteme ale industriei mici (cu excepţia cooperaţiei agricole), care se

---

[56] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

constituie ca „adevărate amortizoare între structura cererii populaţiei şi cea a ofertei, din carenţa industriei republicane”[57];

- ponderea exportului în producţie a fost, în anul 1985, de numai 1,7%, iar bunurile de consum, în producţia marfă industrială, au avut o ponderea redusă, determinată, în principal, de coexistenţa celorlalte subsisteme ale industriei mici specializate în realizarea unor produse din domeniul industriei alimentare, precum şi în prestarea unor servicii pentru populaţie, unităţile consiliilor populare fiind implicate în acest domeniu pentru completarea unor cerinţe locale sau pentru pariciparea cu astfel de bunuri la export.

b. **Unităţile cooperaţiei meşteşugăreşti**, desfăşoară, preponderent, activităţi de industrie mică, în mediul urban, fiind specializate în producţia articolelor de uz casnic, gospodăresc şi de decoraţiuni interioare, servicii personale, întreţineri şi reparaţii de bunuri de folosinţă îndelungată şi autoturisme, prestări de servicii în construcţii, producţia de artizanat şi de artă populară, achiziţionarea, recondiţionarea şi valorificarea unor bunuri preluate de la populaţie şi mic mobilier, cooperări cu unităţi din industria republicană.

Acest subsistem al industriei mici prezintă o serie de particularităţi care-l individualizează în ansamblul industriei mici, iar, prin profilul activităţii sale şi modul de organizare are un rol distinct în cadrul producătorilor de bunuri de consum şi al prestatorilor de servicii pentru populaţie, precum şi în dezvoltarea teritorială echilibrată a economiei naţionale.

Printre particularităţile sale, se pot menţiona:

- cooperaţiei meşteşugăreşti îi este specifică localizarea, preponderentă, în mediul urban, numai 7% din unităţile acesteia fiind amplasate în mediul rural, iar majoritatea dintre acestea în comunele suburbane;

- cooperaţia meşteşugărească este unul dintre subsistemele industriei mici a cărei producţie şi prestări de servicii sunt orientate, preponderent, spre satisfacerea cerinţelor populaţiei, astfel încât, dacă se iau în considerare numai valoarea producţiei livrată la fondul pieţei, valoarea serviciilor prestate către populaţie şi exportul, constituit, în cea mai mare parte, din bunuri de consum, toate acestea, deţineau, în anul 1985, o pondere de aproape 80% din valoarea producţiei marfă industrială;

- deşi prin legea industriei mici i s-a conferit o sferă de cuprindere mai largă decât cea pe care o presupunea activitatea pur industrială,

---

[57] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

totuşi, ponderea activităţilor cu caracter neindustrial este destul de redusă, sub 10%, ceea ce ne conduce la concluzia că acest subsistem al industriei mici are un pronunţat caracter industrial, ceea ce reprezintă o trăsătură specifică a cooperaţiei meşteşugăreşti, în raport cu celelalte subsisteme ale industriei mici, în care ponderea activităţilor neindustriale este mult mai mare;

- activitatea de producţie şi de prestări de servicii din cooperaţia meşteşugărească este orientată, în principal, spre satisfacerea nevoilor populaţiei, însă, gama extrem de diversă a acestora, precum şi dezvoltarea unor activităţi menite să conducă la completarea propriei baze tehnico-materiale, la extinderea cooperărilor cu industria republicană şi la participarea mai activă la export, au condus la încadrarea aceastora în profilul tuturor ramurilor industriei;

- în cooperaţia meşteşugărească, pe lângă o serie de produse simple, se realizează şi unele cu un grad relativ ridicat de complexitate tehnică (motoare electrice, transformatoare de putere, aparate electrice de joasă tensiune, maşini unelte de prelucrat prin aşchiere, unele utilaje pentru industria chimică, a celulozei şi hârtiei, prelucrarea lemnului, industria uşoară etc.) sau altele care presupun o calitate superioară sau care încorporează creaţie artistică, fiind destinate prestării unor servicii la comandă (confecţii, tricotaje, încălţăminte, marochinărie, mobilă etc.) sau exportului;

- prin specificul activităţilor sale, seriile de fabricaţie ale bunurilor de consum sunt mult mai reduse, decât în cazul industriei republicane, ajungându-se, chiar, la execuţia unor comenzi unicat, ceea ce face, astfel, posibilă o adaptare mai bună la diversificarea, mobilitatea şi specificul local al cererii, satisfacând anumite segmente ale pieţei pe care se manifestă o cerere puternic personalizată;

- prestările de servicii pentru populaţie, reprezintă cea de-a doua mare categorie de activităţi desfăşurate în cadrul cooperaţiei meşteşugăreşti, valoarea acestora deţinând o pondere de aproape 45%, în producţia marfă industrială realizată, în anul 1985, în diversitatea extrem de mare a serviciilor pentru populaţie distingându-se, totuşi, două categorii dominante, şi anume: execuţia unor bunuri (confecţii, tricotaje, încălţăminte, marochinărie, mobilă etc.) sau lucrări pe bază de comenzi directe ale populaţiei adresate centrelor de primire şi execuţie, valoarea acestora reprezentând 66% din totalul serviciilor şi repararea şi transformarea obiectelor de uz personal şi casnic, a bunurilor de folosinţă îndelungată, servicii a căror pondere, în ansamblul celor prestate pentru populaţie, este de aproape 20%;

- pe lângă activitatea de producţie a unor bunuri de consum, cu pondere mare în consumul populaţiei, şi cea de servicii, activităţi care, în fond, contribuie la diversificarea ofertei de mărfuri mai mult sub aspect calitativ, în cooperaţia meşteşugărească se realizează şi o serie de articole mărunte de uz casnic din metal, lemn, cauciuc, materiale plastice, diferite resurse recuperabile sau cu caracter local, obiecte şi unelte de inventar gospodăresc, articole de podoabă sau specifice unor sărbători naţionale etc., ponderea acestora în valoarea producţiei marfă fiind sub 10%, în anul 1985, prin intermediul cărora, cooperaţia meşteşugărească asigură completarea fondului de marfă cu o serie de bunuri destinate satisfacerii cerinţelor populaţiei, care nu se pot produce în condiţii de eficienţă economică în industria republicană;

- localizarea, preponderentă, a activităţii cooperaţiei meşteşugăreşti în sfera producţiei bunurilor de consum şi a prestărilor de servicii pentru populaţie, precum şi dispersia teritorială a acesteia au constituit un factor de echilibrare zonală a raportului dintre forţa de muncă masculină şi feminină ocupată.

c. **Unităţile cooperaţiei de producţie, achiziţii şi desfacere (sau cooperaţiei de consum)**, desfăşoară, cu prioritate, în mediul rural, activităţi de producţie de articole de uz casnic şi gospodăresc, producţie de artizanat şi de artă populară, de mic mobilier, de conserve şi semiconserve de legume şi fructe, achiziţionate de la populaţie, cooperări în producţie cu alte unităţi economice, prestări de servicii pentru întreţinerea şi repararea articolelor electrice şi electronice, întreţineri şi reparaţii de autoturisme, motociclete şi biciclete, cazare hotelieră, panificaţie, construcţii etc.

Aşa cum rezultă chiar din titulatura subsistemului analizat, porfilul de activitate al acestuia este deosebit de complex, îmbinând activităţi de achiziţii şi preluare de resurse, inclusiv de livrare a marii majorităţi a acestora către diferiţi beneficiari, cu cele de prelucrare industrială şi cu cele de comercializare (aproape, în totalitate) în mediul rural, atât a produselor şi serviciilor proprii, cât, mai ales, a celor provenite din alte ramuri ale economiei naţionale (industrie, agricultură etc.), la toate acestea adaugându-se şi activitatea cooperativelor de credit ce funcţionează în mediul rural.

În aceste condiţii, activitatea de mică industrie constituie doar una dintre componentele complexului profil de activitate al cooperaţiei de consum.

Din perspectiva volumului producţiei industriei mici, ponderea acesteia în ansamblul activităţii economice a cooperaţiei de consum era, în anul 1985, de 20,8%.

În raport cu particularităţile organizării activităţilor industriale din cadrul cooperaţiei de consum se evidenţiază faptul că, ponderea

activităţilor industriale desfăşurate a reprezentat 15,9%, în anul 1985, iar în ceea ce priveşte prestările de servicii pentru populaţie, ponderea acestora, în ansamblul industriei mici, a fost, în anul 1986, de 18,9%.

În ansamblul producţiei fizice realizată de unităţile cooperaţiei de consum, se evidenţiază unele grupe de produse rezultate din prelucrarea materialelor plastice, cu o pondere de 34,4% şi al celor tehnice din cauciuc, cu o pondere de 23,7%, iar în ansamblul producţiei marfă industrială ponderea principală, 77,9%, o deţin bunurile de consum.

În acelaşi timp, în cadrul cooperaţiei de consum se regăseşte şi producţia specifică altor ramuri industriale, precum industria extractivă, metalurgia feroasă şi neferoasă, construcţiile de maşini, industria chimică etc.

d. **Unităţile cooperaţiei agricole de producţie**, care activează în mediul rural, au ca obiect de activitate, prelucrarea şi industrializarea unor produse agricole rămase de la unităţile coopreratiste, după achitarea obligaţiilor către fondul central de stat, producţia de materiale de construcţii, prelucrarea unor materiale lemnoase din doborâturi de vânt şi tăieri de igienă a pădurilor, producţia diferitelor bunuri de consum şi artizanat, cooperări cu alte unităţi economice, prestări de servicii în constructii şi alte servicii prestate pentru populaţie.

Printre particularităţile activităţilor industriale din unităţile agricole de producţie, se pot menţiona:

- asemenea activităţi nu fac parte din profilul de bază al unităţilor în care se desfăşoară;

- referitor la resursele materiale antrenate în activităţile de industrie mică, din prevederile legale referitoare la industria mică şi din statutul unităţilor agricole implicate, rezultă că o parte importantă a acestora se referă, firesc, la produsele agricole;

- activităţile industriale cu pronunţat profil tehnic (chimie, construcţii de maşini etc.) sunt ataşabile numai anumitor categorii de unităţi agricole, şi anume, celor a căror activitate presupune asigurarea de factori de producţie specifici (dotare tehnică de tip industrial, calificare specifică industrială a forţei de muncă etc.);

- dispersia teritorială a unităţilor agricole este compatibilă atât cu cea a resurselor (materiale şi umane) utilizabile în industria mică din mediul rural, cât şi cu cea a unor cerinţe pe care le satisfac rezultatele activităţilor industriale de acest tip;

- din punct de vedere structural, însă, producţia a fost orientată spre ramuri industriale mai putin specifice celor legate direct de materiile prime provenite din agricultură, astfel încât, industria alimentară şi cea usoară, adică principalelele ramuri beneficiare de materii prime din

agricultură deţineau, împreună, în anul 1985, doar 23% din întreaga producţie realizată în industria mică din unităţile cooperatiste din agricultură.

e. **Mica industrie alimentară şi culinară**

S-a conturat ca o componentă nouă a industriei mici, după 1985, şi cuprinde un ansamblu de activităţi care, în perioada analizată, se desfăşoară în unităţi din subordinea sau îndrumarea Ministerului Comerţului Interior şi a Ministerului Industriei Alimentare[58].

Sfera de cuprindere a micii industrii alimentare şi culinare este delimitată, în primul rând, de specificul activităţii de producţie, acest subsistem al industriei mici asigurând fabricaţia unor produse alimentare cu grad de prelucrare tehnologică adâncit, uneori, până la ultima operaţie de preparare, păstrare şi desfacere.

Comparativ cu celelalte subsisteme ale industriei mici, activitatea acestui sector industrial este mai restrânsă, referindu-se la realizarea unor produse culinare, care se consideră că valorifică superior resursele agroalimentare disponibile în complexul economic naţional.

Activitatea micii industrii alimentare şi culinare prezintă o serie de interfeţe cu aceea a industriei alimentare şi cu alimentaţia publică, datorate destinaţiei similare în consum a unor produse realizate, între produsele realizate în interiorul acestor trei sisteme pot avea loc numeroase procese de substituţie determinate de diferiţi factori formativi ai cererii şi ofertei.

În acelaşi timp, mica industrie alimentară şi culinară se diferenţiază de acestea din pespectiva profilului de fabricaţie şi a celui de activitate, după cum urmează:

- profilul de fabricaţie al industriei alimentare este mult mai larg, incluzând şi alte subramuri, precum industria morăritului şi produselor de panificaţie, ce a uleiurilor şi a altor grăsimi vegetale, cea a cărnii şi produselor din carne etc.

- producţia realizată în laboratoarele unităţilor de alimentaţie publică include şi alte produse, preparatele culinare deţinând, însă, 92,9% în totalul producţiei proprii a unor asemenea unităţi;

- fabricaţia preparatelor culinare se realizează şi în alte sisteme ale industriei mici (cooperaţia de consum, de exemplu);

- din ansamblul producţiei de preparate şi semipreparate de bucătărie realizate prin sistemul comerţului interior din ţara noastră, unităţi-

---

[58] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

lor de alimentaţie publică, din cadrul acestuia, le reveneau 57%, iar în cazul produselor de cofetărie şi patiserie 80%;

- volumul vânzărilor de preparate culinare din producţia proprie reprezenta, în anul 1985, numai circa 31% di totalul desfacerilor prin alimentaţie publică.

Rolul esenţial al micii industrii alimentare şi culinare, decurgând din natura cerinţelor pe care trebuie să le satisfacă acest subsistem al industriei mici, este acela de a asigura modernizarea consumului alimentar al populaţiei din mediul urban, dezvoltarea producţiei de preparate şi semipreparate culinare este, însă, influenţată de factorii economici (evoluţia veniturilor, a structurii cheltuielilor populaţiei etc.), demografici (structura populaţiei consumatoare etc.) şi psihosociali.

2.2. Locul industriei mici în complexul industriei naţionale

Analiza locului industriei mici în ansamblul industrie româneşti, în perioada 1950-1989, a permis evidenţierea unor aspecte semnificative prezentate, în continuare.

După naţionalizarea din 11 iunie 1948, pe fondul accentului fiind pus pe proprietatea de stat şi crearea, cu prioritate, a marii industrii de stat, caracterizată printr-o înaltă tehnicitate şi productivitate, producţia industrială din ţara noastră, în perioada 1950-1959, era realizată, cu preponderenţă, în întreprinderile de stat, de interes naţional şi local, industria mică, bazată pe proprietatea cooperatistă şi privată, în cadrul căreia erau cuprinse, întreprinderile din industria cooperatistă şi atelierele meşteşugăreşti şi mica industrie particulară, contribuind, într-o măsură redusă la realizarea acesteia (tabelul nr. 2.1).

Tabelul nr. 2.1
Locul industriei mici în structura producţiei globale industriale, între anii 1950 şi 1959

	1950	1955	1958	1959
Total industrie, din care:	100,0	100,0	100,0	100,0
Industria de stat (de subordonare republicană şi locală)	88,6	90,2	90,7	94,9
Industria mică, din care:	11,4	9,8	9,3	5,1
- industria cooperatistă	3,8	6,8	6,8	3,4
- ateliere meşteşugăreşti şi mica industrie particulară	7,6	3,0	2,5	1,7

Sursa: Anuarul statistic al R.S.România, 1960.

În ceea ce priveşte numărul întreprinderilor, între anii 1950 şi 1959, dacă, pe ansamblul industriei mici, acesta s-a redus (tabelul nr. 2.2), situaţia evoluţiei principalelor sale componente a fost diferită.

Tabelul nr. 2.2
Numărul întreprinderilor şi al salariaţilor din industria mică, pe principalele componente, comparativ cu industria mare, între anii 1955 şi 1959

	Numărul intreprinderilor, la sfârşitul anului					
	1955	%	1958	%	1959	%
Total industrie, din care:	2.223	100,0	1.923	100,0	1.809	100,0
Industria mare de stat, din care:	1.598	71,9	1.353	70,4	1.468	81,1
- de subordonare republicană	1.306	58,8	1.073	55,8	1.049	57,9
Industria mică, din care:	917	41,2	850	44,2	759	41,9
- industria de stat de subordonare locală	292	13,1	280	14,6	419	23,1
- industria cooperatistă	625	28,1	570	29,6	341	18,8

Tabelul nr. 2.2
Numărul întreprinderilor şi al salariaţilor din industria mică, pe principalele componente, comparativ cu industria mare, între anii 1955 şi 1959 - contiunuare

	Numărul mediu scriptic anual al salariaţilor-mii					
	1955	%	1958	%	1959	%
Total industrie, din care:	1.072,7	100,0	1.144,5	100,0	1.181,5	100,0
Industria mare de stat, din care:	949,3	88,5	1.013,1	88,5	1.101,2	93,2
- de subordonare republicană	867,9	80,9	904,6	79,0	950,4	80,5
Industria mică, din care:	204,8	19,1	239,9	21,0	231,1	19,5
- industria de stat de subordonare locală	81,4	7,6	108,5	9,5	150,8	12,7
- industria cooperatistă	123,4	11,5	131,4	11,5	80,3	6,8

Sursa: Calcule efectuate pe baza datelor din Anuarul statistic al R.S.România, 1960.

Astfel, în timp ce, numărul întreprinderilor din industria de stat de subordonare locală a crescut, de la 13,1%, în anul 1955, la 23,1%, în anul 1959, numărul întreprinderilor din industria cooperatistă a scăzut de la 28,1% la 18,8%, între aceeaşi ani, în principal, prin trecerea unor unităţi

industriale cooperatiste, în anul 1959[59], în sectorul de stat, datorită avantajelor de care beneficiau întreprinderile de stat, în raport cu întreprinderile din sectorul cooperatist.

În acest sens, de exemplu, aproape majoritatea unităţilor din industria republicană beneficiau de asigurarea aprovizionării cu unele materii prime şi materiale, controlate şi dirijate, la nivel central, prin balanţe materiale (mai ales, în cazul celor deficitare pe economie), de realizarea investiţiilor necesare prin finanţare din fondul centralizat al statului etc.

Referitor la numărul salariaţilor, în mod evident, situaţia este asemănătoare, în sensul creşterii numerice a salariaţilor din industria de stat de subordonare locală (de la 7,6%, în anul 1955, la 12,7%, în anul 1959) şi diminuarea numărului acestora în industria cooperatistă (de la 11,5%, în anul 1955, la numai 6,8%, în anul 1959).

Se remarcă faptul că, alături de întreprinderile din industria de stat, industria mică (cooperatistă şi atelierele meşteşugăreşti particulare), se conturase ca un compartiment distinct în cadrul diviziunii muncii, răspunzând unor cerinţe, în mod obiectiv, generate de necesitatea de a satisface nevoile diferenţiate ale populaţiei cu produse de serie mică şi, adesea, chiar unicate, în diferite zone formându-se, în decursul timpului, chiar anumite preferinţe estetice privind modul de executare şi utilizare a bunurilor de uz personal sau gospodaresc, astfel că, aceasta a continuat să se dezvolte, corespunzător evolutiei, cantitative şi structurale, a cererii populaţiei de bunuri şi servicii, din mediul urban şi din cel rural.

În acest sens, este de menţionat faptul că, în cadrul cererii, s-a format obişnuinţa unor categorii ale populaţiei pentru consumul, îndeosebi, a unor bunuri executate manual (îmbrăcăminte, încălţăminte, diverse produse de uz casnic şi gospodaresc), acestea prezentând o mai mare particularizare şi adaptare la gusturile extrem de variate ale populaţiei, ceea ce a permis dezvoltarea producţiei industriei mici[60].

În perioada 1960-1989, analiza numărului întreprinderilor din industria mică românească[61], în ansamblul său (tabelul nr. 2.3), evidenţiază tendin-

---

[59] Anuarul statistic al României 1960.

[60] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

[61] Conform prevederilor Legii nr. 2 din 1980 cu privire la dezvoltarea industriei mici în România, activitatea de industrie mică se desfăşoară în următoarele forme de organizare: unităţi ale consiliilor populare, municipale, orăşenesti şi comunale, unităţi ale cooperaţiei meşteşugăreşti, unităţi de producţie ale cooperaţiei de consum, unităţi ale cooperaţiei agricole de producţie, micii meşteşugari particulari, alte activităţi de gospodărie şi gestionare a

ţa, pe de o parte, de reducere a acestuia, între anii 1960 şi 1980, atât ca număr (de la 657 de unităţi, în anul 1960, la 431 de unităţi, în anul 1980), cât şi ca pondere în numărul total al întreprinderilor industriale (de la 39,6%, în anul 1960, la 24,6%, în anul 1980) şi, pe de altă parte, de creştere numerică a întreprinderilor din industria mică, între anii 1985 şi 1989 (de la 495 unităţi, în anul 1985, la 628, la sfârşitul anului 1989), precum şi de creştere a ponderii acestora, în ansamblul industriei româneşti, de la circa 26%, în anul 1985, la aproape 30%, în anul 1989.

Tabelul nr. 2.3
Evoluţia numărului de întreprinderi industriale din industria mică, pe principalele componente, comparativ cu cea a industriei mari, în perioada 1960-1989

- număr întreprinderi-

Anii	1960		1970		1980		1985	
	nu-măr	%	nu-măr	%	nu-măr	%	nu-măr	%
Industrie total, din care:	1.658	100,0	1.731	100,0	1.752	100,0	1.913	100,0
Industria de stat, din care de:	1.319	9,6	1.372	81,1	1.334	76,1	1.456	76,1
- subordonare republicană	1.001	0,4	1.126	66,9	1.321	75,4	1.418	74,1
Industria mică, din care:	657	9,6	605	34,9	431	24,6	495	25,9
- industria de stat de subordonarelocală	318	9,2	246	14,2	13	0,7	38	2,0
- industria cooperatistă	339	0,4	359	20,7	418	23,9	457	23,9

Tabelul nr. 2.3
Evoluţia numărului de întreprinderi industriale din industria mică, pe principalele componente, comparativ cu cea a industriei mari, în perioada 1960-1989 - continuare

Anii	1989		1986		1987		1988	
	număr	%	nu-măr	%	nu-măr	%	nu-măr	%
Industrie total, din care:	2.102	100,0	2.048	100,0	2.072	100,0	2.091	100,0
Industria de stat, din care de:	1.541	73,3	1.520	74,2	1.526	73,6	1.532	73,3

unor unităţi de producţie şi servicii cu volum redus de activitate.

Anii	1989		1986		1987		1988	
	număr	%	nu-măr	%	nu-măr	%	nu-măr	%
- subordonare republicană	1.474	70,1	1454	71,0	1.460	70,5	1.465	70,1
Industria mică, din care:	628	29,9	594	29,0	612	29,5	626	29,9
- industria de stat de subordo-nare locală	67	3,2	66	3,2	66	3,1	67	3,2
- industria coo-peratistă	561	26,7	528	25,8	546	26,4	559	26,7

Sursa: Calcule efectuate pe baza datelor din Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

În schimb, în cadrul industriei mici, s-a redus, semnificativ, atât numărul, cât şi ponderea întreprinderilor industriale de stat, de subordonare locală, de la 19,2%, în anul 1960, la numai 0,7%, în anul 1980, această situaţie fiind consecinţa faptului că, datorită profilului activităţilor desfăşurate în unele unităţi ale industriei de stat locale (cele ale consiliilor populare), dar şi a procesului de mărire a dimensiunii acestora şi, implicit, de creştere a producţiei (devenind întreprinderi mari care depăşeau accepţiunea de interes local), printr-o hotărâre luată, în anul 1977[62], cea mai mare parte a întreprinderilor de industrie locală au fost trecute în subordine republicană[63], ceea ce a afectat evoluţia industriei mici, în ansamblul său, în anii următori, în sensul diminuării potenţialul acesteia.

În anul 1981, de exemplu (tabelul nr. 2.4), industria mică, în ansamblul său, contribuia cu, numai, 5,9% la valoarea producţiei marfă şi cu, numai, 7,0% la oferta de bunuri destinată pieţei, în schimb, asigura, aproape, 55% la volumul prestărilor de servicii, potrivit cerinţelor populaţiei, din care, însă, majoritatea erau servicii de interes general. În cadrul industriei mici, unităţile cooperaţiei meşteşugăreşti, deţineau ponderea majoritară la toţi indicatorii menţionaţi.

[62] Decret nr. 220 din 14 iulie 1977 privind trecerea unităţilor cu activitate de producţie industrială din subordinea consiliilor populare judeţene şi al municipiului Bucureşti în subordinea unor întreprinderi, centrale industriale şi unităţi asimilate acestora, de sub îndrumarea şi controlul unor ministere şi altor organe centrale de stat.

[63] Mihail Gondoş, Marin Sandu, Constantin Sandu, Cum sunt folosite posibilităţile de adâncire a cooperării cu marea industrie, articol publicat în Revista economică, nr. 30 din 30 iulie 1982.

Tabelul nr. 2.4
Ponderea industriei mici în ansamblul industriei, la principalii indicatori, în anul 1981 (%)

Indicatori economici	Total industrie mică	din care, aparţinând industriei cooperatiste:			Unităţi ale consiliilor populare, aparţinând industriei de stat locale
		Unităţi ale cooperaţiei meşteşugăreşti	Unităţi ale cooperaţiei de consum	Unităţi ale cooperativelor agricole de producţie	
Valoarea producţiei marfă (industrială şi prestări de servicii)	5,9	2,9	0,9	0,5	1,6
Volumul livrărilor de mărfuri către fondul pieţei	7,0	4,9	1,6	-	0,5
Volumul total al prestărilor de servicii	54,9	19,6	3,9	1,2	30,2*)

*) Inclusiv servicii de transport urban de călători şi mărfuri, servicii de gospodărie comunală şi locativă.
Sursa: Mihai Grigoriu, Coordonate ale dezvoltării industriei mici în profil teritorial, articol publicat în Revista economică, nr. 30 din 30 iulie 1982.

După adoptarea legislaţiei industriei mici, din anii 1971 şi 1980, aceasta a cunoscut un proces de dezvoltare, mai accentuată, în sensul efectuării unor investiţii concretizate în înfiinţării de noi unităţi, mai ales, în industria cooperatistă, pentru a beneficia de avantajele conferite de reglementările privind acest domeniu de activitate.

Tabelul nr. 2.5
Evoluţia volumului valoric al investiţiilor din industria mică, comparativ cu cel al industriei de stat, în perioada 1950-1989

Anii	1950		1960		1970	
	milioane lei preţuri curente	%	milioane lei preţuri curente	%	milioane lei preţuri curente	%
Investiţii total, din care:	6.304	100,0	27.665	100,0	79.990	100,0
Sector de stat	5.610	89,0	22.981	83,1	69.802	87,3
Sector cooperatist	53	0,8	1.634	5,9	4.988	6,2
Sector privat	641	10,2	3.050	11,0	5.200	6,5

Tabelul nr. 2.5
Evoluţia volumului valoric al investiţiilor din industria mică, comparativ cu cel al industriei de stat, în perioada 1950-1989
- continuare

Anii	1980		1985		1989	
	mili-oane lei preţuri curente	%	mili-oane lei preţuri curente	%	mili-oane lei preţuri curente	%
Investiţii total, din care:	210.451	100,0	246.302	100,0	236.411	100,0
Sector de stat	193.269	91,8	229.603	93,2	223.928	94,7
Sector cooperatist	8.937	4,3	9.970	4,1	8.088	3,4
Sector privat	8.245	3,9	6.729	2,7	4.395	1,9

Sursa: Calcule efectuate pe baza datelor din Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

Astfel, în ceea ce priveşte, volumul valoric al investiţiilor realizate, în perioada 1950-1989, în structura acestuia se remarcă (tabelul nr. 2.5), pe de o parte, prepoderenţa investiţiilor finanţate din fonduri ale statului (bugetul central şi bugetele locale), care au cunoscut o tendinţă de creştere, mai ales, după anul 1980, iar, pe de altă parte, tendinţa de reducere, semnificativă (la aproape jumătate), a volumului valoric al investiţiilor finanţate din fondurile unităţilor cooperatiste şi cele din fonduri private, considerate în ansamblu.

De altfel, acest ultim aspect, confirmă faptul că, investiţiile necesare, atât pentru înfiinţarea întreprinderilor din industria mică, cât şi dezvoltarea, ulterioară, a celor existente, în special, pentru creşterea producţiei bunurilor de consum, a celei a materialelor de construcţii, extinderea activităţilor prestatoare de servicii pentru populaţie, pentru reutilarea şi modernizarea unor unităţi, amenajarea unor spaţii disponibile, precum şi pentru crearea de noi spaţii de producţie şi prestări de servicii etc.[64], se pot efectua cu fonduri minime (fără eforturi prea costisitoare), folosind priceperea întreprinzătorilor în valorificarea a numeroase resurse de materii prime şi materiale existente pe plan local şi, uneori, insuficient folosite, pe baza cunoaşterii tradiţiilor de consum specifice locale, dată fiind dimensiunea unităţilor (prin prisma numărului de salariaţi şi al înzestrării tehnice a muncii), precum şi specificitatea proceselor economice (de producţie sau prestări de servicii), preponderent manuale.

[64] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

Referitor la modalităţile de finanţare a investiţiilor efectuate de unităţile de industrie mică, atât cele necesare înfiinţării de noi unităţi, cât şi pentru dezvoltarea celor existente, acestea, potrivit prevederilor din actele normative de reglementare a acestui domeniu de activitate, sunt diferenţiate în raport cu forma de proprietate.

Astfel, finanţarea investiţiilor unităţilor cooperatiste, meşteşugăreşti, de consum şi agricole de producţie, se asigura din fondurile unităţilor cooperatiste (propriile lor mijloace financiare) sau din credite bancare acordate, în conditiile legii, iar pentru „pentru dezvoltarea activităţilor de industrie mică se puteau folosi, în primul rând, spaţiile, maşinile, utilajele, sculele şi uneltele disponibile la unităţile respective sau la alte unităţi din economie, prin redistribuire sau închiriere, în condiţiile reglementărilor în vigoare şi prin acţiuni de cooperare, fără a se face investiţii în clădiri, dar cu investiţii în maşini şi utilaje moderne" (articolul 6 din Legea nr.2 din 1980).

Dotarea efectivă a unităţilor cooperatiste cu fonduri fixe (maşini, utilaje etc.) se efectua, în principal, conform planului de investiţii şi repartiţiilor primite de la forurile superioare, unele utilaje mai simple şi anumite scule fiind realizate chiar în aceste unităţi[65] şi mai puţin obţinute prin procedura de transfer a unor maşini şi utilaje uzate, existente în întreprinderile de stat (republicane), datorită multiplelor aprobări necesare trecerii unui utilaj dintr-o formă de proprietate în alta.

În ceea ce priveşte, unităţile de producţie şi de prestări servicii ale consiliilor populare, mijloacele financiare necesare finanţării investiţiilor se asigurau din fondurile statului de către consiliile populare orăşenesti (judeţene şi al municipiului Bucureşti), iar consiliile populare comunale puteau folosi, pentru activităţile de industrie mică, „încasările din venituri proprii, peste cele planificate prin bugetele comunale, precum şi cele provenite din impozitul asupra clădirilor situate în mediul rural", sau prin credite bancare acordate în condiţiile prevăzute în reglementările în vigoare, „credite de care vor putea beneficia şi comitetele executive ale consiliilor populare comunale"[66].

De asemenea, în conformitate cu prevederile legale (articolul 8, din Legea nr.7 din 1971), „comitetele executive ale consiliilor populare judeţene pot prelua o parte de până la 20% din beneficiile realizate din activităţile

---

[65] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

[66] Legea nr. 7 din 1971 privind organizarea şi dezvoltarea activităţilor industriale, de prelucrare a produselor agricole, construcţii şi prestări de servicii în unităţi aparţinând consiliilor populare, cooperaţiei agricole, meşteşugăreşti şi de consum.

economice de producţie şi de prestări de servicii organizate de către consiliile populare comunale, atunci când acestea au ajuns la un grad mai mare de dezvoltare", aceste sume fiind folosite „în scopul dezvoltării activităţii de industrie mică", dar şi „pentru acţiuni gospodăreşti şi social-culturale".

Pentru activităţile economice noi cu caracter industrial, prin care, potrivit prevederilor legale (articolul 6, din Legea nr. 7 din 1971), se înţelegeau acele „activităţi noi, atelierele, secţiile, centrele, formaţiile de lucru organizate în localităţile în care unitatea de bază (întreprinderea de stat, cooperativa) nu are organizată o astfel de activitate", unităţile de industrie mică beneficiau de unele înlesniri financiare pe o perioadă de doi ani de la înfiinţare. Astfel, unităţile aparţinând consiliilor populare sunt scutite de plata impozitului pe circulaţia mărfurilor[67], cooperativele meşteşugăreşti şi cele de consum sunt scutite de plata impozitului pe circulaţia mărfurilor, precum şi de impozitul pe venit, cooperativele agricole de producţie sunt scutite de plata impozitului pentru încasările realizate din valorificarea unor produse provenite din activităţi fără caracter agricol.

În ceea ce priveşte forţa de muncă utilizată în industria mică (tabelul nr. 2.6), corespunzător dimensiunii întreprinderilor, numărul mediu total al salariaţilor din industrie, care lucrau în unităţi ale industriei mici, în perioada 1960-1989, a manifestat o tendinţă de uşoară reducere, pe ansamblul industriei mici, de la 19,2%, în anul 1960, la 12,1%, la sfârsitul anului 1989.

Tabelul nr. 2.6
Evoluţia numărului mediu al salariaţi din industria mică, pe principalele componente,comparativ cu cea a industriei mari, în perioada 1960-1989

Anii	1960		1970		1980		1985	
	mii persoane	%	Mii persoane	%	Mii persoane	%	Mii persoane	%
Industrie total, din care:	1.241,0	100,0	1.996,8	100,0	3.198,1	100,0	3.504,0	100,0
Industrie de stat, din care:	1.152,2	92,8	1.836,0	91,9	2.896,6	90,6	3.180,6	90,8
-de subordorare republicană	1.003,3	80,8	1.628,9	81,5	2.880,5	90,1	3.125,0	89,2

[67] Impozitul pe circulaţia mărfurilor se datorează de către întreprinderile şi organizaţiile economice de stat, cooperatiste şi celelalte organizaţii obşteşti, cu excepţia gospodăriilor agricole colective, asupra realizărilor din vânzarea mărfurilor provenite din producţie şi colectarea proprie (Decret nr. 509 din 1 ianuarie 1954 privind impozitul pe circulaţia mărfurilor (articolul 1).

Anii	1960		1970		1980		1985	
	mii per-soane	%	Mii per-soane	%	Mii per-soane	%	Mii per-soane	%
Industria mică, din care:	237,7	19,2	367,9	18,4	317,6	9,9	379,0	10,8
- industria de stat de subor-donare locală	148,9	12,0	207,1	10,4	16,1	0,5	55,6	1,6
- industria cooperatistă	88,8	7,2	160,8	8,0	301,5	9,5	323,4	9,2

Tabelul nr. 2.6
Evoluţia numărului mediu al salariaţi din industria mică, pe principalele componente,comparativ cu cea a industriei mari, în perioada 1960-1989 - continuare

Anii	1986		1987		1988		1989	
	mii per-soane	%	mii per-soane	%	mii per-soane	%	mii per-soane	%
Industrie total, din care:	3.573,7	100,0	3.594,8	100,0	3.606,7	100,0	3.690,2	100,0
Industrie de stat, din care:	3.224,1	90,2	3.240,6	90,1	3.248,0	90,1	3.325,9	90,1
-de subordona-re republicană	3.156,0	88,3	3.167,5	88,1	3.171,3	87,9	3.245,7	87,9
Industria mică, din care:	417,7	11,7	427,3	11,9	435,4	12,1	444,6	12,1
- industria de stat de subor-donare locală	68,1	1,9	73,1	2,0	77,7	2,2	80,3	2,2
- industria cooperatistă	349,6	9,8	354,2	9,9	357,7	9,9	364,3	9,9

Sursa: Calcule efectuate pe baza datelor din Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

Pe principalele componente ale industriei mici, numărul mediu al salariaţilor angajaţi, a manifestat o evoluţie diferenţiată, în perioada menţionată. Astfel, în timp ce, în structura salariaţilor din industrie, în anul 1960, cei care erau angajaţi în activităţi desfăşurate în întreprinderi aparţinând industriei de stat locale, erau majoritari, reprezentând 12,0%, iar cei angajaţi în unităţi ale industriei cooperatiste depăşeau, cu puţin, 7%, la sfârşitul anului 1989, în unităţi ale industriei cooperatiste lucrau aproape 10% din numărul total al salaţiatilor din industrie, în timp ce, în întreptinderile aparţinând industriei de stat locale erau

angajaţi numai 2,2% din numărul mediu total al salariaţilor din industrie, reducere datorată, în principal, trecerii, în anul 1977, a unor întreprinderi din industria locală (a celor de dimensiune mai mare, cu cei mai mulţi angajaţi) în subordine republicană.

Pentru asigurarea desfăşurării activităţii economice (de producţie sau prestări de servicii) din unităţile apaţinând industriei mici, recrutarea şi angajarea forţei de muncă erau reglementate prin actele normative, care vizau acest domeniu de activitate, în vigoare[68] în perioada analizată.

Astfel, unităţile din industria mică pot recruta numai forţa de muncă disponibilă din localităţile în care funcţionează, condiţia generală specificată în lege, fiind ca „persoanele care solicită angajarea să nu se afle în raporturi juridice de muncă cu o altă unitate socialistă de stat sau cooperatistă (cu o singură excepţie prezentată mai jos), consecinţa fiind că în aceste unităţi nu se pot face decât încadrări directe în muncă, transferul în interesul serviciului sau transferul la cerere neputând constitui modalităţi de angajare.

În cazul în care pentru efectuarea unor lucrări, care necesitau personal cu o calificare superioară sau cu o anumită specializare, unităţile industriei mici pot încadra specialişti proveniţi din alte localităţi cu îndeplinirea, cumulativă, a trei condiţii, şi anume: „persoanele în cauză să nu fie încadrate în muncă; încadrarea fiecărei persoane se face cu aprobarea organelor ierarhic superioare; cei în cauză să posede calificarea corespunzătoare potrivit legii", urmărindu-se, după opinia noastră, în principal, limitarea migrării forţei de muncă din industria republicană către unităţile cooperatiste.

În schimb, „angajarea muncitorilor necalificaţi se putea face de către conducătorul unităţii, la propunerea maistrului (şefului de formaţie), care verifica, prin probe practice, capacitatea solicitanţilor de a îndeplini sarcinile care le reveneau.

În ceea ce priveşte, persoanele calificate, „angajarea acestora se putea face pe bază de examen", angajarea prin concurs fiind extrem de rară, deoarece posibilitatea de a fi doi candidaţi pe un singur post vacant era mică, datorită restricţiilor prezentate anterior.

De asemenea, în actele normative care reglementau acest domeniu de activitate[69], se preciza că „pensionarii care lucrează în activităţile de

---

[68] Legea nr. 2 din 1980 privind dezvoltarea industriei mici şi Legea nr. 7 din 1971 privind organizarea şi dezvoltarea activităţilor industriale, de prelucrare a produselor agricole, construcţii şi prestări de servicii în unităţi aparţinînd consiliilor populare, cooperaţiei agricole, meşteşugăreşti şi de consum.

[69] Legea nr. 2 din 1980 privind dezvoltarea industriei mici, articolul 33.

industrie mică, au dreptul să cumuleze pensia integrală cu veniturile realizate din aceste activităţi, cu plata impozitelor prevăzute de lege".

În funcţie de particularităţile fiecărei componente a industriei mici, asigurarea cu fortă de muncă (recrutare, calificare, stabilitate etc.), prezenta anumite aspecte specifice. Astfel, membrii cooperaţiei meşteşugăreşti şi cei ai cooperatiei de consum se bucurau de aceleasi drepturi ca şi muncitorii angajaţi în industria republicană, în sensul că primeau pensie şi alocaţie de stat pentru copii, aveu dreptul la concediu de odihnă plătit etc., în timp ce, membrii cooperaţiei agricole de producţie, deşi, nu beneficiau de toate aceste drepturi, primeau, în schimb, un lot de pământ personal şi aveau asigurată o cotă parte de produse agricole, din producţia realizată.

Potrivit prevederilor legii industriei mici, unităţile aceasteia sunt, direct, angajate în producerea majorităţii tipurilor de bunuri de consum şi de servicii pentru populaţie, cu excepţia bunurilor de folosinţă îndelungată de înaltă tehnicitate şi complexitate, fabricate în serii foarte mari în întreprinderi specializate.

Este de menţionat faptul că, personalul ocupat în industria mică, desfăşoară o gamă largă de activităţi de tip industrial, începând de la obţinerea de produse artizanale simple până la realizarea unor piese, repere, subansamble şi chiar produse finite complexe pe care le furnizează, fie altor întreprinderi (din industria republicană), fie direct către fondul pieţei.

În perioada analizată, potrivit aprecierii din literatura de specialitate[70], procesul de producţie din unităţile industriei mici este orientat, cu precădere, spre satisfacerea solicitărilor populaţiei cu bunuri şi servicii, producţia industriei mici, mai ales, a celei din mediul urban, fiind destinată, în cea mai mare măsura , pieţei.

În acest sens, nivelul de calificare al personalului este specific şi, diferenţiat, în funcţie de implicarea acestuia în diferitele activităţi desfăşurate în unităţile industriei mici, fiind influenţat, în principal, de exigenţele calitative ale destinaţiei producţiei, putând merge de la o înaltă calificare a personalului (de exemplu, în cazul executării unor serii scurte de produse de înaltă tehnicitate, de aparatură de măsură şi control, de laborator etc.), la o calificare specifică meştesugurilor tradiţionale, cuprinzând, însă, şi elemente de creaţie artistică (de exemplu, în cazul producţiei de bunuri consum) sau o calificare complexă, incluzând cunoştinţe tehnice despre ansamblul produsului (de exemplu, în cazul

[70] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

asigurării întreţinerii, reparării şi funcţionării unor bunuri de înaltă tehnicitate, atât de uz productiv cât şi individual), până la un personal calificat şi cu cunoştinţele tehnice, artistice şi estetice necesare (de exemplu, în cazul implicării în fabricaţie a unor bunuri puternic individualizate şi influenţate de modă) etc.

De altfel, aşa cum apreciază în literatura de specialite[71], „meseria artizanală presupune stăpânirea aprofundată a unui ansamblu de operaţii, muncitorul din acest domeniu este obligat să cunoască de fond proprietăţile materialelor utilizate şi să dobândească virtuozitate în utilizarea nu numai a unui utilaj ci, de cele mai multe ori, a unui complex de utilaje, în funcţie de cerinţe specifice", fiind specifică, mai curând, policalificarea.

În acelaşi timp, calificarea forţei de muncă în cadrul cooperaţiei meşteşugăreşti, de exemplu, se efectua, atât prin sistemul propriu al acesteia (şcoli profesionale, ucenicie la locul de muncă, cursuri de calificare la locul de muncă), cât şi prin liceele industriale şi şcolile de maiştri ale ministerelor industriale.

Referitor la înzestrarea tehnică a muncii, deşi în unele lucrări de specialitate[72], se afirmă faptul că, în industria mică înzestrarea tehnică a muncii înregistra niveluri scăzute (comparaţia efectuându-se cu înzestrarea tehnică din industria republicană), acest fapt este firesc, după părerea noastră, ţinând cont de faptul că, în cele mai multe activităţi desfăşurate în unităţile industriei mici, proceselul de muncă este, preponderent, manual şi necesită mijloace de muncă mai simple (unele utilaje mai simple şi anumite scule fiind realizate chiar în aceste unităţi), complexitatea proceselor tehnologice, fiind specifică numai unui număr redus de activităţi din industria mică.

În acelaşi timp, deşi această apreciere este justificată, pe ansamblul industriei mici, prin generalizare, nediferenţiată, se poate ajunge la concluzii insuficient fundamentate sau chiar eronate, ţinând cont de particularităţile (specificul) profilului activităţilor desfăşurate în unităţile aparţinând diferitelor componente ale industriei mici, deoarece există şi

---

[71] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

[72] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

unităţi de industrie mică cu un nivel înalt de înzestrare tehnică a muncii (de exemplu, în cazul spălătoriilor, curaţătoriilor şi vopsitoriilor chimice pentru bunurile de uz curent şi periodic), în care se manifestă, chiar, tendinţa de accentuare a complexităţii dotării tehnice, în funcţie de evoluţia perfecţionărilor tehnologice.

Analiza evoluţiei puterii instalate care deserveşte producţia industrială (tabelul nr. 2.7), evidentiază faptul că, din totalul acesteia, industria mică utiliza 7,54%, în anul 1960, cu tendinţă de scădere până la 0,89%, în anul 1980 şi de creştere, uşoară, până la 1,52%, în anul 1989.

Tabelul nr. 2.7
Evoluţia puterii instalate care deserveşte ansamblul industriei şi producţia realizată în unităţi ale industriei mici, în perioada 1960-1989

	Anii	Numărul întreprinderilor la sfârşitul anului	Numărul mediu al salariaţilor -mii-	Puterea instalată care deserveşte producţia -mii kW-	Consumul de energie - kW-	
					pe o întreprindere	la 1 salariat
Industrie, total	1960	1.658	1241,0	3.263	1.968,0	2,63
	1970	1.731	1,996,8	10.762	6.217,2	5,39
	1980	1.752	3,198,1	27.125	15.482,3	8,48
	1985	1.913	3,503,9	33.040	17.271,3	9,43
	1989	2.102	3,690,2	38.110	18.130,3	10,33
Industria republicană	1960	1.001	1,003,4	3.017	3.014,0	3,01
	1970	1.126	1,628,9	10.266	9.117,2	6,30
	1980	1.321	2,880,5	26.883	20.350,5	9,33
	1985	1.418	3,125,0	32.645	23.021,9	10,45
	1989	1.474	3,245,6	37.529	25.460,6	11,56
Industria mică (industria locală şi cea cooperatistă)	1960	657	237,7	246	374,4	1,03
	1970	605	367,9	496	819,8	1,35
	1980	431	317,6	242	561,5	0,76
	1985	495	379,0	395	798,0	1,04
	1989	628	444,6	581	925,2	1,31

Sursa: Calcule efectuate pe baza datelor din Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

Notă: -Datele privind puterea instalată aferentă industriei mici, s-au obţinut prin diferenţă dintre puterea instalată pe total industrie şi cea din industria republicană.

-Puterea instalată care deserveşte producţia cuprinde puterea instalată a motoarelor primare care acţionează direct utilajul de producţie (necuplate cu generatoarele electrice) şi puterea instalată totală a receptoarelor electrice.

Se remarcă faptul că, puterea instalată care deserveşte producţia ce revine, în medie, pe o întreprindere din industria mică, a crescut de la 374,4 kW, în anul 1960, la 925,2 kW, în anul 1989 (cu excepţia anului 1980, ca urmare a trecerii unor întreprinderi din industria locală în cea republicană, în anul 1977), în timp ce consumul de energie, mediu, pe un salariat a manifestat o tendinţă de creştere de la 1,03 kW, în anul 1960, la 1,31 kW, în anul 1989.

Bineînteles, în aprecierea corectă a acestor indicatori, trebuie să se ţină seama de faptul că, o influenţă, hotaratoare, asupra mărimii acestora o exercită profilul diferit al unităţilor ce fac parte din diferitele componente ale industriei mici.

Totuşi, aceşti indicatori confirmă, aprecierea efectuată în literatura de specialitate[73], potrivit căreia, crearea unui loc de muncă în industria mică, în ansamblul său, implică un efort investiţional mai redus decât în cazul unuia din industria republicană. Evident că, aceste comparaţii trebuie făcute sub rezerva diferenţei mari dintre structura activităţilor din industria mică şi cea republicană.

Cooperaţia meşteşugărească, s-a constituit ca subsistem[74] al industriei mici din ţara noastră, odată cu intrarea în vigoare a prevederilor actelor normative care reglementează desfăşurarea activităţii acestui sector al economiei naţionale.

În perioada analizată, cooperaţia meşteşugărească a avut o contribuţie importantă la creşterea potenţialului industriei mici, în anul 1989[75], de exemplu, cuprinzând 541 de cooperative (86,1% din numărul total al unităţilor de industrie mică[76]), cu 17.644 unităţi de servire a

---

[73] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

[74] În literatura de specialitate din perioada analizată, pentru delimitarea componentelor industriei mici s-a utilizat noţiunea de subsistem, pe care o folosim în această lucrare (Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987).

[75] Date preluate din Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

[76] Procentul s-a obtinut prin raportare la numărul total al întreprinderilor din industria mică (628 întreprinderi) din tabelul nr. 2.3

populaţiei, atât in domeniul producţiei de bunuri de consum pentru populaţie, cât şi în cel al prestărilor de servicii.

În procesul dezvoltării şi consolidării sale, structura subsistemului cooperaţiei meşteşugăreşti a suportat modificări semnificative, marcând un accentuat proces, atât de concentrare, în sensul, creşterii dimensiunii unităţilor componente, cât şi de specializare.

Astfel, este de remarcat faptul că, atât marimea unei cooperative meşteşugăreşti, cât şi cea a unei unităţi de servire a populaţiei din cadrul acesteia au manifestat o tendinţă de creştere accentuată (tabelul nr.2.8).

Tabelul nr.2.8
Evoluţia cooperaţiei meşteşugăreşti din România, în perioada 1950-1989

	1950	1960	1970	1980	1985	1989
Cooperative-număr	568	345	409	442	490	541
Membrii cooperatori	65.304	110.416	195.236	337.211	365.799	379.843
Mărimea medie a unei cooperative	115,0	320,0	477,3	762,9	746,5	702,1
Unităţi de servire a populaţiei-număr	2.127	10.463	12.399	14.725	17.010	17.644
Muncitori în unităţile de servire a populaţiei-număr	11.601	67.895	102.040	138.220	143.308	147.144
Mărimea medie a unei unităţi de servire a populaţiei	5,45	6,49	8,23	9,39	8,42	8,34

Sursa: Calcule efectuate pe baza datelor din Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

În cadrul industriei mici, subsistemul cooperaţiei meşteşugăreşti este orientat, preponderent, spre producţia şi prestările de servicii destinate satisfacerii cerinţelor populaţiei, mai ales, din mediul urban, această orientare, fiind, de altfel, în conformitate cu prevederile legale din acea perioadă.

Astfel, de exemplu, în anul 1985[77], în ansamblul industriei mici, cooperaţia meşteşugărească, deţinea 42,8%, din valoarea producţiei marfă industrială, 60,5% din livrările la fondul pieţei, 63,6%, din valoarea serviciilor prestate către populaţie, precum şi 63,0% din exportul către ţările capitaliste dezvoltate (pe relaţia devize convertibile) şi 65,7% din exportul către ţările socialiste, din perioada analizată.

Activitatea de prestări de servicii pentru populaţie, alături de producţia bunurilor de consum, reprezintă una dintre categoriile mari de activităţi desfăşurate în cadrul cooperaţiei meşteşugăreşti, valoarea acestora reprezentând, de exemplu, în anul 1985[78], aproape 45% din producţia marfă industrială realizată în cadrul acestui subsistem al industriei mici din ţara noastră.

În diversitatea extrem de mare a serviciilor pentru populaţie (tabelul nr. 2.9), se disting, totuşi, două categorii dominante, şi anume: execuţia unor bunuri (confecţii, tricotaje, încălţăminte, marochinărie, mobilă etc.) sau lucrări pe bază de comenzi directe ale populaţiei adresate centrelor de primire şi execuţie, care reprezentau, din total servicii, în anul 1989, aproape 40% (faţă de 46,4%, în anul 1960) şi repararea şi transformarea unor obiecte de uz personal şi casnic (în principal, bunuri de folosinţă îndelungată), servicii a căror pondere, în ansamblul celor prestate pentru populaţie era, în anul 1989, de aproape 12% (faţă de 6,4%, în anul 1960).

Tabelul nr. 2.9
Evoluţia numărului unităţilor de servire a populaţiei din cooperaţia meşteşugărească, pe activităţi, în perioada 1960-198

Acivităţi	1960		1970		1980		1985		1989	
	nu-măr	%	nu-măr	%	nu-măr	%	nu-măr	%	nu-măr	%
Total, din care:	10.463	100,0	12.399	100,0	14.725	100,0	17.010	100,0	17.644	100,0
a. Lucrări efectuate pe bază de comandă, din care:	4.855	46,4	5.225	42,1	6.145	41,0	6.956	40,1	7.115	39,5
- confecţii (case de modă)	2.113	20,2	2.233	18,0	2.769	18,5	3.098	17,8	3.171	17,6

[77] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

[78] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

Acivităţi	1960		1970		1980		1985		1989	
	nu-măr	%	nu-măr	%	nu-măr	%	nu-măr	%	nu-măr	%
- tricotaje	105	1,0	389	3,1	599	4,0	728	4,2	779	4,3
- încălţăminte	2.031	19,4	1.588	12,8	1.334	8,9	1.440	8,3	1.488	8,3
- blănărie şi cojocărie	205	2,0	311	2,5	505	3,4	639	3,7	644	3,6
- marochinărie	80	0,8	177	1,4	291	1,9	340	2,0	328	1,8
- mobilă	321	3,1	527	4,3	647	4,3	711	4,1	705	3,9
b. Reparaţii şi transformări de obiecte de uz personal şi casnic, din care:	674	6,4	1.096	8,8	1.737	11,6	2.155	12,4	2.141	11,9
- reparaţii de radio şi televizoare	318	3,0	535	4,3	735	4,9	884	5,1	838	4,7
- întretinere şi reparaţii auto-moto	...	...	...	...	253	1,7	338	1,9	332	1,8
- ceasornicării şi bijuterii	356	3,4	561	4,5	749	5,0	933	5,4	971	5,4
c.Spalătorii, curăţătorii şi vopsitorii chimice	241	2,3	362	2,9	557	3,7	571	3,3	555	3,1
d. Servivii personale, din care:	2.499	23,9	2.426	19,6	2.648	17,7	2.804	16,2	3.047	16,1
- frizerie-coafură	1.920	18,4	1.886	15,2	2.093	14,0	2.221	12,8	2.292	12,8
- Ateliere fotografice	579	5,5	540	4,4	555	3,7	583	3,4	593	3,3
e. Alte activităţi (în principal, prestări în construcţii)	1.906	18,2	2.525	20,4	2.877	19,2	3.522	20,3	3.891	21,6

Sursa: Calcule efectuate pe baza datelor din Anuarul statistic al României 1990, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1991.

În ceea ce priveşte, prima categorie de servicii, care satisfac o cerere puternic personalizată, accentuează rolul cooperaţiei meşteşugăreşti în asigurarea unei concordanţe între structura ofertei de mărfuri şi cea a cererii populaţiei.

De asemenea, caracterul acestei activităţi a cooperaţiei meşteşugăreşti şi plasarea ei în sfera serviciilor opţionale din partea populaţiei, au condiţionat dezvoltarea acestui sector în funcţie de modificările

intervenite în structura cheltuielilor din bugetele de familie, determinate de evoluţia veniturilor reale ale populaţiei[79].

Referitor la cea de-a doua mare categorie de servicii prestate de cooperaţia meşteşugărească, este important de menţionat faptul că, dezvoltarea acesteia este condiţionată, pe de o parte, de evoluţia gradului de dotare a populaţiei cu bunuri de folosinţă îndelungată (mai mult de jumătate din volumul acestor servicii se realizează în activitatea de reparaţie autoturismelor şi a celorlalte mijloace de transport proprietate personală, a aparaturii electronice şi electrotehnice din dotarea gospodariilor populaţiei) şi de evoluţia duratei de utilizare a acestor bunuri[80] iar, pe de altă parte, de rezultatele interacţiunii factorilor ce determină recurgerea la repararea unor asemenea bunuri.

Totodată, activitatea de întreţinere şi reparaţii a bunurilor de folosinţă îndelungată având, în bună măsură, ca obiect restabilirea valorii de întrebuinţare la o serie de bunuri cu o complexitate tehnică ridicată, necesită, pe de o parte, o calificare complexă a personalului implicat, incluzând cunoştinţe tehnice despre ansamblul produsului şi, pe de altă parte, asigurarea unei dotării tehnice complexe, nu atât datotită înlănţuirii pe flux a utilajelor, cât, mai ales, a numărului de utilaje pe care trebuie să le întrebuinţeze un angajat, în funcţie de cerinţe.

În acelaşi timp, este de menţionat faptul că, până în anul 1974[81], cooperaţia meşteşugărească era singurul prestator de servicii în domeniul întreţinerii bunurilor de folosinţă îndelungată în perioada de garanţie, atât în mediul urban, cât şi în cel rural, iar, în perioada de postgaranţie, numai în mediul urban. După anul 1974 a început să se dezvolte reţeaua de service a Centralei de Autoturisme Piteşti, care asigura asistenţă tehnică şi piese de schimb, favorizât funcţionarea unităţilor proprii, iar după anul 1980, producătorii de bunuri electronice şi electrotehnice au început să-şi dezvolte, de asemenea, o reţea proprie de

---

[79] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

[80] Referiri detaliate la acest proces se fac în lucrarea : Corneliu Russu, Vasilie Bogdan, Sorin Dincă, Ecaterina Deaconescu, Marius Costea, Reciclarea resurselor materiale, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi enciclopedică, 1984.

[81] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

întreţinere a acestora, prin intermediul căreia se asigurau, prioritar, propriilor unităţi piesele de schimb necesare.

În aceste condiţii, deşi, exista o concurenţă pe piaţa prestărilor de servicii, care trebuia să aibă un efect pozitiv, care să se reflecte într-o îmbunătăţire a calităţii a prestărilor de servicii pentru populaţie, dacă avea la bază condiţii egale pentru toţi prestatorii de servicii, cooperaţia meşteşugărească era dezavantajată, atât în asigurarea pieselor de schimb necesare (utilizând, în multe cazuri, piese de schimb recondiţionate), cât şi în ceea ce priveşte asistenţa tehnică.

Chiar în aceste condiţii, datotită creşterii gradului de dotare a populaţiei cu bunuri de folosinţă îndelungată, reţeau unităţilor cooperaţiei meşteşugăreşti în domeniul prestărilor serviciilor de întreţinere şi reparaţii, a continuat să se dezvolte, astfel încât, în anul 1989, numărul acestor unităţi era de 1.170, faţă de numai 318 unităţi, în anul, 1960 (tabelul nr.2.9), având avantajul unei repartizări a unităţilor prestatoare de servicii în profil teritorial, mai ales, pe localităţi urbane, proportională cu solicitările populaţiei.

Această scurtă prezentare (în funcţie de datele disponibile), a locului industriei mici, în ansamblul industrie româneşti, în perioada analizată, a evidenţiat rolul deosebit pe care îl are dezvoltarea acestui sector de activitate, în antrenarea unor importante resurse de muncă, distribuite într-un mare număr de unităţi de producţie şi prestări de servicii, de dimensiuni reduse, mult mai adaptabile la mobilitatea şi diversitatea cererii, făcând, astfel, posibilă o adaptare mai bună la diversificarea, mobilitatea şi specificul local al cererii.

De fapt, existenţa unui număr mare şi, în continuă, creştere de unităţi industriale mici în cadrul economiei naţionale, în general, şi a industriei prelucrătoare, în special, constituie un factor de asigurare a unei game diversificate de bunuri şi servicii, impusă de însăşi amplificarea continuă a cerinţelor de producţie şi de consum ale populaţiei şi ale economiei naţionale, care nu pot fi satisfăcute decât prin intermediul acestora.

În acelaşi timp, datorită valenţelor, considerabile, pe care le are industria mică în crearea de noi locuri de muncă, capacităţii de inovare, valorificării resurselor materiale şi de muncă locale, facilitării punerii în valoare a regiunilor insuficient industrializate etc., reprezintă un element important de menţinere a echilibrului economic şi social în profil teritorial.

2.3. Funcţii ale industriei mici

Importanţa rolulului industriei mici în procesul creşterii economice, este marcat, în literatura de specialitate din perioada analizată[82], de gama funcţiilor specifice pe care industria mică, în ansamblul său, ca domeniu al economiei naţionale[83], trebuie să le îndeplinească. În acest sens, autorii, din lucrarea menţionată, au încercat să contureze „acele funcţii ale industriei mici care corespund exigenţelor unei economii moderne, flexibile şi competitive", printre care: valorificarea superioară a resurselor materiale şi de muncă locale, creşterea şi diversificarea producţiei bunurilor de consum şi a serviciilor, realizarea activităţilor complementare celor din industria mare[84], creşterea flexibilităţii şi a adaptabilităţii industriei la cerinţele pieţei interne şi externe, crearea şi asimilarea cu operativitate în producţie a elementelor de progres tehnic. La acestea, se poate adăuga, potrivit opiniei noastre, şi valorificarea creaţiei populare şi artizanale.

În continuare, sunt prezentate, succint, câteva aspecte ale acestor funcţii, menţionate în lucrarea citată anterior, precum şi din alte publicaţii din literatura de specialitate din acea perioadă.

a) Valorificarea superioară a resurselor materiale şi de muncă locale

Înfiinţarea şi dezvoltarea de unităţi industriale mici, fără investiţii costisitoare, folosind priceperea întreprinzătorilor şi tradiţiile specifice locale, favorizează atragerea în circuitul economic şi valorificarea a numeroase resurse de materii prime şi materiale existente pe plan local şi, uneori, insuficient folosite, care la nivelul întregii ţări reprezintă valori deosebit de importante şi pot fi transformate într-o gamă variată de produse necesare populaţiei şi economiei naţionale.

Aşa cum se mentionează, în lucrarea citată anteior, valorificarea superioară a resurselor locale se poate realiza în cadrul a celor două tipuri de unităţi ale industriei mici: în unităţile specializate, care gravitează în jurul marilor întreprinderi industriale, cărora le furnizează repere şi

---

[82] Corneliu Russu, Alexandru Mihăilescu, Locul şi rolul industriei mici în ansamblul economiei naţionale, articol publicat în Revista economică, nr. 30 din 30 iulie 1982.

[83] Prin legea industriei mici, din anul 1980, s-a conferit o anumită sferă de cuprindere a activităţilor desfăşurate de fiecare subsistem al industriei mici, astfel încât unele dintre aceste funcţii în cadrul unor subsisteme ale industriei mici se regăsesc, în timp ce în altele pot lipsi, dar pe ansamblul sistemului industriei mici acestea sunt, însă, definitorii.

[84] Întreprinderile mari, în această perioadă, erau considerate cele de stat, de subordonare republicană.

subansamble, această categorie de unităţi fiind, însă, la începutul anilor '80, foarte restrânsă în ţara noastră; în unităţile de industrie mică cu un profil relativ larg de producţie, în care se realizează, în mare masură, produse finite la un nivel de tehnicitate redus, caracteristice industriei mici din acea perioadă din ţara noastră.

Valorificarea resurselor materiale locale, prin prelucrare, se referă la următoarelor categorii de resurse: resurse provenite din producţia agricolă locală, destinate preindustrializării (a celor care se pretează unei astfel de destinaţii), resursele materiale minerale existente în zăcăminte de proporţii reduse, a căror exploatare pe scară mare nu se justifică din punct de vedere economic; resursele energetice neconvenţionale, care au o largă distribuţie în profil teritoial; resursele refolosibile, recuperate din procesele de producţie şi de consum, a căror utilizare în întreprinderile mari nu este la fel de eficientă ca în unităţile industriei mici sau prezintă o eficienţă mult inferioară celei specifice procesului de producţie de bază din întreprinderile mari; alte resurse locale (pietriş, nisip, argilă, floră spontană, culturi sporadice de rachită, sorg etc.).

De asemenea, dezvoltarea corespunzătoare a activităţilor de industrie mică are drept consecinţă creşterea gradului de utilizare a resurselor de forţă de muncă, în special, a celei din mediul rural, mai ales prin extinderea muncii la domiciliu, favorizând, astfel, stabilizarea ocupării forţei de muncă în mediul rural şi mărind posibilităţile de asigurare a necesarului de forţă de muncă pentru agricultură, în perioadele optime de realizare a lucrărilor agricole, precum şi reducerea navetismului, ceea ce determină obţinerea unor efecte economice şi sociale pozitive.

Referitor la resursele refolosibile, recuperate din procesele de producţie şi de consum[85], practica, din acea perioadă, a demonstrat că recondiţionarea unor bunuri de folosinţă îndelungată şi, chiar, a unor utilaje de complexitate mai redusă scoase din uz de diferite unităţi economice, prelucrarea unor resturi de materiale (din industria textilă, metalurgie, construcţii de maşini etc.), provenite din industria mare, s-au justificat pe deplin din punctul de vedere al eficienţei economice, materializandu-se, îndeosebi, în realizarea de bunuri destinate satisfacerii cerinţelor populaţiei sau, chiar, a unor întreprinderi.

---

[85] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

Astfel că, potrivit opiniei unor autori[86], implicarea industriei mici în procesele de recuperare şi reintroducere în diferite circuite economice a materialelor refolosibile, a pieselor, subansamblelor, bunurilor scoase din uz, reutilizabile ca atare sau prin recondiţionare, provenite atât din sfera producţiei cât şi din cea a consumului, a constituit una dintre opţiunile industriei mici, referitoare la valorificarea superioară a tuturor resurselor disponibile în complexul economic naţional.

Dar, această activitate s-a desfăşurat, aproape în exclusivitate, în cadrul cooperaţiei meşteşugăreşti[87] (subsistem al industriei mici), accentul fiind pus pe dezvoltarea, cu prioritate, a activităţii de achiziţionare şi recondiţionare a unor bunuri uzate, subansamble sau piese, de la populaţie şi valorificarea, în interiorul unităţilor sau destinate comercializării prin reţeaua proprie, ca formă superioară de reciclare, prin intermediul căreia se valorificau, simultan, resursele materiale, energetice şi de muncă încorporate în astfel de bunuri. În acest sens, în cadrul cooperaţiei meşteşugăreşti a crescut numărul unităţilor implicate în crearea şi dezvoltarea reţelei de unităţi - de la 356 puncte se achiziţie şi vânzare a bunurilor uzate şi recondiţionate, în anul 1978, la 638, la sfârsitul anului 1981, concomitent cu îmbunătăţirea dotării tehnico-materială a acestora, lărgindu-se, continuu, şi gama bunurilor uzate care fac obiectul activităţii de recuperare, recondiţionare şi comercializare.

Aşa cum mentionează autorii, în continuare, dacă la început populaţia a manifestat anumite reticenţe în achiziţionarea unor astfel de bunuri, treptat, s-a format şi s-a dezvolta un segment de piaţă cuprinzând, în anul 1985, aproape toate categoriile de bunuri. Astfel, de exemplu, în anul 1985, din valoarea totală a bunurilor achiziţionate, recondiţionate şi valorificate, bunurile din grupa textile, pielărie, blanărie deţineau 22,8%, cele electronice şi electrotehnice 37,7%, autoturismele şi alte mijloace se transport personal 15,9%, mobila 20,3% etc.

b) Creşterea şi diversificarea producţiei bunurilor de consum şi serviciilor

Tendinţele care se manifestă în domeniul dezvoltării şi modernizării marii industrii, de accentuare a procesului de specializare a productiei - legat de exigenţele realizării unor produse cu performanţe tehnico-

---

[86] Silvia Marinescu-Paşoi, Vasilie Bogdan, Cornel Neaţu, Dimensiunile reciclării complexe a resurselor, articol publicat în Revista economică, nr. 30 din 30 iulie 1982.

[87] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

economice înalte şi în condiţii de eficienţă - şi cele din evoluţia cererii, în sensul diversificării acesteia, impun ca un număr tot mai mare de produse şi servicii (complementare celor din industria mare) să fie realizate de unităţi de mici dimensiuni. În acest fel, însuşi numărul mare de unităţi de mici dimensiuni, cu un grad mai mult sau mai puţin avansat de specializare a producţiei, constituie un factor de asigurare a unei game diversificate de bunuri şi servicii.

În acelaşi timp, în componenţa cererii populaţiei de bunuri şi servicii intră nu numai produse de înaltă tehnicitate, dar şi o mare diversitate de produse, unele dintre ele mai simple, iar realizarea acestora nu presupune existenţa unei dotări tehnice deosebite şi nici a unui grad înalt de specializare, tehnologică sau pe produse, în unităţile industriei mici.

Prin legea industriei mici, aceasta este, direct, angajată în producerea majorităţii tipurilor de bunuri de consum şi de servicii pentru populaţie, cu excepţia bunurilor de folosinţă îndelungată de înaltă tehnicitate şi complexitate, fabricate în serii foarte mari în întreprinderi specializate.

În acest sens, organizarea activităţii industriei mici în unităţi de producţie şi prestări de servicii de dimensiuni reduse, mult mai adaptabile la mobilitatea şi diversitatea cererii, orientată, într-o proporţie însemnată, spre realizarea de bunuri de consum şi prestări de servicii destinate pieţei interne, a avut un rol important în diversificarea producţiei[88] unor bunuri de consum, ce nu pot fi realizate, în conditii de eficienţă, în industria mare şi care au completat şi lărgit structura ofertei de mărfuri a pieţei interne, corespunzător cu diversitatea cerinţelor populaţiei.

Este vorba, pe de o parte, de realizarea, uneori, la comandă, a unor bunuri din categoria confecţiilor şi tricotajelor, ţesăturilor confecţionate, încălţămintei, marochinăriei, blănariei, mobilei etc., care încorporează creaţie artistică originală şi tradiţii locale autentice, valorificând astfel, superior resursele printr-un proces de fabricaţie preponderent artizanal şi, pe de altă parte, de producerea unor obiecte mărunte de uz personal, casnic şi gospodăresc, precum şi uneltele de diferite tipuri destinate prestării unor activităţi în cadrul gospodăriei, mai ales, în mediul rural, contribuind la lărgirea continuă a gamei sortimentale a acestora, în funcţie de cerinţele populaţiei.

În ceea ce priveşte prestările de servicii pentru populaţie, cea de-a doua mare categorie de activităţi desfăşurate în industria mică, în

---

[88] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

diversitatea extrem de mare a acestora, se disting, pe de o parte, cele referitoare la execuţia unor bunuri (confecţii, tricotaje, încălţăminte, marochinărie, mobilă etc.) sau lucrări pe baza de comenzi directe ale populaţiei, care satisfac o cerere puternic personalizată, iar, pe de altă parte, cele care privesc repararea şi transformarea obiectelor de uz personal, casnic şi de inventar gospodăresc, a bunurilor de folosinţă îndelungată, având ca obiect restabilirea valorii de întrebuinţare, servicii a căror pondere, în ansamblul celor prestate pentru populaţie fiind, însă, condiţionată de evoluţia gradului de dotare a populaţiei, mai ales, cu bunuri de folosinţă îndelungată şi de cea a duratei de utilizare a acestor bunuri[89].

Un rolul important al industriei mici în diversificarea producţiei destinată satisfacerii cererii populaţiei, derivă şi din posibilitatea acesteia de a lansa, la scară redusă, fabricarea unor produse noi (bunuri de consum şi articole de uz casnic), ale căror segmente de piaţă sunt, încă, insuficient cunoscute. Print-o astfel de testare a cererii populaţiei, se asigură evitarea pierderilor pricinuite de producerea unor cantităţi mai mari de produse, în raport cu cerinţele cumpărătorilor şi, totodată, se asigură punerea de acord a caracteristicilor produselor cu cerinţele populaţiei, în perspectiva extinderii, ulterioare, a producţiei acestora.

c) Realizarea de activităţi complementare celor din industria mare

În condiţiile în care performanţele tehnico-economice ale producţiei industriale depind, în mare măsură, de gradul de specializare a acesteia, de asigurarea fabricării unor produse în serii mari, se impune necesitatea realizării unei complementarităţi tot mai accentuate a industriei mici în raport cu industria mare sub doua aspecte[90], pe de o parte, completarea gamei de produse finite realizate de industria mare în serii mari, cu produse diverse, necesare beneficiarilor în cantităţi reduse sau, chiar, unicate, iar, pe de altă parte, producerea în unităţi distincte a unor ansamble, subansamble şi piese (de regulă, cu consum mare de forţă de muncă, a căror execuţie nu este rentabilă în întreprinderile mari) care intră în componenţa unor produse complexe, a căror asamblare se realizează în unităţile industriei mari.

Accentuarea specializării producţiei impune adâncirea cooperarii dintre unităţi industriale de mărimi diferite. În timp ce specializarea,

---

[89] Referiri detaliate ale acestui proces se regăsesc în lucrarea, Corneliu Russu, Vasilie Bogdan, Sorin Dincă, Ecaterina Deaconescu, Marius Costea, Reciclarea resurselor materiale, Editura Ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti,1984.

[90] Corneliu Russu, Alexandru Mihăilescu, Locul şi rolul industriei mici în ansamblul economiei naţionale, articol publicat în Revista economică, nr. 30 din 30 iulie 1982.

pentru fazele finale de realizare a produselor, de asmblare a lor, impune exitenţa unor întreprinderi mari, realizarea fazelor de fabricaţie premergatoare poate avea loc şi în cadrul unor unităţi de dimensiuni mai reduse (care, însă, trebuie să aibă un nivel ridicat de specializare, în vederea livrării unor piese, repere şi subansamble, corespunzătoare calitativ, către întreprinderea de montaj).

În acest sens, semnificativă este experienţa unor ţări puternic industrializate[91], în care existenţa unor întreprinderi mari şi foarte mari este condiţionată de existenţa unui număr mare de întreprinderi mici şi mijlocii specializate (ca unităţi subcontractante, cu legături permanente de cooperare[92] sau intermitentă, în funcţie de situaţii conjuncturale), care gravitează în jurul celor mari, realizând, sub controlul tehnic (caiet de sarcini) al acestora - o gamă largă de piese, subansamble şi ansamble necesare fabricării produselor finale, în condiţii de maximă specializare a procesului de producţie.

În ţara noastră, în anii '80, deşi, datorită potenţialului productiv şi forţei de muncă de care dispunea industria mică, s-a accentuat rolul acesteia în cooperarea cu industria mare (republicană), mai ales, în realizarea produselor cu anumite grade de complexitate şi care solicitau un consum mare de manoperă, trecându-se, treptat, la asimilarea în industria mică a unor produse (piese de schimb, repere, subansamble) a căror execuţie nu este convenabilă industriei mari (republicane) datorită nivelelor necorespunzătoare înregistrate la unii indicatori de eficienţă (productivitatea muncii, costurile de producţie), dereglării fluxului de fabricaţie, creşterii ponderii personalului cu calificare redusă etc., totusi, categoria unităţilor specializate ale industriei mici, care puteau furniza repere,

---

[91] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

[92] Cooperarea în producţie este o relaţie de furnizare de produse sau de prestări de servicii generate de specializarea organologică sau tehnologică a unitatilor productive. Relaţia de cooperare presupune activitatea coordonată a două sau mai multe întreprinderi, în vederea realizării unui produs complex, prin asamblarea mai multor componente mai simple, produse pe capacităţi specializate a unor faze ale procesului tehnologic (turnare, forjare, tratare termică, anumite prelucrări mecanice etc.); presupune colective de producători având un scop comun şi care dispun, în mod real, de condiţii tehnice şi umane pentru a realiza produsul lor unic. Planul (caietul de sarcini) de cooperare impune obligaţia subfurnizorilor de a contracta cu furnizorul principal producerea şi livrarea de componente pentru un anumit produs final, cu respectarea tuturor condiţiilor tehnice impuse (Dicţionar enciclopedic român, Academia Republicii Populare Române, Editura politică, Bucureşti, 1965).

piese sau subansamble industriei mari, era foarte restrânsă (cele care îndeplineau condiţiile de dotare corespunzătoare cu fonduri fixe, asigurarea cu forţă de muncă cu un anumit grad de calificare şi asigurarea cu materii prime, materiale de calitate etc.).

În continuare, sunt prezentate câteva exemple (în functie de datele statistice disponibile).

- În anul 1985, cooperarea în productie cu industria mare a unităţilor consiliilor populare reprezenta, 3,3% din producţia marfă industrială realizată de acestea [93], constând în efectuarea unor prelucrări de materii prime, executarea de subansamble şi repere pentru industria mare (republicană), finisarea unor produse create în alte unităţi etc.

- În cooperaţia meşteşugărească[94] activitatea de cooperare în producţie cu unităţi aparţinând industriei mari (republicane), din profilul majorităţii ministerelor[95], s-a dezvoltat continuu, reprezentând circa 8,4% din valoarea producţiei marfă industrială şi a prestărilor de servicii neindustriale realizată de cooperaţia meşteşugărească, în anul 1985, reflectând potenţialul productiv şi de forţa de muncă de care dispuneau unităţile componente ale acesteia. În activitatea de cooperare cu întreprinderile mari (republicane) erau antrenate 370 de cooperative din 39 de judeţe care produceu numeroase piese şi subansamble[96].

---

[93] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

[94] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

[95] Astfel, în totalul producţiei realizate în cooperare de cooperaţia meşteşugărească, în anii 1983 şi 1986, Ministerul Industriei Electrotehnice deţinea 20,9% şi, respectiv, 25,5%, Ministerul Industriei metalurgice 3,4% şi, respectiv, 15,7%, Ministerul Construcţiilor Industriale 2,9% şi, respectiv, 3,4%, Ministerul Minelor 2,0% şi, respectiv, 2,7%, Ministerul Apărării Naţionale 0,5% şi, respectiv, 2,3%, Ministerul Construcţiilor de Maşini 23,0% şi, respectiv, 20,2%, Ministerul Industriei Chimice 10,5%şsi, respectiv, 5,7%, Ministerul Industriei Lemnului şi Materialelor de Construcţii 6,8% şi, respectiv, 5,2%, Ministerul Industriei Uşoare 7,6% şi, respectiv, 4,2%, Ministerul Transporturilor şi Telecomunicaţiilor 5,6% şi, respectiv, 0,1%, Ministerul Agriculturii 11,4% şi, respectiv, 3,6% (Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987).

[96] Printre acestea se pot menţiona: schimbătoare de căldură, module termice şi răcitoare de ulei pentru fabricaţia de locomotive, preîncălzitoare pentru motoarele diesel,

În acelaşi timp, se cuvine menţionat faptul că, datorită accentuarii gradului de integrare a fabricaţiei, unele ministerele au dispus restrângerea activităţii de cooperare cu unităţile cooperaţiei meşteşugăreşti, astfel încât volumul cooperarilor, cuprinse în protocoalele pe anul 1986, nu numai că a scăzut, dar reprezenta circa 58% din producţia de cooperare nominalizată în protocoale, fiind afectate o serie de cooperative meşteşugăreşti specializate care produceau subansamble importante[97]. Cu toate că s-a dispus o astfel de răstrângere, condiţiile economice concrete au determinat o serie de întreprinderi mari să solicite cooperaţiei meşteşugăreşti să execute, pe bază de comandă directă, o serie de lucrări în cooperare[98].

- Întreprinderea de autoturisme Piteşti, întreprindere mare de stat, din subordinea Ministerului Construcţiilor de Maşini, avea relaţii de cooperare cu o serie de întreprinderi de mărimi diferite, aparţinând Centralei industriei autoturismelor sau altor centrale industriale, precum şi subsistemelor industriei mici[99]. Astfel, pentru realizarea unui autoturism (Dacia 1300), din volumul total al pieselor, reperelor şi subansamblelor,

---

oglinzi retrovizoare, dispozitive catadioptice, precum şi alte piese şi subansamble pentru fabricaţia de tractoare, autocamioane, autobuze şi troleibuze, sisteme de încălzire pentru schimbătoarele de cale sau oglinzi retrovizoare de staţie pentru metrou, piese şi subansamble pentru instalaţiile de comandă din aviaţia civilă, întrerupatoare pachet, lanţuri tăietoare şi lanturi cu role pentru fabricaţia maşinilor de cusut şi spălat şi pentru unele maşini unelte etc. (Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987).

97 Este cazul Ministerului Construcţiilor de Maşini, principalul minister cu care se colabora, pentru realizarea de autovehicule şi tractoare, de vagoane de metrou etc., Ministerului Energiei Electrice, pentru care se executau, in unitati specializate, vopsitorii anticorozive şi lucrări de izolări termice, Ministerului Industriei Metalurgice, care nu accepta includerea în protocol a lucrărilor executate prin comandă directă de cooperaţia meşteşugărească făcând, astfel, imposibilă decontarea acestora de către bancă (Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987).

98 De exemplu, în cadrul Ministerului Transportului şi Telecomunicaţiilor, Ministerului Agriculturii şi Industriei Alimentare (Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987).

99 Mihail Gondoş, Marin Sandu, Constantin Sandu, Cum sunt folosite posibilităţile de adâncire a cooperării cu marea industrie, articol publicat în Revista economică, nr. 30 din 30 iulie 1982.

încorporate într-un autoturism, cele furnizate, prin cooperare, de industria mică reprezentau numai 6,97% din cantitate şi 1,90% din valoare, faţă de 64,80% din cantitate şi 80,58% din valoare, în cazul altor întreprinderi mari (republicane) şi 28,23% din cantitate şi 17,52% din valoare, în cazul unor piese, repere şi subansamble realizate de întreprinderi subordonate Centralei industriale de autoturisme.

Se remarcă, faptul că unităţile industriei mici au avut o contribuţie neînsemnată, doar 15 unităţi de industrie mică (în principal, unităţi aparţinând consiliilor populare şi cooperativelor meşteşugăreşti), cooperând, cu realizarea de piese, repere, subansamble, în anul 1981, cu Întreprinderea de autoturisme Piteşti, pentru realizarea autoturismelor.

Printre principalele cauze care explică nivelului scăzut al cooperării dintre întreprinderile mari (republicane) şi unităţile industriei mici (ale industriei locale şi cooperatiste), potrivit opiniei autorilor, se numară, pe de o parte, forma de proprietate asupra mijloacelor de producţie[100], nivelul scăzut al înzestrării tehnice a muncii[101], gradul de calificare redus al personalului[102], probleme ridicate de asigurarea cu materii prime şi materiale de

---

[100] Dacă unităţile aparţinând consiliilor populare (industria de stat locală), au asigurat, prin legi, cadrul pentru dezvoltarea activităţilor complementare, în raport cu cele din industria mare, celelalte unităţi de industrie mică (cooperativele meşteşugăreşti, cooperativele de consum şi secţiile industriale ale cooperativelor agricole de producţie) pot coopera cu întreprinderile mari (de stat) pe baza protocoalelor încheiate între ministerele în subordinea cărora se găsesc întreprinderile mari (republicane) şi organele centrale ale industriei mici - Uniunea Centrală a Cooperativelor Meşteşugăreşti, Uniunea Naţională a Cooperaţiei de Consum - Centocoop, Direcţia Generală pentru Agricultură şi Industrie Alimentară. (Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987).

[101] Legea nr.2/1980, la articolul 6, prevede că „pentru dezvoltarea activităţilor de industrie mică se vor folosi, în primul rând, spaţii, maşini, utilaje, scule şi unelte disponibile la unităţile respective sau la alte unităţi din economie, prin redistribuire sau închiriere, în condiţiile reglementărilor în vigoare şi prin acţiuni de cooperare, fără a se face investiţii în clădiri, dar cu investiţii în maşini şi utilaje moderne". Astfel, investiţiile în industria mică, ca modalitate de dotare, era interzisă, în principiu, de legislaţia în vigoare în acea perioadă.

[102] Existenţa unui personal cu un grad de calificare corespunzător reprezintă a doua condiţie importantă pentru îndeplinirea, de către industria mică, a funcţiei de complementaritate în raport cu industria mare (republicană). În conformitate cu prevederile legale, pentru asigurarea desfăşurării activităţii economice, unităţile de industrie mică pot recruta forţă de muncă disponibilă în localităţile în care acestea funcţionează. Condiţia generală cerută de Legea nr. 7 din 1971, este „ca persoanele în cauză să nu se afle în raporturi juridice de muncă cu o altă unitate socialistă", consecinţa fiind că în aceste

calitate[103] etc. şi, pe de altă parte, faptul că, în anul 1977[104], o mare parte din întreprinderile de industrie mică (industria de stat locală) au fost trecute în îndustria mare (de subordonare republicană)[105].

Astfel că, din punct de vedere al dotării cu fonduri fixe, asigurării cu forţă de muncă cu un anumit grad de calificare şi asigurării cu materii prime, materiale, necesare fabricării unor piese, repere şi subansamble destinate încorporării în produse finale complexe realizate de întreprinderile mari (republicane), industria mică nu este pregatită, cel puţin la începutul anilor '80, să îşi exercite, la nivelul de exigenţă solicitat, obligaţiile ce îi reveneau în calitate de industrie complementară.

d) Creşterea flexibilităţii şi a adaptabilităţii industriei la cerinţele pieţei interne şi externe

Schimbările rapide şi, adesea, imprevizibile, ca sens şi intensitate, care se produc în economie, privind utilizarea resurselor primare, a unor

---

unităţi ne se pot face decât încadrări directe în muncă, transferul la cerere sau transferul în interesul serviciului neputând constitui modalităţi de încadrare.

[103] În conformitate cu articolul 5 din Legea nr.7 din1971, „activităţile economice de industrie mică se pot desfăşura pe baza resurselor locale de materii prime şi materiale", fiind, de principiu, interzisă utilizarea materiilor prime şi a materialelor care sunt deficitare pe economie şi pentru care se elaborau balanţe. În mod excepţional, „unităţile industriei mici pot fi aprovizionate cu unele materii prime şi materiale din fondul central, dacă acestea au o ponere mică în valoarea sau cantitatea produselor ce urmează a se executa şi numai dacă sunt absolut necesare pentru realizarea acestora, neputând fi înlocuite în procesul de producţie". De asemenea, „asigurarea materială din fondul centralizat se practică în anumite cazuri de cooperare cu industria mare, când unităţile republicane respective apar în balanţe ca beneficiari ai materiilor prime şi materialelor, transferate, ulterior, unităţilor de industrie mică spre a fi prelucrate şi încorporate în piese, repere, subansamble care se livrează întreprinderilor republicane" (Legea nr. 7 din 1971 privind organizarea şi dezvoltarea activităţilor industriale, de prelucrare a produselor agricole, construcţii şi prestări de servicii în unităţi aparţinînd consiliilor populare, cooperaţiei agricole, meşteşugăreşti şi de consum, 29 aprilie 1971).

[104] Decret nr. 220 din 14 iulie 1977 privind trecerea unităţilor cu activitate de producţie industrială din subordinea consiliilor populare judeţene şi al municipiului Bucureşti în subordinea unor întreprinderi, centrale industriale şi unităţi asimilate acestora, de sub îndrumarea şi controlul unor ministere şi altor organe centrale de stat, din 19 iulie 1977.

[105] Întreprinderile republicane care aveau greutăţi în cooperarea cu întreprinderile de industrie locală, au renunţat la cooperarea cu unităţile care nu au fost trecute, în anul 1977, în subordine republicană, orientandu-şi relaţiile de cooperare spre fostele întreprinderi locale, devenite republicane, întrucât relaţiile contractuale dintre acestea prezentau garanţii suplimentare în ceea ce priveşte calitatea şi ritmicitatea livrărilor de piese, repere, subansamble (Mihail Gondoş, Marin Sandu, Constantin Sandu, Cum sunt folosite posibilităţile de adâncire a cooperarii cu marea industrie, articol publicat în Revista economică, nr. 30 din 30 iulie 1982).

noi tehnologii de producţie sau al unor fenomene necontrolabile care se produc în economia mondială, determină necesitatea găsirii unor soluţii eficiente de adaptare a producţiei la cerinţele pieţei interne şi externe.

În aceste condiţii, un rol important revine unităţilor din industria mică, fie în calitatea acestora de producători ai unor produse finite de o complexitate relativ redusă, fie ca furnizori ai unor repere sau subansamble care se integrează, ulterior, în produse de complexitate şi tehnicitate înaltă, în întreprinderile mari.

În acest sens, industria mică, dat fiind volumul redus al factorilor de producţie si, implicit, un proces de productie mai putin rigid decât cel al întreprindrilor mari[106], dispune de o flexibilitate marită asigurată, pe de o parte, de mobilitatea profilului de fabricaţie al unităţilor de industrie mică, realizabilă, cu operativitate, în interiorul unităţii, dat fiind volumul redus de factori de producţie, fiind posibilă, chiar, înlocuirea totală a acestora, dacă, din motive obiective, este necesară schimbarea radicală a profilului de producţie al acestor unităţi şi, pe de altă parte, de mobilitatea forţei de muncă din industria mică, în realizarea unor diferite operaţii, repere sau produse, asigură adaptarea acesteia, cu uşurinţă la schimbările frecvente din structura producţiei[107].

Caracteristicile de, pronunţată, flexibilitate tehnică şi organizatorică, precum şi de adaptabilitate sunt proprii unităţilor mici din majoritatea ramurilor industriale, care se manifestă, în modul concret de organizare a productiei şi a muncii (metode specifice de organizare a producţiei pentru realizarea unor serii scurte de fabricaţie, precum şi a forţei de muncă adaptată acestui tip de fabricaţie), poate asigura, prin numărul mare al unităţilor de industrie mică, diversitatea necesară a producţiei şi capacitatea de adaptabilitate la cerinţele pieţei şi ale economiei naţionale.

e) Asimilarea cu operativitate în producţie a elementelor de progres tehnic

Industria mică, poate contribuie la crearea şi promovarea progresului tehnic în economie, prin producerea la parametrii calitativ

---

[106] Întreprinderile mari, dispunând, de regulă, de linii tehnologice de mari proporţii, cu înalt nivel de mecanizare şi automatizare, sunt mai greu adaptabile la cele mai mici modificări ale structurii producţiei, frânând, uneori, procesul de înnoire (modernizare) şi de diversificare a acesteia.

[107] Lucrătorii din unităţile industriei mici, fiind adesea direct confruntaţi cu problemele majore ale unităţilor respective, privind asigurarea aprovizionării cu materii prime, materiale, energie, scule, dispozitive, matriţe etc., desfăşurarea procesului de producţie propriu-zis şi asigurarea desfacerii producţiei, pot manifesta, în cunoştinţă de cauză, un plus de iniţiativă în rezolvarea acestor probleme.

îmbunătăţiti a unor piese şi subansamble care intră în componenţa unor maşini şi utilaje, realizate de industria mare, la modernizarea acestora, cu condiţia ca în industria mică să existe o înzestrare tehnică modernă, de înalt nivel, precum şi forţă de muncă cu o calificare corespunzătoare.

Industria mică, prin introducerea în fabricaţie şi, ulterior, pe piaţă a unor produse calitativ noi sau cu performaţe îmbunătăţite, determinate de aspiraţia, firească, a beneficiarilor de a dispune de bunuri şi servicii de o calitate din ce în ce mai ridicată şi care să necesite o cheltuială cât mai redusă, contribuie, de fapt, la asimilarea şi promovarea unor elemente de progres tehnic.

Unitatile industriale mici pot reprezenta importante verigi de legătură, pe de o parte, între realizatorii de invenţii şi inovaţii şi, pe de altă parte, marea productie. Eventualele pierderi legate de incertitudine şi risc, specifice asimilării în productie a elementelor de noutate tehnică şi ştiinţifică, pot fi minimizate, dacă, înainte de a se introduce în procesele de producţie din marea industrie, acestea se experimentează, la scară redusă, în cadrul industriei mici. În acest fel, industria mică poate reprezenta un adevarat laborator experimental al industriei mari.

f) Valorificarea creaţiei populare şi artizanale

Existenţa în ţara noastră a unui bogat tezaur de artă populară şi a unor vechi (milenare) tradiţii ale meşteşugurilor artistice în realizarea unor produse de artă populară şi artizanat, prin prelucrare manuală, în numeroase zone ale ţării, a permis organizarea şi dezvoltarea, mai ales, în cadrul cooperaţiei meşteşugăreşti (subsistem al industriei mici) a unei producţii importante de obiecte de artă populară şi artizanat, prin care se valorifică elementele specifice ale artei populare tradiţionale, adaptate, însă, cerinţelor vieţii moderne.

Folosind potenţialul de muncă şi de creaţie, cooperaţia meşteşugărească realizează[108] o variată producţie de covoare, ţesături, cusături, broderii, costume populare, confecţii artizanale, obiecte de ceramică (dintre acestea, se evidenţiază cele de ceramică de la Horezu), împletituri, obiecte de artizanat din lemn cu caracter utilitar-decorativ (prin prelucrarea lemnului alb, finisarea produselor prin procedee de decorare, cioplire, sculptură, pictură, vopsire, colorare-băiţuire etc.), în care prin valorificarea tradiţiilor locale, „se realizează o producţie valoroasă şi autentică, din punct de vedere artistic, pe baza unei activităţi asigurate de existenţa materiei prime, a tehnicilor experimentate de-a lungul

[108] Olga Horşia, Valorificarea creaţiei populare şi artizanale, articol publicat în Revista economică, nr. 30 din 30 iulie 1982.

anilor şi a mâinii de lucru specializate, prin moştenirea meşteşugului din generaţie în generaţie”[109].

Cooperaţia meşteşugărească se situează, şi în prezent, ca cel mai important producător de artă populară şi artizanat din ţara noastră (prin forţa de muncă pe care o foloseşte, volumul producţiei, varietatea genurilor), producţia realizându-se în cooperative specializate preocupate de dezvoltarea şi diversificarea, permanentă, a sortimentelor şi modelelor, prin introducerea unor noi modelele de produse şi valorificarea tradiţiilor meşteşugurilor artistice specifice, existente în fiecare zonă, a căror cerere este din ce în ce mai ridicată, producţia de artă populară şi artizanat fiind destinată pieţei interne şi exportului.

Dezvoltarea producţia de artă populară şi artizanat a fost posibilă, mai ales, datorită preferinţei consumatorilor contemporani pentru producţia artizanală, concretizate în cererile crescânde de astfel de produse, atât pentru piaţa internă, cât şi pentru cea externă.

Astfel, de exemplu, în structura exportului cooperaţiei meşteşugăreşti[110], din anul 1985, cele destinate ţărilor dezvoltate (pe devize convertibile, numite în aceată perioadă) reprezentau 78,5%, în care, covoarele înnodate, care deţineau 28,8%, fiind exportate, integral, către ţările dezvoltate, mobila şi alte articole din lemn, 22,7%, exportate în proporţie de 76,9%, tot către aceste ţări, covoarele ţesute manual 3,9%, exportate, integral, către ţările dezvoltate, iar produse textile artizanale 1,6%, de asemenea, exportate integral către ţările dezvoltate, balanţa valutară a cooperaţiei meşteşugăreşti fiind excedentară.

Din prezentarea, succintă, a funcţiilor pe care este necesar să le îndeplinească industria mică, în cadrul economiei naţionale, în general, şi a industriei prelucrătoare, în special, reiese faptul că, pentru păstrarea unui echilibru, raţional, în ce priveşte structura unei economii din punct de vedere al dimensionării întreprinderilor, este necesar ca, paralel cu dezvoltarea şi modernizarea marii industrii, de înaltă tehnicitate, să fie promovată, pe scară mai largă, industria mică şi artizanală, care să aibă ca funcţii principale realizarea activităţilor complementare celor din industria mare, prin acoperirea unor importante segmente ale cererii pieţei bunurilor de consum şi de uz gospodăresc, valorificarea resurselor locale de materii prime şi de energie, precum şi a resurselor de forţă de

---

[109] Olga Horşia, op.cit.

[110] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

muncă, contribuind la dezvoltarea economică şi socială, atât în profil teritorial, cât şi la nivel naţional.

2.4. Trăsături ale activităţilor din industria mică

Într-o lucrare de cercetare efectuată, în perioada analizată şi publicată[111], autorii, menţionează faptul că, stabilirea unor trăsături caracteristice ale industriei mici nu trebuie să privească ansamblul acesteia, ci trebuie să se facă diferenţiat, în funcţie de modul de implicare a fiecăreia dintre componentele sale în „diferitele verigi ale filierei cercetare şi proiectare, produse intermediare, produse finite, prestări de servicii-vânzare, reparaţii şi întreţinere în exploatare", specifice fiecărei ramuri de prelucrare industrială[112].

Tabelul 2.10
Trasături ale activităţilor specifice industriei mici în funcţie de veriga sau secvenţa filierei de prelucrare industrială şi de prestări servicii în care se desfăşoară

Categorii de activităţi şi amplasarea lor pe filiera de prelucrare industrială şi de prestări de servicii	Natura resurselor materiale antrenate	Complexitatea dotării tehnice
1	2	3
Cercetare ştiinţifică şi ingineria tehnologică (execuţie de prototipuri, serii scurte de testare, de aparatură de măsură şi control, de laborator etc.)	De nivel calitativ foarte ridicat	Utilaje şi instalaţii complexe, cu o gamă variată de utilizări

[111] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

[112] Aşa cum menţionează autorii, cu titlu de exemplu, citând un autor din literatura străină de specialitate, dacă "marii producţii industriale îi este specifică o calificare subordonată specializării stricte, uneori până la nivel de operaţii, meseria artizanală presupune stăpânirea aprofundată a unui ansamblu de operaţii, muncitorul din acest domeniu este obligat să cunoască de fond proprietăţile materialelor utilizate şi să dobandească virtuozitate în utilizarea nu numai a unui utilaj ci, de cele mai multe ori, a unui complex de utilaje, în funcţie de cerinţe specifice" (Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987).

Categorii de activităţi şi amplasarea lor pe filiera de prelucrare industrială şi de prestări de servicii	Natura resurselor materiale antrenate	Complexitatea dotării tehnice
1	2	3
Producţia de bunuri neincluse în nomenclatorul de fabricaţie al industriei mai, pornind de la resurse neatrase în circuitul economic naţional	Resurse disponibile pe plan local, indiferent de nivelul calitativ al acestora	Dotare tehnică de complexitate redusă, tinzând spre nivelul meştesugurilor tradiţionale
Producţia de produse intermediare (piese, repere, subansamble) pentru produse finale de înaltă complexitate tehnică(situate în amonte faţă de produsul final)	De nivel calitativ ridicat comparabil cu exigentele impuse produsului final	Specializarea accentuată (uneori până la nivel de operaţie) reduce complexitatea dotării tehnice (în sensul numărului redus de utilaje pe flux), dar nu şi performanţele utilajului
Implicarea în faza finală de fabricaţie a unor bunuri puternic individualizate şi influenţate de modă	De nivel calitativ corespunzător exigenţelor segmentelor de piaţă cărora li se adresează	Relativ simplă, în măsura în care seria de fabricaţie este redusă sau restrânsă la unicate
Implicarea în faza finală de fabricaţie a semipreparatelor şi preparatelor culinare	De nivel calitativ compatibil cu obiectivele unei alimentaţii raţionale	Relativ complexă, datorită îmbinarii pe flux a utilajelor de preparare cu cele de manipulare şi cu cele de păstrare în condiţii igienico-sanitare riguroase
Asigurarea întreţinerii, reparării şi funcţionării unor bunuri de înaltă tehnicitate, atât de uz productiv cât şi individual (situarea în aval faţă de produsul final)	Materiale, repere, piese, componente şi subansamble de nivel calitativ compatibil cu cerinţele restabilirii valorii de întrebuinţare. Nu se exclude utilizarea de piese de schimb recondiţionate, dar fără a periclita calitatea reparaţiei	Relativ ridicată, nu atât datotită înlănţuirii pe flux a utilajelor, cât, mai ales, a numărului de utilaje pe care trebuie să le întrebuinţeze un angajat, în funcţie de cerinţe
Repararea bunurilor individuale de uz curent şi periodic (articole textile-încălţăminte, marochinărie etc.)	De nivel calitativ mai redus	Relativ simplă
Spălarea şi curăţare chimică a bunurilor de uz curent şi periodic	De nivel calitativ compatibil cu menţinerea proprietăţilor fizico-	Cu tendinţă de aceentuare a complexităţii, datorită perfecţionărilor

Categorii de activităţi şi amplasarea lor pe filiera de prelucrare industrială şi de prestări de servicii	Natura resurselor materiale antrenate	Complexitatea dotării tehnice
1	2	3
	chimice şi igienico-sanitare ale bunurilor respective	tehnologice
Restaurarea valorii unor bunuri care încorporează creaţia artistică şi estetică, prelucrarea metalelor şi pietrelor preţioase şi semipreţioase, lucrări de optică etc.	De înalt nivel calitativ	Complexitate specifică instrumentelor de precizie

Tabelul 2.10
Trasături ale activităţilor specifice industriei mici în funcţie de veriga sau secvenţa filierei de prelucrare industrială şi de prestări servicii în care se desfăşoară - continuare

Categorii de activităţi şi amplasarea lor pe filiera de prelucrare industrială şi de prestări de servicii	Complexitatea proceselor tehnologice	Calificarea forţei de muncă
1	4	5
Cercetare ştiinţifică şi ingineria tehnologică (execuţie de prototipuri, serii scurte de testare, de aparatură de măsură şi control, de laborator etc.)	Cuprinde, de regulă, ansamblul operaţiilor tehnologice într-o înlănţuire logică	Personal de înaltă calificare; policalificarea tinde să deţină rolul principal
Producţia de bunuri neincluse în nomenclatorul de fabricaţie al industriei mai, pornind de la resurse neatrase în circuitul economic naţional	Cuprinde ansamblul operatiilor tehnologice, dar numărul acestora este redus din cauza complexităţii reduse a produsului	Calificare specifică meştesugurilor tradiţionale, cuprinzând, însă, şi elemente de creaţie artistică
Producţia de produse intermediare (piese, repere, subansamble) pentru produse finale de înaltă complexitate tehnică(situate în amonte faţă de produsul final)	Redusă din cauza specializării	Nivelul de calificare este influenţat de gradul de specializare a fabricaţiei
Implicarea în faza finală de fabricaţie a unor bunuri puternic individualizate şi influenţate de modă	Foarte complexă, in condiţiile în care se au în vedere şi operaţiile care compun procesul de	Personal calificat şi cu cunoştinţele necesare creaţiei estetice

	creaţie	
Implicarea în faza finală de fabricaţie a semipreparatelor şi preparatelor culinare	Complexă prin numărul operaţiilor tehnologice, dar nu şi prin dificultatea efectuării lor	Nivel specific de calificare, decurgând şi din cunoaşterea preferinţelor consumatorilor
Asigurarea întreţinerii, reparării şi funcţionării unor bunuri de înaltă tehnicitate, atât de uz productiv cât şi individual (situarea în aval faţă de produsul final)	Complexitate deosebită derivând, pe de o parte, din cea a produsului iar, pe de altă parte, din caracterul întâmplător al defecţiunilor care pot apare	Calificare complexă, incluzând cunoştinţe tehnice despre ansamblul produsului
Repararea bunurilor individuale de uz curent şi periodic (articole textile-încălţăminte, marochinărie etc.)	La nivelul celei specifice meşteşugurilor tradiţionale	Specifică meşteşugurilor tradiţionale
Spălarea şi curăţare chimică a bunurilor de uz curent şi periodic	Corespunzătoare dotării tehnice	Nivelul de calificare este influenţat de gradul de specializare pe faze şi operaţii
Restaurarea valorii unor bunuri care încorporează creaţia artistică şi estetică, prelucrarea metalelor şi pietrelor preţioase şi semipreţioase, lucrări de optică etc.	Complexitate legată de ansamblul operaţiilor pe care le execută un singur individ	Pregătire profesională specifică, incluzând cunoştinţe tehnice, artistice şi estetice

Sursa: Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

În acest context, autorii au încercat să contureze trasăturile specifice ale activităţilor care pot fi desfăşurate de către diferitele componente ale industriei mici (tabelul nr. 2.10), în funcţie de modul de implicare a acestora pe verigile sau secvenţele filierei de prelucrare industrială şi de caracteristicile principalilor factori de producţie implicaţi în desfăşurarea activităţilor specifice ale acestora (calitatea materiilor prime, dotarea tehnică, procesele tehnologice, calificarea forţei de muncă).

Conţinutul industriei mici, locul şi rolul acesteia în complexul economic naţional şi în economia locală, natura şi modul specific de combinare a factorilor de producţie din acest sector industrial, aşa cum

menţionează autorii[113], pot fi apreciate numai din perspectiva unor asemenea trăsături diferenţiate ale fiecăreia dintre componentelor acesteia.

În acest sens, în funcţie de natura resurselor materiale antrenate, acestea pot fi resurse disponibile pe plan local, indiferent de nivelul calitativ al acestora (de exemplu, în cazul producţiei de bunuri de consum, pornind de la resurse neatrase în circuitul economic naţional) sau cele de nivel calitativ mai redus (de exemplu, în cazul reparării bunurilor individuale de uz curent şi periodic) sau resurse de înalt nivel calitativ (de exemplu, în cazul restaurării valorii unor bunuri care încorporează creaţia artistică şi estetică, prelucrarea metalelor şi pietrelor preţioase şi semipreţioase, lucrări de optică etc.). În ceea ce priveşte, complexitatea dotării tehnice, aceasta poate merge de la utilaje şi instalaţii complexe, cu o gamă variată de utilizări până la o dotare tehnică de complexitate redusă, tinzând spre nivelul meştesugurilor tradiţionale etc. Referitor la calificarea forţei de muncă, nivelul de calificare al personalului este specific şi, diferenţiat, în funcţie de implicarea acestuia în diferitele activităţi desfăşurate în unităţile industriei mici, fiind influenţat, în principal, de exigenţele calitative ale destinaţiei producţiei, putând merge de la o înaltă calificare a personalului (de exemplu, în cazul executării unor serii scurte de produse de înaltă tehnicitate, de aparatură de măsură şi control, de laborator etc.), la o calificare specifică meştesugurilor tradiţionale, cuprinzând, însă, şi elemente de creaţie artistică (de exemplu, în cazul producţiei de bunuri consum) sau o calificare complexă, incluzând cunoştinţe tehnice despre ansamblul produsului (de exemplu, în cazul asigurării întreţinerii, reparării şi funcţionării unor bunuri de înaltă tehnicitate, atât de uz productiv cât şi individual), până la un personal calificat şi cu cunoştinţele tehnice, artistice şi estetice necesare (de exemplu, în cazul implicării în fabricaţie a unor bunuri puternic individualizate şi influenţate de modă) etc.

---

[113] Vasilie Bogdan, Silvia Marinescu-Paşoi, Sorin Dincă, Marius Costea, Gheorghe Nicolae, Mihai Stoica, Mariana Vania, Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

CONCLUZII

Din investigaţiile efectuate în literatura de specialitate, precum şi pe baza analizei datelor statistice privind evoluţia industriei mici din România, în perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi sfârşitul anului 1989, s-au conturat, unele concluzii prezentate, succint, în continuare.

1) În cadrul procesului de dezvoltare a industriei mici, statul român a avut un rol activ, prin politica industrială pusă în aplicare, intervenind în favoarea susţinerii investiţiilor industriale existente, dar şi a iniţiativelor şi oportunităţilor menite să stimuleze spiritul întreprinzătorilor în sectorul industriei mici. Intervenţia statului, în perioada analizată, s-a manifestat prin adoptarea unei legislaţii de încurajare a acestei industrii (în principal, în anii 1912, 1971 şi 1980), ceea ce a condus la creşterea activităţii investiţionale în sectorul industriei mici, rezultatele pozitive ale aplicării legilor de încurajarea ale industriei, reflectându-se în sporirea numărului întreprinderilor industriei mici in ansamblul industriei prelucrătoare şi a numărului persoanelor angajate.

2) În perioada cuprinsă între a doua jumătate a secolului XIX şi anul 1948, erau considerate unităţi ale industriei mijlocii şi mici, cele care utilizau cel mult 20 de lucrători sau forţă motrice de sub 5 cai putere, în sfera de cuprindere a industriei mici, după natura şi caracterul activităţii economice desfăşurate (specificul local – mediul în care funcţiona unitatea economică -, al productiei şi al cerinţelor de consum satisfăcute), toate unităţile din acest domeniu se pot structura în următoarele categorii (componente): industria meşteşugărească (meseriile), cu ateliere mai mici, cele cu până la 5 lucrători fiind considerate industrie mică şi ateliere mai mari, cele cu peste 5 lucrători şi până la 10-20 de lucrători, fiind socotite industrie mijlocie; industriile speciale, care cuprind întreprinderi mici şi mijlocii, în special rurale, în cadrul cărora sunt incluse: morile, cele mijlocii, numite şi comerciale, cu forţă motrice sub 50 cai putere, dar cu capacitate mare de măcinare şi morile ţărăneşti, considerate mici, acţionate la începutul perioadei de forţe naturale (apă, vânt, animale etc.), iar, ulterior, de forţă motrice mecanică (a aburului); fierăstraiele de cherestea; pivele şi dârstele etc.; industria morăritului ţărănesc, cu anexele sale-uleiniţe, fierăstraie, pive etc.; aceste întreprinderi, după

conţinut, fiind, mai curând, prestatoare de servicii; industria casnică; la care putem adăuga şi manufacturile, care au avut un rol important până spre sfârşitul secolului XIX.

3) Industria mică, sub diferitele sale forme, dispunând de unităţi de o dimensiune mai redusă şi cu o structură funcţională mai simplă, a reprezentat, în istoria economică, un sector important al producţiei materiale, dovedind capacitate de adaptare şi receptivitate la introducerea progresului tehnic (tehnicile şi tehnologiile mecanizate) până la mijlocul secolului XX, iar prin produsele fabricate (în serie mică, produse specializate, la comandă etc., diferite prin trăsăturile lor caracteristice de cele realizate de marea industrie sau provenite din import), au completat producţia industrială obţinută în întreprinderile mari mecanizate, în cadrul unui proces special al diviziunii muncii, hotărât prin concurenţa asupra producerii valorilor de întrebuinţare (bunuri şi servicii) destinate pieţei interne şi, în unele situaţii, pietei externe.

4) Analiza retrospectivă a industriei mici româneşti, a evidenţiat faptul că, în perioada modernă, mai ales, după crearea statului naţional (în anul 1859), aproape întreaga producţia industrială prelucrătoare a ţării, era dominată de formele manuale de producţie, reprezentate, în principal, de meşteşuguri şi atelierele manufacturiere, în timp ce industria mare (mecanizată) prelucrătoare modernă era în faza de început (creare).

5) La mijlocul secolului XIX, la începutul procesului de modernizare a sistemului industrial din România, activitatea de prelucrare era dominată de industriile casnice de autoconsum, cu aproape 51%, în vreme ce producţia meşteşugăreasca reprezenta numai 31% din masa bunurilor realizate, iar cea manufacturieră şi a industriilor rurale, 1/5 din totalul valorii produselor prelucrate.

6) Din a doua jumătate a secolului XIX şi până în primele decenii ale secolului XX, deşi dezvoltarea industriei mecanizate a întărit procesul de concentrare a producţiei şi a capitalurilor în întreprinderi mari, moderne (în raport cu progresul tehnic al epocii), în scopul sporirii capacităţii de concurenţă şi a posibilităţii introducerii progresului tehnic (prin industrializare), în structura industriei prelucrătoare românească, continuă să coexiste, alături de acestea, un număr apreciabil de unităţi de producţie, de transformare a materiilor prime, care se încadrează în categoria industriei mici şi mijlocii (industrii speciale - mori, fierăstraie etc.) şi meşteşugărească, bazate, în principal, pe procese de muncă cu tehnică manuală şi care predominau, în mediul urban şi în cel rural, atât ca număr, cât şi ca forţă de muncă ocupată, în timp ce, industria mare, cu cel mai mic număr de unităţi, utilizează majoritatea forţei motrice instalate

şi aproape un sfert din personalul antrenat în activităţi ale industriei prelucrătoare.

7) Analiza comparativă a situaţiei existente, în anul 1913, faţă de cea din anul 1863, prin intermediul indicatorilor referitori la numărul persoanelor ocupate şi valoarea producţiei, pune în evidenţă procesul de transformare structurală a întregului sistem industrial, pe parcursul a jumătate de secol (51 de ani). În acest sens, în sectorul industriei prelucrătoare din România, în jumatate de secol (1863-1913), s-au produs deplasări importante în structura acestuia, după criteriul esenţial de apreciere, cel al valorii producţiei industriale. Astfel, în cadrul componentelor, iniţiale, ale industriei prelucrătoare, producţia manuală ajunge să reprezinte, în anul 1913, numai 25,8% din valoarea totală a productiei industriale (faţă de 98,9%, în anul 1863), iar în cadrul acesteia, continuă să predomine producţia meşteşugărească (cu 20,8%), a cărei valoare a crescut de 3 ori, în această perioadă. Deşi, toate componentele principale ale acestuia, cu exceptia manufacturilor, care au dispărut, - industria mecanizată, meşteşugărească şi cea casnică – şi-au mărit valoarea producţiei, proporţia şi ritmul creşterii fiind, substanţial, diferite, ceea ce a condus la schimbarea radicală a raportului dintre acestea, în anul 1913, faţă de anul 1863. Astfel, în anul 1913, deşi, producţia mecanizată ajunge să domine, cu 74,2%, valoarea producţiei industriale de mărfuri a ţării (faţă de numai 1,0%, în 1863), complementul acesteia în diviziunea socială a muncii - necesar bunei funcţionări a sistemului industrial - industria meşteşugărească (meseriile), deşi, partcipă numai cu 20,8% la producia naţională de mărfuri (faţă de 62,5%, în 1863) şi-a mărit valoarea producţiei de 3 ori (în 1913, faţă de 1863), dovedind capacitate de adaptare la noile solicitări ale pieţei (consumului). Datorită acestor evoluţii, la sfârşitul perioadei analizate, activitatea sectorului industriei prelucrătoare din România, se desfăşura într-o structură mixtă, modernă, preponderent mecanizată, dar şi cu o componentă, importantă, bazată pe tehnica manuală, însă, restructurată (în principal, prin aparţia unor meserii noi care necesitau o înzestrare tehnică mai ridicată, mărirea numărului serviciilor oferite etc.).

8) Spre mijlocul secolului XX, în anul 1930, dintr-un total de 140.122 întreprinderi din industria prelucrătoare, cele ale industriei mici (întreprinderi cu 1-20 persoane) reprezentau 98,5% din numărul total al unităţilor şi 54,7% din întregul personal, iar aproape jumătate din întreprinderile industriei prelucrătoare aparţine întreprinderilor industriale mici, cu 1 persoană, deci nefolosind munca angajată, al căror număr reprezintă 49,4% din numărul total al întreprinderilor industriei mici

care, împreună, cu întreprinderile cu 2-5 persoane formează baza industriei meşteşugăreşti. Existenţa unui număr însemnat de ateliere de meserii reflectă faptul că, piaţa asigura desfacerea produselor realizate de acestea, fiind, încă, restrânsă pentru desfacerea unor anumite bunuri produse în serii mari (în masă) de industria de fabrică.

9) În ceea ce priveşte repartizarea acestora pe ramuri ale industriei prelucrătoare, se remarcă orientarea tuturor categoriilor de întreprinderi aparţinând industriei mici şi mijlocii, în raport cu evoluţia preferinţelor (cerinţelor) de consum ale populaţiei, spre industria confecţiilor de textile şi pielărie, alimentară, exploatarea şi prelucrarea lemnului, metalurgie şi prelucrarea metalelor etc., ramuri în care se utilizează, în principal, resurse de materii prime, existente la nivel local (produse agricole vegetale sau animale, lemn, minereuri etc.), mai ales, în zonele (regiunile) bogate cu materii prime ieftine ale solului şi subsolului (provenite din agricultură, silvicultură, industria extractivă etc.), aşa cum de menţionează, de altfel, în literatura de specialitate din acea vreme[114], „în aşezarea industriei româneşti este caracteristic concentrarea ei în regiunile bogate în materii brute, în apropierea exploatărilor de minereuri, cărbuni, sare, cariere de piatră sau a petrolului şi gazului metan sau a pădurilor şi produselor agricole".

10) La sfârşitul perioadei analizate, în anul 1947, în cadrul industriei prelucrătoare, în sectorul particular al acesteia, funcţionau, atât întreprinderi aparţinând industrei mari (cu peste 10 persoane şi forţă motrice peste 20 cai putere), cât şi cele ale industriei mici (sub 10 persoane şi forţă motrice sub 20 cai putere), astfel că alături de întreprinderile aparţinând industrei mari, continuă să coexiste, un număr mare de unităţi de producţie, care se încadrează în categoria industriei mici şi mijlocii, corespunzător criteriilor din acea perioadă, astfel că, la sfârşitul perioadei analizate, se poate aprecia faptul că, activitatea sectorului industriei prelucrătoare din România, se desfăşura într-o structură mixtă, modernă, preponderent mecanizată, dar şi cu o componentă, importantă, bazată pe tehnica manuală, însă, restructurată. În cadrul industriei mici, în principal, constituită din întreprinderi cu sub 10 persoane şi forţă motrice sub 20 cai putere, concomitent cu modificarea conţinutului şi structurii acesteia, pe măsura apariţiei de noi mijloace de muncă adecvate specificului meseriilor (motoare mici de 0,5 până la 5 cai putere, motoare electrice, maşini şi scule de dimensiuni mici şi ieftine etc.), se

[114] Vigil N.Madgearu, Evoluţia economiei româneşti după razboiul mondial, Independenţa Economică, Bucureşti, 1940, pag. 127.

produce şi un proces de adaptare, la necesităţile pieţei, pentru a face faţă concurenţei produselor realizate de întreprinderile din industria mare şi a celor din import.

11) După naţionalizarea din 11 iunie 1948, pe fondul accentului fiind pus pe proprietatea de stat şi crearea, cu prioritate, a marii industrii de stat, caracterizată printr-o înaltă tehnicitate şi productivitate, producţia industrială din ţara noastră, în perioada 1950-1959, era realizată, cu preponderenţă, în întreprinderile de stat, de interes naţional şi local, industria mică, bazată pe proprietatea cooperatistă şi privată, în cadrul căreia erau cuprinse, întreprinderile din industria cooperatistă şi atelierele meşteşugăreşti şi mica industrie particulară, contribuind, într-o măsură redusă la realizarea acesteia.

12) În perioada 1950-1959, alături de întreprinderile din industria de stat, industria mică (cooperatistă şi atelierele meşteşugăreşti particulare), se conturase ca un compartiment distinct în cadrul diviziunii muncii, răspunzând unor cerinţe, în mod obiectiv, generate de necesitatea de a satisface nevoile diferenţiate ale populaţiei cu produse de serie mică şi, adesea, chiar unicate, în diferite zone formându-se, în decursul timpului, chiar anumite preferinţe estetice privind modul de executare şi utilizare a bunurilor de uz personal sau gospodaresc, astfel că, aceasta a continuat să se dezvolte, corespunzător evolutiei, cantitative şi structurale, a cererii populaţiei de bunuri şi servicii, din mediul urban şi din cel rural.

13) În anul 1980, se adoptă legea industriei mici, potrivit căreia industria mică, este definită ca fiind acea activitate economică desfăşurată în unităţi mici de stat sau cooperatiste şi în atelierele micilor meşteşugari particulari, având ca principale roluri (obiective) valorificarea într-o măsură maximă a resurselor materiale locale, primare şi secundare, şi folosirea cât mai completă a resurselor locale de forţă de muncă, în vederea creşterii gradului de satisfacere a nevoilor de produse şi servicii ale oamenilor muncii şi ale unităţilor economice (socialiste), precum şi pentru export. Astfel, în sfera de cuprindere a industriei mici, conform legii, era inclusă activitatea de producţie şi prestări de servicii ce se desfăşura în unităţile consiliilor populare, cooprativelor meşteşugăreşti, cooperativelor de consum şi activităţile industriale din unităţile cooperaţiei agricole de producţie, precum şi activitatea micilor meşteşugari autorizaţi, iar după 1985, s-a conturat o componentă nouă a acestui sector industrial, adică mica industrie alimentară şi culinară. În raport cu forma de proprietate asupra mijloacelor de producţie, din industria mică fac parte unităţi aflate în proprietatea statului (unităţi ale consiliilor populare şi mica industrie alimentară şi culinară), în proprietate cooperatistă (unităţi ale

cooperaţiei meşteşugăreşti, ale cooperaţiei de consum şi ale cooperaţiei agricole de producţie), precum şi în proprietate privată, care aparţin meşteşugarilor individuali.

14) În anul 1981, industria mică, în ansamblul său, contribuia cu, numai, 5,9% la valoarea producţiei marfă şi cu 7,0% la oferta de bunuri destinată pieţei, în schimb, asigura, aproape, 55% la volumul prestărilor de servicii, potrivit cerinţelor populaţiei, din care, însă, majoritatea erau servicii de interes general. În cadrul industriei mici, unităţile cooperaţiei meşteşugăreşti, deţineau ponderea majoritară la toţi indicatorii menţionaţi.

15) După adoptarea legislaţiei industriei mici, din anii 1971 şi 1980, aceasta a cunoscut un proces de dezvoltare mai accentuat, în sensul efectuării unor investiţii concretizate în înfiinţării de noi unităţi, mai ales, în industria cooperatistă, pentru a beneficia de avantajele conferite de reglementările privind acest domeniu de activitate. Astfel, în ceea ce priveşte, volumul valoric al investiţiilor realizate, în perioada 1950-1989, în structura acestuia se remarcă, pe de o parte, prepoderenţa investiţiilor finanţate din fonduri ale statului (bugetul central şi bugetele locale), care au cunoscut o tendinţă de creştere, mai ales, după anul 1980, iar, pe de altă parte, tendinţa de reducere, semnificativă (la aproape jumătate), a volumului valoric al investiţiilor finanţate din fondurile unităţilor cooperatiste şi cele din fonduri private, considerate în ansamblu.

16) Referitor la modalităţile de finanţare a investiţiilor efectuate de unităţile de industrie mică, atât cele necesare înfiinţării de noi unităţi, cât şi pentru dezvoltarea celor existente, acestea, potrivit prevederilor din actele normative de reglementare a acestui domeniu de activitate, sunt diferenţiate în raport cu forma de proprietate. Astfel, finanţarea investiţiilor unităţilor cooperatiste, meşteşugăreşti, de consum şi agricole de producţie, se asigura din fondurile unităţilor cooperatiste (propriile lor mijloace financiare) sau din credite bancare acordate, în conditiile legii, iar pentru „pentru dezvoltarea activităţilor de industrie mică se puteau folosi, în primul rând, spaţiile, maşinile, utilajele, sculele şi uneltele disponibile la unităţile respective sau la alte unităţi din economie, prin redistribuire sau închiriere, în condiţiile reglementărilor în vigoare şi prin acţiuni de cooperare, fără a se face investiţii în clădiri, dar cu investiţii în maşini şi utilaje moderne” (articolul 6 din Legea nr.2 din 1980). În ceea ce priveşte, unităţile de producţie şi de prestări servicii ale consiliilor populare, mijloacele financiare necesare finanţării investiţiilor se asigurau din fondurile statului de către consiliile populare orăşenesti (judeţene şi al municipiului Bucureşti), iar consiliile populare comunale puteau folosi, pentru activităţile de industrie mică, „încasările din venituri

proprii, peste cele planificate prin bugetele comunale, precum şi cele provenite din impozitul asupra clădirilor situate în mediul rural", sau prin credite bancare acordate în condiţiile prevăzute în reglementările în vigoare, „credite de care vor putea beneficia şi comitetele executive ale consiliilor populare comunale".

17) În ceea ce priveşte personalul ocupat în industria mică, acesta desfăşoară o gamă largă de activităţi de tip industrial, începând de la obţinerea de produse artizanale simple până la realizarea unor piese, repere, subansamble şi chiar produse finite complexe pe care le furnizează, fie altor întreprinderi (din industria republicană), fie direct către fondul pieţei. În acest sens, nivelul de calificare al personalului este specific şi, diferenţiat, în funcţie de implicarea acestuia în diferitele activităţi desfăşurate în unităţile industriei mici, fiind influenţat, în principal, de exigenţele calitative ale destinaţiei producţiei.

18) Referitor la înzestrarea tehnică a muncii, analiza evoluţiei puterii instalate care deserveşte producţia industrială, evidentiază faptul că, din totalul acesteia, industria mică utiliza 7,54%, în anul 1960, cu tendinţă de scădere până la 0,89%, în anul 1980 şi de creştere, uşoară, până la 1,52%, în anul 1989. Puterea instalată care deserveşte producţia ce revine, în medie, pe o întreprindere din industria mică, a crescut de la 374,4 kW, în anul 1960, la 925,2 kW, în anul 1989 (cu excepţia anului 1980, ca urmare a trecerii unor întreprinderi din industria locală în cea republicană, în anul 1977), în timp ce consumul de energie, mediu, pe un salariat a manifestat o tendinţă de creştere de la 1,03 kW, în anul 1960, la 1,31 kW, în anul 1989. Bineînteles, în aprecierea corectă a acestor indicatori, trebuie să se ţină seama de faptul că, o influenţă, hotărâtoare, asupra mărimii acestora o exercită profilul diferit al unităţilor ce fac parte din diferitele componente ale industriei mici. Totuşi, aceşti indicatori confirmă, aprecierea efectuată în literatura de specialitate, potrivit căreia, crearea unui loc de muncă în industria mică, în ansamblul său, implică un efort investiţional mai redus decât în cazul unuia din industria republicană. Evident că, aceste comparaţii trebuie făcute sub rezerva diferenţei mari dintre structura activităţilor din industria mică şi cea republicană.

19) În cadrul industriei mici din ţara noastră, cooperaţia meşteşugărească, s-a constituit ca subsistem, odată cu intrarea în vigoare a prevederilor actelor normative care reglementează desfăşurarea activităţii acestui sector al economiei naţionale. În procesul dezvoltării şi consolidării sale, structura subsistemului cooperaţiei meşteşugăreşti a suportat modificări semnificative, marcând un accentuat proces, atât de concentrare, în sensul, creşterii dimensiunii unităţilor componente, cât şi de specializare.

20) În cadrul industriei mici, subsistemul cooperaţiei meşteşugăreşti este orientat, preponderent, spre producţia şi prestările de servicii destinate satisfacerii cerinţelor populaţiei, mai ales, din mediul urban, această orientare, fiind, de altfel, în conformitate cu prevederile legale din acea perioadă.

21) Activitatea de prestări de servicii pentru populaţie, alături de producţia bunurilor de consum, reprezintă una dintre categoriile mari de activităţi desfăşurate în cadrul cooperaţiei meşteşugăreşti. În diversitatea extrem de mare a serviciilor pentru populaţie, se disting, totuşi, două categorii dominante, şi anume: execuţia unor bunuri (confecţii, tricotaje, încălţăminte, marochinărie, mobilă etc.) sau lucrări pe bază de comenzi directe ale populaţiei adresate centrelor de primire şi execuţie, care reprezentau, din total servicii, în anul 1989, aproape 40% (faţă de 46,4%, în anul 1960) şi repararea şi transformarea unor obiecte de uz personal şi casnic (în principal, bunuri de folosinţă îndelungată), servicii a căror pondere, în ansamblul celor prestate pentru populaţie era, în anul 1989, de aproape 12% (faţă de 6,4%, în anul 1960).

22) Importanţa rolului industriei mici în procesul creşterii economice, este marcat, în literatura de specialitate din perioada analizată, de gama funcţiilor specifice pe care industria mică, în ansamblul său, ca domeniu al economiei naţionale, trebuie să le îndeplinească. În acest sens, s-au conturat „acele funcţii ale industriei mici care corespund exigenţelor unei economii moderne, flexibile şi competitive", printre care: valorificarea superioară a resurselor materiale şi de muncă locale, creşterea şi diversificarea producţiei bunurilor de consum şi a serviciilor, realizarea activităţilor complementare celor din industria mare, creşterea flexibilităţii şi a adaptabilităţii industriei la cerinţele pieţei interne şi externe, crearea şi asimilarea cu operativitate în producţie a elementelor de progres tehnic. La acestea, se poate adăuga, potrivit opiniei noastre, şi valorificarea creaţiei populare şi artizanale.

23) În perioada analizată, s-au conturat unele trasăturile specifice ale activităţilor care pot fi desfăşurate de către diferitele componente ale industriei mici, în funcţie de modul de implicare a acestora pe verigile sau secvenţele filierei de prelucrare industrială şi de caracteristicile principalilor factori de producţie implicaţi în desfăşurarea activităţilor specifice ale acestora (calitatea materiilor prime, dotarea tehnică, procesele tehnologice, calificarea forţei de muncă).

În acest sens, în funcţie de natura resurselor materiale antrenate, acestea pot fi resurse disponibile pe plan local, indiferent de nivelul calitativ al acestora (de exemplu, în cazul producţiei de bunuri de consum,

pornind de la resurse neatrase în circuitul economic naţional) sau cele de nivel calitativ mai redus (de exemplu, în cazul reparării bunurilor individuale de uz curent şi periodic) sau resurse de înalt nivel calitativ (de exemplu, în cazul restaurării valorii unor bunuri care încorporează creaţia artistică şi estetică, prelucrarea metalelor şi pietrelor preţioase şi semipreţioase, lucrări de optică etc.). În ceea ce priveşte, complexitatea dotării tehnice, aceata pote merge de la utilaje şi instalaţii complexe, cu o gamă variată de utilizări pana la o dotare tehnică de complexitate redusă, tinzând spre nivelul meştesugurilor tradiţionale etc. Referitor la calificarea forţei de muncă, nivelul de calificare al personalului este specific şi, diferenţiat, în funcţie de implicarea acestuia în diferitele activităţi desfăşurate în unităţile industriei mici, fiind influenţat, în principal, de exigenţele calitative ale destinaţiei producţiei, putând merge de la o înaltă calificare a personalului (de exemplu, în cazul executării unor serii scurte de produse de înaltă tehnicitate, de aparatură de măsură şi control, de laborator etc.), la o calificare specifică meştesugurilor tradiţionale, cuprinzând, însă, şi elemente de creaţie artistică (de exemplu, în cazul producţiei de bunuri consum) sau o calificare complexă, incluzând cunoştinţe tehnice despre ansamblul produsului (de exemplu, în cazul asigurării întreţinerii, reparării şi funcţionării unor bunuri de înaltă tehnicitate, atât de uz productiv cât şi individual), până la un personal calificat şi cu cunoştinţele tehnice, artistice şi estetice necesare (de exemplu, în cazul implicării în fabricaţie a unor bunuri puternic individualizate şi influenţate de modă) etc.

24) De-a lungul perioadei analizate, în diferite etape de dezvoltare ale sistemului industriei naţionale, în componenţa acestuia se regăsesc, în anumite proporţii, atât unităţi economice din industria mare, cât şi din industria mică, aceste proporţii având au un caracter dinamic nu numai sub aspect cantitativ, dar şi ca sens al evoluţiei.

BIBLIOGRAFIE

Axenciuc V., Evoluţia economică a României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1947, vol. I, Industria, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1992;

Axenciuc V., Formarea sistemului industrial modern în România; etapa 1859 -1914: demarajul industrializarii, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2008;

Axenciuc V., Avuţia naţională a României. Cercetări istorice comparate 1860-1939, Coediţie Editura Expert, Bucureşti, 2000;

Axenciuc V., Produsul intern brut al României 1862-1947. Serii statistice seculare şi argumente metodologice, vol.I şi II, Editura Economică, Bucureşti, 2012.

Axenciuc V., Ghiorghiţă E., Sârbu C., Legiferarea şi instituţionalizarea economiei moderne în România (1856-1914), Centrul Român de Economie Comparată şi Consens, 2005.

Bogdan V., Marinescu-Paşoi S., Dincă S., Costea M., Nicolae Gh., Stoica M., Vania M., Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, Studii de economie industrială, nr.70, Bucureşti, 1987.

Constantinescu N. Nicolae, Dezvoltarea forţelor de producţie industriale. Formarea proletariatului industrial de fabrică şi afirmarea clasei muncitoare în lupta de emancipare a ţării, în volumul coordonat de Ioan V. Totu, Progresul economic in Romania 1877-1977, Editura politică, Bucureşti, 1997

Dicţionar enciclopedic român, Academia Republicii Populare Române, Editura politică, Bucureşti, 1965).

Gondoş M., Sandu M., Sandu C., Cum sunt folosite posibilităţile de adâncire a cooperării cu marea industrie, articol publicat în Revista economică, nr. 30 din 30 iulie 1982.

Grigoriu M., Coordonate ale dezvoltării industriei mici în profil teritorial, articol publicat în Revista economică, nr. 30 din 30 iulie 1982.

Horşia O., Valorificarea creaţiei populare şi artizanale, articol publicat în Revista economică, nr. 30 din 30 iulie 1982.

Madgearu N. Virgil, Evoluţia economiei româneşti după razboiul mondial, Independenţa Economică, Bucureşti, 1940.

Marinescu-Paşoi S., Bogdan V., Neaţu C., Dimensiunile reciclării complexe a resurselor, articol publicat în Revista Economică, nr.30 din 30 iulie 1982.
Mureşan Maria, Mureşan Dumitru, Istoria economiei, Ediţia a doua, Editura Economică, Bucureşti, 2003.
Russu C., Mihăilescu A., Locul şi rolul industriei mici în ansamblul economiei naţionale, articol publicat în Revista economică, nr. 30 din 30 iulie 1982.
Russu C., Bogdan V., Dincă S., Deaconescu E., Costea M., Reciclarea resurselor materiale, Editura Ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti,1984.